Luigi Ugolini
Lorenzo Magnificul
Editura Meridiane
Bucureşti, 1971

Lorenzo Magnificul

Biblioteca de Artă [nr. 58]
Biografii, memorii, eseuri

Luigi Ugolini
LORENZO IL MAGNIFICO
Società Editrice Internaţionale
Ottobre 1959, Torino

Luigi Ugolini

LORENZO MAGNIFICUL

În româneşte de
ADRIANA LĂZĂRESCU

Prefaţă de
ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA

EDITURA MERIDIANE
Bucureşti, 1971

Pe coperta I
GIORGIO VASARI: *Lorenzo Magnificul*
Galeria Uffizi, Florenţa
Diapozitiv color: SCALA, Istituto Fotografîco Editoriale, Firenze

PREFAŢĂ

Mândrul stăpân al Florenţei de al cărui nume se leagă epoca maximei străluciri a cetăţii de pe Arno, s-a bucurat de curiozitatea unanimă a secolelor care au urmat încheierii vieţii sale. Lorenzo de Medici, supranumit pe drept Magnificul, a însemnat într-adevăr în Renaştere o pagină de culoare intensă în care se strângeau o imensă iubire de viaţă, un cult rar întâlnit al studiului filosofic şi filologic, preţuirea şi tutelarea tuturor formelor de artă în mirabila grădină a Italiei, dar şi un sens acut al existenţei umane dramatice, o luciditate dureroasă a stării de neîmplinire legate oricum de scurta trecere a omului prin această viaţă. Nepotul lui Cosimo cel bătrân, în care bunicul îşi pusese nădejdile bunei posterităţi, a mers în urmele paşilor lui dar mai puţin ca bancher, mai mult ca om politic şi nobil mecena. Cultura greacă şi filosofia platonică l-au fascinat şi tânărul s-a întâlnit devreme cu prilejul de a le pătrunde. Personalitatea cu atâta prestigiu a bizantinului Georgios Gemistos Plethon, unul din cei mai notorii erudiţi, îl impresionase pe bătrânul Cosimo într-atât încât întemeiase Academia Platonică din Florenţa foarte curând după ce-l auzise pe savantul filosof şi filolog. Şi sub îndrumarea lui Marsilio Ficino, «teologus et medicus», cel mai pasionat platonizant al Renaşterii europene, nepotul său, Lorenzo, a studiat cu dragoste şi adâncime pe Platon, «divinul» cum îi ziceau ei atunci. În vila de la Careggi pusă la îndemâna Academiei platonice tot de generozitatea lui Cosimo, avea să rămână, în tot timpul vieţii lui Lorenzo, un nucleu de filozofie, artă şi poezie. Aci veneau şi Pico della Mirandola, umanistul de geniu, şi Angelo Poliziano, poetul carnavalurilor şi turnirurilor florentine din acea amestecată

vreme de glorie şi mizerie a cetăţilor italice. Distinsul profesor de greacă al Academiei şi cântăreţul suferinţelor lui Orfeu avea să fie şi preceptorul copiilor lui Lorenzo şi confidentul acestuia şi însoţitorul său în «evadările» din palatul Medici, în căutarea plăcerii şi aventurii. Venea acolo şi Leon Battista Alberti, arhitectul şi geometrul, intra adesea şi Luigi Pulci, autorul marelui poem eroicomic Morgante Maggiore*; lua parte la disputaţiile savante şi Christoforo Landino, asculta şi Botticelli, pictorul Venerei ieşind din unde, lecţiile de filosofie şi tălmăcire a miturilor platonice şi le trecea, în felul său, pe pânză, încercând să se înalţe până în lumea ideală a formelor pure. În ultimii ani ai lui Lorenzo şi ai stăpânirii sale, venea cu sfieli la prelegeri, dialoguri şi serbări, un adolescent închis, tăcut, pe nume Michelangelo Buonarroti, încurajat de domnul locului.*

Îl admirau prietenii, îl urau de moarte duşmanii. Conjuraţia Pazzi, despre care Angelo Poliziano a lăsat o vie relatare, era menită să pună capăt domniei Medicilor în Florenţa dar l-a costat viaţa doar pe Giuliano, fratele mai mic şi mai zvânturatec al lui Lorenzo. Stăpânul a trecut cu demnitate prin această încercare, cum a trecut şi prin mai greaua cumpănă a relaţiilor politice grav ambigui cu Ferrante al Neapolului, prieten cu Lorenzo, dar care l-a ţinut prizonier şi l-a lăsat să se simtă chiar la un pas de moarte.

Nici cu poporul Florenţei n-a cunoscut Lorenzo liniştea ori certitudinile. Supuşii lui îi admirau generozitatea şi iubeau fastul desfăşurat la curtea lui, dar nu uitau că le e stăpân şi că raporturile între ei, oricât ar fi fost de filosof şi de rafinat marele Medici, erau ca de la puternic la slab, ca de la avut la sărman. Adesea cârteau florentinii împotriva prea marii risipe a tezaurului public de către Lorenzo, care cumpărase atâtea opere de artă încât nu mai încăpeau în propriul său palat şi le trimitea la mănăstirea San Marco. Şi a fost de ajuns ca acel călugăr fanatic ce se numea Savonarola să intre în Florenţa şi să aţâţe spiritele împotriva „nebuneştii

păgânătăţi” în care trăiau pierduţi ca într-un vis aprig de frumuseţe Lorenzo şi cei din jurul său. Atunci s-au înălţat glasuri ameninţătoare şi s-au făcut gesturi de răzvrătire îndreptate, însă, şi împotriva operelor de artă, spărgându-se marmurile şi sfâşiindu-se pânzele în culori de flori şi ape şi pietre preţioase. Lorenzo a asistat, răbdător şi tolerant, la devastări şi răzmeriţe; se pare că a avut întrevederi care l-au durut, cu Savonarola însuşi. Dar l-au costat probabil mai mult abandonurile prietenilor, consângenilor în spirit. Pico della Mirandola a uitat Cabala şi înţelepciunea ascunsă a Orientului, şi-a împărţit averea la săraci şi a fost împiedicat doar de moarte să ia rasa călugărească. Iar Botticelli a aruncat inspiraţia păgână, şi-a distrus singur tablouri şi schiţe şi s-a întors spre miracolele şi hagiografia medievală. Credincios ultimilor ani şi ultimelor zile i-a rămas doar Angelo Poliziano cu care se înrudea lăuntric de aproape, în ciuda deosebirilor de stare. Şi sfârşitul lui Lorenzo, aşa cum arată întristata lui mască mortuară încremenită într-un rictus parcă ironic şi dureros, a fost o resemnată şi dezamăgită părăsire a unei lumi în care foarte puţin se schimbase. Se grămădiseră în Florenţa frumuseţi inestimabile; prin gustul şi magnificenţa acestui artist în felul său, autentic om de Renaştere, cetatea răsunase de serbări, procesiuni, cortegii de personaje mitologice ori istorice, carnavaluri, vânători, giostre.

Dar Lorenzo simţise ca puţini alţii inconsistenţa clipei care trece, nesiguranţa condiţiei umane: «di doman non c’e certezza» repeta refrenul înfiorat de nelinişte, al uneia din cele mai cunoscute poezii ale sale.

«Tiranul» generos şi visător, platonizant în gândire, epicureu în viaţă şi operă, oferă un câmp nesfârşit de speculaţii şi ipoteze pentru biografii curioşi şi indiscreţi. Aşa încât «vieţile» lui Lorenzo se succed, în toate limbile de circulaţie europeană, scrise cu pasiune şi dorinţa de a istovi un subiect ciudat, de istorici şi romancieri, de oameni de

cultură şi critici de artă. Luigi Ugolini se numără printre ei; toscan prin naştere, a purtat o iubire specială Renaşterii şi mai cu seamă celei florentine. Deşi a străbătut mai toată istoria Italiei, s-a aplecat stăruitor asupra figurilor din trecento, quattrocento şi cinquecento. Şi Dante şi Fra Angelico, şi Tiţian şi Michelangelo şi Leonardo şi Ariosto au intrat în sfera preocupărilor sale permanente. Iar înainte de a închina o carte lui Lorenzo, a început să pătrundă în atmosfera Florenţei din secolul XV şi în familia Medici, scriind o viaţă a lui Giuliano, fratele ucis al marelui senior.

Asupra lui Lorenzo, Ugolini proiectează o lumină integrală, puternică, ce nu lasă loc umbrelor. Cu toate accidentele inerente dar trecătoare ale acestei «domnii», stăpânul Florenţei îşi desfăşoară o existenţă de plenitudine în care personalitatea lui se realizează desăvârşit. Puterea şi bogăţia, plăcerile şi faima, generozitatea şi umorul, acestea sunt laturile din viaţa eroului pe care Ugolini le pune în special în evidenţă. Adică viziunea sa asupra lui Lorenzo cuprinde reliefurile şi strălucirile, toate acele calităţi pe care regăsitul concept de uomo universale *al Renaşterii le cerea de la un umanist sau le presupunea pentru a-i acorda intrarea în Panteonul faimei. Credincios acestei viziuni tipic italiene, Ugolini n-a relevat zonele crepusculare ale personalităţii Magnificului, tristeţile, neliniştile, contradicţiile lăuntrice, sensul grav al neîmplinirii pe care asemeni altor uriaşi ai Renaşterii, Lorenzo le-a purtat cu sine. Desenul devenirii omului şi artistului este, în această viziune solară a lui Ugolini, bine făcut, reconstituirea plină de adevăr, întemeiată în primul rând pe documentul direct. Astfel poemele de vânătoare sunt folosite spre ilustrarea răgazurilor familiei Medici. Vânătorii şi şoimii şi câinii şi întâmplările sunt scoşi din comentarul versului, mlădiat cu abilitate.*

Pe de altă parte şi pietatea adâncă a Lucreţiei Tornabuoni, mama lui Lorenzo, ca şi credinţa raţională a

acestuia, sunt demonstrate prin versurile improvizate de membrii familiei de'Medici.

Grijă de exactitate pină în detaliu a lui Ugolini este parcă aceea a unui înzestrat miniaturist şi denotă pe istoricul literar de riguroasă formaţie. Florenţa şi viaţa ei de fast, de strălucire, izbutesc să recapete viaţă tocmai prin această calitate a prozatorului.

Dar Lorenzo şi fascinanta lui personalitate vor rămâne mereu o taină pe care, într-una, biografii se vor strădui să o dezlege.

ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA

FLORENŢEI, PATRIA MEA

I. O NAŞTERE ÎNTR-UN MOMENT POTRIVIT

— Prea mare casă pentru o familie atât de mică!

Cosimo dei Medici, pe care istoricii îl vor numi mai târziu «bătrânul», intră cu un aer cam melancolic în grandiosul palat din via Larga, pe care i-l construise geniul lui Michelozzo Michelozzi.

Un palat ce avea să stârnească invidie. Cel mai frumos din Florenţa. Cu nici un altul nu putea fi asemuit; şi fără îndoială că oraşul tuturor invidiilor l-a invidiat şi pe Cosimo, mai mult pentru acest palat decât pentru frânele cârmuirii.

Cosimo nu era nici rege nici prinţ, dar cum pe vremea aceea, oamenii istoviţi de masacre şi de facţiuni, sub liberele guverne comunale, căutau pace şi legi orânduite care «să nu mai dureze până în mijlocul lunii noiembrie, fiind prevăzute în octombrie»[1] se orientau spre un senior care să nu fie tiran şi să poată transmite puterea descendenţilor legitimi, fără gâlcevile violente şi de neînlăturat, intervenite de obicei în toate succesiunile. În sfârşit, un fel de monarhie constituţională fără coroană.

Cosimo avea un moştenitor care, la treizeci şi şase de ani împliniţi, nu avea nici un băiat. Avusese în schimb trei fete.

Dar la 1 ianuarie 1449, în prea vastul palat de pe via Larga, s-a născut un băiat.

În Europa erau mari perturbaţii: în Franţa, războiul de o sută de ani; în Italia lupte îndârjite între antiliga Florenţa, Genova, Veneţia şi Bologna, şi liga lui Filippo Visconti, a papii şi a regelui din Napoli.

La Milano, după ce se stinsese familia Visconti, au urmat

---

1 ... *fai tanto sottili/provvedimenti, ch'a mezzo novembre/ non giugne quel che tu d'ottobre fili.* (Dante, Purgatoriu VI, vv. 142-144). (N. Tr.)

cei din familia Sforza, Cosimo ajutându-l mult pe Francesco să-şi poată pune coroana ducală pe cap. Peste tot domnea dorinţa de pace şi renaştere. Chiar şi Roma renăştea, după noaptea medievală şi după trista abandonare a «captivităţii de la Avignon»[1]; se ieşea acum dintr-o schismă; biserica apărea unită şi pacificată; noul papă, Tommaso Parentuccelli da Sarzana, Nicolae al V-lea, pe tronul lui Pietro, privise Roma cu ochii plini de milă şi exclamase:

— Vreau ca tu să ajungi din nou ceea ce-ai fost cândva.

Se reconstruia, se restaura, se înfrumuseţa.

Se născu acest prunc, şi o dată cu el se auzi şi primul scâncet de băiat în palatul lui Michelozzo.

Cosimo bătrânul ieşea şi el dintr-o vijelie.

Desigur că într-un oraş ca Florenţa, de îndată ce un cetăţean urca o treaptă mai sus şi-şi asuma cea mai mare parte a puterii, chiar dacă însuşi poporul i-o conferise în mod spontan, se auzea totuşi răsunând cuvântul de «tiran». În evul mediu, nici un cuvânt nu a fost mai mult folosit decât «tiran» şi «trădător». Tiran era oricine ar fi ţinut cu tot dinadinsul la ordine, la respectul faţă de legi, şi piaţa în frâu. Poporului îi plăcea prea mult să iasă în piaţă şi să strige «Ura, trăiască!» sau «La moarte!» şi să dea foc caselor cetăţenilor, ca să nu fie apoi nemulţumit dacă ar fi fost împiedicat să se dezlănţuie.

Mai rău decât poporul se comportau «seniorii» şi «mărimile». Cu vorba, toţi se arătau pentru libertate: dar una era libertatea Medicilor, una a Pazzi-lor, alta a Albizi-lor, a Tornaquinci-lor, a Bardi-lor şi aşa mai departe.

Mereu un «altul» era tiran, şi anume cel ce ajungea la putere.

Şi astfel, într-o bună zi, şi Cosimo se pomeni chemat la palat ca «să dea socoteală». În aparenţă: «Senioria[2] vrea

1 Între 1309-1377 la Avignon a fost sediul papilor. Din 1377 sediul s-a mutat la Roma. (N. Tr.)

2 *Signoria*, formă de stat în Italia (sec. XIV—XV). (N. Tr.)

să-l invite la o discuţie pe ilustrul Cosimo». Dar iată că acest « tiran» în loc să se fi dus la palat însoţit de o suită de scutieri, sau mai degrabă să nu se fi dus de loc, s-a prezentat singur.

La jumătatea drumului, cineva l-a prevenit: acesta a fost chiar Piero Ginori:

— O, Cosimo, eu te previn că te duci la tăiere şi nu-ţi dai seama.

Cosimo ridică din umeri:

— E de datoria mea să ascult de Seniorii Florenţei.

— Mersul tău la palat va fi ultimul şi fără întoarcere.

Cosimo intră încrezător cum intrase şi contele de Carmagnola în Palatul Ducal din Veneţia; şi în clipa următoare a fost închis în celula din vârful turnului lui Amolfo.

Dar nu au îndrăznit să-l omoare pe acest «tiran», deoarece jos piaţa era ticsită de lume care striga «Trăiască Cosimo!» « Să iasă Cosimo!»

Lucru ciudat, să strigi astfel pentru un « tiran »! Care, de altfel, după un exil aparent s-a întors în triumf. Acum se născuse moştenitorul.

A fost numit Lorenzo, după numele purtat de unchiul tatălui. Fratele lui Cosimo a fost capul familiei, a aşa-zisei « ramuri a cadetului» din care au descins apoi Granducii[1].

Cu coroană adevărată şi într-adevăr tirani.

Chiar în anul când se năştea Lorenzo, la Magonza trei germani erau pe punctul de a dărui omenirii cea mai mare dintre invenţii, aceea care i-a imprimat o nouă faţă şi o altă mişcare.

Nicolae al V-lea murea poate fără a mai afla că pe lume există cineva cu numele Johannes Genfleisch, zis şi Gutenberg, autorul celei mai tăcute şi celei mai vaste revoluţii.

---

1 Marii duci. (N. Tr.)

Când s-a născut Lorenzo, se compunea prima carte cu caractere mobile apărută în Europa: *Biblia cu 42 de rânduri*[2].

Există unele ciudate predestinări pe care noi le numim simple întâmplări şi care nu sunt poate numai simple întâmplări: viaţa lui Lorenzo este delimitată de doi pilaştri grandioşi, invenţia tiparului şi descoperirea Americii.

Întâmplare? Preferăm să spunem Providenţă. Nu e o întâmplare că, într-o perioadă bine determinată, se nasc oameni ca Donatello, Leonardo, Michelangelo, Rafael, Michelozzo, Poliziano, Lorenzo dei Medici.

Renaştere, renaştere de artă, de conştiinţe, şi de fapte măreţe.

Umanitatea îndrăgeşte reformele îndrăzneţe; comerţului nu-i mai ajung căile înguste de-a lungul ţărmurilor Mediteranei; se intuiesc rute noi, pământuri noi.

Şi «Senioriile» sunt năzuinţe ale trecutului.

Ar cădea în mare greşeală cine le-ar crede uzurpări ale indivizilor luaţi fiecare în parte. Ar fi fost mult prea uşor să le fi reprimat de la bun început. Poporul şi Comuna aveau tot: armele, numărul copleşitor, puterea; indivizii ridicaţi atunci la putere erau cei mai slabi şi cei mai dezarmaţi.

Era o experienţă insistent căutată şi dovedită. Libertăţile comunale creaseră facţiunile, exilurile, masacrele: s-a invocat în mod universal un *princeps,* care să ia frânele cârmuirii, garantând poporului un regim de durată şi respectul faţă de legi.

Senioria Medicilor nu a fost prin urmare un episod izolat în Florenţa, ea nefiind prima provincie supusă unei experienţe; dimpotrivă, a fost ultima.

Puterea Medicilor a fost financiară şi comercială. Nu s-a născut din samavolnicia condotierilor; nu au existat

2 A fost tipărită în jurul anului 1450. Fiecare pagină avea 42 de rânduri, de aceea se numea astfel. (N. Tr.)

aventurieri îndrăzneţi şi nici şefi conspiratori printre cei din familia Medici; ei au ajuns la celebritate şi putere, pornind nu din nobilime ci din popor.

Poporul din Florenţa, când a rostit pentru prima oară cuvântul «Medici», a identificat acest cuvânt cu «libertate». Cine era în fruntea poporului când a fost izgonit infamul tiran Gualtieri di Brienne? Salvestro şi Francesco de'Medici.

Cine a fost chemat de popor la cea mai înaltă demnitate a gonfalonieratului[1] în momente grele pentru republică? Giovanni di Bicci, tatăl lui Cosimo, care ar fi putut obţine Senioria, dar n-a vrut, preferând să reintre în rândurile paşnice ale cetăţenilor obişnuiţi. Cosimo s-a întors triumfător, în entuziasmul de nedescris al poporului.

«Arareori se întâmpla - scrie Machiavelli - ca un cetăţean, întorcându-se triumfător dintr-o victorie, să fie primit de patria lui cu atâta afluenţă de popor şi atâta demonstraţie de bunăvoinţă.» Şi Machiavelli n-a fost prea afectuos faţă de familia Medici care l-a trimis la Stinche[2], şi l-a exilat la San Casciano. Dar a existat vreodată un şef de stat care să obţină în unanimitate consimţământul cetăţenilor, aprobarea urmaşilor şi a istoricilor? Nici dacă ar fi fost un înger! Cosimo a fost iubit, a fost numit *pater patriae,* a avut onoruri, triumfuri, putere.

N-a făcut vărsare de sânge. La un act de violenţă comis de partizanii săi, el a răspuns demn şi auster:

— Am de gând să restitui cât mai curând acest titlu de gonfalonier poporului care mi l-a dăruit şi să mă reîntorc pe meleagurile mele şi nimeni să nu-şi dea viaţa pentru mine.

Trebuie să ştim ce era şi ce este Florenţa, mai înainte de a-l judeca pe cel propus s-o guverneze.

La reîntoarcerea lui Cosimo nu au fost represalii. Lui nu i-

1 Titlu, demnitate de gonfalonier, adică de magistrat suprem în guvernul unei Comune. (N. Tr.)

2 Vechile şi întunecatele închisori din Florenţa, acolo unde se înalţă azi teatrul Verdi, în via Ghibellina. (N. Tr.)

a lipsit decât coroana; a avut în schimb toate calităţile necesare unui suveran pentru a conduce şi a păstra unit pe cel mai suspicios şi mai dificil dintre popoare. S-a înclinat spre cei umili, a despovărat poporul de biruri, a extins comerţul. Nobilii şi-au muşcat degetele stăpânindu-şi furia, şi arătându-se întru totul ostili. Şi aceasta era cât se poate de firesc.

Când papa Eugeniu al IV-lea, ameninţat şi persecutat de Conciliul din Basilea a cerut refugiu, fiindcă fusese exilat, Cosimo l-a primit regeşte timp de opt ani încheiaţi.

La Florenţa s-a întrunit marele Conciliu ecumenic pentru unirea bisericii greceşti cu cea romană.

Sub auspiciile lui Cosimo, la Florenţa, s-au întâlnit împăratul Orientului, Ioan al VIII-lea Paleologul, papa, patriarhul din Constantinopol, treizeci şi şapte de episcopi latini şi şapte cardinali.

Un om aşa de măreţ putea muri oare fără urmaş? Piero, fiul său, era grav bolnav; guta l-a subminat, i-a curmat pentru totdeauna firul vieţii, motiv pentru care şi-a atras apelativul de «gutos» din partea istoriei; n-a fost lipsit de calităţi: era om simplu şi cult.

Acum se năştea micuţul care să aducă puţin verde proaspăt în şubredul arbore al lui Cosimo.

Ramură cealaltă rămăsese în umbră. Bătrânul Lorenzo murise şi cel nou i-l amintea cu numele. Nepoţii şi verii rămăseseră în casele din Mercato Vecchio[1] şi alte palate ridicate ici şi colo, chiar în apropiere, în via Larga, dar nu aşa impunătoare încât să sară în ochi; oameni din popor au fost, şi oameni din popor voiau să rămână [2].

*

Lucrezia Tornabuoni, mama noului născut, avea douăzeci

1 Târgul vechi. (N. Tr.)

2 Din aceşti Medici republicani intransigenţi, care şi-au renegat mai tîrziu pînă şi pronumele ca să şi-l asume pe cel de *Popolani*, a descins, printr-o ironie a soartei, neamul marilor duci ai Toscanei. (N.Tr.)

şi patru de ani când l-a adus pe lume pe Lorenzo.

Nu era frumoasă. Ghirlandaio a transmis-o posterităţii într-o frescă din biserica Santa Maria Novella: nu prea graţioasă dar cinstită; nu era elegantă dar cultă; curiozitatea ei nu invada afacerile de Stat (de altfel, soţiile primilor membri ai familiei Medici nu s-au amestecat niciodată), era poetă.

Dacă Lorenzo a fost poet, aceasta s-a datorat mamei sale: a supt poezia o dată cu laptele. Dacă a fost un credincios şi un bun creştin, tot graţie mamei sale, Lucrezia, i s-a datorat.

Este poeta «regelui puternic»: cea care a cântat, cu o putere virilă, gloria lui Isus Hristos triumfătorul.

Ecco el re forte, ecco el re forte,
aprite quelle forte.
O principe infernale
non fate resistenza,
egli è il re celestiale,
che vien con gran potenza:
fategli riverenza,
levate via la porte: ecco il re forte.

Chi è questo potente
che vien con tal vittoria?
Egli è il signor possente
egli è il signor di gloria,
avuto ha la vittoria,
egli ha vinto la morte: ecco il re forte[1]*.*

---

1 *Iată-mpăratu-n slavă, iată-mpăratu-n slavă,/ deschideţi-i degrabă./Tu, iadului stăpân,/Nu i te-mpotrivi/căci regele ceresc/ vine cu puteri mii:/plecaţi-vă a-i sluji,/*
Deschideţi-i degrabă: iată-mpăratu-n slavă./Cine-i acest puternic!ce vine cu tărie ?/E domnul cel veşnicie domn în bucurie,/ e domnul cel slăvit/ care a biruit/şi viaţa ca fi moartea, e domnul cel slăvit./ (N. Tr.)

Nu-i de mirare dacă poezia lui Lorenzo a atins aceeaşi robusteţe de conţinut în *Imnuri sacre.* Nu-s de mirare energia spirituală şi integritatea morală a acestui diriguitor de popoare, din moment ce a avut asemenea mamă.

Poezia Lucreziei este un amalgam de graţie şi forţă, în atmosfera poeziei pluteşte o forţă care izbeşte într-adevăr în porţile infernului, scoţându-le din ţâţâni: apoi revine umană, pământeană; se pare că poeta se adresează celor mici care stau în jurul lui Isus Hristos şi atunci, El, triumfător împotriva morţii, redevine blândul Mântuitor al acelui *sinite parvulos* [1].

O parvoli innocenti
innanzi a tutti gite:
Or siete voi contenti
delle caute ferite:
o gemme, o margarite,
adorate la corte: ecco il re forte

Venuti siete al regno
tanto desiderato,
poichè nel santo legno
i' fu' morto e straziato,
e ho ricomperato
tutta l'umana sorte. Ecco il re forte[2].

Lorenzo şi Giuliano, desigur că încă de copii au fost nevoiţi să înveţe printre primii această poezie a mamei lor:

---

1 Lăsaţi copiii să vină la mine. (N. Tr.)

2 *'Naintea tuturor veniţi/făpturi nevinovate/astăzi sunteţi mulţumite de-aste răni vindecate:/o, perle, o, nestemate,/ divanul sfânt cinstiţi: e domnul cel slăvit./*
Ajuns-aţi în împărăţia/ce-atâta aţi râvnit/fiindcă pe sfânta cruce/ mort fost-am, chinuit/ dar toată omenirea/eu am mintuit. E domnul cel slăvit./ (N. Tr.)

pesemne că au şi cântat versurile, pe lângă alte imnuri de Paşti. Şi fără îndoială că acest imn a exercitat o puternică influenţă asupra poeziei sacre a Magnificului.

Lucrezia, femeie prea înţeleaptă, s-a gândit să conducă casa ei mare, să facă educaţia copiilor ei, să-şi consoleze soţul în infirmitatea lui şi în amărăciunile vieţii publice. Reaua voinţă a contemporanilor nu o supăra câtuşi de puţin, şi cronica bârfelilor nu transmite posterităţii, despre cei doi soţi, veşti ireverenţioase sau scandaloase. Şi astfel Lorenzo a crescut într-o familie cu o atmosferă morală sănătoasă. Piero, tatăl său, a fost discutat din punct de vedere politic, dar a fost respectat ca tată, ca fiu, ca soţ. A supravieţuit cu puţin timp ilustrului său tată; a avut un fiu şi mai ilustru decât tatăl său; pe nimeni nu surprinde aşadar dacă personalitatea sa, constrânsă între figurile lui Cosimo şi Lorenzo, a rămas prin forţa lucrurilor în umbră.

Palatul Medici rămânând, în continuare, mult prea mare pentru o familie nu atât de mare, răsună acum de râsete şi ţipete de prunci; micuţului Lorenzo i s-a alăturat un alt frăţior, Giuliano; şi bătrânul Cosimo apare întinerit; cunoscător al oamenilor, îl priveşte cufundat în gânduri pe veselul Lorenzo.

— Tu vei ridica din nou prestigiul casei - îi spunea în glumă, în timp ce se juca şi el împreună cu nepoţeii dar deocamdată ridică te rog scaunul acela!

În perioadele petrecute la Cafaggiòlo şi la Careggi, fără togă, cu cizme înalte purtate cu nişte pantaloni obişnuiţi, Cosimo se ducea prin împrejurimi, însoţit de nepoţei, ca să cureţe vlăstarele de viţă sau să altoiască piersici, după cum se aflau în februarie sau în martie; sau să culeagă struguri dacă erau în septembrie. Când se întorcea de la curăţatul viţei de vie şi al pomilor, zâmbea şi le spunea nepoţilor:

— Acum lăsaţi-mă în seama marelui meu Grigorie! În şase luni, el citise cele treizeci şi şapte de cărţi *Morali sul Libro di Giobbe* scrise de Sfântul Grigorie cel Mare.

— Bunicule, joacă-te cu noi! - îl rugau Lorenzo şi Giuliano, trăgându-l pe augustul bunic de roba lui amplă de catifea.

— Da, şah - răspundea Cosimo. - Nu există alt joc mai demn pentru cel ce stimează demnitatea!

— E greu, bunicule!

— Nu vei fi în stare să joci niciodată marele joc politic, dacă nu vei şti şah. Vino, Lorenzo, să te învăţ eu cum se dă şah la rege!

Lorenzo şi-a amintit bine de această povaţă, după mulţi ani de zile, la curtea regelui Ferrante.

Şi la Florenţa nimeni nu spunea «marele senior» ci «marele negustor». Cine nu e florentin şi nu a respirat o dată cu aerul caracterul nostru, cine nu a văzut vechile hanuri de negustori din Florenţa, cine nu a citit vechile registre ale negustorilor, scrisorile familiare ale acestor vestiţi negustori priori, ale acestor priori bancheri, gonfalonieri ai comerţului, nu poate înţelege că în Florenţa puteau fi prinţi şi în acelaşi timp vânzători de stofe; că puteau afişa un fast de curte în faţa marilor latifundiari şi duce o viaţă modestă şi sobră în intimitate.

Oriunde în altă parte, în afară de Florenţa, s-ar putea avea imaginea unui rege de poveste, sau a unui tiran de marionete, care trândăveşte toată ziua, în pat, cu coroana pe cap şi comandă autoritar, cu bagheta în mână, sau porunceşte chiar tăierea capetelor; dar la Florenţa, niciodată nu s-a întâmplat aşa ceva. O singură dată a existat un asemenea tiran de arenă care s-a numit ducele... închipuiţi-vă, n-a fost de Florenţa, ci de... Atena! Şi-a luat el aerele lui Nero, timp de câteva luni, dar a fost iute alungat, dându-i-se câteva picioare în spate.

La Florenţa, bătrânul Cosimo putea fi văzut mergând pe jos, la tejghelele lui, ca un negustor oarecare; sau mai degrabă ca cel mai bogat dintre negustori. Şi când era Consiliu la palat, se ducea să se aşeze lângă priori, liniştit, fără nici un zbir lângă el.

Un palat ca al său nu avea nici împăratul, nici papa, nici marele Han; în el erau bogăţii în faţa cărora ar fi pălit până şi Cresus, dar, când familia Medici nu avea oaspeţi, stătea la masă după obiceiul florentin: mai întâi o supă, un fel de mâncare, şi fructe. La Cafaggiòlo şi la Careggi, el mergea în litieră, cu o suită de valeţi, artişti şi poeţi; dar prin Florenţa mergea singur, fără surle şi fanfare.

Poporul nu spunea «trece seniorul», ci «uite-l pe Cosimo!»

Şi totuşi Piccolomini scria despre el: «*Quales vix Croesum possedisse putaverim*» [1].

Iar Luca Landucci cronicarul:

«Printre nobilii şi oamenii valoroşi, Cosimo di Giovanni dei Medici era numit de lumea întreagă „marele negustor” şi avea calităţi pentru toată suflarea omenească; nu putea fi făcută o mai frumoasă comparaţie decât spunând: „ţi se pare că eşti Cosimo dei Medici”, parcă zicând că nu puteai afla un bogătaş mai mare şi mai vestit. »

Îmbătrânea: era trist. Îi murise fiul său Giovanni, care nu-i semăna mult ca fire, şi de asemenea şi fiul lui cel mic. Privea cu satisfacţie dar şi tristeţe pe cei doi tineri, nepoţii săi, care creşteau alături de el, şi pe singurul său fiu care-i rămăsese, plăpând şi bolnav.

— Avem băieţandrii aceştia - îi spunea lui Piero - nu ştim cât de lung ne este firul vieţii, dar cât timp suntem în viaţă, trebuie să-i educăm şi să le insuflăm curaj, pentru ca atunci când îi vom părăsi să fie înarmaţi cu calităţi bine definite şi cu intenţii precise.

«Cosimo era un om foarte prudent, cu o plăcută şi demnă prezenţă, întru totul liberal, întru totul uman; niciodată nu a încercat ceva împotriva vreunui partid, nici împotriva statului, ci aştepta să poată face bine fiecăruia şi cu felul

---

1 «Ducea o viaţă ca şi când ar fi posedat averile lui Cresus.» (N. Tr.)

său deschis şi generos să-şi atragă cât mai mulţi partizani printre cetăţeni... Într-atât a fost de temperat de prudenţa sa încât niciodată n-a depăşit modestia cetăţenească... Aşa se explică faptul că în împrejurări atât de diverse, într-un oraş atât de plin de întâmplări şi cetăţeni atât de aprinşi, el a condus statul timp de XXXI de ani »[1].

Vărului său, Averardo di Francesco, comisar de război împotriva cetăţii Lucca, Cosimo îi scria:

«Să-ţi păstrezi mâinile nepătate; nu-ţi scriu, pentru că nu cred că este nevoie, şi dacă se va spune ceva, se va spune mai curând din infamie decât c-ar fi ceva adevărat ».

Acesta a fost Cosimo. Au trecut cinci secole; la Florenţa este o statuie a acestui *pater patriae.* Rareori părerile contemporanilor sunt greşite; făuritorii panegiricelor au o glorie scurtă: pe bună dreptate un om îşi face o bună sau o proastă reputaţie în ochii poporului; tradiţiile au o bază în conştiinţe; reabilitările la o distanţă de secole ne fac să zâmbim.

1 N. Machiavelli, *Storie Florentine*. (N. A.)

II. VIAŢĂ NOUĂ

«Lorenzo învaţă versurile pe care i le-a lăsat maestrul său de poezie şi apoi i le predă lui Giuliano...»

Februarie 1458. Copiii sunt la ţară, poate pentru a fi îndepărtaţi de la una din obişnuitele epidemii care se năpusteau câteodată asupra Florenţei: Lucrezia îi scria lui Piero. Bunicul Cosimo mai trăieşte.

Cine este maestrul, primul maestru al lui Lorenzo? Este Gentile Becchi din Urbino, care a ajuns mai târziu episcop de Arezzo. În casa Medici au intrat totdeauna numai creştini de bună reputaţie. Gentile îl învaţă limba vulgului şi latina; începe curând misiunea sa: în 1454, Lorenzo nu are decât cinci ani; în 1461, Gentile este încă în Casa Medici şi-i scrie lui Piero: «Lorenzo e bine... mergem înainte cu Ovidiu şi Giustino[1], IV cărţi de istorie şi de basme. Să nu mă întrebaţi cât de mult îi plac cărţile. În rest, în relaţiile obişnuite se poartă cuviincios».

În septembrie 1461, aflându-se la ţară, la Careggi, bunica Contessina, soţia lui Cosimo, scrie despre el: «Lorenzo e un copil bun şi toţi se simt bine în preajma mea, iar Lorenzo creşte sănătos».

Piero a ajuns un om foarte şubred; în schimb, copiii lui sunt sănătoşi şi plini de viaţă.

La Careggi şi la Cafaggiòlo se face sport: se vânează animale şi păsări, se joacă bile[2], se călăreşte. Nenumărate şi lungi cavalcade. Chiar şi femeile fac sport. Nu este adevărat că numai după moda modernă, femeile călăresc bărbăteşte: fetele lui Piero stau pe şa la fel ca orice bărbat, cu cizme şi pantaloni strâns lipiţi pe şolduri: aşa le

1 Giustino Giuniano, istoric. (N. Tr.)

2 Joc asemănător cu popicele. (N. Tr.)

înfăţişează Benozzo Gozzoli în fresca din capela Medici.

Nu trebuie să lipsească nimeni în fresca aceasta care eternizează Adoraţia Magilor şi familia Medici. Lorenzo este pe cal, îmbrăcat extraordinar de elegant, ba chiar este unul din regi. Este oare cu putinţă ca cineva să se schimbe atât de mult, după aceea, la vârsta maturităţii? Aici este un tânăr frumuşel şi graţios[1]. Când a fost făcută fresca? În 1459, Benozzo lucra la ea. Aşa rezultă dintr-o scrisoare a lui...

«Azi, X iulie 1459.

Azi dimineaţă am primit o scrisoare a Magnificenţei Voastre prin Ruberto Martegli (Martelli); am înţeles din ea că serafimii pe care i-am făcut nu vi se par potriviţi. Am zugrăvit unul într-un colţ printre câţiva nori, din care i se văd numai vârfurile aripilor; este bine ascuns, şi norii îl acoperă îndeajuns ca să nu-l schimonosească, ci dimpotrivă să-i dea frumuseţe, şi acesta este în preajma coloanei; un altul m-am gândit să-l fac dincolo de altar, şi pe el ascuns în acelaşi fel. Ruberto Martegli i-a văzut şi a spus că nu trebuie să se facă de loc caz de asta. Nu voi mai face decât ceea ce îmi veţi comanda: doi nori îi vor face să dispară. Aş fi venit eu însumi să vă vorbesc despre acest lucru, dar chiar azi dimineaţă am început să pun albastrul[2] şi nu se poate lăsa aşa; căldura este mare şi într-o clipă tempera se strică. Cred că săptămâna care vine voi duce la bun sfârşit latura aceasta a frescei. Cred că veţi binevoi să o vedeţi, înainte ca eu să dau jos schelele...»

O scrisoare simplă, la fel ca azi, pe care ar putea să o scrie orice zidar arhitectului; etichetei nu-i aparţine decât

---

1 Amintim că am constatat un echivoc regretabil asupra acestui portret, într-o ediţie a operei *Aridosia* a lui Lorenzino dei Medici, comentată de Bontempelli, în care portretul în discuţie trece drept acela al lui ... Lorenzino, ucigaşul lui Alessandro, care a apărut pe lume aproape la o jumătate de secol mai târziu ! (N. A.)

2 Albastrul de lapislazuli pentru fondul cerului. (N. A.)

acel « Magnificienţa Voastră», care este un răspuns elocvent dat acelor istorici care afirmă că titlul de Magnific a fost dat lui Lorenzo de posteritate, adică după moartea lui.

Adevărul este că acest titlu li s-a dat totdeauna cu largheţe tuturor membrilor familiei Medici, încă din timpurile cele mai vechi.

În 1459, Benozzo picta fresce.

Picta în maniera lui frumoasă, pe pereţii capelei, compoziţii de o eleganţă de loc studiată, în care totul este natural, armonios şi la locul său. Astăzi nu se mai văd asemenea compoziţii, iar cei ce se încumetă să le facă, pictează nişte figuri ce par decupate din hârtie.

Ce joc inspirat de culori şi de peisaje! Chiar şi astăzi, totul pare proaspăt, limpede şi crud ca atunci.

Câţi ani avea Lorenzo? Nu se ştie. Autorul a idealizat, a înfrumuseţat, a anticipat timpurile. Cu cincisprezece, şaisprezece ani? Mai mult? Mai puţin? În fresca aceasta e un adevărat triumf al tinereţii.

Desigur Cosimo, înainte de a muri, l-a văzut astfel pe nepoţelul lui care, pentru el, întrunea toate speranţele; Piero, fiul lui, îl dezamăgise, şi nu pentru că era mai puţin înzestrat, sau că ar fi fost degenerat, ci pur şi simplu pentru că era bolnav; medicii îl condamnaseră încă de la cea mai fragedă vârstă: îşi petrecea timpul plecând de la o baie termală la alta, amăgindu-se cu o vindecare imposibilă.

Toată familia Medici a suferit de gută; chiar şi membrele lui Cosimo începeau să se anchilozeze; dureri atroce îl ţintuiau pe loc, şi numai o mare putere de voinţă îl mai ţinea în viaţă.

Vin ambasadori în audienţă şi îl privesc gânditori; apoi riscă o întrebare:

— Ce spun ducelui de Milano din partea Magnificenţei Voastre?

— Că nu mai pot; simt că mor din felul cum mă ţin pe

picioare... Cum am putut să suport până acum nenorocirea asta?... Fiul meu...Giovanni al meu...

Giovanni murise în noiembrie 1463. A fost multă jale. Acum Cosimo stătea când în pat, când în fotoliu, întreţinându-se îndelung cu Lorenzo cel drag, pe care-l mângâia fără să vorbească. Slăbea văzând cu ochii: în fiecare zi puterile îl lăsau nemilos.

— Nu-i mai rămân decât pielea şi oasele şi se stinge fără ca cineva să-l poată ajuta. - Şi Nicodemo da Pontremoli, dând din cap, plecă să ducă ducelui de Milano ultimele cuvinte ale lui Cosimo.

Lorenzo şi Giuliano erau la Cafaggiòlo, când le veni vestea agravării fatale a bolii. Era în ziua de 26 iulie 1464; era cald şi arşiţa îl sufoca şi mai mult pe bolnav. Medicul Benedetto da Norsa, de la care se spera foarte mult, nu aduse nici o alinare muribundului care se văita de dureri acute şi de o mâncărime de nestăpânit pe tot corpul, semn neîndoielnic al unei uremii fără leac.

Nepoţii au primit o scrisoare de la Piero:

«V-am scris alaltăieri şi v-am dat vestea înrăutăţirii bolii tatălui Cosimo; acum mi se pare că puterile îl lasă de tot şi aceasta este şi convingerea lui; de aceea marţi seara nu a vrut să stea cu el în cameră decât bunica Contessina şi cu mine. Ieri s-a simţit mai bine şi noaptea trecută de asemenea; totuşi, dată fiind vârsta lui înaintată, nu pot spera prea mult în vindecarea lui ...»

1 august 1464; din însemnările zilnice ale lui Piero: «Îmi amintesc că în ziua de întâi august 1464 la orele XXII, Cosimo di Giovanni di Averardo de' Medici a părăsit această viaţă prezentă, fiind în trecut foarte chinuit de durerea încheieturilor, deşi de oricare alt rău nu a suferit...»

Şi fiul care scria acestea nu mai avea decât cinci ani de trăit: Casa Medici şi averea ei se sprijineau întru totul pe acest mare artritic şi pe cei doi băieţandri dintre care cel mai mare avea cincisprezece ani şi cel mai mic unsprezece.

Piero şi-a prevăzut fără îndoială sfârşitul. Nu era un om cu un orizont intelectual extraordinar, ci cu mult bun simţ. Admirator al ilustrului său tată, a avut discreţia de a rămâne în umbră.

A fost cult dar străin de orice fast; s-a înconjurat de artişti şi literaţi, creându-şi astfel atmosfera de curte.

Şi-a încredinţat copiii în mâinile celor mai vestiţi maeştri ai timpului: Marsilio Ficino, Cristoforo Landino, Ioan Arghiropulos, un ilustru grec, fugit din Bizanţ.

I-au fost dragi Filarete, Leon Battista Alberti, Francesco Ottavio, Giannotto Manetti şi Vespasiano da Bisticci, ilustrul bibliofil.

Din Grecia au venit Calcondilas şi Arghiropulos, pentru a regăsi aici o nouă Atenă. Au emigrat de acolo clasicii care trăiseră în penumbra Bizanţului, când turcul a intrat călare pe cal în catedrala Sfânta Sofia; preţioasele cărţi s-au risipit în toată Europa, duse de mâinile cerşetorilor-filozofi care nu mai aveau acum cu ei decât bogăţia înţelepciunii lor.

Au fost adunate prin mesagerii trimişi de mecenaţii italieni, în mare grabă. I-au trimis Cosimo, Piero şi Giovanni di Cosimo.

S-au plătit cu aur greu atâtea codice de o rară valoare. S-au salvat bogăţii pe care turcul le-ar fi aruncat în foc.

Dacă Homer şi Esiod, Teofrast, Tucidide şi Platon au supravieţuit, se datorează numai acestor regi fără coroană care n-au irosit banii în orgii şi ospeţe romane, ci i-au investit în cărţi.

S-au cheltuit averi; tiranii nu cheltuiesc bani pentru biblioteci.

Piero, tăcut, trăia printre clasicii şi tablourile sale. Tatăl lui, înainte de a muri, l-a rugat să-i facă un jurământ solemn:

«Să nu schimbe modul de viaţă al Casei Medici.

Să rămână un simplu cetăţean printre ceilalţi cetăţeni. Să pună mai presus decât orice viaţa şi interesul oraşului».

Acelaşi jurământ i l-a cerut Piero lui Lorenzo şi Lorenzo lui Piero.

Marile familii erau cu ochii asupra lor, spionau momentul.

Dar care moment? Acela care ar fi putut aduce pe oricare din ele la succesiune.

Toţi erau foarte interesaţi de libertatea florentină, dar pentru fiecare familie libertatea florentină corespundea propriei sale familii.

Poate că sosise momentul. Un tată aproape infirm, lipsit de energia lui Cosimo, cel puţin astfel părea, şi doi băieţandri.

— Ce putem face cu doi băieţi şi un bolnav? - se întreba Diotisalvi Neroni.

— Oare cea mai tarată şi mai şubredă familie e sortită să conducă Florenţa? - insinuă Luca Pitti.

— Trebuie oare să conducă republica cineva care stă la ţară? - era Niccolò Soderini.

— Unul care zace în pat toată ziua? - vocea lui Àgnolo Acciaiuoli.

Această conspiraţie se pregătea de doi ani. «Tiranul» nu ştia nimic. Luca Pitti era prietenul lui cel mai bun.

Da, dar şi cel mai bogat cetăţean. Mai mult decât conjuraţie politică, a fost vorba de o rivalitate financiară, iscată de gelozii şi rivalităţi mai mult personale decât publice. Dar conspiratorii, ca să se asigure de favoarea şi sprijinul unor oameni de vază, chiar în afara hotarelor republicii, s-au înţeles în taină cu ducele Borso d’Este, care a pus la dispoziţia lui Pitti, şi a acoliţilor săi, o mică armată comandată de fratele acestuia, Ercole d’Este. Dintr-o conspiraţie poţi avea totdeauna ceva de profitat. Să salvezi libertatea florentină, da... Să o salvezi de dictatura familiei Medici, înlocuind-o însă cu aceea a casei d’Este! Dar poporul florentin?... Oh, dar poporul nu trebuia să ştie niciodată aceste lucruri decât după ce s-au înfăptuit. Căci poporul se obişnuieşte totdeauna cu faptul împlinit! E

totdeauna fericit când are prilejul să aplaude un nou stăpân.

Complotul a ajuns la urechea lui Piero cu totul pe neaşteptate. O prietenie loaială îl lega de unele familii ale conspiratorilor; cu familia lui Diotisalvi Neroni, de exemplu, care primise de la Piero şi Cosimo mai mult decât o însemnată favoare.

Conspiratorii se bizuiau în primul rând pe faptul că Piero era absent din oraş, aflându-se la Careggi, bolnav de gută; se mai bizuiau şi pe presupusul lui caracter slab, care era cu totul aparent.

— Conduceţi-mă la Florenţa - ceru Piero - pregătiţi o lectică. Douăzeci de oameni de escortă sunt de ajuns. Şi apoi este şi Lorenzo.

Pe vremea aceea, vila din Careggi era izolată şi solitară: fiind înguste şi cu greu de străbătut, căile care duceau spre ea erau în schimb ideale pentru un atac prin surprindere şi, într-adevăr, conspiratorii, după ce au aflat de intenţia lui Piero, au trimis o mână de ucigaşi plătiţi, dintre cei mai viguroşi, care să se posteze pe drumul de-a lungul torentului Terzolle.

Primejdia era cu atât mai gravă cu cât era mai neaşteptată. Luat prin surprindere, Piero nu avea mulţi oameni în jurul său; totuşi, în avangarda escortei călărea Lorenzo, băiatul lui de şaisprezece ani. Mai este şi azi un tabernacol împrejmuit de chiparoşi, lângă Terzolle, la jumătatea drumului între Careggi şi Florenţa; şoseaua, foarte strâmtă şi azi, se întinde de-a lungul torentului, de partea cealaltă fiind flancată de zid.

Lorenzo, care se afla la câteva sute de metri înaintea lecticei tatălui său, şi-a dat seamă sau a fost înştiinţat de prezenţa oamenilor înarmaţi. Un altul, mai puţin iscusit decât el, s-ar fi întors în galop înapoi, lăsându-se observat de ucigaşii plătiţi care l-ar fi putut urmări, ca apoi să asalteze întreaga escortă. Lorenzo, şiret, s-a prefăcut că n-a

observat nimic; a trimis un singur om să-l înştiinţeze pe tatăl său să-şi schimbe drumul iar el a continuat să meargă cu pas măsurat, ca şi cum ar fi aşteptat să fie ajuns din urmă de grosul cortegiului. Simulând cea mai desăvârşită linişte, i-a ţinut sub observaţie mai bine de o oră pe conspiratori, în timp ce Piero, pe drumul cel mai lung, pe la Panche, ajungea la Rifredi şi de acolo viu şi nevătămat intra în Florenţa.

După ce a ajuns la palatul Medici, unde nimeni nu ar fi îndrăznit să-l atace, şi-a adunat în grabă partizanii şi a trimis ştafete spre graniţa nordică, unde ştia că se află un detaşament de miliţie milaneză, cerându-i ajutor.

După ce s-a convins că are în jurul său forţe mai tari decât cele ale duşmanilor săi, a acţionat hotărât împotriva conspiratorilor.

Conspiratorii erau dezorientaţi şi risipiţi: Luca Pitti, fremătând tot, după ce a văzut că atacul prin surprindere de pe şoseaua Careggi eşuase, n-a mai îndrăznit să acţioneze; acoliţii săi s-au împrăştiat şi ei, iar şefii complotului s-au predat.

Noua Seniorie, favorabilă întru totul familiei Medici, i-a judecat imediat pe cei patru şefi răspunzători, condamnându-i la moarte.

Un adevărat tiran ar fi primit asemenea sentinţă cu mare bucurie, dar Piero a dovedit un suflet cu adevărat nobil şi generos. El n-a vrut vărsare de sânge; s-a opus sentinţei de moarte, comutând pedeapsa în exil, şi nu numai atât, dar l-a iertat cu generozitate pe Luca Pitti care i-a fost de atunci cel mai devotat prieten, în timp ce Soderini şi Neroni, profitând de generozitatea lui Piero, au încercat să ispitească republica Veneţiei ca să declare război Florenţei!

Rar exemplu de cumpătare şi nobleţe sufletească, căci dacă Piero ar fi căzut, din întâmplare, în mâinile adversarilor săi, fără îndoială că n-ar fi fost cruţat. Purtarea lui n-a făcut decât să consolideze sentimentele de afecţiune

şi devotament, pe care poporul le manifestase întotdeauna faţă de casa Medici; poporul nu a uitat generozitatea lui Piero şi a dat familiei sale o dovadă luminoasă a ataşamentului său, când, cu doisprezece ani mai târziu, o conspiraţie mult mai gravă a pus în primejdie viaţa lui Lorenzo.

Poziţia Medicilor a apărut şi mai puternică în urma complotului Pitti-Neroni; şi s-a spus că şefului familiei nu-i mai lipsea acum decât titlul de rege.

Dar unii dintre conspiratori continuau să-şi împroaşte veninul în taină. Veneţia s-a lăsat indusă în eroare de către Soderini şi Neroni, că Piero de' Medici ar fi un izolat şi că nimeni n-ar fi mişcat un deget în favoarea lui, dacă l-ar fi atacat miliţiile veneţiene.

Florenţa era o tentaţie mult prea mare, pentru a nu încerca să se pună stăpânire pe ea, fără vărsare de sânge; Florenţa nu avea tradiţii militare care, oricum, să fi datat de pe vremea ciocnirii de la Campaldino sau Castel del bosco. Oraşul de negustori şi bancheri era aproape dezarmat, prin urmare merita strădania de a încerca supunerea lui.

Veneţia, conştientă de propria-i putere şi mândră de-a avea sub ordinele ei un condotier ca Bartolomeo Colleoni, porni în mai 1467 spre graniţele Toscanei. Dar şi aici s-au înşelat destul de mult asupra abilităţii politice a lui Piero şi asupra sentimentului principatelor italiene; dacă Veneţia era puternică, Piero se sprijinea pe prieteni şi mai puternici; ducele de Milano şi regele din Napoli s-au alăturat fără întârziere lui Piero, trimiţându-i oaste în ajutor.

S-au înfruntat în apropierea Imolei şi veneţienii au fost cu totul învinşi. Şi astfel Florenţa, nu numai că a ieşit victorioasă în luptă, ci ca urmare a înfrângerii Veneţiei a avut şi importante avantaje teritoriale, fortăreţele Sarzana şi Sarzanello.

La scurt timp după aceasta, Florenţa a mai avut şi altă campanie. Trupele florentine împreună cu cele din Napoli şi

din ducatul Urbino au luat parte la o expediţie împotriva oştilor papii Paul al II-lea, care tindeau să pună stăpânire pe micul stat Rimini. Şi această mică războială s-a încheiat favorabil pentru armatele florentine, contribuind la consolidarea prestigiului Casei Medici. În timpul acestor ani, tânărul Lorenzo nu a rămas de loc străin de viaţa politică. Deşi nimic alarmant n-a lăsat să se prevadă un deznodământ atât de rapid al vieţii lui Piero, poate că Piero era totuşi un prevestitor, deoarece nu omitea în nici o ocazie să-l invite pe fiul său să ia parte la cele mai delicate negocieri politice. Guta este o boală care te poate chinui o viaţă întreagă, fie ea şi lungă, şi medicii, după cum se întâmpla adesea, îl măguleau pe Piero făgăduindu-i o ameliorare, dacă nu chiar vindecarea completă, printr-o cură de băi termale.

Ultimii ani de viaţă ai lui Piero au fost un neîncetat pelerinaj de la o baie termală la alta; o dată se ducea la Morba, altă dată la Spedaletto din Volterra, sau la băile Corsena, la băile din Lucca. Era o alternanţă de nădejdi şi deznădejdi; în ‘67 Lucrezia îi scria soţului ei:

«Am primit scrisoarea ta din ziua de douăzeci şi unu din care am simţit multă mângâiere, aflând că durerile tale au încetat. Nici mai mult nici mai puţin decât că o dată cu fiece zi ce trece, îmi pare că recâştig un an pentru mângâierea ta şi a mea».

«Îmi pare că recâştig un an, o dată cu fiecare zi»; frază frumoasă şi concisă care prin câteva cuvinte eficace exprimă bucuria unei iubitoare soţii, căci impresia ei era că întinerea cu un an în fiece zi, de când primise vestea sănătăţii recuperate a soţului ei.

Dar erau iluzii de scurtă durată, în acelaşi an în care Piero încerca să-şi refacă sănătatea la băile Corsena, în Casa Medici se trata un subiect delicat şi vital: nunta lui Lorenzo.

Să nu stârnească uimire faptul că se vorbea de căsătoria unui tânăr care avea abia optsprezece ani: Casa Medici se

comporta acum nici mai mult nici mai puţin decât după obiceiurile familiilor domnitoare. Căsătoriile între prinţi erau, pe vremea aceea, foarte precoce, din grabă de a se asigura succesiunile şi a se strânge alianţele de sânge. În cazul special al lui Lorenzo, Piero era grăbit, deoarece, în ciuda măgulirilor medicilor din jurul lui, simţea că viaţa avea să i se stingă. Voia prin urmare să asigure o succesiune solidă familiei sale, în cârmuirea republicii.

În mai 1467, Lucrezia Tornabuoni se îndreptă spre Roma pentru a o cunoaşte pe viitoarea ei noră, Clarice Orsini.

Cu câteva luni în urmă şi Lorenzo fusese la Roma; călătorie de instruire, călătorie de apropieri politice, făcute pesemne cu ocazia încheierii păcii cu papa, după ciocnirea avută pentru cucerirea oraşului Rimini. Istoricii, care afirmau că Lorenzo a făcut o pură căsătorie de convenienţă, însurându-se cu o copilă pe care nici nu o cunoscuse mai înainte, fac o afirmaţie cu totul inexactă. Nu ştim dacă Lorenzo era foarte îndrăgostit de Clarice înainte de căsătorie; dar nici nu vrem să spunem că el a făcut o căsătorie dintr-o mare efuziune sentimentală; se prea poate ca convenienţa politică să fi depăşit orice alt sentiment; dar este sigur că Lorenzo a văzut-o pe Clarice mai înainte ca mama lui să se ducă la Roma, ca să o cunoască şi s-o analizeze bine pe mireasă, după cum trebuia să facă o mamă înţeleaptă şi prevăzătoare.

Despre această vizită rămân două documente ciudate şi interesante, două scrisori ale Lucreziei scrise lui Piero în forma aceea clară, eficace, concisă, florentină prin excelenţă, unde, fără prefăcătorii şi ipocrizii, soţia lui Piero face un portret al viitoarei nurori, pe care noi l-am numi azi «sintetic», dar de-o simpatie nemijlocită, uluitoare.

În prima din aceste scrisori, Lucrezia se exprimă astfel:

«Joi dimineaţă, mergând la San Pietro[1], m-am întâlnit cu

1 Biserica Sf. Petru din Roma. (N. A.)

madona Maddalena Orsini, sora cardinalului[1], care era împreună cu fiica ei în vârstă de şaisprezece ani. Era îmbrăcată în stil roman, cu o mantilă[2] ce o făcea să-mi apară foarte frumoasă, albă şi înaltă; dar cum şi fata era înveşmântată, n-am putut-o vedea în toată voia». Despre o a doua întâlnire, petrecută în casa unchiului cardinal, Lucrezia povesteşte mai pe larg.

«Clarice purta un veşmânt strâmt în stil roman şi fără nici un şal mare deasupra; am stat mai mult timp de vorbă şi am rămas cu o impresie bună despre această fată. Care, după cum spun, este foarte bine făcută şi cu pielea albă şi are maniere foarte delicate, deşi nu atât de nobile ca ale noastre; dar este foarte modestă şi uşor de adus la obiceiurile noastre. Nu are părul blond, de altfel nici nu prea sunt blonde aici la Roma; părul ei roşu i se revarsă bogat şi frumos. Chipul ei este oarecum rotunjor, ceea ce nu-ţi displace. Gâtul este graţios după cum se cuvine, dar mi se pare puţin cam subţire sau mai bine zis ea pare plăpândă. Pieptul nu i l-am putut vedea, deoarece fetele tinere obişnuiesc să umble aici acoperite pe de-a întregul; dar pare de o bună calitate. Nu merge cu capul semeţ ca ale noastre, ci s-ar părea că-l ţine puţin aplecat; şi cred că păşeşte astfel, nu de altceva decât că e cam ruşinoasă. Mâna e lungă şi delicată. Şi gândindu-mă la tot şi la toate, la urma urmelor, eu o văd pe această fată ieşită din comun; e mai aparte, dar nu atât încât s-o comparăm cu Maria, cu Lucrezia sau cu Bianca. Însuşi Lorenzo a văzut-o; şi dacă el este mulţumit, tu vei putea afla la timp...»

Într-o a treia scrisoare, Lucrezia îşi precizează şi mai mult impresiile, pe care încercase mai înainte să le atenueze oarecum. Expresiile «nu displace», «nu este ca ale noastre», «bine făcută», lăsau să se citească printre rânduri

1 Cardinalul Latino Orsini. (N. A.)

2 Un fel de şal imens purtat ca o mantie. (N. A.)

că fata, deşi era înaltă, sănătoasă, proaspătă şi cu o înfăţişare plăcută, nu prea era o frumuseţe extraordinară; în ultima scrisoare, Lucrezia o spune clar:

«Fata are două calităţi de luat în seamă: e înaltă şi e albă; nu are un chip frumos, dar nici urât: are o frumuseţe a ei aparte. Lorenzo a văzut-o; află de la el dacă-i place. Numele ei este Clarice».

O francheţe cam bruscă în a o judeca, dar din care reiese o mare sinceritate. Este o mamă florentină, care vorbeşte după cum se pricepe ea, fără parafraze şi fără şovăiri[1].

Cade prin urmare întru totul ipoteza gratuită a acelor istorici care afirmă că Lorenzo s-a căsătorit cu faţa lui Orsini fără a o cunoaşte măcar. În două rânduri mama lui spune: «Lorenzo a văzut-o» şi acel «află dacă ea îi place», este o frază cât se poate de incisivă, specific florentină, şi populară, pe care ar rosti-o şi azi o mamă cumsecade, adeptă a vechilor obiceiuri, din cartierul San Frediano.

De loc frumoasă, aşadar, tânăra Orsini, dar plăcută, înaltă, cu carnaţie albă, zveltă.

Acel detaliu al gâtului «subţire» venea să sublinieze o oarecare delicateţe de constituţie; este ştiut de altfel că soţia Magnificului a murit la o vârstă fragedă, din cauza slăbirii organismului; după cum se spunea pe atunci pesemne că a fost vorba de o tuberculoză. Cum a fost Clarice? Desigur că portretul ei o fi existat în vreo frescă, dar cum să-l putem identifica?

Să-i privim pe cei trei fii: Piero, efeminat şi delicat; Giovanni, rotofei şi placid; Giuliano cu trăsături cam neregulate şi cu obrajii supţi; despre fete ştim puţin, dar

1 Pasquale Villari a judecat-o cu severitate pe Lucrezia Tornabuoni pentru investigaţia aceasta . .. somatică a Claricei Oisini, socotind-o contrară bunelor obiceiuri! Ne surprinde profund o asemenea remarcă formulată de o persoană inteligentă ca V. Cercetarea Lucreziei ni se pare reacţia naturală a unei mame plină de francheţe, grijulie, fără «păr pe limbă» şi fără ipocrizii. (N. A.)

dacă băieţii seamănă mai mult cu mama, Clarice, dacă nu frumoasă, trebuie să fi fost oricum plăcută. Nu sunt cunoscute portretele ei. În *Date culese de Bartolini,* e scris:

«Un portret pictat pe lemn de Ghirlandaio, din profil, al Claricei lui Jacopo de Orsini, soţia Magnificului Lorenzo de'Medici, se află la Carlo Tommaso Strozzi în Cartierul San Frediano la Florenţa, citindu-se cu caractere vechi, scrise pe spatele sus-numitului portret, numele şi prenumele acestei femei».

Manuscrisul datează din sec. 17: nu mai există nici o urmă a portretului.

Prin urmare Lucrezia s-a dus să-şi cunoască viitoarea noră, ca orice gospodină burgheză cumsecade, mergând ea însăşi la faţa locului; n-a vrut să se încreadă în procure, după cum se întâmpla în familiile domnitoare.

Ea făcea parte din familia Tornabuoni care provenea din negustorimea bogată, mergând prin urmare spre ţinte esenţiale, cu o ţinută corectă şi dreaptă.

Poate că era o căsătorie pregătită, dar fără nici un fel de constrângere a fiului ei, care ar fi ascultat-o totuşi: el a văzut-o; dacă-i place, s-o ia, dacă nu-i place, îşi va căuta alta.

De ce o romană şi nu o florentină? Fără îndoială că puţină politică era la mijloc. Roma era oraşul de unde porneau toate firele politice şi religioase; Florenţa şi Roma: doi stâlpi. Familia Orsini era pentru Roma ceea ce familia Medici era pentru Florenţa... Politică, desigur, şi poate greşită.

Femeile sunt un element influent în familie. Neamul Medici ar fi rămas mai pur, dacă şi-ar fi ales soţiile printre nobilele doamne florentine.

Clarice a adus asprimea, mândria, trufia familiei Orsini.

Mai târziu, când cei din familia Medici şi-au luat femei străine, familia lor s-a corupt şi a decăzut. Alegerea n-a fost fericită. Familia Orsini avea o faimă tristă, creată prin

facţiuni şi sânge; în ciuda faptului că nimic grav nu se putea spune pe seama Claricei, unirea ei prin căsătorie cu Lorenzo nu i-a adus acestuia fericire; o altă fată din familia Orsini nu-i va aduce fericire nici fiului ei: un alt membru al aceleiaşi familii Orsini a fost în mod tragic nefast Isabelei de' Medici a lui Cosimo I.

Lorenzo, fie din supunere faţă de părinţi, fie din înclinaţie sentimentală, la întrebarea tatălui său, a răspuns că tânăra Clarice Orsini era pe gustul lui şi că o acceptă ca soţie.

În *Amintirile* sale, el notează: «Eu Lorenzo am luat de soţie pe Clarice, fiica domnului Jacopo Orsini, sau mai degrabă mi-a fost dată în decembrie 1468; şi am făcut nunta în casa noastră în ziua de 4 iunie 1469».

În rectificarea aceea, «sau mai degrabă mi-a fost dată», unii au crezut că descoperă resentimentul provenit dintr-o supunere silită.

Să nu uităm că în epoca logodnei sale, Lorenzo nu avea decât nouăsprezece ani şi că unui tânăr din vremea aceea nu-i era îngăduit să scrie pur şi simplu «eu am luat de soţie», ceea ce ar fi echivalat cu diminuarea autorităţii sacre a părinţilor, nu numai ai săi, ci şi ai logodnicei.

Expresia «mi-a fost dată» nu este revoltă ci supunere în faţa voinţei superioare care-i acorda mâna miresei; era, în sfârşit, acelaşi lucru cu «ea mi-a fost oferită de părinţii mei şi ai ei».

Distingerea celor două date, aceea a logodnei oficiale şi aceea a nunţii, întăreşte noţiunea: «mi-a fost dată», adică oferită mâna ei, în ziua de... decembrie 1468... «şi am făcut nunta în casa noastră...» etc.

Nu există nici o dificultate în a admite o căsătorie de convenienţă; dar nu o căsătorie forţată.

Trebuie să mai adăugăm faptul că Lorenzo, în perioada nunţii, se afla într-o stare sufletească aproape identică cu aceea în care a fost Dante în perioada căsătoriei lui cu Gemma Donati.

Dante ieşea din depresiunea sufletească provocată de moartea Beatricei: stare sufletească pe care el ne-o descrie cu o evidenţă profund impresionantă în *Viaţa nouă,* dar unde ne mai descrie, cu o subtilă eficienţă de pasaje, şi revenirea lui la viaţă, graţie zâmbetului «prea cinstitei doamne», care îl privea cu multă compătimire de la o fereastră.

Noua iubire era o nevoie instinctivă de a mai iubi încă, o sete de consolare pe care o încearcă oricine a fost lipsit de o mare afecţiune. Îngrijoraţi de suferinţa lui demnă de milă, părinţii au vrut să-l vadă pe Dante la casa lui. Pesemne că «prea distinsa doamnă» şi Gemma Donati erau una şi aceeaşi persoană; şi dacă vrea să facă aluzie la ea, în a doua carte a operei *Banchetul,* în cel de-al doilea paragraf, el se exprimă astfel: «prea cinstita doamnă despre care am amintit la sfârşitul *Vieţii Noi...* a ocupat un loc de seamă în mintea mea... *şi mai mult datorită nobleţei ei sufleteşti decât alegerii mele,* a consimţit ca eu să fiu al ei». Aluzia pe care o face Dante la «prea distinsa doamnă» amintită către sfârşitul *Vieţii Noi* este aluzia la femeia fizică, femeia reală, şi nu la vreo alegorie filozofică, după cum au vrut unii să susţină; prin urmare noi vedem în acest episod un suflet deprimat, care se prinde cu disperare de o nouă dragoste, ca să se poată din nou reintegra în viaţă; şi este ceva foarte omenesc ca Dante să se ataşeze de «prea cinstita doamnă», fie ea chiar şi îndărătnica Gemma, pentru a găsi o compensaţie în dispariţia Beatricei.

Lorenzo ieşea atunci din marea lui dragoste ideală pentru prea frumoasă Lucrezia Donati. Dragoste care fără îndoială că a fost prima, Lorenzo neavând atunci decât şaisprezece ani, tot atâţia numărând şi fata. Iubirile adolescenţei sunt câteodată violente, până a atinge culmile unor reale şi netăgăduite pasiuni.

Lucrezia a fost femeia visată, aceea pe care destinul te lasă să o întrezăreşti fără a o dărui niciodată; femeia care

nu se uită.

Şaisprezece ani Lorenzo, şaisprezece ani Lucrezia; el e un băieţandru, iar ea soţia lui Niccolò Ardinghelli. Lorenzo cântă această dragoste mult mai târziu şi o cântă într-o formă foarte asemănătoare aceleia pe care Dante a folosit-o în *Viaţa Nouă,* neexcluzând povestirea şi comentarea ei în proză: amoroasă reevocare, unde influenţe danteşti şi petrarchiste sunt atât de multe şi atât de pregnante încât pot zdruncina însăşi originalitatea operei.

Dar fără îndoială că nu în această operă îl întâlnim pe Lorenzo poet, aşa cum îl vom regăsi în *Corinto,* în *Selve d'Amore*[1], în *Ambra,* în *Caccia col falcone*[2] şi în plăcuta *Nencia da Barberino,* unde personalitatea lui apare clară şi de neconfundat.

Când Lorenzo s-a logodit cu Clarice Orsini, nu se gândea de loc să concureze *Viaţa Nouă* a lui Dante sau sonetele lui Petrarca; din rana inimii lui însă mai ţişnea încă sânge, aşa că putem crede că îi era oarecum indiferentă alegerea unei soţii legitime; era nevoie ca el să se însoare; tatăl său dorea acest lucru, problemele treburilor de stat o impuneau imperios: Lorenzo a spus da.

O supusă şi resemnată renunţare, o firească revenire la viaţă.

1 Păduri de iubire. (N. Tr.)

2 Vânătoarea cu şoimi. (N. Tr.)

III. REÎNTOARCEREA PRIMĂVERII

Florenţa era în plină sărbătoare cu câteva zile înaintea nunţii lui Lorenzo cu Clarice.

Piaţa Santa Croce era plină de drapele, ghirlande şi pavoazări de sărbătoare. Nu era o partidă de fotbal, ci se pregătea un turnir; da, întocmai, un turnir în câmp închis ca pe vremea paladinilor, la care aveau să participe Lorenzo şi Giuliano, înfruntându-i pe cei mai vestiţi cavaleri.

Piero, din patul lui de suferinţă, se informa despre cel mai mic amănunt şi încerca să zâmbească, ridicându-se pe perne.

— Cu cine se ia la întrecere Lorenzo? Să nu-l lăsaţi să se lupte cu vreunul din familia Pazzi sau Albizi.

— Prea mărite, cum i-am putea oare împiedica să ia şi ei parte la lupte? Sunt cetăţeni ca oricare alţii şi nu dau prilej de supărare.

— Ne urăsc. Sunt în stare să facă tot felul de farmece[1] sau să folosească cine ştie ce vrăjitorii sau lănci şi spade otrăvite.

— Vom alege perechile bine potrivite. Mâine Lorenzo se va lua la întrecere cu cei din familia Tornaquinci şi Giuliano cu cei din familia Bardi.

— Dar dacă cineva din familia Pazzi aruncă mănuşa sau loveşte stema lui Lorenzo?

— În asemenea situaţii va trebui să acceptăm provocarea, dar vom veghea bine şi armele vor fi date de judecătorii arbitri ai câmpului, iar cavalerii vor fi obligaţi să jure pe Sfinţii Evanghelişti că nu au asupra lor farmece şi

1 În evul mediu, se credea foarte mult în eficacitatea unor asemenea vrăjitorii şi de aceea concurenţilor la turniruri li se cerea să jure că nu vor face uz de ele. (N. A.)

vrăjitorii.

Maddalena Orsini, soacra, scria de la Roma:

«Dacă Clarice va afla ziua când te vei întrece în lupte la turnir, cred că pentru triumful tău va ţine post cu o zi mai înainte, ca Domnul să te păstreze viu şi nevătămat şi să-ţi hărăzească deplina victorie».

Piaţa gemea de lume din popor îngrămădită în spatele arenelor şi de nobilime aşezată în tribune. La balcoane şi la terasele de pe acoperişurile caselor, atârnau covoare şi damascuri, iar crengile de lauri împodobeau arcadele ferestrelor.

Laur şi coroane de lauri la toate ferestrele. Arena era încercuită cu ghirlande de laur, în onoarea lui *Laurentius.* Cortegiul cavalerilor apărea din trei părţi, care erau trei alei lungi pline de flori: Anguillara, Borgo dei Greci, via Torta.

Poporul se apropia de arenă, venind dinspre via del Diluvio, via della Fogna, via dei Pepi, via delle Pinzochere.

Dinspre melancolica stradă dei Malcontenti, venea garda călare: scutierii cu armuri ai Comunei, ca să ţină plebea departe de arene.

Gonfalonierul Soderini era judecătorul, adică arbitrul arenei, având alături de el ca ajutoare pe un reprezentant al familiei Tornabuoni şi pe altul din familia Bardi. Primul care şi-a făcut intrarea în arenă a fost Lorenzo, pe un cal alb, în armură milaneză încrustată cu fir de aur. În bandulieră purta o eşarfă de mătase trimisă de Clarice, având culorile casei Orsini şi Medici, brodate de mâna ei.

El căuta cu privirea pe adversarul ieşit la sorţi, care trebuia să fie cineva din familia Lapo Tornaquinci; dar un cavaler cu viziera lăsată, călare pe un murg, se năpusti în arenă, galopând spre tribuna de onoare şi lovi cu lancea în stema medicee.

Lorenzo biciui nervos calul şi-l ajunse pe Soderini.

— Cine mă provoacă?

— Eu, Francesco dei Pazzi! - şi cavalerul îşi ridică viziera

coifului.

— Cavalere - veţi fi al doilea - spuse Soderini - doar dacă Lorenzo Magnificul...

— Accept provocarea şi vreau să fie prima - răspunse Lorenzo.

Luptătorii îşi luară distanţa. Lorenzo se aşeză cu spatele la templul Santa Croce; Pazzi în faţa lui, cu spatele la casa Cocchi. Dar între timp, Piero Ginori îi vorbise la ureche Gonfalonierului, foarte tulburat.

— Cavaleri, uitam unul din obiceiurile vechiului cavalerism: voi trebuie să juraţi pe Sfinţii Evanghelişti că nu aveţi asupra voastră nici un fel de vrăjitorie, nici un fel de farmece, nici un fel de armă necinstită.

Un herald aduse în faţă o carte sfântă:

— Jur - spuseră luptătorii, întinzând fiecare mâna dreaptă.

— E o lege a turnirului, ca toţi cavalerii să-şi aleagă armele aşezate în rastelul din arenă.

Pazzi se făcu galben ca ceara.

— Ce temeri aveţi? Asta e o jignire!

— Legea e egală pentru toţi, cavalere - îi răspunse cu răceală Soderini.

Fără a mai scoate un cuvânt, Pazzi întinse mâna şi luă lancea pe care i-o înmână unul din judecătorii arenei; Lorenzo a făcut acelaşi gest.

La semnal, luptătorii o porniră în galop cu viziera lăsată, apăraţi de pavăza scutului, şi cu lancea gata de atac.

Vârful lăncii lui Pazzi se repezi cu putere în scutul lui Lorenzo: aceea a tânărului Medici îl atinse pe Pazzi la tâmplă, răstumîndu-l brusc în praf.

— Palle! Palle[1]!

Poporul care ţinea trup şi suflet cu Casa Medici, în culmea fericirii, înălţă strigăte de bucurie.

---

1 Stema familiei Medici: şapte sfere. (*Sette palle*.) (N. Tr.)

Lorenzo a făcut ocolul de onoare, mergând în pas lent, salutat de strigăte şi aplauze, de flori aruncate în calea lui. Iar Pazzi, după ce s-a ridicat, destul de greu, şi şi-a scos coiful, palid la faţă, s-a urcat din nou pe calul său şi apoi s-a îndepărtat în tăcere.

Madona Clarice a scris de la Roma:

«Magnifice consort...» Încă nu erau căsătoriţi, dar era obiceiul să-şi spună astfel, deoarece căsătoria prin procură fusese făcută la Roma; suntem la 25 februarie 1469; nunta se va face la Florenţa la 4 iunie... «... am primit scrisoarea voastră, ea mi-a făcut mare plăcere; în ea mă anunţaţi despre turnirul ce v-a adus triumf deplin. Eu mă simt foarte fericită, când sufletul vostru este satisfăcut în ceea ce vă doriţi atât de mult; şi dacă rugăciunile mele au fost ascultate, sunt tare mulţumită, căci eu doresc să fac tot ceea ce este pe placul vostru...»

Limbă? Gramatică? Să nu se ceară într-o scrisoare din ’400. Sunt regi şi împăraţi care scriu şi mai prost: ba chiar şi literaţi. Bunăvoinţa este aceea care contează. La Florenţa e mare bucurie. Dar Piero se stinge. Ah, încântătoare şi înmiresmate câmpii din Careggi! Ah, cântec nesfârşit de păsări pe costişele din Serpiolle şi Monte Morello! Îl ascultă şi Piero din palatul său de suferinţă: nu avea decât cincizeci şi trei de ani. Ce se va întâmpla cu Florenţa? Ce se va întâmpla cu Casa Medici? Doi băieţi! Unul de nouăsprezece ani, celălalt de şaisprezece! Nu au escortă, nu au arme: au doar un prieten: poporul. Ce vor face Seniorii? Va fi de ajuns o vorbă, şi va urma exilul: poate şi moartea. Oare Lorenzo... Dar Cosimo îl privea atent pe Lorenzo, în ultimele luni ale vieţii lui. Murmură:

— Sunt liniştit... sunt liniştit pentru tine Lorenzo, dragul meu.

Încă n-avea douăzeci de ani. Şi totuşi era cap de familie. Era ascultat la palat. De mai multe ori a fost ambasador.

— Vă gândiţi la Napoli? La Napoli! La acel rege Ferrante!

- şi Piero îşi roteşte privirea asupra acelora care stau în jurul patului său. - Ferrante îl urmărea atent: era vrăjit când îl auzea vorbind.

Taciturnul de Aragon, care îşi decima baronii lui napolitani... care asasinase pe la spate pe Piccinino, i-a zâmbit acestui tânăr florentin.

— Nu, Lorenzo n-a fost niciodată un copil! Ducele de Milano l-a primit ca pe un egal de-al lui! Da, şi încă la Milano, sălbatecul, perfidul şi necruţătorul fără seamăn Galeazzo Maria Sforza, în 1465, pe vremea când el era un simplu băieţandru care nu împlinise nici şaisprezece ani. Fusese la Veneţia să-i aducă omagii dogelui şi celor mai ilustre familii; nu, nimeni nu-şi amintea să-l fi văzut pe Lorenzo copil; nu era genial, nici precoce, dar era un tânăr superior vârstei lui, prin cultura lui, prin gândirea lui, prin elocinţă. Lorenzo era un bărbat. În Consiliu, toţi îl ascultau în tăcere; era cap de familie; era soţul unei descendenţe a familiei Orsini.

— Pot muri liniştit. Priveşte-mă: eşti în măsură să-mi urmezi. Du-te, trebuie să ajungi la Milano: vreau ca tu să pleci acolo.

A devenit neobişnuit de imperios, Piero, de când simte că viaţa îi fuge printre degete. Trebuie să se grăbească să dispară. Este o piedică. Un bolnav dăunează Florenţei. Familia ar pierde. Numai un tânăr poate ridica din nou Casa Medici.

— La Milano, *magnifice pater*?

— La ducele Galeazzo; vrea ca eu să-i fiu naşul unuia din copii...Dar eu sunt pe moarte! Te vei duce tu.

La Milano este primit în mod strălucit; în amintirile lui, menţionează:...«am fost foarte onorat şi chiar mai mult decât oricare altul, aflat vreodată acolo, în aceeaşi împrejurare, deşi au fost unii care meritau mult mai mult decât mine».

După reîntoarcerea lui Lorenzo, boala lui Piero de’ Medici

se înrăutăţeşte. La 20 noiembrie, starea sănătăţii era îngrijorătoare; într-o scrisoare sosită de la Florenţa, ambasadorul ducatului d'Este relata ducelui Borso: «De patru zile Piero a suferit peste măsură din cauza gutei, care-l chinuie şi acum cumplit». După câteva zile, Lorenzo scria în *Amintirile* lui: «Piero, părintele nostru, născut în anul 1416, s-a stins din viaţă în ziua de 2 decembrie 1469... Torturat peste puteri de gută... A fost înmormântat în biserica San Lorenzo şi de zile întregi i se pregăteşte mormântul, lui şi fratelui lui Giovanni[1] mai măreţ decât oricare altul, ca să se pună rămăşiţele lor pământeşti... A fost foarte plâns de întregul oraş şi de marii principi ai Italiei, mai cu seamă de cei mai importanţi de care am fost consolaţi, la moartea lui, prin scrisori şi solii de condoleanţe».

Astfel părăseşte viaţa Piero de' Medici: viaţă sărmană şi îndurerată, ajunsă un real supliciu în ultimii ani; printre comorile lui de artă şi cărţile lui iubite: «stătea strâns legat în feşi şi estropiat».

Aşa scria Giovio; Sansovino adaugă: «Stătea într-o poziţie chinuită a trupului, pentru că era înţepenit, şi de nimic nu se mai putea folosi, decât de limbă».

În legătură cu ultimele sale clipe, un alt contemporan se exprima astfel: «Putea vorbi puţin şi nu a lăsat testament... nu s-a spovedit şi nici fiilor lui nu le-a spus nimic, nici altcuiva. Privea pe oricine venea la el şi stătea tăcut».

Iar după aceea: «Piero a murit mai curând decât se credea»; deci, cu multă probabilitate, cursul bolii a fost agravat de o hemoragie cerebrală. Piero a avut dreptate când s-a gândit că fiul lui devenise matur şi demn de a-l

1 Adică se continuă lucrările pentru mormântul comandat cu puţin înainte lui Verrochio. Este vorba de un splendid sarcofag în porfir şi bronz, în Sacristia Veche, construită de Brunelleschi. În el se odihnesc osemintele lui Piero şi ale lui Giovanni, fratele lui. Inscripţia sună astfel: *Patri et patruo:* tatălui şi unchiului. (N. A.)

urma; căci n-au trecut nici două zile de la moartea lui, şi Senioria Florenţei l-a invitat în unanimitate pe Lorenzo «să înlocuiască pe tatăl lui în grijă şi administrarea republicii».

Lorenzo însuşi ne documentează, relatând faptul în *Amintirile* sale:

«În ziua următoare morţii lui, deşi eu Lorenzo eram foarte tânăr, în vârstă de douăzeci şi unu de ani (aici Lorenzo se face mai mare, fiindcă în realitate nu împlinise nici douăzeci de ani), au venit la noi acasă mai marii conducători ai oraşului şi ai statului, să deplângă nefericita întâmplare şi să mă roage să iau eu grijile oraşului şi ale statului, aşa cum făcuseră străMoşul şi tatăl meu, ceea ce, fiind împotriva vârstei mele şi de gravă sarcină şi primejdie, am acceptat fără prea mare bunăvoinţă».

Oh Florenţă, iată un băiat de nouăsprezece ani care vrea să ia în mână frânele guvernului: e singur, nu are ostaşi sub comanda lui: dacă tu vezi în el un mic tiran în faşă, zdrobeşte-l: ajung doar două degete! Ori de nu, trimite-l cât mai departe să facă negoţ în băncile lui de dincolo de mare!

Şi poporul? Nu are decât să strige «moarte lui», nu are decât să se adune în piaţă, şi Lorenzo va pleca, aşa cum a plecat Cosimo, la un simplu semn al Senioriei, aşa cum într-o bună zi va pleca Piero, fără să mişte un deget, fără să se verse o singură picătură de sânge.

Vin la palatul din via Larga familiile Soderini, Ridolfi, Tornabuoni, ca «să roage» pe tânărul de nouăsprezece ani. Cum oare? Florenţa nu are între zidurile ei un om mai înţelept? Sau între zidurile Florenţei nu-i oare poporul acela care are dreptatea «în vârful buzelor»?

Poporul acela care strigă, fără să se gândească, «eu îmi asum toată răspunderea»?

Nu, este dorit tânărul Lorenzo ca să ţină în frâu iapa nărăvaşă, care s-a dezlănţuit secole întregi în curse nebuneşti între Porta San Pietro şi Porta al Prato. Nu, oraşul Florenţa nu are nici un chef să se libereze de aceşti doi

tineri; şi totuşi este atât de geloasă de libertatea ei!

Oare nu a răspuns ambasadorilor lui Arrigo al VII-lea «că niciodată nu se umiliseră florentinii în faţa vreunui principe»?

Oare nu-l trimiseseră ei în exil pe Giano della Bella, unul de-ai lor, pentru o simplă bănuială, că s-ar fi putut să...?

Oare nu se îndoiseră ei până şi de Michele di Lando[1], omul din popor, să nu cumva să i se suie puterea la cap? Şi acest cap nu i-l tăiaseră ei lui messer Giorgio Scali, mai întâi ridicat în slăvi şi apoi aruncat de pe piedestal pentru aceeaşi bănuială?

Ah, dar în revolta Ciompilor se afla şi Salvestro al lui *messer* Alamanno de' Medici; şi acesta, om drept, nu a fost atins.

Cei din familia Medici erau toţi oameni drepţi. Şi poporul are în sânge simţul dreptăţii.

Cine fusese totdeauna alături de el? Medicii.

Cui i-a oferit totdeauna sarcini, fără ca aceştia să le solicite? Medicilor.

Cine deschisese hambarele casei, în anii de secetă? Familia Medici.

Când Cosimo era prizonier în Alberghetto şi seniorii voiau să-l ucidă, un singur cuvânt dacă ar fi rostit Cosimo, poporul ar fi pus mâna pe arme, ar fi invadat palatul şi i-ar fi măcelărit pe seniori.

Dar Cosimo n-a rostit acest cuvânt. Şi s-a reîntors în mijlocul poporului în triumf.

Şi nu s-a răzbunat. Poporul nu uită niciodată aceste lucruri. Trebuia deci să se schimbe? Să-şi caute alţi conducători? E uşor să-i înlături pe aceşti doi tineri! Dar, de când Medicii conduc treburile Florenţei, nimeni nu a mai

---

1 Michele di Lando a condus revolta Ciompilor în 1378. *Ciompi* în evul mediu se numeau toţi meşteşugarii, şi în special dărăcitorii de lână. (N. Tr.)

fost ucis pe străzile oraşului; nu s-a mai vorbit nici de Bianchi[1] nici de Neri; poporul a muncit în pace, a câştigat.

Medicii nu şi-au însuşit banii poporului, au cheltuit din ai lor şi au înfrumuseţat Florenţa.

Locuiesc într-un palat regesc. Au vile regeşti, comori regeşti. Şi pe bună dreptate, pentru că seniori s-au născut, şi ca seniori trebuie să trăiască.

Ceilalţi Medici, care nu se pricep la politică şi care nu pretind slujbe, trăiesc în palate modeste; ei au, ce-i drept, bogăţii, şi nu le arată; vile care nu sunt Careggi şi nici Fiesole. Acei mici Lorenzi, acei mici Pier Franceschi, care într-o bună zi vor cere să fie numiţi Populari şi vor renega numele Medicilor, din credinţă faţă de Republică. Dar ceva mai târziu, aceştia vor cere să fie numiţi mari duci şi vor porunci să se construiască lanţuri aurite şi însângerate pentru libertatea florentină.

*

«A murit în oraş o femeie, care a stârnit jale în inima întregului popor florentin... Viaţa ei, prin condiţia socială de nobilă genoveză, o făcea scumpă tuturor; cu toate acestea durerea adâncă, trezită de moartea ei, cât şi vârsta atât de fragedă şi frumuseţea pe care o arăta chiar acum moartă, cum nici o altă fiinţă vie mai frumoasă decât ea nu era, a lăsat în urmă un dor nestins».

Murise Simonetta Cattaneo, soţia lui Marco Vespucci. Murise la numai şaptesprezece ani: proclamată regina serbărilor şi a turnirului; până şi Poliziano o cântase în poeziile lui, iar ea în anul acela când a trăit la Florenţa a aprins inimile a o suta de mii de îndrăgostiţi.

A iubit-o Lorenzo, aşa cum a iubit-o şi Giuliano, şi cum a iubit-o Poliziano, aşa cum au iubit-o toţi ceilalţi; aşa cum

1 Bianchi — Albii — una din facţiunile părţii Guelfe din Florenţa (sec. al XIII—XIV) condusă de familia Cerchi, rivală a familiei Donati; Corso Donati, conducător al facţiunii Neri-lor, înverşunat duşman al Bianchi-lor, a murit în 1308 ca trădător şi rebel. (N. Tr.)

este iubită o fiinţă fină şi delicată, şi destinată să dispară ca un vis.

Aşa cum toţi au iubit-o pe Beatrice di Folco, soţia lui Simone dei Bardi, dar pe care numai Dante a făcut-o nemuritoare.

Lorenzo a iubit-o pe Simonetta, aşa cum a pictat-o Pollaiuolo. A trecut prin viaţă ca o floare, ca un meteor în plină vară şi a fost un simbol înainte de a fi femeie.

A fost Beatrice, a fost Venera, a fost Primăvara.

Nu a petrecut decât o primăvară la Florenţa.

«Era noapte şi ne plimbam împreună vorbind de această nenorocire comună, un foarte drag prieten şi cu mine; şi tot vorbind, sub bolta unui cer foarte senin, ne-am îndreptat ochii spre o stea luminoasă ce se vedea către apus cu o strălucire care nu numai că întrecea cu mult pe celelalte, ci era atât de sclipitoare, încât lăsa în umbră pe toate celelalte corpuri ce strălucirii ei se împotriveau, iar eu întorcându-mi privirea spre prietenul meu, i-am spus:

— Să nu ne mire, căci sufletul acelei fiinţe nespus de delicată, ori s-a prefăcut în această nouă stea, ori s-a contopit cu ea... »

De-a lungul râului Arno se plimbă acum Lorenzo şi Federigo de Aragon.

Cel din urmă este fiul mai mic al regelui Ferdinando al Neapolului, un poet fin şi delicat care nu seamănă de loc cu tatăl lui.

— Eu îţi voi da un canţonier al dulcelui stil nou, conţinând poezii pe care tu nu le cunoşti, dacă tu-mi vei da unul cu rimele poeţilor delicatului Federigo, pe al cărui nume îl porţi.

— Vino la Napoli şi ţi-l voi da.

— Dar eu am mai fost la Napoli - zâmbeşte Lorenzo.

— Oh, dar erai prea tânăr; nu erai şef de stat. Ferice de florentini! Aici e numai artă, frumuseţe, poezie... Napoli... oh, Napoli...

— Napoli nu este mai puţin frumos decât Florenţa.

— Tu nu poţi înţelege... este altceva.

Şi mai mult nu spune; dar o umbră de tristeţe se lasă pe chipul delicatului poet-principe.

Este altceva. În Castel dell'Ovo se vlăguiesc baronii răzvrătiţi împotriva tiranului. Sub cel mai luminos cer din lume se conspiră, se ucide, se torturează, se leagă lanţuri. Regele Ferrante este viclean, bănuitor, trădător. Baronii aşteaptă fremătând momentul în care să scuture jugul: uneori învinG, alteori sunt învinşi.

— Oh, preafericită Florenţa!...

Mai sunt şi dintre cei care îşi ascut pumnalele şi la Florenţa.

Diotisalvi Neroni şi Soderini nu se potolesc. Piero a fost generos; dar cei mărunţi nu ştiu să fie. Uneltesc. Veneţieni... ferrarezi... atacă prin surprindere. Prato este invadat prin surprindere. Oh, Florenţa se va ridica într-o singură suflare şi clopotele vor răsuna într-un singur glas, chemând pe toţi la răscoală împotriva tiranului tinerel.

Florenţa zâmbeşte.

Lorenzo îi cheamă la el pe bigi[1]; îi cunoaşte pe fiecare în parte: le vorbeşte cum numai el ştie să vorbească.

În palatul din via Larga nu sunt zbiri, nici sentinele şi nici ucigaşi plătiţi.

Lorenzo vorbeşte, plimbându-se în sus şi în jos, la braţul unui Alberti sau al unui Albizi.

— Ascultă, Francesco... ascultă Albizi... sunt destui de-ai voştri la Prato... Hai, hai... nu mai faceţi pe naivii! Ştiu eu bine: sunt dintre cei care au fugit acolo pe vremea tatălui meu; tatăl meu i-a graţiat: putea să-i îngenunchie în curtea de la Bargello şi să le tăie capetele... şi acum ei insistă din nou!

---

1 *Bigi*, de la *beige,* adică îmbrăcaţi în această culoare în sens figurat, *şovăitorii,* o facţiune din Florenţa de pe vremea Magnificului. (N. Tr.)

— Crezi, Lorenzo?...

— Sigur; voi nu ştiţi nimic, nu-i aşa? Mai bine aşa!

Mai bine aşa! Este inutil, vedeţi: vremea Ciompilor a trecut; nu vom mai vedea capul unui *messer* Giorgio Scali şi resturile trupului bietului *ser* Nuto, purtate prin tot oraşul înfipte în vârfurile lăncilor, de către bunii cetăţeni ai Florenţei. Azi Florenţa vrea pace. Vreme de două secole a făcut să curgă şiroaie de sânge pe aceste străzi; vreme de două secole a strigat «să trăiască» şi «la moarte» şi nu a reuşit să se liniştească. Acum s-a terminat! Dacă cineva tulbură liniştea poporului pe care bunicul meu, tatăl meu şi eu i-am făgăduit-o şi i-am dat-o, poporul îl va sfâşia în bucăţi... În fond, ce vreţi voi să faceţi? Veţi fi de partea celor din Prato sau de partea noastră?

Aceia ascultă şi pălesc.

— Oh, Lorenzo, noi ţi-am jurat credinţă!

— Şi atunci, cum rămâne cu cei din Prato?

— Ţi-i vom preda.

Lorenzo zâmbeşte şi se adresează lui Soderini, gonfalonierul oraşului.

— Aşadar, Soderini, alege o sută de cavaleri de elită şi aleargă cu ei la Prato. Vor fi de ajuns.

Sunt de ajuns. Prato se predă; la Florenţa e linişte deplină, sau mai bine zis florentinii sunt în mare fierbere pentru pregătirea unei vizite cu totul excepţională. Vine ducele de Milano.

— Oh, Lorenzo, se zice că el vine la noi, ca să ne lase pe toţi cu gura căscată.

— Oare cu ce?

— Cu luxul şi cu bogăţia care e la Milano.

— Se prea poate, dar nu-i uşor să-i faci pe florentini să rămână cu gura căscată.

Ducele intră pe la *Porta a San Gallo,* urmat de douăsprezece lectici împodobite toate cu brocart de aur, pentru doamnele din suită; la rândul lor, ele sunt escortate

de cincizeci de călăreţi în livrea, brodate toate în fir de argint; şi toţi însoţitorii, ba chiar şi rândaşii, sunt îmbrăcaţi în mătase: cincizeci de cavaleri au şeile în brocart de aur şi scările aurite şi hamurile cusute în broderie de mătase.

Cu ei au mai adus şi cinci sute de perechi de câini, şi o mulţime de vânători cu şoimi, iar şoimii lor au scufiţe încrustate cu perle; şi garda de corp formată dintr-o sută de cavaleri, pe lângă alţi trei sute de soldaţi cu platoşele lucrate în argint; şi un nor de scamatori, de muzicanţi şi de saltimbanci.

Poporul se îngrămădeşte în Borgo San Frediano, aplaudă, dar apoi exclamă: « Ia te uită colo! » Şi prin asta a spus tot. Când un florentin rosteşte « ia te uită colo! », până şi marele Han al tătarilor e lichidat.

«Ia seama!» este un poem. Echivalează cu «ia te uită la cel uns!» Şi totul se opreşte aici? Se poate presupune! Sau ce intenţionează să facă? S-au văzut şi altele, mai grozave! Suntem noi obişnuiţi! Suntem din Florenţa! E nevoie de altceva! Toate acestea sunt cuprinse în « ia te uită colo ».

— L-am văzut noi pe Cosimo!... L-am văzut trecând pe Piero!... L-am văzut trecând pe Lorenzo!

« Ia te uită colo! » A trecut ducele de Atena!

« Ia te uită colo! » A trecut papa Martin!...

« Ia te uită colo! » A trecut Braccio da Montone!...

« Ia te uită! » A trecut papa Eugeniu!...

« Împăratul Bizanţului!... »

« Patriarhul Constantinopolului!... »

«Toată biserica greacă şi latină!»

Cum ne-am putea închipui vreodată că un duce de Milano, cu cincizeci de valeţi, îmbrăcaţi în mătase, i-ar putea face pe florentini să rămână cu gura căscată! Ajunge la palatul Medici, în via Larga.

— *Messer* duce, aici este loc pentru toţi.

Curtea. Statui greceşti care amintesc pe Fidias şi pe Praxitele. Statui din bronz de Verrocchio şi de Donato:

tapiserii din Bruges; pe jos covoare din Bagdad. Ducele îşi ţine răsuflarea!

— Înaintaţi, înaintaţi, *messer* duce!

La primul etaj, saloanele cu tripticurile lui Martini, Boninsegna şi Angelico; cu jeţurile de Dosso, cu varietatea de vase de cuarţ şi de onix lucrate în aur; pe pereţi sunt lucrări de Benozzo, Botticelli, Orcagna, Paolo Uccello, Verrocchio, Pollaiuolo, Piero della Francesca, Masaccio, Masolino, Andrea del Castagno.

— *Messer* duce, vă aflaţi în casa Voastră.

Da, dar Galeazzo nu vorbeşte. Priveşte în jurul lui. Şi totuşi, în palatul lui...

Iată, aici este un codice grecesc care preţuieşte el singur cât un ducat... Iar lada florentină pe care intenţionează să se aşeze este încrustată cu fildeş, intercalat cu miniaturi de aur de Oderisi da Gubbio. Şi vasele de majolică...

— Aceasta, *messer* duce, este camera mea de lucru.

Pe pereţi, fresce de Ghirlandaio: un peisaj care se pierde în infinit, cu flori de primăvară... De o parte, iese în evidenţă o pânză.

— Este *Naşterea Venerei,* duce: a pictat-o de curând Botticelli: Venera este madona Simonetta.

— Am auzit vorbindu-se de această prea încântătoare făptură!

— Să trecem în bibliotecă. Codicele pe care le vedeţi vin din Bizanţ: opere clasice care se credeau pierdute. Le-a scos la lumină Calcondilas. Iată un Vergiliu din secolul al treilea: l-a cumpărat Arghiropulos pentru mine: nu m-a costat decât o mie de ducaţi.

— Tabloul acela, Magnifice Lorenzo...

Galeazzo are vocea răguşită de emoţie. Spune «Magnifice Lorenzo», cu respect, aproape cu groază, şi lângă el nu e decât un tinerel de douăzeci şi doi de ani!

— *Reîntoarcerea primăverii* a bunului meu Sandro... a marelui meu Sandro.

— Nu am mai văzut niciodată ceva asemănător. Privindu-l, simt parcă zefirul care face să palpite florile acelea şi le respir parfumul. Şi creaturile nu par de pe acest pământ.

— Este tot ea... Simonetta, îngerul răpit înainte de vreme; dar Botticelli al meu a făcut-o eternă. Vedeţi, Galeazzo, eu aş da Toscana toată pentru aceste două tablouri.

— Şi eu ducatul - murmură Sforza - nu am văzut niciodată asemenea comori adunate într-un singur palat. Dar nu este drept, Lorenzo, ca numai dumneata să te bucuri de ele: vreau o parte din acest soare florentin printre ceţurile mele milaneze.

Lorenzo zâmbeşte, cu nobleţea unui mare principe.

— Dar Florenţa ştie şi să dea. Vă voi trimite artişti, duce. Florenţa exportă brocarturi, fiorini şi frumuseţe. Papa a murit. Lui Paul al II-lea îi urmează Sixt al IV-lea della Rovere.

Lorenzo primeşte vestea şi cade pe gânduri.

— Orice schimbare e o cădere! Un nou suveran totdeauna înseamnă o necunoscută.

— Lorenzo, este necesară o solie pe lângă Sixt al IV-lea. Florenţa trebuie să fie mereu prezentă în primele locuri. Dacă te-ai duce dumneata?

— Mă voi duce eu.

Papa Sixt este un sfinx. Îi zâmbeşte lui Lorenzo, îl întâmpină, îl invită să se ridice, îl scuteşte de sărutarea papucului sacru, îi pune binevoitor întrebări cu privire la viaţa florentină.

— Ce se întâmpla acolo la voi? S-a liniştit, s-a liniştit oraşul alb şi negru, oraşul guelf şi ghibelin[1]?

— Sfinţia Voastră, de multă vreme nu mai sunt la Florenţa nici albi nici ghibellini.

---

1 În Italia secolului al XII-lea, guelfii erau partizanii papii şi ai libertăţilor Comunale. Ghibellinii erau susţinătorii împăratului împotriva papii. (N. Tr.)

— Oh, ce minune! Şi poate trăi oare Florenţa fără partide?

— Poporul este bun; poporului îi place munca, iubeşte pacea.

— Şi... biserica?

— Aveţi în Florenţa servitori devotaţi, Sfinţia Voastră.

— Servitori? Aş prefera fii sinceri, credincioşi! Oh, a pricinuit multe necazuri bisericii Florenţa!

— Alte vremuri, Sfinţia Voastră!

— Necazurile le-au simţit destul Bonifaciu al VIII-lea şi Benedict al XI-lea, şi cardinalul d'Acquasparta, şi cardinalul Da Prato.

— De când familia mea a luat în mâini frânele guvernului, în Florenţa domneşte pacea şi armonia.

— Şi libertatea republicană?

— Nimeni nu a sufocat-o. Poporul ne-a oferit nouă puterea, nu noi i-am uzurpat-o. Libertatea comunală lasă să curgă şiroaie de sânge.

— Vom fi bucuroşi dacă faptele vor confirma cuvintele.

Papa a fost politicos, dar vigilent şi închis. La Roma locuieşte acel Francesco dei Pazzi care l-a provocat pe Lorenzo la Turnir şi a fost dat jos de pe cal.

— Sfinţia Voastră, familia Medici ne oprimă... s-ar cuveni să fim primii în sarcinile de la palatul Senioriei şi totuşi noi suntem excluşi de la tragerea la sorţi a acestor sarcini.

Lorenzo nu are vreme să se gândească la Pazzi; ceva nu merge bine într-un oraş care nu-i este prea prieten. Ce se întâmpla la Volterra?

Este un oraş ciudat, arţăgos, în izolarea lui austeră de crete şi văgăuni. Este o insulă scăldată în soare şi bântuită de vânt, înconjurată de o mare de cenuşă.

Însăşi izolarea ei îi dă sensul libertăţii.

Volterra ar vrea să fie liberă, dar cei slabi nu pot fi liberi. Dacă Florenţa i-ar reda libertatea, ar înghiţi-o Siena sau Pisa.

Dar Florenţa nu o face să simtă lanţurile. De fapt este un oraş liber: nu-l guvernează decât un comisar, cu câteva zeci de scutieri.

Volterra este săracă în apă, săracă în vinuri, săracă în păduri, dar sub pământul ei zace ceva ce o poate îmbogăţi.

Acolo există alabastru, sare, borax, piatră acră, aramă. Conflictul cu Florenţa s-a ivit pentru piatra acră. Volterra exploatează carierele dar Senioria Florenţei vrea un oarecare procent. Volterra îl consideră exagerat; comisarul nu cedează: Volterra îl alungă pe comisar. Vrea toate minele pentru ea, şi nu numai atât, dar nu mai vrea să audă de nici un florentin între zidurile ei.

Comisarul se salvează fugind, fiindcă vor să-l omoare.

— Au închis porţile: poporul s-a înarmat.

Lorenzo se încruntă, el de obicei înclină pentru clemenţă, dar actul este grav: o asemenea rebeliune poate fi incendiul care să înflăcăreze şi alte oraşe toscane.

— Magnifice, drapelul republicii a fost ars în piaţă; unul din soldaţii mei a fost omorât; au trimis soli la Siena pentru ajutoare. Nu mai putem fi clemenţi. Rebeliunea este foarte gravă; intervenţia unui alt stat este un act de înaltă trădare.

Volterra va fi ocupată cu armele. Ducele de Urbino are comanda trupelor.

Volterra rezistă. Închisă între zidurile ei, încrezătoare în poziţia ei de necucerit, sfidează trupele florentine şi râde de ele.

Pe turnul primăriei flutură drapelul cu stema oraşului: drapelul cu grifon.

Are loc asediul. Nu durează decât o lună. Locuitorii Volterrei înţeleg că dacă se încăpăţânează să reziste, condiţiile vor fi mai dure. Nu au multe provizii, nu au artilerie; Siena nu se clinteşte; se predau în condiţii bune, vieţile omeneşti sunt salvate, iertare generală, nu va fi jaf. Trupele de mercenari murmură nemulţumite. Jaful este dreptul lor; cea mai frumoasă ţintă a războiului. De ce să se

mai lupte, dacă la urmă n-au nici un câştig?

— Lorenzo e prea bun! Aceşti maremmam[1] îl duc de nas.

— Dacă ar fi lăsat totul în seama noastră!

Ei intră pe Porta all'Arco disciplinaţi şi în linişte. Poporul se dă de o parte şi de alta, croindu-le drum şi-i priveşte. Un soldat, rănit cu o zi mai înainte, şchioapătă; un cetăţean râde, soldatul îi dă o palmă; un altul îl loveşte cu un ciomag pe soldat... şi dâra de pulbere ia foc şi şerpuieşte.

— La arme! Se omoară cetăţenii!

— Răzbunare! Se omoară soldaţii!

— Răzvrătire!

— Trădare!

Râul se revarsă şi nimic nu-l mai poate stăvili. Pretextul pentru jaf s-a găsit. Cine a rupt pactul? Volterra! Cetăţenii!

Dau buzna în casele oamenilor: ţipete de femei, de bătrâni, de copii se ridică până la cer.

— Opriţi-vă, în numele Republicii! - urlă căpitanul.

— Opriţi-vă, în numele Magnificului - strigă ducele de Urbino.

Călare, el îşi croieşte drum prin gloata soldaţilor, la fiece pas dând în stânga şi în dreapta cu latul spadei: urlete, înjurături, ameninţări. Soldaţii îl recunosc şi strigă «trăiască ducele» şi fug cu prada în spinare.

În zadar şeful suprem stă ca o stavilă de neînvins în faţa caselor. Fără îndoială că nimeni nu îndrăzneşte să intre în casa unde el stă de strajă în faţa porţii, dar pătrund totuşi în casa de alături.

— Spânzuraţi-i pe bandiţi!

Ofiţerii lui îl înconjoară, îl înşfacă pe primul jefuitor care le cade în mâini şi-l spânzura de cel mai apropiat gard de fier.

Dar cine poate stăvili o armată întreagă care calcă în picioare disciplina? Este o armată de mercenari.

---

1 Locuitorii ţinutului Maremma din Toscana. (N. Tr.)

— Este la fel ca şi cum s-ar încerca stăvilirea valurilor mării! - exclamă ducele de Urbino în timp ce suie scările palatului.

Dă poruncă să se înalţe furcile în piaţă şi să se spânzure toţi tâlharii care vor fi prinşi.

Măsură insuficientă. Se aud strigătele nefericiţilor cetăţeni brutalizaţi şi jefuiţi.

Ştafetele aleargă la Florenţa sfârâindu-le călcâiele: «Oraşul a fost luat în baza unor pacte, dar soldaţii pradă Volterra».

Lorenzo se suie pe cal şi o porneşte în goană spre oraşul devastat. Cetăţenii îi întind braţele; ies femeile cu copiii în braţe: bătrânii plâng şi-şi arată casele devastate, înnegrite de fumul incendiilor şi golite de toate mobilele.

Lorenzo le vorbeşte din piaţa publică.

— Vi se va face dreptate; veţi primi despăgubiri pentru toate neajunsurile voastre. Florenţa nu a vrut aşa ceva. Vă dau cuvântul meu că ajutoarele vor fi pe măsura pagubelor voastre.

Pe şoptite, la Florenţa, la Volterra, la Pisa, începe să se zvonească: «Lorenzo a poruncit masacrul din Volterra». În afara oraşelor, Soderini, Neroni, Pazzii întăresc zvonul. Francesco Pazzi, din reşedinţa lui de la Roma, îşi îndreaptă plângerile către Sixt al IV-lea: «Tiranul Lorenzo a vărsat sânge cetăţenesc; dacă vrem pace, trebuie să schimbăm conducerea din Florenţa. Papă Sixt, fiţi un nou Bonifaciu al VIII-lea; fiţi pacificator în Florenţa. Trimiteţi acolo un nou Charles de Valois, în persoana lui Girolamo della Rovere, nepotul vostru».

«Ar fi un prinţ înţelept...»

La Florenţa se trăieşte senin, fără umbre de melancolie. Episodul cu Volterra a fost un episod nenorocit, dar inevitabil într-o luptă între comune. Lorenzo este mâhnit din cauza asta, dar el se consideră pur şi neamestecat în sângele vărsat atunci. Cine ar fi putut stăpâni o armată de

mercenari dezlănţuită în jaful acela?

La Florenţa se trăieşte acum senin şi fără umbre de melancolie. Are un guvern de tineri: pretutindeni înfloreşte arta şi frumuseţea; Milano, Ferrara, Veneţia resimt acest curent de tinereţe şi renaştere; s-a ucis prea mult, s-a conspirat prea mult: acum Florenţa vrea să se bucure de armindenul ei, sub cel mai cristalin dintre ceruri.

Întreaga Italie renaşte. Renaşte în picturile aurite ale lui Angelico, renaşte în viziunile clasice ale lui Botticelli, în sculpturile încântător de suave ale lui Mino, Desiderio, Verrocchio; renaşte în reînflorirea studiilor ei, în gravele dispute ale filozofilor ei, ale umaniştilor, ale poeţilor.

Întreg poporul este artist în Quattrocento. Nici cel mai umil obiect nu ia naştere fără a purta pecetea harului.

În acest oraş de negustori şi dărăcitori de lână, răsar palate şi biserici pe care regii din evul mediu nici nu le-au visat.

Se decorează faţade în fier forjat de Caparra; se ornează corurile bisericilor cu strane încrustate de marii maeştri Tasso; bibliotecile se îmbogăţesc cu codice miniate aduse din Orient; îşi găsesc loc în ele primele incunabule ale iluştrilor Gutemberg, Manuzio, De Gregorio, Cennini.

— Ah, Poliziano, compune tu un cântec pentru acest minunat tineret senin, lipsit de griji, care vrea să se bucure de primăvară!

— Magnifice Lorenzo, tu eşti poet mai rafinat decât mine şi Florenţa de la tine aşteaptă acest cântec.

— Ei, Àgnolo, eu am grijile guvernului, iar politica omoară orice poezie. În oraş nu ştiu să fac versuri. Le voi făuri în tihnă la Cafaggiòlo sau Poggio, când vom ieşi la vânat.

Armindenul se apropie. În anul acesta nu trebuie să mai fie acelaşi refren ce ne aminteşte de vremea lui *ser* Brunetto: se cere un cântec nou, şi Àgnolo Poliziano trece la lucru.

O dată cu sosirea primăverii îl vor cânta cu toţii:

Ben venga maggio
e'l gonfalon selvaggio

ben venga primavera
che vuol l'uom s'innamori;
e voi donzelle a schiera
con i voştri amadori
che di rose e di fiori
vi fate belle il maggio...[1]

Ce plăcut e să treci dincolo de zidurile şi străzile austere şi s-o porneşti pe dealurile din San Miniato sau pe povârnişurile Cameratei! Băieţii duc în mâini un *majo* [2] înflorit, o ramură frumoasă de piersic sau de măr sau de migdal.

Nimeni n-a spus că întâi mai să se serbeze doar în prima zi a lunii! Armindenul este un simbol, dar se poate ieşi la iarbă verde, împodobit cu coroniţe de flori, şi în martie şi în aprilie: numai să fie soare.

Şi ramura poate fi de migdal sau păducel, sau chiar de creţuşcă... din moment ce suntem în luna mai, avem de ales dintre toate darurile zeiţei Flora.

Amor ne vien ridendo
con rose e gigli in testa
e vien di voi caendo.
Fategli, o belle, festa.
Qual sarà la più presta
a dargli e fior del maggio? [3]

---

1 Frumos mai, bun venit/şi ţie, steag zburlit/
venit bun primăvară,/ce omului-i dai doruri ;/şi voi,o, domnişoare /cu cavaleri şi amoruri/vă faceţi mândre in mai/cu flori şi cu alai... /

2 *Majo* pentru *maggio*, adică luna mai. (N. Tr.)

3 Vine râzând amorul/cu crini şi roze-n faţă/şi vine cu tot dotul./ Serbaţi-l, dar cu viaţă !/Care din voi mai sveltă/ţi dă floarea de mai ?/ (N. Tr.)

— Mâine să urcăm până la Fiesole, Àgnolo: vor veni toţi acolo: Luigi, Marsilio, Ugolino, Baccio, şi nu va lipsi nici gravul Arghiropulos.

Ziua de întâi mai se desfăşoară pe colinele din Fiesole; Florenţa iese în pâlcuri-pâlcuri din penumbra străduţelor sale; ies de-a valma, gentilomi şi meşteşugari, dărăcitori şi umanişti, zugravi şi cavaleri, doamne şi cumetre: toate au pe frunte mica ghirlandă şi cântecul pe buze.

Lorenzo ştie să-i ofere poporului său *panem et circenses,* dar nimeni nu moare în arenă, nici măcar tăuraşi pacifici sau mânji curajoşi; se face literatură, muzică, artă.

Este renaşterea florentină; este o parte a Greciei care revine; şi revine fugară, gonită de musulmanul care a pus stăpânire pe Bizanţ, aflându-se acum la porţile latinităţii; biata Grecie îşi trimite ultimii săi Homeri să cerşească la curţile italiene. Ca răsplată, ei predau limba melodioasă a *Iliadei.*

Îşi plătesc ospitalitatea cu câte un manuscris

În ’75 are loc un turnir memorabil: poporul îl numeşte «turnirul lui Giuliano».

E rândul tău! Ultima dată m-au încununat cu mai mulţi lauri decât o meritam! O, Giuliano, pe credinţa mea că atunci am avut bănuiala că unii dintre tinerii aceia curajoşi se lăsau doborâţi de pe cal numai ca să-mi facă mie plăcere. Ca perele coapte cădeau Tornaquinci, Pazzi, Antellesi... Am primit coroana de aur!.. O fi!.. Să trecem peste asta: să credem că aşa o fi fost! Acum e rândul tău, Giuliano! Erai un băieţandru, acum eşti un bărbat în toată firea; aveai şaptesprezece ani, acum ai douăzeci şi trei: cu armura ta de argint vei cuceri coroane de aur.

— Nu cred, Lorenzo, că printre tinerii florentini sunt şi dintre cei care să se lase doborâţi, ca să le facă pe plac Medicilor. Fără îndoială că nu a făcut-o, la rândul lui, Francesco Pazzi, care picură la Roma otravă în urechile lui Sixt al IV-lea. A, nu! L-am văzut eu bine: l-ai atins în plin,

chiar în coif, de s-a răsturnat ca o marionetă. Mâine, dacă-mi va fi hărăzit să lupt împotriva lui Bernardo Bandini, să fii convins că nu va căuta să mă cruţe.

— Şi nici tu nu-l vei cruţa pe el; şi cum eşti mult mai puternic decât el şi mult mai abil, va fi greu ca el să te dea jos de pe cal. Caută, prin urmare, să te imortalizezi, dacă nu de altceva, măcar de dragul armurii tale care costă opt mii de fiorini! Bagă de seamă că Poliziano îţi va scrie un poem. Să ne ferească Dumnezeu de poeţi! Câteodată mă gândesc cât de mult vor râde urmaşii noştri când vor auzi că suntem înălţaţi la nivelul unui Ajax sau al unui Diomede! Crezi că ne vor face un dar frumos aceşti aezi ai vremii noastre?

— Poeţii exagerează. Sunt convins că exagerează chiar şi cu eroii din Troia.

În turnirul meu, bunul meu Pulci năsosul m-a făcut un Ahile.

Dar Francesco Pazzi rămânea la Roma, şi nici Bernardo Bandini nu se înfăţişa în arenă. Giuliano, pe care măreţul Àgnolo l-a transformat în Iuliu, în amintirea clasică a fiului lui Enea[1] nu are rivali, fie ca să-l doboare de pe cal, fie ca să fie el doborât.

Dacă Lorenzo a fost Ahile, fratele lui trebuia să fie cel puţin Hector.

E sai quant' è nel petto e nelle braccia
quanto sopra il destriero è poderoso.
Pur mo lo vidi si feroce in caccia
che parea il bosco di lui paventoso:
tutta aspreggiata avea la bella faccia,
tutto adirato, tutto era focoso:
tal vid'io te, là, sopra il Termodonte

1 Iuliu sau Ascaniu, fiul lui Enea, fondator al oraşului Alba- longa, şi strămoşul familiei Iulia. (N. Tr.)

cavalcar Marte e non con esta fronte [1].

— Lorenzo... ce părere ai despre poezia noastră? Ţi se pare că merge în acelaşi pas cu pictura, sculptura şi filozofia? Poliziano este armonios, este elegant, dar deseori hiperbolic şi ce crezi tu despre *Giostra* [2]?.

Lorenzo zâmbeşte.

— Spun, o prea frumosule Iuliu, că poezia a fost una dintre primele arte care a renăscut şi a atins perfecţiunea. Noi o poetizăm, Giuliano, dragul meu, dar ne apar înaintea ochilor spectrele lui Dante, Petrarca, al lui *messer* Cino şi al lui *messer* Guido[3]... Fiece vers e o confruntare. Ne facem iluzia că noi creăm, şi de fapt imităm. De câte ori nu-mi ţâşneşte din pană un vers ce-mi pare cu totul deosebit şi de care mă bucur în sinea mea... Îşi aruncă o privire peste poezia mea Verino sau Landino, se încruntă, zâmbeşte, ca apoi să-mi spună: Tibul... Teocrit... Vergiliu. Mereu avem de furcă cu aceste măreţe fantome.

— Cum judeci tu *Giostra*?

— Pe mine mă entuziasmează *Giostra* pentru şlefuirea perfectă a stilului ei, armonia şi fineţea versului, eleganţa lui, pentru limba ei foarte pură... dar ce multă mitologie... câte alegorii, câte zboruri pindarice!

— Şi pentru a fi invocate în poezie, sunt invitate zeiţele

---

1 Ştii cât e de tare-n piept şi-n braţe/ când pe armăsaru-i falnic se înalţă./Eu la vânat zăritu-l-am din fa'ă/ când codrul tot, de el, se spăimântase:/atât se înăsprise mândra-i faţă/ atât ardea-n privirile focoase: /tot astfel te-am văzut pe Termodonte,/ ca Marte călărind, dar nu cu astă frunte./ (N. Tr.)

2 *La Giostra* (Turnirul) - titlul poeziei lui Agnolo Poliziano. *Stanze per la Giostra* (1475-1478). (N. Tr.)

3 Cino da Pistoia şi Guido Cavalcanti, renumiţi poeţi din *Dolce Stil Nuovo,* definiţie dantescă (Purgatoriu, XXIV, 49v.) dată curentului poetic afirmat între sec. XIII şi XIV printr-un grup de poeţi toscani (Dante Alighieri, Guido Cavalcanti, Lapo Gianni, Giovanni Alfani, Cino da Pistoia), recunoscându-l ca maestru pe Guido Guinizelli. (N. Tr.)

Venus şi Marte, zefirele şi orele, satirii şi nimfele; totul seamănă a retorică, dar prospeţimea limbajului şi puterea descrierilor sunt admirabile.

— Sărmanii poeţi de curte, constrânşi să trăiască într-o cvasi curte! Este zadarnic: nu vor scăpa niciodată de adulaţie! Nu auzi? Tu şi cu mine suntem, pe rând, când Hector, când Ahile, Enea, sau chiar Marte!

— Lorenzo, eu cred că arta cea mai înaltă este cea neexprimată prin cuvinte.

— Cuvântul este divin, dar la fel ca toate harurile divine, vai de noi dacă abuzăm de ele! Vrei să vezi Florenţa, Giuliano? Florenţa pe care nepoţii târzii vor trebui s-o vadă cum era; o Florenţa lipsită de scrupule; cu un oarecare cinism; religioasă şi în acelaşi timp uşuratică, uneori meditativă, uneori superficială, harnică, dar fără a-i păsa de ziua de mâine; răzvrătită întotdeauna; îndrăgostită de orice lucru frumos; un oraş de simpli dărăcitori de lână şi în acelaşi timp un oraş regesc, o Florenţă populară şi fastuoasă... uită-te la Botticelli. În factura lui vei găsi totul: vei vedea o Florenţă exterioară, cu cerul ei, cu împrejurimile şi cu grădinile ei înflorite. Vrei să-i vezi sufletul? Priveşte-l pe Masaccio.

— Şi tu, Lorenzo, eşti pe jumătate Botticelli şi pe jumătate Masaccio: strălucitor şi fastuos, simplu şi onest.

— Masaccio este poporul. Poporul artizan care munceşte în depozitele de lână, în uscătoriile stofelor de lână, în vopsitorii, în torcătorii poporul care se îmbracă în culoarea frunzei uscate, care are obrajii brăzdaţi de secure, trupurile hâde şi greoaie, şi totuşi atâta supleţe în tot ceea ce ating ei cât şi în sufletul lor. Masaccio exprimă forţa; Botticelli, graţia: graţia Mariei, zâmbetul Simonettei.

Florenţa lui Lorenzo şi a lui Giuliano, încremenită pentru o veşnicie. În plină veselie era Florenţa Magnificului; dar niciodată dedată orgiilor.

Priveşti Florenţa cum ai privi un răsărit de soare; toate

oraşele Italiei se luminează de la soarele Florenţei. Ludovic al XI-lea al Franţei, fire închisă şi vicleană, îi scrie lui Lorenzo ca unui egal al său. În ’73 vine la Florenţa Leonora de Aragon, fata regelui Ferrante: ajunge soţia lui Ercole d’Este; cu ea mai e şi floarea curţii napolitane: ducele de Amalfi şi ducele d’Atri, conţii de Mirandola, de Carpi şi de Correggio.

Florenţa este înveselită de cortegii, de baluri, de turniruri.

Dar, în primăvară, moare Simonetta: Veneră, Primăvară, Beatrice; întreaga Florenţa e îndoliată de pierderea acestei creaturi de şaptesprezece ani.

«Ce frumoasă e tinereţea!» Dar tinereţea lui Lorenzo şi a lui Giuliano s-a şi terminat.

IV. CONSPIRAŢIA PAZZI-LOR

În acelaşi an în care frumoasa Simonetta îşi încheia în Florenţa existenţa ei pământeană, în Milano se înfăptuia o cruntă tragedie politică.

La 26 decembrie, în biserica Sf. Ştefan, mai mulţi nobili tineri milanezi îl omorau cu lovituri de pumnal pe ducele Gian Galeazzo Sforza, chipeşul oaspete de vază al lui Lorenzo, cel care venise în vizită la Florenţa cu toată suita de slujitori îmbrăcaţi numai în mătase şi în catifea «*pour épater les bourgeois florentins*[1]». Gian Galeazzo era într-adevăr un sumbru şi feroce tiran, vicios şi crud; glasul mulţimii îl acuză că ar fi fost cauza, directă sau indirectă, a morţii propriei lui mame. Real sau ireal, acest zvon, fapt este că purtarea lui Sforza îi înstrăinase pe cei din jurul lui, mai ales pe nobilii milanezi pe care-i ultragiase fără şovăire şi în modul cel mai abject, pătând onoarea soţiilor lor. «Nu era mulţumit să-i vadă pe oameni murind din cauza lui, decât dacă găsea o tortură crudă pentru a-i omorî» spune despre el Machiavelli, care ne mai povesteşte şi cum, după părerea lui, s-a alcătuit conspiraţia care să curme viaţa tiranului.

«Preda în Milano limba latină celor mai înstăriţi tineri din acel oraş, Cola mantovanul, persoană învăţată şi ambiţioasă. Acesta, fie că simţea ură împotriva vieţii şi a obiceiurilor ducelui, fie din altă cauză, detesta faptul de a trăi sub acoperişul unui prinţ care nu era bun, numindu-i glorioşi şi fericiţi pe aceia cărora natura şi soarta generoasă le-a hărăzit să se nască şi să trăiască într-o republică; demonstrând că toţi oamenii vestiţi au trăit în republici şi

1 Pentru a-i epata pe burghezii florentini. în franceză în original (N. Tr.) 62

nu sub domnia prinţilor, deoarece ele îi cultivă pe oamenii virtuoşi iar prinţii îi distrug; în timp ce republica pune virtutea unuia spre profitul celuilalt, prinţii îi fac pe oameni temători unii de alţii».

În sfârşit, acest Cola mantovanul era un republican dintre cei intransigenţi, care nu văd decât un adevăr politic: credinţa lor; nimic altceva decât o singură latură a poliedrului vieţii publice, în cazul precizat, Cola mantovanul era îndreptăţit să îndemne la răscoală tineretul milanez împotriva întunecatului Galeazzo; era mai puţin îndreptăţit când afirma că este virtuos tot ceea ce este republican şi deplorabil tot ceea ce aparţine Seniorei. Virtutea sau nevirtutea pot exista sub orice formă de guvern. Pentru Cola « toţi oamenii vestiţi » s-au născut sub guverne republicane, ca şi cum istoria nu ar fi prezentă pentru a ne avertiza că s-au născut în număr egal oameni vestiţi, atât în republici cât şi în principate; şi dacă Roma republicană se mândreşte cu Scipioni, Ciceroni şi Cincinnati, Roma imperială se laudă cu Vergili, Ovizi, Catuli şi Taciţi.

Şi dacă Florenţa a dăruit omenirii, sub cârmuiri populare, un Dante, un Giotto, un Donatello, Florenţa medicee a produs un Leonardo, un Michelangelo, un Botticelli, un Verrocchio, un Paliziano, un Leon Battista Alberti, un Michelozzo, un Guicciardini, un Machiavelli.

Dar pătimaşele exortaţii ale acelui nou Brutus mantovan au făcut ca Olgiati, Lampugnani şi Visconti, nu atât din credinţă pentru republică, cât dintr-o răzbunare personală (o jignire adusă onoarei femeilor, pentru Olgiati şi Visconti, jaful benificiilor publice pentru Giovanni Andrea Lampugnani) să decreteze moartea lui Galeazzo.

A fost aleasă o zi de mare afluenţă a poporului; una din zilele când mulţimea care se revarsă pe străzi şi în biserici face ca orice supraveghere a ei să fie mult atenuată. Sărbătoarea religioasă şi locul sacru sunt circumstanţe de timp şi de loc capabile să devieze orice bănuială; prin

urmare, în dimineaţa aceea a Sfântului Ştefan, ducele Galeazzo se îndrepta spre biserică, unde îl aşteptau soţiile conspiratorilor şi prietenii conspiratorilor, postaţi la pândă cu armele în apropiere sub felurite pretexte.

Ducele Galeazzo a avut un presentiment în legătură cu sfârşitul vieţii sale şi, în acelaşi timp, în ciuda acestui presentiment, a fost târât de forţa destinului. El şi-a îmbrăcat platoşa, dar imediat şi-a scos-o, spunând că-l stânjenea; şi-a exprimat dorinţa de-a asculta slujba în capela sa, dar i s-a spus că plecase capelanul său, ca să slujească la biserica Sfântul Ştefan; a chemat să-l înlocuiască pe episcopul din Como, dar nici acela nu a putut veni; aşadar, ducele s-a hotărât să se ducă la Sfântul Ştefan, cum de altfel făcuse în fiecare an. Mai înainte de a pleca, el şi-a îmbrăţişat şi sărutat copiii de mai multe ori, de parcă nu s-ar mai fi putut dezlipi de ei.

După ce ducele a intrat în biserică, Girolamo Olgiati, Giovanni Andrea Lampugnani şi Carlo Visconti, prefăcându-se că vor să li se facă liberă calea prin mulţime, se apropiară de Galeazzo şi-l străpunseră cu pumnalele pe care le ţineau ascunse în mâneci; moartea ducelui a fost aproape instantanee.

În tumultul imens, dezlănţuit în templu, doi conspiratori au fost omorâţi imediat de doi partizani ai lui Sforza; numai Girolamo Olgiati a reuşit să fugă, refugiindu-se în casele sale, unde nici tatăl lui şi nici fraţii lui nu au vrut să-i dea adăpost; doar mama sa a avut grijă să-l travestească şi să-l ţină ascuns câteva zile în casa unor prieteni.

Zadarnic a aşteptat tânărul nefericit că poporul să alerge după libertate. După cum se întâmpla, în asemenea cazuri, plebea a rămas absolut pasivă, considerând pesemne cu indiferenţă faptul că ajungea sub un guvern sau altul; adevărul este că Olgiati, încercând să fugă, a încăput pe mâinile justiţiei şi a fost condamnat la moarte.

Au rămas celebre ultimele sale cuvinte:

«*Collide te, Hyeronime: stabit vetus memoria factus. Mors acerba, fama perpetua*»[1].

Exemplele sunt molipsitoare; nu au trecut doi ani, şi la Florenţa se repeta o scenă identică, de parcă ar fi fost pusă la cale de acelaşi regizor.

Şi aici idealul politic a fost un element pe-al doilea plan; ceea ce a determinat conspiraţia împotriva fraţilor Medici a fost de natură strict personală, ba chiar patrimonială şi financiară.

Poate disputele florentine, care au dus la războaie, la exiluri, la măceluri între fraţi, au fost generate de cele trei scântei pe care Dante le-a scos în evidenţă cu vorbe de foc: « trufie, invidie, avariţie». Mai ales primele două.

Florentinul este îngâmfat prin natura lui. Şi când Dante a spus că « devine un Marcel orice necioplit când intră într-un partid[2]» şi când a precizat, neînduplecat: «dar poporul tău răspunde îndat' chiar fără a fi chemat, şi strigă „eu îmi asum răspunderea"», a spus adevărul crud pe care numai un florentin care-i cunoaşte pe florentini îl poate rosti.

Dacă la Florenţa orice necioplit se simte un Marcellus, dacă nu există un singur dărăcitor de lână care să nu se considere de bună credinţă apt de a-şi lua sarcina de prior sau gonfalonier, atunci cum să nu ne închipuim că atâtea familii de vază din cele cu vechi renume, mult mai nobile decât Medici, nu şi-au pus şi ele întrebarea: «de ce ei şi nu noi?»

De ce ei şi nu noi, care suntem aici de pe vremea cruciadelor?

De ce să aibă o bogăţie mai mare decât a noastră? De ce

---

1 «Fă-ţi curaj, Girolamo; va rămâne o îndelungată amintire a evenimentului. Moarte acerbă, faimă perpetuă.» (N. Tr.)

2 Vezi Dante Alighieri, *Divina Comedie*, Purgatoriu, cântul VI, vers 124, Marcel, aluzie la Marcellus, Marcus Claudius, consul roman cântat şi de Vergiliu (în Eneida, VI), adversar al lui Cesar, simbol pentru Dante al Imperiului. (N. Tr.)

cea mai mare participare la guvern?

Nu avem toţi aceeaşi origine, de negustori sau de bancheri?

Uciderea ducelui de Milano adusese un oarecare dezechilibru în politica Italiei; succesorii lui Galeazzo erau copii, iar grupul alianţelor putea readuce fisuri periculoase.

Două grupuri: papa şi regele Neapolului; şi o ligă de florentini milanezi şi veneţieni. Papa Sixt al IV-lea, impetuos, nepotist şi intrigant în politică, după simpatia arătată lui Lorenzo, cu ocazia primei sale vizite, luase o atitudine vădit ostilă faţă de Casa Medici. Pentru a-şi menţine asemenea atitudine, nu lipseau neîncetatele insinuări cât şi presiunile făcute de reprezentanţii familiei Pazzi ţinuţi la Roma, în Băncile sale de schimb.

Capul acestei familii era *messer* Jacopo, care datorită bogăţiei şi trecutelor sale merite, fusese făcut de către popor cavaler.

Nu avea copii, în schimb avea mulţi nepoţi, fii ai fraţilor săi, Piero şi Antonio: cei mai mari erau Guglielmo, Francesco, Renato, Giovanni; urmau Andrea, Niccol ò şi Galeoto.

Familia Pazzi era înrudită cu familia Medici. Cosimo, pentru a potoli conflictele ivite încă de atunci, dăduse drept soţie lui Guglielmo Pazzi pe nepoata sa, Bianca, fiica lui Piero, sperând mult de la această căsătorie. Dar familiei Pazzi i se părea că nu se bucura de stima cuvenită rangului lor; li se părea că sunt, şi poate că efectiv erau, excluşi în mod hotărât de la sarcinile publice.

Francesco Pazzi, care se afla la Roma pentru a se ocupa de interesele băncii lor, a fost silit de magistratul celor Opt să se ducă la Florenţa, ca să răspundă pentru o uşoară infracţiune de lege; această constrângere, care nu s-ar fi folosit de obicei faţă de alţi cetăţeni de vază, a fost atribuită de cei din familia Pazzi urii lui Lorenzo faţă de ei şi de aceea ranchiuna s-a ascuţit şi mai mult.

Dar la scurt timp de la întâmplarea aceea, un alt fapt avea să adauge paie peste foc.

Giovanni de' Pazzi, care era căsătorit cu fiica unui florentin înstărit din familia Buonromei, la moartea socrului său ar fi trebuit să moştenească bogăţiile lui remarcabile; dar tocmai în zilele acelea, se pare că la propunerea lui Lorenzo, s-a votat o lege care excludea, în anumite cazuri, succesiunea în linie feminină, în aşa fel încât Pazzi s-a văzut lipsit de remarcabila moştenire, care a revenit în schimb unui nepot al defunctului.

Cei din familia Pazzi au recunoscut în această manevră mâna lui Lorenzo şi au început să manifeste grave aluzii de represalii, în aşa fel încât însuşi Giuliano l-a pus în gardă pe fratele său, sfătuindu-l să fie prudent şi să nu exagereze.

Cel care a suferit mai mult şi s-a arătat mai indignat a fost Francesco Pazzi care, în timpul şederii lui la Roma, i-a făcut mărturisiri în mai multe rânduri contelui Girolamo Riario, nepotul papii Sixt, străduindu-se să-i strecoare în suflet ce pericol înseamnă pentru politica Italiei şi pentru însăşi siguranţa Romei şi a Bisericii un om ca Lorenzo.

— Dacă vrem să trăim liniştiţi în statele Italiei, trebuie să schimbăm statul Florenţei.

Acesta era refrenul pe care-l repeta Francesco Pazzi lui Riario şi, în realitate, aceste cuvinte echivalau cu o sentinţă de moarte pentru cei doi fraţi Medici. Într-adevăr, numai prin dispariţia lor, se putea schimba statul Florenţei.

Dar în ce fel?

Pe vremea aceea concepţia de «schimbare» şi de «libertate» echivala foarte adesea cu eternul motto folosit: «Scoală tu ca să mă aşez eu pe locul tău!» Bineînţeles că tiranul este întotdeauna cel ce trezeşte suspiciuni; cel ce aduce libertatea, este totdeauna ultimul venit.

Astfel s-a întâmplat şi în cazul familiei Pazzi. Mai întâi au fost doar vorbe; zadarnice răbufniri, obişnuitele furii ale celui ce a pătimit sau crede că a pătimit o nedreptate; prin

urmare, propuneri mai concrete; planuri expuse cu simplitate şi luciditate; seminţe aruncate în cel mai roditor pământ.

— Dificultăţi? Dar, la urma urmei, nu avem de înfruntat decât doi băieţi!

— Poporul? Poporul este avid de noutăţi şi regretă liberele instituţii comunale.

— Forţe armate? Aproape inexistente. Capacitate războinică la Medici? Zero. Ei iubesc dansurile, poeziile, tablourile!

— O dispută familiară şi privată? Nici gând: este dragostea pentru libertate; este necesar să elimini o primejdie care nu este numai cetăţenească, ci universală.

Acel Lorenzo, care se opunea azi uzului unui drept sacrosant cetăţenesc, mâine avea să elimine prerogativele Bisericii. Nu cumva Casa Medici era cea care făcuse ligă cu veneţienii şi cu cei din Urbino, ca să pornească cu arme împotriva papii, în situaţia de la Rimini?

Oare nu a fost Lorenzo cel care a făcut o alianţă cu Milano şi Veneţia în dauna pontificelui şi a regelui din Napoli?

Oare n-a fost Lorenzo cel care îl refuzase pe Salviati ca arhiepiscop al Florenţei?

Dacă nu ar fi Lorenzo, Florenţa nu ar putea fi oare condusă de un prinţ devotat Bisericii, sau chiar mai mult, de un membru al familiei pontifului?

Şi Girolamo se gândeşte că acest prinţ, rudă cu papa şi serv credincios al Bisericii, nu trebuie căutat prea departe...

Să se schimbe guvernul din Florenţa... Da, dar este nevoie de sprijin sigur; nu trebuie să se repete erorile lui Olgiati şi Lampugnani; trebuie să se acţioneze într-o absolută certitudine şi reuşita să fie asigurată.

Şi pontiful?

Papa Sixt a IV-lea a fost complice, instigator, sau de conivenţă cu conspiraţia Pazzi-lor?

Mulţi istorici îi atribuie vina; alţii îl scot din cauză; dovada lipseşte. Este destul de greu, în asemenea împrejurări, să existe o dovadă concretă. Girolamo Riario îi vorbeşte unchiului său, om cu autoritate, despre necesitatea de a schimba guvernul din Florenţa pentru liniştea publică; şi a mers vestea că papă Sixt al IV-lea ar fi răspuns: « Faceţi schimbarea, numai să nu fie vărsare de sânge! »

Dar este destul de greu, ca să nu spunem imposibil, să schimbi guvernul din Florenţa, fără a-i exclude din mijlocul ei pe cei doi fraţi Medici.

Acum demonul răzbunării îşi făurise cuib în familia Pazzi şi cel mai mult se cuibărise în inima lui Francesco. El se întoarse de mai multe ori la Florenţa, intră în contact cu familiile potrivnice Medicilor şi sondă sufletul capului familiei sale, adică pe Jacopo Pazzi.

L-a găsit nehotărât, şovăielnic. Conspiraţiile sunt totdeauna nişte necunoscute; nu-i era însă necunoscută dragostea poporului faţă de Casa Medici; exista o îndoială că dragostea pentru libertate ar putea depăşi interesul economic... După ce a făcut aceste înţelepte obiecţii, bătrânul Pazzi s-a împotrivit.

Favorabil acţiunii s-a arătat în schimb un alt duşman al Casei Medici, Francesco Salviati, arhiepiscop de Pisa. Acesta avea un motiv puternic de ură faţă de Lorenzo, căci el s-a opus când papa a vrut să-l propună pentru dioceza din Florenţa. Opoziţia lui Lorenzo l-a obligat pe Salviati să se mulţumească cu sediul de la Pisa.

Dar mai era nevoie şi de sprijinul unui om de arme. Conspiratorii au încercat să iscodească sufletul lui Giovan Battista da Montesecco, condotierul papii. Acesta, ca un iscusit om de arme, nu a ascuns gravitatea acţiunii.

— Un lucru de nimic poate face să eşueze un complot; un corp de armată nu poate pătrunde neobservat în Toscana; graniţa este departe de oraşul Florenţa; şi apoi mai este şi faptul că poporul nu ştie nimic.

Arhiepiscopul Salviati şi Girolamo Riario încercară să spulbere îndoielile lui Montesecco; l-au făcut să întrevadă că papii şi regelui din Napoli nu le-ar fi displăcut dacă acţiunea s-ar fi sfârşit cu bine; totuşi, Montesecco rămase încă în expectativă, până când un eveniment nou l-a pus în contact direct chiar cu omul pe a cărui viaţă el trebuia s-o stingă.

Existau motive grave care să-i facă pe conspiratori să creadă că succesiunea Senioriei din Faenza trebuia să se schimbe; prin urmare, contele Riario a avut un nou pretext să-l trimită pe Montesecco în Romagna, pentru a supraveghea anumite ţinuturi care ar fi trebuit să fie eliberate. Ar trece şi prin Florenţa şi ar da de Medici, pentru a-i studia starea de spirit, sub pretext că îi cere un sfat asupra felului de a duce acţiunea la bun sfârşit.

Această mişcare, considerată înţeleaptă şi vicleană de contele Girolamo şi de arhiepiscopul Salviati, a dus însă la un final cu totul neaşteptat.

Lorenzo l-a primit pe Montesecco cu afabilitatea lui de totdeauna, l-a tratat ca pe un oaspete al său, s-a întreţinut cu el în mod prietenesc, încât omul de arme nu s-a putut sustrage farmecului şi simpatiei pe care Lorenzo le stârnea oriunde în jurul lui.

El a plecat de la discuţia lui cu Medici, plin de admiraţie şi poate că şi plin de recunoştinţă. În sfârşit, din clipa aceea, a simţit că nu ar fi putut niciodată ridica mâna împotriva lui Lorenzo Magnificul.

Montesecco s-a întâlnit apoi cu bătrânul Jacopo Pazzi şi l-a găsit şi acum potrivnic şi refractar; Francesco era absent; de s-ar întoarce cât timp nepotul mai era în oraş, s-ar mai putea discuta încă problema.

La întoarcerea din misiunea sa în Romagna, Montesecco a vorbit din nou cu Lorenzo, după aceea cu Jacopo şi cu Francesco Pazzi.

Francesco ajunsese să nu mai trăiască decât pentru

răzbunarea lui; nu mai vedea decât triumful lui împotriva omului care încercase să-l umilească. Opoziţii, sfaturi, evidenţa obstacolelor... nimic nu reuşea acum să mai schimbe, să-i mai influenţeze hotărârea. El îi jură unchiului său şi condotierului că papa şi regele din Napoli favorizau acţiunea lui, care de altfel era sigură.

Francesco, foarte probabil, nu vorbise niciodată despre acest lucru cu pontiful, dar, bazându-se pe prietenia lui cu desfrânatul său nepot, se servea chiar de persoana papii pentru a-i impresiona pe cei care şovăiau. În cele din urmă, Jacopo şi Montesecco s-au dat bătuţi; deşi bătrânul unchi mai obiecta.

— Eu vă spun că este foarte greu să-i extermini pe amândoi fraţii. Este mult mai înţelept să aşteptăm ca Lorenzo să plece la Roma, după cum intenţionează să facă. Acolo veţi avea voi grijă de el, în timp ce aici noi vom avea grijă de Giuliano.

— Nu putem conspira în două oraşe diferite - se opuse Francesco - ei trebuie să fie lichidaţi în acelaşi timp şi în oraşul lor.

S-a hotărât că un alt condotier, Gianfrancesco da Tolentino, să se instaleze cu o armată viguroasă la graniţa Romagnei, şi un alt căpitan de oaste, Lorenzo da Castello, să aştepte ordinele lui Salviati şi ale contelui Riario.

Acesta făgăduise solemn ajutorul necondiţionat al regelui Ferdinando din Napoli, ceea ce garanta deplinul succes al acţiunii.

La complot au aderat alţi doi membri ai familiei Salviati, înrudiţi cu arhiepiscopul, un tânăr literat cu numele Jacopo di Poggio, Bernardo Bandini şi Napoleone Franzesi, foarte devotaţi prieteni ai casei Pazzi.

Dintre cei care nu erau cetăţeni ai Florenţei, au aderat *messer* Antonio din Volterra şi un oarecare preot, Stefano, amândoi preceptori ai Casei Pazzi.

S-a mai hotărât ca acţiunea să fie dusă la bun sfârşit, cu

ocazia vizitei la Florenţa a preatânărului cardinal Raffaello Riario, nepotul contelui Girolamo. Acest eveniment avea să sporească învălmăşeala la Florenţa, pentru a înăbuşi orice bănuială a celor doi fraţi. Astfel orânduite lucrurile, conspiratorii, convinşi de reuşita planului lor criminal, şi-au luat posturile de luptă în primire.

Într-o atmosferă de atâta nelinişte şi de frământări pătimaşe, cei doi Medici continuau totuşi să se plimbe singuri, dezarmaţi, pe străzile Florenţei, ca simpli cetăţeni, după cum îi povăţuise tatăl şi bunicul lor, Piero şi Cosimo.

*

O sclipitoare lună de aprilie în Florenţa anului 1478, sub cerul acela atât de cristalin care e ca o urnă pentru Florenţa. Seninătatea domnea în văzduh şi în inimi; aer de sărbătoare pe străzile presărate cu grozamă. Poporul exulta: avea oaspeţi de seamă; încă o dată Florenţa avea să-şi arate măreţia primitoare în casa cea mai strălucitoare cu care se putea lăuda un oraş. Cardinalul Riario era oaspetele vilei Pazzi din Montughi, şi cum Lorenzo şi Giuliano comandaseră un somptuos banchet în vila lor din Fiesole, conspiratorii s-au gândit că nu putea fi o ocazie mai prielnică pentru a-i ucide pe amândoi fraţii o dată.

Dar la banchet Giuliano nu a apărut.

Absenţa lui Giuliano i-a dezorientat pe conspiratori. Amânarea acţiunii era primejdioasă; şi aşa erau prea mulţi implicaţi în această taină. Trebuia grăbită; era chiar de mirare cum de Lorenzo nu prinsese de veste. Acţiunea a fost amânată pentru ziua următoare.

În duminica de 26 aprilie, la Santa Reparata se oficia *Missa solemnis* şi, după slujbă, urma un mare banchet la palatul Medici.

Prin urmare, totul era gata; cei doi fraţi aveau să fie exterminaţi în propriul lor palat, în timp ce-şi primeau oaspeţii.

Dar în dimineaţa acelei duminici, se răspândi vestea că

Giuliano, nerevenindu-şi încă în urma indispoziţiei avute, avea să asiste la slujbă, dar nu şi la banchet. Aşadar, cădea şi noul plan; o amânare era primejdioasă: s-a hotărât să se acţioneze în biserică în timpul slujbei.

La această hotărâre s-a produs o lovitură de teatru care a fost prima cauză a falimentului conspiraţiei. Montesecco, deşi consimţise în mod pasiv până atunci să fie complicele acelui asasinat, când a înţeles că acţiunea avea să aibă loc în biserică, în momentul ieşirii preotului cu Sfintele Daruri, şi că tocmai el fusese destinat să lovească cu propria-i mâna pe Lorenzo, s-a revoltat.

— Un soldat - a spus el - are oroare faţă de sacrilegiul pe care vreţi să-l înfăptuiţi. Nu mai este un delict comun, nici un act de dreptate politică, este o crimă odioasă împotriva tuturor legilor umane şi divine; o nelegiuire despre care nici nu s-a mai pomenit în istorie. Nici Olgiati şi nici Lampugnani nu au îndrăznit să aştepte momentul cel mai solemn al slujbei! Nu, un soldat nu se va păta cu asemenea infamie!

Primirea lui Lorenzo, cordialitatea cu care fusese primit căpitanul de oaste de acel tânăr simplu, inteligent, foarte cult, stârnise acum o răsturnare totală în conştiinţa lui Montesecco.

— Să-l lovească cine vrea, dar eu nu! Nu voi însoţi trădarea cu sacrilegiul.

Atunci se oferiră doi oameni, la care ura şi banul au cântărit mai greu decât vocea dreptăţii: unul era Antonio Maffei, preceptorul Casei Pazzi şi celălalt preotul Stefano da Bagnone; desigur, nu cei mai potriviţi oameni pentru executarea unei asemenea misiuni.

Rolurile s-au încredinţat astfel: Francesco dei Pazzi şi Bernardo Bandini aveau să-l atace pe Giuliano, ceilalţi doi pe Magnificul Lorenzo.

Lorenzo a venit la catedrală împreună cu oaspetele său, cardinalul Raffaello Riario. Celălalt Riario, josnicul susţinător al conspiraţiei, a rămas la Roma, din prudenţă, pentru a

interveni, după ce acţiunea ar fi fost împlinită.

Când cetăţenii de vază şi clerul au luat loc în biserică, lumea a observat că Giuliano nu era acolo.

Acest contratimp va determina din nou eşecul conspiraţiei şi o va amâna. Francesco Pazzi şi Bandini ies de la locurile lor.

— Să mergem noi şi să-l luăm din palat!

Ce fel de oameni or fi aceşti doi fraţi Medici, senini, nepăsători şi fără temeri, care nu merg cu escortă, nu poartă arme la ei, nu ştiu nici măcar să se ferească de cei doi adversari faimoşi ai propriei lor familii! Ciudaţi tirani!

Şi Giuliano care se lasă convins de un Pazzi şi de un Bandini să se ducă la slujbă!

În mod spontan nu s-ar fi dus. Nu se simţea bine de loc şi ar fi preferat să se odihnească.

— Să nu mergi la slujbă într-o zi ca asta? Dar e o ofensă adusă oaspetelui! Şi ce va crede poporul Florenţei? Însuşi Lorenzo îşi va pierde răbdarea...

Victima neştiutoare se lasă condusă la tăiere.

Pe drum, cei trei tineri glumesc. Francesco îl cuprinde pe Giuliano de talie, în felul acela familiar, şi puţin cam brusc, cum obişnuiesc să facă prietenii între ei; îl îmbrăţişează... şi în acelaşi timp cu mâna îl pipăie, ca să se convingă dacă sub haine nu cumva purta vreo platoşă sau zale.

— Nu, boala nu te-a slăbit, Giuliano!

— Nu are zale... - şopteşte Pazzi la urechea lui Bandini.

În biserică, cei doi fraţi se află separaţi, desigur, dintr-o înţeleaptă precauţie a asasinilor. Lorenzo este în partea stângă a corului, Giuliano în partea dreaptă. Nici Giuliano şi nici Lorenzo nu sunt protejaţi de oameni înarmaţi sau de slujitori.

Când se aude clopoţelul premergător ieşirii cu Sfintele Daruri, în faţa credincioşilor se aşterne cea mai profundă tăcere. Slujeşte însuşi cardinalul Riario: de faţă sunt arhiepiscopul de Florenţa şi alţi episcopi din Toscana, în

afară de colegiul preoţilor canonici ai catedralei, în plen.

Arhiepiscopul Salviati nu este în biserică. El şi-a rezervat o altă sarcină, în aparenţă mai puţin periculoasă, dar mai dificilă şi mai delicată: aceea de a pune stăpânire pe Seniorie şi pe Palatul Senioriei.

În liniştea bisericii un strigăt:

— Ţine, trădătorule!

Sunt Bandini şi Pazzi care-l străpung pe Giuliano, lipsit de apărare, îngenuncheat. El se ridică, încearcă să facă doi paşi, dar cade imediat, lovit la cap, în piept şi în spate.

În aceeaşi clipă, Antonio şi Stefano se năpustesc asupra lui Lorenzo. Dar sunt oameni de togă şi de carte, nu au uzanţa armelor; retorica lui Brutus este seducătoare, dar practica pumnalului este cu totul altceva. Mâinile lor tremură, mişcările lor sunt şovăitoare şi lente. Pumnalul unuia din ei îl răneşte la gât pe Lorenzo, care într-o clipă, dându-şi seama de ceea ce se întâmpla, sare în picioare, îşi înfăşoară mantia pe braţul stâng şi, scoţându-şi spada cu dreapta, îi ţine în gardă pe cei doi ucigaşi plătiţi.

În biserică, tumultul ajunge la culme: o alergătură de colo, colo, ţipete de groază, femei leşinate. Cardinalul Riario palid, tremurând tot, rămâne ca o stână de piatră, la altar, cu potirul strâns la piept.

Printre cei ce au luat-o la goană, asasinii se pot strecura destul de bine. Pazzi s-a aruncat peste trupul neînsufleţit al lui Giuliano şi ca un ieşit din minţi continuă să-l lovească, într-atât ura îi tulbură mintea în momentul acela. Bandini, văzând de departe că Lorenzo scăpase primului asalt, se năpusteşte asupra lui cu spada ridicată.

Francesco Nori, un foarte bun prieten al Casei Medici, se aşază între el şi Lorenzo.

— Opreşte-te, nenorocitule, ce faci?

O lovitură de spadă îl prăvăleşte mort pe jos.

Dar prietenii se grăbesc să-l târască pe Lorenzo în sacristie şi trag zăvoarele. În templu se ridică voci din ce în

ce mai puternice «trăiască Medici», «trăiască Lorenzo», «moarte trădătorilor»!

Conspiratorii se împrăştie.

Personajele mai puţin importante, după cum se întâmplă în asemenea cazuri, dispar. Fiecare nu se mai gândeşte decât la propria-i salvare. Singurul care îşi urmăreşte constant ideea şi ura sa este Francesco Pazzi. Într-o clipă, alergând pe strada Proconsul, foarte aproape de biserică, ajunge acasă la el. Îi curge sânge dintr-o rană adâncă de la coapsă. Poate că el însuşi şi-a făcut-o, în timp ce, orbit de furie, ciuruia cu lovituri de pumnal cadavrul duşmanului său, sau a fost lama vreunui slujitor de-al său care, vrând să ajungă până la Giuliano, în învălmăşeala aceea, şi-a rănit propriul său stăpân. Rana este adâncă şi din ea curge sânge mult. Francesco, sleit de puteri, se dezbracă şi se urcă în pat.

— Du-te - îi spune unchiului său Jacopo - poate că nu-i totul pierdut. - Urcă pe cal şi împreună cu ai noştri cheamă poporul la libertate!

Te amăgeşti, tinere nefericit! El uita, în clipa aceea, că popoarele nu se hrănesc cu retorică şi nici cu repetarea fenomenelor istorice. El uita că poporul datorează recunoştinţă Casei Medici şi că nu se poate alătura urii sale. El uita că familiei sale îi lipseşte un singur lucru pentru a se egala cu familia adversară: prestigiul. Ce anume a făcut Casa Pazzi pentru poporul din Florenţa, încât să pretindă solidaritate şi ajutor?

Se aud de pe acum pe străzi urletele furioase ale mulţimii care aleargă să se răzbune. Pretutindeni se aude numai:

— *Palle! Palle!* Trăiască Medici!

Ca fulgerul s-a răspândit zvonul oribilei crime, al sacrilegiului săvârşit în cel mai mare templu din oraş. Chiar dacă ar fi existat măcar o umbră de simpatie pentru cauza Pazzi-lor, prin gestul lor, totul s-a întors împotriva lor.

Francesco, sleit de puteri, îl întârâta pe unchiul său la

răzvrătire.

— Du-te - îi spune bătrânului Jacopo - încearcă tot ce-i cu putinţă, riscă tot. Dacă partida este pierdută la Santa Maria del Fiore, poate că Salviati a reuşit să pună stăpânire pe palat. Du-te şi răscoală poporul!

Jacopo este bătrân, cu sănătatea şubredă, rău văzut de popor. Unde a eşuat tânărul şi impetuosul Francesco, o acţiune a bătrânului Jacopo nu poate fi decât dezastruoasă.

Urmat de vreo sută de oameni călare, năvăleşte în Piazza dei Priori. De îndată ce este recunoscut, poporul se îndreaptă spre el împroşcându-l cu insulte şi înjurături murdare. În zadar, bătrânul Jacopo strigă:

— Libertate! Trăiască Republica!

Poporul îi răspunde:

— Trăiască Medici! *Palle! Palle!* Taci! Gură nelegiuită! Beţivanule ! Asasinule!

De sus de la palat i s-a răspuns cu pietre.

Disperat, bătrânul Pazzi, cu suita lui cam redusă, o ia pe Borgo dei Greci şi pornind-o în galop iese afară din oraş.

Între timp, la palat, conspiratorii nu obţin un succes mai mare. Salviati cu oamenii săi se prezintă la Palatul Priorilor: Senioria stătea la masă. Gonfalonierul Cesare Petrucci este vestit că arhiepiscopul Salviati doreşte să-i vorbească despre ceva de maximă urgenţă. Este invitat să urce cu câţiva dintre oamenii săi, ceilalţi rămân jos, într-o sală de la parter, în aşteptarea semnalului; dar, întâmplarea, sau precauţia, face ca uşa respectivei săli să fie concepută în aşa fel încât o dată închisă să nu se poată deschide decât dinafară.

Bănuitor din cauza cererii acelui colocviu la o oră atât de neobişnuită, Petrucci scrutează bine chipul lui Salviati; îl vede palid, neliniştit, şovăitor în vorbă. Deodată ajunge la urechea gonfalonierului ecoul unor strigăte îndepărtate... voci şi freamăt... amestecate cu un dangăt de clopote în semn de alarmă; bănuielile lui cresc; dintr-un salt se

grăbeşte să iasă afară din sală şi, izbindu-se de *messer* Jacopo al lui *messer* Poggio, îl apucă de păr şi-l dă pe mâinile gărzilor. Într-o clipă, tot palatul este în agitaţie. Înşişi priorii se înarmează; dar poporul a şi început să murmure în piaţă, să ridice osanale Medicilor şi strigăte de răzbunare. Cei închişi în sala de jos, buimăciţi, fără a încerca nici un fel de rezistenţă, se predau. Parte din ei sunt omorâţi pe loc de scutieri şi de poporul devenit sălbatec; alţii sunt târâţi la etajele superioare şi aruncaţi pe ferestre.

Arhiepiscopul Salviati şi ceilalţi membri ai familiei sale şi Jacopo al lui *messer* Poggio sunt spânzuraţi de crenelurile balconului.

Întreaga Florenţa devenise un focar de violenţă. Poporul se îmbulzea în faţa palatului Medici, aclamându-l cu glasuri puternice pe Lorenzo.

Deşi îndurerat din cauza rănii suferite, şi mai mult din cauza asasinării preaiubitului său frate, Lorenzo apăru totuşi la balcon, povăţuind mulţimea să fie liniştită: el roagă poporul să nu dorească să se răzbune cu propriile lui mâini, ca să nu şi le păteze prin vărsarea de sânge cetăţenesc, deoarece instigatorii conspiraţiei sunt străini de oraş. Dar cine poate stăvili valurile uriaşe ale unui ocean? Prigoana după oameni s-a dezlănţuit. Francesco Pazzi, fiind găsit într-un ascunziş secret al palatului său, a fost târât, gol şi sângerând, pe străzile oraşului, lovit şi hulit de toţi florentinii.

El ştie să moară ca un adevărat bărbat. Merge cu capul sus, tăcut, privindu-i liniştit pe cei ce-l înconjoară.

«N-a fost cu putinţă - scrie Machiavelli - că vreo injurie care i s-a adus sau i s-a făcut pe drum să-l facă să rostească vreun cuvânt; doar privindu-i pe ceilalţi fix, fără a se văieta în alt fel, doar suspina, tăcut.»

Puţin timp după aceea, atârna de crenelurile palatului alături de ceilalţi conspiratori.

Dintre fugari, Jacopo Pazzi este arestat la trecătoarea

Appeninilor, readus la Florenţa, condamnat şi decapitat; dar poporul, încă nesătul de răzbunare, dezgroapă cadavrul, îl târăşte în semn de batjocură pe străzile oraşului şi-l azvârle în Arno.

Chiar şi Renato Pazzi, a cărui viaţă ar fi putut fi salvată, deoarece se ţinuse departe de conspiraţie şi o dezaprobase, este condamnat la moarte. Bernardo Bandini a fugit în Turcia; dar sultanul, bun prieten şi mare admirator al lui Lorenzo, a dat poruncă să fie arestat şi apoi l-a încredinţat autorităţilor florentine. Va fi spânzurat ceva mai târziu la Florenţa.

Guglielmo dei Pazzi, cumnatul lui Lorenzo, a fost salvat, fiind socotit nevinovat şi fiindcă a intervenit şi soţia sa.

Lui Giovanni da Montesecco nu i-a folosit căinţa sa târzie, a fost decapitat şi el în ciuda faptului că îi denunţase până în cele mai mici amănunte pe instigatorii şefi ai conspiraţiei. Franzesi s-a salvat fugind; ceilalţi veri din familia Pazzi au fost trimişi la închisoarea Mastio din Volterra.

Armatele comandate de Lorenzo da Castello, care erau în valea Tibrului şi cele ale lui Gianfrancesco da Tolentino, care erau în Romagna, după ce-au aflat de eşecul complotului, au trecut graniţa.

Conspiraţia familiei Pazzi a eşuat în mod lamentabil, fiindcă a fost întemeiată pe nedreptate şi pe motive de ură personală şi de natură politică.

Reacţia spontană şi violentă a poporului florentin, comparată cu apatia cu care poporul din Milano a primit moartea ducelui său, este răspunsul cel mai elocvent pentru istoricii oricărui secol.

V. LA CURTEA REGELUI FERRANTE

«Să se facă, numai să nu fie vărsare de sânge.»

Vai, ce păcat, vorbele lui Sixt al IV-lea nu s-au putut adeveri; şi era într-adevăr destul de greu să se adeverească.

S-a vărsat sânge şi chiar mult; şi cum se întâmplă mai totdeauna în chestiunile politice, pentru o cauză nedreaptă.

Florenţa nu dorea această schimbare de conducător. Şi dacă s-ar fi produs această schimbare, ar fi fost infinit mai mult spre răul ei, pentru oricine ştia ce fel de om era Girolamo Riario.

Regele din Napoli şi papa s-au considerat puri şi nepătaţi de sângele vărsat, dar la graniţele Toscanei stăteau trupe atât din Napoli cât şi din Roma, gata să intervină acolo unde conspiraţia ar fi avut efect. Dar după ce complotul a eşuat, politica şi-a aruncat masca: vigilenţa de la graniţă se transformă în război; oştile lui Ferdinando trec Tronto, cele ale papii se îngrămădesc pe teritoriul Perugiei, şi Sixt al IV-lea îl excomunică pe Lorenzo, împreună cu întregul popor al Florenţei pentru uciderea arhiepiscopului Salviati. Lorenzo răspunde:

— Cine a fost primul care a vărsat sânge? Şi mai mult decât atât, chiar în biserică? Şi de ce un arhiepiscop a intrat într-o conspiraţie şi a invadat înarmat palatul Seniorilor?

La Florenţa, Lorenzo face apel la Seniorie: oare ea îl consideră pe el răspunzător de asta? Se va duce la palat. A violat oare legile Republicii? Poporul şi Seniorii sunt acolo ca să-l judece.

Nu sunt oameni înarmaţi în jurul palatului: judecata Senioriei este liberă.

«Eu nu ştiu, preamăriţi Seniori - spune Lorenzo - dacă mă

simt îndurerat alături de voi de cele întâmplate sau dacă mă bucur. Într-adevăr, când mă gândesc cu câtă înşelăciune şi cu câtă ură am fost asaltat, în timp ce pe fratele meu l-au şi omorât, nu pot să nu mă întristez şi să nu sufăr din toată inima şi cu tot sufletul.»

«Dar când mă gândesc, apoi, cu câtă promptitudine, cu câtă râvnă, cu ce dragoste, uniţi, în asentimentul întregului oraş, l-au răzbunat pe fratele meu şi m-au apărat pe mine, se cuvine nu numai să mă bucur ci chiar să mă fălesc şi să exult în toată fiinţa mea[1]». Pentru răzbunarea cetăţenilor? Nu, pentru dragostea lor; dar ne aflăm în evul mediu; răzbunarea sângelui este o obligaţie; cine nu-şi răzbună o rudă doborâtă este un laş. Dante însuşi se alege cu cuvântul «laş» din partea lui Geri Del Bello şi Forese Donati [2]. «Obişnuiesc să se refugieze în biserici- continuă Lorenzo - toţi cei ce sunt persecutaţi dintr-un motiv public său privat. Prin urmare, de mâna celor ce-i apără pe alţii noi suntem omorâţi; acolo unde paricizii şi asasinii sunt în siguranţă, Medicii îi găsesc pe ucigaşii lor.» Un murmur de consimţire la cele spuse de Lorenzo se aude printre priorii care-l ascultă. Vorbe pline de amărăciune şi de adevăr.

«Şi într-adevăr, pe aceştia care s-au dovedit atât de duşmănoşi, noi niciodată nu i-am jignit în mod particular; chiar dacă noi i-am fi jignit, ei nu ar fi avut ocazia să ne jignească pe noi.

«Dacă ei ne atribuie nouă injuriile publice, ei vă ofensează mai mult pe voi decât pe noi, mai mult acest palat şi maestatea acestui guvern decât casa noastră.»

Seniorii atenţi, încruntaţi, aprobă dând din cap. Înţelepte vorbe: răzbunarea privată s-a tradus în conspiraţie

---

1 Discursul lui Lorenzo ne-a fost transmis de Niccolò Machiavelli în *Storie florentine*. (N. A.)

2 *Infernul*, cântul XXIX, v.27; pentru că nu răzbunase asasinarea lui Geri, ruda sa. Şi, în «disputa cu Forese», Dante este mustrat de acesta pentru faptul de a nu fi răzbunat injuria adusă tatălui său. (N. A.)

împotriva statului.

«Dacă ei au trecut la acţiune din dorinţa de a domina - spune Lorenzo - după cum dovedeşte ocuparea palatului şi venirea lor în piaţă cu oameni înarmaţi, cât este de urât motivul acesta, ambiţios şi condamnabil, de la sine se descoperă şi se condamnă.

«Dacă ei au făcut-o din ura sau invidia pe care o aveau faţă de autoritatea noastră, ei vă ofensează pe voi, şi nu pe noi, din moment ce voi ne-aţi dat-o.»

— Este adevărat, o, Lorenzo - îi răspunde gonfalonierul Petrucci - deoarece autoritatea ta este a noastră.

— Da, şi voi ştiţi că niciodată casa noastră nu a depăşit nici un grad de mărire care să nu fi pornit din acest palat, în urma consensului vostru unanim.

— Vorbeşte-ne de Cosimo al tău - strigă un glas cu putere.

— «Cosimo, străbunul meu, nu s-a întors din exil cu armele, ci cu consensul vostru absolut. Tatăl meu, bătrân şi infirm, nu a apărat, el, statul împotriva atâtor duşmani, ci voi cu autoritatea şi bunăvoinţa voastră l-aţi apărat. »

Îşi aminteau de conspiraţie, ca şi de josnica şi vechea cursă pe care i-au întins-o... de escorta redusă... de un băieţandru doar de şaisprezece ani, care, prin curaj şi viclenie, îi deviază pe conspiratori... îşi aminteau cu toţii acum... Nu Piero se apărase cu arme: Senioria îl apărase.

«Eu, după moartea tatălui meu, fiind, se poate spune, doar un copil, nu mi-aş fi putut păstra rangul casei mele, dacă nu aş fi avut sfaturile voastre şi bunăvoinţa voastră.

«Dar să admitem că injuriile aduse Pazzi-lor sunt mari şi că pe bună dreptate ei doreau ruina noastră: de ce să vină şi să aducă injurii acestui palat? De ce să facă alianţă cu papa şi cu regele într-ascuns împotriva libertăţii acestei Republici? De ce să întrerupă lunga pace a Italiei?»

Prelungite aclamaţii întrerup cuvintele lui Lorenzo. Şi ce? Vor să intervină împotriva voinţei poporului? Să-i impună un

alt senior? Să ridice pretexte de tiranie acolo unde nu există, se poate spune, o forţă armată care s-o susţină?

— ...«care război, afirmă ei că-l fac împotriva mea şi a casei mele. Numai să dea Domnul să fie adevărat, fiindcă remediile ar fi prompte şi iuţi, şi nici eu nu aş fi un cetăţean atât de rău încât să preţuiesc mai mult sănătatea mea decât pericolele voastre; dimpotrivă, bucuros aş stinge focul vostru cu riscul distrugerii mele.»

Aclamaţii şi mai puternice din partea seniorilor:

— Totdeauna alături de tine! Senioria şi poporul se identifică cu tine, Lorenzo! - se aud strigăte.

— «... dacă voi veţi crede altfel, eu sunt în braţele voastre. Hotărâţi voi dacă mă menţineţi sau mă izgoniţi. Voi, părinţii mei, voi, apărătorii mei, tot ceea ce veţi admite ca eu să fac, voi face totdeauna cu plăcere, dacă vouă vi se va părea astfel, ca acest război început cu sângele fratelui meu să-l închei cu propriul meu sânge!»

— Trăiască! Trăiască Lorenzo! Trăiască Medici!

În piaţă nu sunt soldaţi: poporul aplaudă. Soldaţii sunt la graniţa Toscanei: soldaţii din Roma şi soldaţii din Napoli.

Florenţa acceptă războiul. I-ar fi uşor să separe răspunderea ei de cea a lui Lorenzo, răspunderea de guvern de cea a unei familii private: ea rămâne unită, respinge excomunicarea papii, adună un conciliu de prelaţi toscani: porunceşte ca serviciile divine să fie celebrate în continuare.

Sixt al IV-lea răspunde.

«Este de datoria pontifului să stingă tiraniile, să-i asuprească pe cei răi, să-i slăvească pe cei buni; nu este sarcina prinţilor seculari să-i ţină sub propria lor putere pe cardinali, să-i spânzure pe episcopi, să-i ucidă şi să-i dezmembreze pe sacerdoţi, să omoare fără deosebire pe cei vinovaţi că şi pe cei nevinovaţi.»

Florentinii răspund:

«Nimeni nu ar fi ultragiat vreodată înaltele funcţii de

cardinali şi de episcopi, dacă aceştia nu s-ar fi amestecat în conspiraţii politice; nu se poate arunca asupra unui întreg oraş vina unor fapte survenite în timpul furiei populare, provocate de o crimă, şi încă de o crimă înfăptuită în biserică.»

Florenţa este singură. Veneţienii se consideră dezlegaţi de obligaţia de a fi aliaţi, deoarece războiul a izbucnit «dintr-o dispută privată».

Aliaţii invadează Toscana şi iau cu asalt multe castele de pe teritoriul Sienei. Florenţa încredinţează comanda puţinelor ei trupe lui Ercole, marchiz de Ferrara.

Trupele papale şi aragonese sunt comandate de prinţul Alfonso de Aragon, de ducele de Calabria şi de Federigo, conte de Urbino.

Cele două armate iau contact lângă Arezzo.

— Florentinii au avantajul poziţiei, *messer* duce - spune Federigo de Urbino - ar fi o nebunie să-i atacăm acolo sus; suntem în câmpie, într-o vale strâmtă şi am putea fi asaltaţi de la o clipă la alta.

— Ne putem retrage pe o poziţie mai solidă - propune ducele de Calabria.

— *Messer* duce, retragerile sunt întotdeauna dezastruoase. Duşmanul în minoritate: să propunem un armistiţiu.

— Nu-l vor accepta.

— De acest lucru mă tem şi eu, dar trebuie să încercăm; un armistiţiu este totdeauna bine primit.

Solul plecat în câmpul duşman se întoarce cu răspuns afirmativ.

— Acceptă.

— Ei drace! - spune ducele de Urbino respirând adânc - îi credeam mai şireţi pe aceşti florentini! Câteva zile îmi sunt suficiente.

Iarna îi desparte pe cei ce luptă: fiecare se retrage în tranşeele lui. Sunt războaiele timpului: toţi au ca scop să ia

ceva pradă de război şi să aibă cât mai puţini morţi.

Moment greu pentru istoria Toscanei. Excomunicarea papii a impresionat mult principatele catolice; până şi Milano urmează exemplul Veneţiei. Florenţa este singură, dar nu uită că este oraşul Ciompilor aşa cum era pe vremea lui Dante şi a lui Michele di Lando. Pentru prima oară în istorie la Florenţa are loc un Conciliu, care proclamă ca nulă excomunicarea papală şi comite o enormitate: excomunică chiar pe papă! Florenţa nu apare ca insolită în asemenea răzvrătiri. Nu pentru prima oară, papa trebuie să recurgă la excomunicarea spirituală pentru a o îmblânzi. Au mai făcut-o şi Bonifaciu al VIII-lea, cardinalul de Acquasparta care, fiind trimis să o liniştească, s-a ales chiar cu câteva lovituri de arbaletă!

Război combătut cu încetineală. Cele două tabere căutau mai mult să se evite decât să se înfrunte. Acţiona mai mult politica decât spada.

Trupele papal-princiare sunt învinse în preajma lacului Trasimeno; puţin după aceea, vine rândul florentinilor să se retragă lângă Siena.

Marchizul de Mantova şi ducele de Ferrara se ceartă pentru... împărţirea prăzii de război: ducele d’Este părăseşte armata în voia soartei şi dispare.

Drept protest, armata lui se retrage din faţa inamicului fără a mai opune nici o rezistenţă.

Pierderi de oameni nu sunt, dar prada de război este uriaşă. Florentinii abandonează care cu arme şi alimente, piese de artilerie, muniţii. Faimoasele trupe mercenare cărora puţin le pasă de binele patriei, de Seniorie, de Lorenzo şi de cinstea militară, nu-şi dezminţeau interesele!

Republica este în primejdie. Poate apare inamicul dintr-o clipă într-alta la zidurile ei? Nu, duşmanul se instalează în corturi şi se înfruntă pentru a-şi împărţi prada. Nu se aşteptau la asemenea belşug.

Este timp suficient pentru a se trimite un mesaj trupelor

victorioase de la Trasimeno care asediază Perugia. Să se întoarcă în marş forţat, să se alăture celor risipiţi de lângă Siena şi să formeze din nou o armată capabilă de rezistenţă.

Forţe impunătoare se orânduiesc în apărarea Florenţei pe înălţimile de la San Casciano.

Dar inamicul nu apare. Inamicul e ocupat în continuare să facă inventarul prăzilor de război părăsite. Va mai trece un timp. Ce-ar fi să li se mai ofere florentinilor un răgaz de trei luni? Iarna bate la poartă! Mai-marii Florenţei se adună. Lorenzo are cuvântul.

— Şi voi, prea cinstiţi seniori, vreţi să câştigaţi partida cu asemenea soldaţi şi asemenea căpitani? Dar ei au tot interesul să prelungească încă alţi zece ani acest război! Eu am o propunere mai bună.

— Expune-o, Magnifice Lorenzo.

— Politica.

*

Prin Florenţa se zvoneau veşti înfricoşătoare.

— Lorenzo a părăsit oraşul!

— Nu, a părăsit comanda trupelor!

— Este la Pisa!

— S-a îmbarcat la Livorno! A fugit!

Da, Lorenzo era la Pisa; da, s-a îmbarcat la Livorno, dar mai înainte a scris o scrisoare Senioriei.

«Prea Onoraţi Seniori, întrucât războiul se lungeşte fără rost şi nu se rezolvă nimic, şi fiindcă prelungirea lui mai departe ar aduce oraşului nostru nemărginite pagube, m-am gândit, dacă îmi daţi încuviinţarea voastră deplină, de a trata, de a profita de răgaz şi a mă duce la Napoli ca să vorbesc personal cu bunul rege Ferdinando...»

— La Napoli?!

— La regele Ferrante!

Ferdinando, Fernando, Ferrando, Ferrante erau sinonime pe atunci.

Senioria păleşte. «Bunul rege Ferdinando...!»

Dar ştia, oare, Lorenzo, cine era regele Ferrante? Oh, dacă ştia! Doar îi fusese oaspete, se poate spune, pe vremea când era copil. Bunul rege îl asculta doar fermecat, când Lorenzo îi vorbea în frumoasa lui limbă toscană sau îi recita versuri din Dante, Petrarca sau din Cino...

«Continuă, *messer* Lorenzo! Aş sta să te ascult până mâine. Voi florentinii ne încântaţi cu vorbirea voastră plăcută ca o muzică.»

Dar tot acest bun rege îi decimase pe baronii care ar fi vrut să-l trimită înapoi în Aragon, fiind sătui de cruzimile lui.

L-ar fi izgonit pentru totdeauna, dacă nu ar fi intervenit în ajutorul lui Francesco Sforza. Şi bunul rege, după ce şi-a recăpătat tronul, s-a răzbunat din plin, omorând, exilând, confiscând.

Acelaşi bun rege, în 1466, atrăsese de partea lui cu tot felul de linguşiri pe Jacopo Piccinino, renumitul condotier, vinovat de a fi înfruntat liga Milano-Veneţia- Napoli.

«Întoarce-te la noi - îi scrisese - vei fi primit cum se cuvine; vei avea glorie şi onoruri. Ţi se pregătesc serbări fastuoase.»

Şi l-a primit sărbătoreşte într-adevăr, cu serbări fastuoase; dar ultima serbare, cea mai frumoasă, a fost o festă, dedicată lui, în Castel dell'Uovo, unde la lumina torţelor, i s-a tăiat, pur şi simplu, capul! Acesta este omul căruia i se încredinţează Lorenzo.

Cum vrea să i se prezinte? Cu o flotă armată? Cu o escortă împărătească?

Nu, cu un simplu vas comercial, din acelea pe care Casa Medici le foloseşte pentru negustoriile ei în Levant.

Dar dacă Lorenzo se expune, e semn că se întemeiază el pe ceva.

— Ai depline puteri, Magnifice Lorenzo, dar păzeşte-te.

— Cel puţin să fie învestit cu caracterul sacru de ambasador - spuse gonfalonierul Petrucci - presupunând că

pentru regele Ferrante mai există ceva sacru!

18 decembrie 1480: Lorenzo debarcă la Napoli. Oraşul este luminat puternic şi pavoazat cu drapele... Dar tot aşa era şi când a debarcat Jacopo Piccinino! Demnitarii sunt toţi pe cheiul portului, veniţi să aducă urarea de bun venit Magnificului: e ducele de Calabria, ducele de Amalfi... da, dar toţi aceştia erau şi la sosirea lui Jacopo Piccinino!

Regele coboară până pe treptele Castelului şi îl întâmpină pe Lorenzo cu mâinile întinse, îl îmbrăţişează şi-l sărută pe amândoi obrajii.

— Harul Domnului să te aibă în pază, şi fii bine venit în oraşul meu, dar tot astfel îi spusese şi lui Jacopo Piccinino, prea iubite fiu!

Dar Lorenzo de' Medici nu este Jacopo Piccinino. El nu mai este tinerelul cârlionţat care declama din Dante, Cino şi Petrarca; este un gentilom plin de demnitate şi măsurat în gest şi în vorbă; şi ştie să găsească acele cuvinte care merg direct la suflet sau ating direct vanitatea regilor, acest adevărat florentin.

— Cine ar fi spus vreodată, mărite rege, că atunci când dulcea poezie ne reunea, războiul avea să ne despartă!

— Războiul! *Hombre ! Que barbaridad la guerra*[1]*!* Scumpul meu, Lorenzo, dar eu abia aştept să-l pot vedea o dată terminat.

— Şi eu de asemenea! În acest scop am şi venit. Cum să suporţi războiul, când trăim în două oraşe care sunt leagăne de viaţă şi de frumuseţe? Poţi porunci moartea stând la Napoli? Sau la Florenţa? Aici domneşte zâmbetul naturii: soarele, golful albastru ca piatra de lapislazuli, insulele binecuvântate de Dumnezeu; în oraşul meu, zâmbetul artei, graţia madonelor, cântarea poeţilor...

— Cuvântul ţi-e o muzică, Lorenzo.

Regele îşi urmăreşte oaspetele în extaz, de parcă-i

1 Omule, ce barbarie e războiul ! În spaniolă în original. (N. Tr.)

fermecat. Iată, că nu regele Ferrante îl conduce în palatul lui pe ambasadorul Florenţei, ci florentinul este cel care trage după el gazda, făcând onorurile casei, în palatul acela ce este doar ceva mai mare decât palatul Medicilor.

— Când voi putea avea plăcerea să primesc pe maiestatea voastră în oraşul meu? întreabă Lorenzo. - Încă nu l-aţi văzut!

— Ca în vis... - Şi regele Ferrante îşi trece mâna pe frunte, vrând parcă să-şi amintească anume viziuni îndepărtate. - Ca în vis l-am văzut. Să-mi fie cu iertare, Magnifice Lorenzo, dacă îmi trezesc asemenea amintiri. Şi atunci, vezi, eram în război. Dumneata, natural, de-abia apăruseşi pe lume... eu avem douăzeci şi unu de ani. Oh, douăzeci şi unu de ani! Cine mi-i va mai da înapoi aceşti douăzeci şi unu de ani!

— Maiestatea voastră vrea să se refere la războiul din Lombardia care a implicat întreaga Italie.

— Întocmai. Tatăl meu m-a trimis pe mine să iau cu asalt Toscana cu douăsprezece mii de oameni şi aveam drept căpitan pe acel Federigo duce de Urbino, care mai este şi azi împotriva voastră. A fost un război de gherilă... câteva castele luate... Devastări în Chianti... Foarte frumoasă regiune, acest Chianti al vostru, Magnifice Lorenzo... şi ce vinuri! Da, a fost un război distractiv. Şi într-unul din aceste galopuri am ajuns în apropiere de Florenţa şi eu am văzut-o dintr-un loc care se numeşte... ah, nu, *nome recuerdo* [1] sugerează-mi dumneata.

— Apparita, maiestate.

— Întocmai! Şi eu am văzut-o de acolo, de sus, albastră toată, apărând dintr-un covor de smarald într-un cerc de coline minunate, sub cel mai azuriu dintre ceruri!

— De ce nu aţi încercat, maiestate?

— Oh, a fost o înfruntare fantastică! Cavalerii voştri ne-au

1 ... nu-mi amintesc. În spaniolă în original. (N. Tr.)

respins şi viziunea a dispărut. În castelul nostru sumbru, nu veţi găsi operele de artă florentine, dar câte ceva tot mai avem şi noi...

— Oh, eu văd acolo o casetă ornată în stilul artei normande pure; şi scrinul acela bizantin, în fildeş, este opera secolului al şaptelea; în timp ce torsul acela de discobol, căruia din păcate îi lipseşte capul, este fără nici un fel de îndoială un Praxitele.

— Lorenzo, mă uluieşti!

— Şi nu vă lipsesc nici maeştrii noştri cei mai vestiţi, fiindcă văd acolo un triptic al lui Angelico şi un Masolino da Panicale care m-ar face foarte fericit să-l am în colecţia mea.

— Ele îţi aparţin de pe acum, numai să vrei să le schimbi fie şi cu vreun modest Botticelli, din opera căruia nu am nici un tablou.

Şi astfel au trecut dintr-o sală într-alta, vorbind ca doi vechi prieteni. Regele îl ţinea de braţ pe Lorenzo şi curtenii îl urmau la distanţă, murmurând între ei.

— Aceştia doi sunt oare duşmani? Doi oameni care se luptă de trei ani?

— Şi dacă aş fi în locul dumneavostră, sire, aş pune acel încântător bronz sicilian într-o lumină mai bună. Mai putem oare continua războiul în mijlocul atâtor frumuseţi ale artei şi naturii?

— Desigur. Nu, nu, *mi querido amigo*[1]! Dar nu, Magnifice Lorenzo, *que no se puede*[2]*!*

— Prin urmare, ce ne poate împiedica să facem pace?

— Nu ştiu... Magnifice Lorenzo... dar... poate că obligaţiile luate... Papa, vei înţelege ce-ar spune papa, dacă eu aş rupe alianţa?

— Ar face şi el pace, sire. Vedeţi, noi ne sleim forţele şi

---

1 . . . dragul meu prieten. În spaniolă în original. (N. Tr.)

2 . . . aceasta nu se poate. În spaniolă în original. (N. Tr.)

cine profită de pe urma asta?... Veneţia şi Milano râd... şi aşteaptă ca nişte corbi să se năpustească asupra hoitului celui învins. Ei? Ce s-ar alege de frumoasa noastră Florenţa dacă ar cădea pe mâinile lui Lodovico il Moro?

— Să ne ferească Dumnezeu, Lorenzo!

— Şi dacă noi nu-l ţinem în frâu pe ambiţiosul acela, el nu va mai cunoaşte limite. Nu ştiţi că el intenţionează să-i dea lui Ludovic al XI-lea regatul dumneavoastră?

— *H ombre!* eşti sigur de ceea ce spui, Lorenzo?

— Niciodată nu vorbesc ceva fără să am dovezi. Iată o scrisoare a regelui Ludovic... confidenţială, se înţelege tot aşa cum şi eu v-o arăt tot în mod confidenţial.

Regele citeşte, devine palid, apoi roşu; după aceea, într-un elan de bucurie, îl îmbrăţişează pe Magnific.

— Lorenzo... ştiu că acum mă pot încrede mai mult în duşmanii loiali decât în prietenii falşi. *Hombre!* Coroana mea? Şi de ce blestematul acela de Moro vrea să-i dea regatu meu lui Ludovic?

— Ca să aibă mână liberă în Italia nordică. Pentru că s-a hotărât în sfârşit să-şi lepede masca, să-l destituie pe bietul său nepot, Gian Galeazzo, şi să-şi pună coroana, fără a mai ţine cont de ţinta lui asupra regiunii Ghiara d'Adda, Marchesatul de Saluzzo şi acela de Monferrato.

— Mă îngrozeşti, Lorenzo.

— Eu i-am ţinut în frâu, până acum, ambiţia lui Ludovico, pentru că el mă stimează şi îi e teamă de mine, dar dacă mâine eu aş fi învins... cine l-ar mai ţine în frâu?

— Prin urmare, el i-a făgăduit regelui Franţei?...

— Trecere liberă pe teritoriul său, ajutor material, de soldaţi şi provizii de alimente. Dumneavoastră cunoaşteţi, sire, vechile pretenţii ale Angevinilor...

— Nu e nevoie să mi le aminteşti.

— Prin urmare, sire, cu cine vă convine să fiţi aliat? Ce poate face papa cu forţele sale care nu ajung nici la o zecime din forţele regelui Franţei? Şi ca să faci război, ai

nevoie de bani... Şi în băncile Franţei sunt bani! Vă amintiţi de Eduard al III-lea al Angliei, sire, care a avut de la Peruzzi un milion şi trei sute şaizeci de mii de fiorini, valoarea unui regat, maiestate! Dar drept este şi că regele Angliei nu i-a dat niciodată înapoi, şi bancherii au dat faliment, dar Florenţa, tot Florenţa a rămas... şi băncile Medicilor sunt mai puternice ca oricând, sire.

Ferdinando asculta, căzut pe gânduri, dar parcă fascinat de vorba şlefuită, incisivă, convingătoare a lui Lorenzo.

Ridică apoi capul şi zâmbind îşi privi îndelung oaspetele.

— Aşadar,*... mi querido amico,* dacă printr-o blestemată de ipoteză, regele Franţei s-ar hotărî să-mi declare război, aş putea conta pe finanţele Florenţei?

— Ca şi când banii s-ar afla în scrinurile dumneavoastră, maiestate.

— Şi bineînţeles pe neutralitatea voastră.

— Numiţi-o totuşi alianţă. Dacă regele Franţei vrea să vină împotriva regatului, trebuie să treacă prin Toscana, şi de aici nu scapă! Şi după cum ştiţi, nu-i uşor să forţezi trecătorile Appeninilor când acolo se află oameni hotărâţi să le apere!

— Îmi permiţi, sire şi tată...

Tânărul prinţ moştenitor intra chiar în clipa aceea în biroul personal al regelui.

— Oh, Federico... vino, îmbrăţişează-l acum pe Lorenzo al tău! Lorenzo... sper că nu l-ai uitat pe fiul meu.

Magnificul şi tânărul prinţ s-au îmbrăţişat.

— Cum aş putea uita plimbările noastre solitare de-a lungul râului Arno şi colocviul nostru poetic?... El e legat de o amintire foarte scumpă şi foarte tristă pentru mine... Dar eu am o memorie bună! Ţi-am adus, Federico, codicele de poezii pe care mi le-ai cerut şi la el am adăugat şi din poeziile mele.

— O, Lorenzo! Şi eu am gata pregătit un codice care cuprinde rime încă necunoscute ale poeţilor sicilieni. O

raritate bibliografică. Permiţi, sire, să-l conduc pe Lorenzo al meu în bibliotecă unde putem vorbi în linişte despre problemele noastre, care sunt cu mult mai senine decât cele ale politicii voastre?

Regele Ferrante zâmbi şi-i întinse mâna lui Lorenzo:

— Ne vedem mai târziu, prietene... voi reflecta între timp la preaînţeleptele cuvinte pe care mi le-ai spus.

*

La Florenţa, toţi trăiau ore de mare nelinişte. Omul, în care erau zăgăzuite toate speranţele republicii, era departe, în mâinile celui mai crud, celui mai neloial, celui mai perfid dintre tirani; poporul era agitat; nobilii împărţiţi. Cei potrivnici Medicilor exultau cu fiece zi care trecea fără să fi ajuns vreo veste.

— Oh! Poate că şi lui i-o fi făcut aceeaşi primire cinstită şi voioasă pe care i-a făcut-o lui Piccinino! - murmurau.

De la Lunigiana veneau veşti triste. Genovezii, atacând prin surprindere, ocupaseră Sarzana... căci acum leul mediceu tot nu mai avea gheare. Senioria părea dezorientată şi tulburată.

Era într-adevăr o acţiune necugetată a genovezilor, sau nu cumva o manevră a regelui Ferrante? Dacă era astfel, soarta lui Lorenzo se putea numi pecetluită. Trebuie pregătită oare o expediţie pentru a recuceri Sarzana, sau era de preferat să se vegheze pentru vreun eventual atac prin surprindere dinspre miazăzi?

Dar o uriaşă corabie de război sosi în portul Livorno ridicând un steag cu crinul Florenţei. Delegaţilor florentini nu le venea să creadă, când l-au văzut pe Lorenzo coborând din corabie, cu pasul lui liniştit şi plin de demnitate, cu zâmbetul senin care-l caracteriza. Ca un fulger vestea a zburat la Florenţa.

— S-a întors Lorenzo!

Poporul alergă în convoi dincolo de Porta San Frediano ca să-l întâmpine, aşezat pe două flancuri laterale, drum de

trei mile lungime.

Lorenzo trecea călare zâmbind senin şi în mână ţinând o rămurea de măslin pe care o arăta poporului.

— Pace! Pace!

Ca o flacără de foc se întinse strigătul acesta până în inima oraşului.

— Lorenzo ne aduce pacea!

Întreaga Seniorie, nerăbdătoare să mai aştepte în scaune, stătea înşirată în parcul din faţa palatului. Lorenzo trecu prin mijlocul tuturor şi fiecare se apropia să-l atingă, vrând parcă să se convingă că era viu. A ieşit nevătămat, noul Daniel, din groapa leilor. A ieşit din mâinile celui mai perfid dintre duşmani; din mâinile călăului a o mie de baroni şi a nefericitului Piccinino.

— Eu vă aduc pacea!

Cuvântul lui Lorenzo a fost rostit în mijlocul unei tăceri depline, spre stupefacţia tuturor. Aveau încredere în geniul Magnificului, dar cum puteau spera să se ajungă la o răsturnare completă a situaţiei, în timp ce patria era în pericol şi războiul pe trei sferturi pierdut?

Pacea! Dar în ce condiţii? Şi onoarea Florenţei? Şi ce va spune poporul? Fiecare se apropia de Lorenzo, dar calmul şi atitudinea lui reţinută au impus obişnuitul respect şi atunci fiecare prior îşi luă locul său în scaun.

— Eu vă aduc pacea - continuă Lorenzo - şi pace onorabilă şi de durată. Regele din Napoli a semnat cu mine nu numai pace ci şi alianţă. Condiţiile sunt blânde: noi reprimim toate teritoriile pierdute...

— Trăiască Lorenzo! Trăiască Medici! - strigară seniorii.

— ... noi ne luăm obligaţia doar de a elibera pe membrii familiei Pazzi care mai sunt încă deţinuţi în închisorile din Volterra, şi-i plătim cheltuielile de război ducelui de Calabria, pentru întreţinerea trupelor lui.

— Şi nimic altceva?

— Nimic altceva.

Un ropot de aplauze, strigăte necontrolate de bucurie, apoi un glas domină vacarmul: acela al gonfalonierului Petrucci.

— Dar... pontiful? A semnat şi el pacea?

— Nu, regele Ferdinando s-a desprins de ligă şi a încheiat pacea separat.

— Sixt al IV-lea va fi indignat şi furios.

— Nu va putea continua războiul singur.

Seara, Florenţa era un incendiu de torţe: numele Medici ajungea până la stele: din abisul în care se credeau prăbuşiţi, deodată se înălţau în plin soare: se sfârşise războiul, teritoriul patriei rămânea intact.

— Trăiască Lorenzo!

— *Palle! Palle !*

Rămânea coşmarul excomunicării papale. Furia lui Sixt al IV-lea, când s-a văzut în mod neloial părăsit de regele din Napoli, a fost cumplită.

Trebuie continuat războiul împotriva cutezătoarei Florenţa. Dar Veneţia, Milano, Genova sunt istovite de război.

Deodată, ca un trăsnet, soseşte vestea de la miazăzi.

— Turcii au debarcat în Italia!

Coşmarul care apasă de atât timp lumea creştină, de când calul lui Mahomed al II-lea a călcat cu copitele sacra podea a Sfintei Sofii.

— Turcii sunt în Italia! Vai de Roma! Vai de creştinătate!

— Pace, pace între voi, ginte italiene! - strigă din scaunul său papa Sixt.

Turcii, azvârliţi spre ruşinea lor, de vitejii cavaleri de Rodos [1] în timpul asaltului insulei, s-au revărsat pe pământul Otranto [2] -ului au luat cu asalt oraşul şi au

1 Cavalerii Sfântului Ion au guvernat insula Rodos între 1308—1522 cînd au fost învinşi de turci. (N. Tr.)

2 Otranto — vechiul Hydruntum, sediul guvernului bizantin în secolul al VII-lea; masacrat de turci în 1480. (N. Tr.)

masacrat pe toţi locuitorii fără deosebire de sex şi vârstă.

Papa Sixt semnează acum pacea cu Florenţa.

VI. REŞEDINŢA MAGNIFICULUI

Pace în Florenţa dar nu pace în Italia.

1481. Otranto este eliberat, turcii azvârliţi în mare. Mahomed al II-lea trimite daruri lui Lorenzo. Îi trimite chiar şi... o girafă, ce nu s-a mai văzut niciodată în Florenţa: eveniment memorabil, îi trimite scrisori de prietenie. Îi trimite şi un refugiat politic: pe acel Bernardo Bandini care îl înjunghiase pe Giuliano de' Medici şi pe Francesco Nori în catedrala Santa Maria del Fiore.

Bandini este spânzurat. Un tânăr pictor, care studiază natura, de la lucrurile mari până la cele mici, îl desenează pe condamnat atârnat de ştreang, cu un realism crud, descriindu-i până şi hainele. Pictorul se numeşte Leonardo.

Florenţa se bucură de pace, dar josnicul Girolamo Riario mai urzeşte încă în umbră. Deşi Sixt al IV-lea moare la câtva timp după aceasta, contele nu renunţă la planurile sale în legătură cu Florenţa.

Cardinalii aleg un papă blând, pe Inocenţiu al VIII-lea din familia Cybo, prieten al Casei Medici.

Pacea încă nu-i surâde Italiei iar Europa este în flăcări.

De curând, în Franţa s-a terminat războiul de O sută de ani şi Ludovic al XI-lea a lăsat ţara puternică şi unită, cu cea mai mare armată care s-a văzut vreodată. În Anglia, continuă «Războiul celor două roze», între Lancaster şi York, pentru succesiunea la tron. În Spania, se luptă împotriva maurilor; turcii ameninţă tot mai de-aproape inima creştinătăţii.

După moartea lui Sixt al IV-lea, Milano, Veneţia şi Napoli semnează pacea la Bagnolo. Lorenzo, liber acum de orice coşmar politic, îşi dedică genialitatea sa înfrumuseţării şi măreţiei, promovării artelor şi studiilor.

De atunci, deşi titlul lui Lorenzo preexista, el devine « Magnificul» prin excelenţă. A făgăduit pace Florenţei şi Italiei: politica sa este menită să menţină prea dificilul echilibru.

Va trebui să înceteze orice invazie străină, cât timp va fi el în viaţă. Ludovico il Moro doreşte armatele Franţei în Italia ca să-i consolideze tronul, dar Lorenzo veghează, gata să-i demaşte orice mişcare. Florenţa e privită ca un far al înţelepciunii şi al frumuseţii.

Doar de două ori Lorenzo se va sui pe cal în fruntea unei armate: în 1484, pentru a recuceri Pietrasanta, disputată de Genova, şi în 1487, pentru a recuceri Sarzana, care-i va deschide în mod spontan porţile. Dar în « reşedinţa » de la Careggi, Lorenzo este într-adevăr un rege.

Dar oare, într-adevăr, de la «*casa regia*» (casa regală) îi vine numele, sau mai degrabă de la un simplu «*carreggio*» (convoi de căruţe) [1]?

Aceasta nu are aceeaşi poziţie ridicată şi dominantă ca cealaltă reşedinţă, strălucitoarea construcţie a lui Michelozzo pentru bătrânul Cosimo, ci ea se află aproape în plină câmpie, teren uşor ondulat, şi jur împrejur e un cerc de coline cu viţă de vie şi cu măslini cu lănci de chiparoşi, ici şi colo, dominată de masivul Monte Morello, întunecat de desimea brazilor[2]. Este totuşi destul de înclinată încât să se poată vedea Florenţa cufundată în azuriul văii; cu cele trei sute de turnuri de o sută şaizeci de braţe şi sfera fastuoasă a cupolei ca o roză neîmbobocită, alături de lujerul maiestos al campanilei lui Giotto şi turnul lui Arnolfo, privită de acolo

---

1 În asonanţă cu Careggi mai sunt şi alte denumiri în Italia: Carrègine, Carrata, Carrara, Carraia. Carré, Carrù, Carrega, Carro, Carrèggia, Caregli, Carella, Carra, Carretto, Carrito, Carrone, de unde derivarea din «carro» (car sau transport,) este vădită. (N. A.)

2 Pe vremea Magnificului acest munte, acoperit cu o bogată vegetaţie, îşi justifica numele. Dar a devenit sterp din cauza succesivelor despăduriri. Azi e în parte reîmpădurit. (N.A.)

de sus, Florenţa pare un coş cu flori.

La asfinţit, o întindere nesfârşită de câmpie până la înălţimile albăstrii de pe Montalbano şi până la contururile fantomatice ale Apeninilor; la miazăzi, colinele Santa Margherita, Arcetri, Monte Uliveto, şi Bellosguardo.

O, *messer* Lorenzo, aici e plăcut să stai de vorbă despre *De Anima* cu Ugolino Verino, şi despre Platon cu Arghiropulos şi cu Cristoforo Landino, în timp ce Vespasiano da Bisticci, «ultimul din maeştrii copişti şi primul dintre librarii moderni», încearcă să-l convingă pe Ficino că invenţia tiparului va schimba faţa lumii!

— Taci, Vespasiano! Acela este lucru făcut la maşină! Nu poate exista artă în el.

— Marsilio, pasiunea îţi pune un văl pe ochi; şi totuşi sunt frumoase elzevirurile lui Cennini, ale lui Gutenberg, ale lui fra Piero da Pisa, ale lui Panfilo Castaldi... şi eu fac apel la Magnificul.

Lorenzo dă din cap şi zâmbeşte.

— Eu voi prefera întotdeauna copiile tale netede, o, Vespasiano! Dacă aş putea trage într-o lună o mie de copii dintr-o carte, ar însemna că arta ar zbura pe fereastră. Ar dispare sufletul artistului. Şi manuscrisul este o operă de artă.

— Eu vă dau dreptate, totuşi cartea tipărită va invada omenirea.

— Asta-i partea rea!...

Şi Lorenzo se cufundă în gânduri; apariţia lui Poliziano îi readuce însă zâmbetul pe buze.

— Prea mărite... Piero face progrese uriaşe în literele latine; micuţul Giuliano, în schimb, nici nu vrea să audă de «crucea sfântă.[1]»

— Lasă-l să se joace cu căluţul lui! Viaţa este atât de

---

1 *Croce Santa* deoarece atunci vechiul alfabet din orice abecedar începea cu semnul crucii. (N. A.)

scurtă!... Cât priveşte copilăria, nu-i altceva decât umbra unui vis. Unde e maestrul Pierleoni? Sunt neliniştit în legătură cu sănătatea doamnei Clarice. Da, doamna Clarice se ofileşte din zi în zi mai mult. Zece ani, şapte copii... E palidă şi slăbită; chiar şi voinţa ei de fier pare mai atenuată.

— Prea mărite, neoplatonicii sunt toţi aici.

Lorenzo îşi revine din starea lui de reverie.

— A, da? Şi cum aşa? De ce?

— Dar... pentru sesiune, mărite... Ce zi frumoasă se pregăteşte! Suntem la sfârşitul lui aprilie, dar pare să fi început de mult luna mai.

— Douăzeci şi şase aprilie! Àngnolo, cum poate fi primăvara înflorită într-o zi ca asta? Cum de pot fi trandafiri în această aniversare? Giuliano al meu nu mai e aici: spune-le neoplatonicilor să se întrunească fără mine. Nu te-ai gândit la data asta, şi e grav.

Şi astfel, în fiecare an, acelaşi lucru, după ziua aceea fatală de douăzeci şi şase aprilie.

Şi filozofii cei mai gravi se aşază placizi în cerc printre bătrânii stejari din parc; dar câteodată sesiunea are loc la mănăstirea din Fiesole şi chiar şi în pădurile din Camaldoli, când Magnificul îşi ia vacanţă.

Cel mai vârstnic este Ioan Arghiropulos, venerat maestru al lui Lorenzo, aristotelician, fugit din Bizanţ, care şi-a îmbrăcat toga aulică la Padova, apoi în Universitatea florentină.

A fost şi al lui Cosimo: i-a procurat codice rare, greceşti, achiziţionate cu monede de aur la Atena şi Bizanţ. Nu-i este inferior, ca autoritate, Marsilio Ficino, care a predat literatură clasică la Pisa şi acum se străduieşte să împace doctrinele platonice cu cele ale Părinţilor Bisericii. L-a tradus pe Platon în grava lui latină quattrocentescă. Şi printre cei vârstnici se numără şi austerul Landino, Cristoforo sau Cristofano, cum i se spune la Florenţa: a fost secretarul părţii guelfe şi cancelarul Senioriei. Mare latinist

şi filozof, a scris *De Anima* şi a comentat cu mult prestigiu *Divina Commedia*; nu prea e de acord cu părerile lui Ugolino Verino, autorul operei *Paradisus,* care-i contestă prioritatea tentativei de a concilia pe Platon cu Evanghelia.

Deseori îi împacă înţelepciunea greacă a lui Demetrius Calcondilas, elen pur, şi el fugit după căderea Constantinopolului. Predă literatura greacă la Universitate; este bibliotecarul lui Lorenzo şi îngrijeşte, fără ştirea Magnificului, ediţiile tipărite ale lui Homer şi Isocrate.

— Şi tu, Pico? Nu te duci acolo în grădină, la umbra stejarilor, să asculţi fulgerele lui Ficino şi înţelepciunea lui Demetrius?

— Magnifice Lorenzo, dacă nu vă sunt povară a plictiselii, prefer să stau în preajma voastră.

— Ce veşti mi-aduci?

— S-a întors Savonarola, după cum v-a fost voia.

— Este dorinţa ta, Pico. Tu îl admiri... şi în fond şi eu... Este un suflet cinstit, un călugăr strălucitor ca diamantul, deşi intransigent, mai ales, împotriva mea; de altfel, nici nu ştiu din ce cauză, fiindcă eu nu i-am făcut nimic rău.

— Spune că voi...

— Nu şovăi... vorbeşte fără teamă: spune că eu uzurp puterea, că oprim libertatea Florenţei, că îi sustrag pe cetăţeni de la biserică prin acţiuni păgâne.

— Voi aţi spus-o preamărite: Savonarola este un om dintr-o bucată: nu cunoaşte compromisuri.

— Este un idealist. Dar adesea idealul este la marginea utopiei. Ştiu asta, Albizi, Altoviti, Bardi sunt cei care suflă în foc. Mă zugrăvesc în faţa lui ca pe un fiu al nedreptăţii, ca pe un nou Catilina. Dar de ce nu vine la mine, *fra* Girolamo? De ce nu vorbeşte cu mine? Eu cred că noi suntem făcuţi să ne înţelegem şi nu să ne înfruntăm. El mă crede un ateu, un păgân.

— Nu, preamărite: Vă crede pur şi simplu un autocrat.

— El nu mi-a citit oare *Inni sacri?*

— *Fra* Girolamo le compune pe ale sale, şi, în privinţa aceasta, este numai un poet care nu vrea să ştie de existenţa unui alt poet. Ştiţi? Se spune că-l vor alege prior de San Marco.

— În acest caz ne vom întâlni. Priorul are obiceiul să vină în vizită în Casa Medici, binefăcătoarea mănăstirii.

Pico della Mirandola nu răspunde. Acel tânăr admirabil, care-i uluieşe pe învăţaţii timpului său prin încântătoarea lui cultură, prin memoria prodigioasă care-i îngăduie să citească, să scrie şi să vorbească în patruzeci de limbi, acel filozof îndrăzneţ, care a ajuns să fie suspectat de erezie şi persecutat, cunoaşte prea adânc sufletul lui Savonarola pentru a presupune că noul prior va respecta uzanţa.

— Pico - continuă Lorenzo - este prin urmare adevărat că Savonarola te-a convertit?

— N-aş spune convertit, mărite, din moment ce totdeauna am fost un credincios: spuneţi impresionat, şi veţi fi drept. Fratele acesta are un farmec imens şi o putere care subjugă. Are harul unui profet. Au sosit artiştii, mărite.

— Priveşte puţin, Pico: cine sunt?

— De aici îl zăresc pe Sandro Botticelli, pe Verrocchio..

— Ce face oare? Nu-mi termină o dată sarcofagul acela pentru unchiul meu şi pentru tatăl meu? Am auzit că i-a venit ideea să plece la Veneţia să facă o statuie ecvestră... Să fie atent că guvernul dogilor nu-i ca al nostru!... apoi... cine mai e?

— Îl văd pe Filippino Lippi, Signorelli şi băieţandrul acela cu părul ciufulit... nu-mi amintesc bine numele, dar mi se pare că numele lui seamănă cu ceva apropiat cuvântului înger (*angelo*)...

— A! ... Michelangelo! Michelagnolino al meu! Şi Magnificul radiază de bucurie şi chipul său palid se îmbujorează. - Spune-i să urce la mine!

Este un băiat măsliniu şi ursuz, cam de vreo paisprezece ani; nu prea înalt, o statură robustă; are părul în dezordine,

ochi negri, foarte vioi, inteligenţi, cu sprâncene stufoase; ţine bereta în mâini şi o mototoleşte.

— Prea mărite...

— Salve, Michelagnolo! Vezi, Pico, eu l-am descoperit acum câteva săptămâni pe acest băiat, în grădinile mele din San Marco, unde este şcoala de artă deschisă oricui vrea să fie artist; el sculpta singuratic un cap de faun care mi-a plăcut foarte mult. Îl întreb cum îl cheamă pe el şi pe tatăl lui. Îmi răspunde: «Michelagnolo şi tatăl meu este *ser* Lodovico Buonarroti». «Îl cunosc - i-am spus eu - nu era podestà[1] la Casentino»? «La Caprese: acolo m-am născut eu.» «Şi te-a trimis tatăl tău să înveţi aici?»

Iar el: «Tatăl meu? Dacă ar şti că sunt aici, mi-ar sparge capul cu ciomagul». «Nu, n-o să-ţi facă nici un rău », îi spun eu, «mâine îl chem la palat».

— Şi a venit?

— Ei drace! Eu mă uit la el şi-i spun: «*Ser* Lodovico, băiatul dumitale are mare talent». «Preamărite - spune el pe un ton de loc vesel - un mare talent de a face rău, deoarece eu doream să-l văd notar, iar el îmi spune că vrea să ajungă artist. Dar mai degrabă îl omor!» «Deocamdată nu vei omorî pe nimeni, *ser* Lodovico, şi începând de mâine, fiul tău va frecventa casa mea şi va mânca la masa mea alături de copiii mei» - îi spun eu; el se încruntă şi nu ştie încotro să privească: «Atunci, preamărite, dacă un tată nu mai poate fi stăpân pe copiii lui...» «Stăpân pe destinul lui nu, iar destinul lui va fi plin de glorie; ţi-o spune Lorenzo care se pricepe, şi acuma gata! Ce mai ai de spus?» L-am întrebat într-un anumit fel, cum ştiu eu, încât el mi-a răspuns: «Dacă-i aşa, preamărite, voi sunteţi stăpânul». Prin urmare Michelàgnolo a venit să facă parte din familia noastră. Sau presimţirea mea mă înşeală sau băiatul acesta

1 Nume dat şefului justiţiei şi al armatei în Comunele Republicii Italiene. (N. Tr.)

va stârni multă vâlvă în jurul lui. Spune, Michelàgnolo, te rog, acum eşti fericit, după ce tatăl tău a consimţit să fii artist?

Băiatul zâmbeşte.

— Preamărite, voi mi-aţi redat viaţa. Mai înainte eram ca un bolovan de piatră în care sunt ferecate statuile.

Magnificul îl priveşte cu o uimire extraordinară.

— Ce spui? Statuile sunt ferecate... ?

— Desigur, ilustre, ele stau înfăşurate într-o scoarţă: este de ajuns să ştii să o dai deoparte cu dalta ca să eliberezi figura prizonieră.

Pico îl priveşte gânditor:

— Tu spui lucruri mai mari decât tine, băiete!

Jos, în parc, neoplatonicii discută cu gravitate: rareori vocile lor se înalţă până acolo sus: Magnificul nu e cu ei; trebuie respectată izolarea şi durerea sa. Artiştii se risipesc prin săli, ca să mai picteze sau să retuşeze operele lor; unul o aşază într-o lumină mai bună, altul execută o restaurare sau rectifică o uşoară învăluire a culorii.

În bibliotecă şi în sala de studiu a lui Lorenzo, zăbovesc copiştii de manuscrise şi bibliofilii care copiau, transcriau şi reparau.

Pico della Mirandola, de pe terasa cea mare a palatului, îi arată Magnificului mica sa armată de filozofi, pictori, sculptori, învăţaţi, care se mişcă într-o tăcere discretă, în reşedinţa aceea de spirite pure.

— Iată, ilustre - spune el - garda înarmată a acestui tiran, a acestui « fiu al nedreptăţii », a acestui păgân desfrânat despre care vorbeşte cine nu vă cunoaşte sau nu vă înţelege.

Lorenzo zâmbeşte şi dă din umeri.

— O, Pico, lasă-i să vorbească. Un adevărat tiran ştie să se ascundă bine în spatele pojghiţei înşelătoare a luxului şi a artei: dar paravanul, oricât de pompos şi strălucitor ar fi, nu va servi niciodată să poată ascunde putreziciunea

tăinuită de o persoană.

*

Careggi, leagănul Umanismului.

Unul din marile fenomene ale Renaşterii, dacă nu chiar însăşi Renaşterea.

«Acea nouă tinereţe a spiritului uman, acea eliberare a gândirii, acel elan al ştiinţei, acel rafinament al civilizaţiei, acea neobosită căutare a fineţei şi a frumosului, manifestări afirmate în Italia în jurul secolului al XV-lea, sub influenţa instruirii antichităţii[1]». Perioadă care nu trebuie constrânsă între cei doi termeni rigizi, după cum au conceput-o unii, şi anume: moartea lui Petrarca, descoperirea Americii, sau moartea lui Bojardo sau a lui Poliziano.

Renaşterea, fenomen italic, îşi are rădăcinile încă în zorii anului 1000, încă din timpurile catedralelor care se înălţau, încă din vremea lui San Francesco d'Assisi, primul poet.

Noi am renăscut cu miracolele lui Bonanno, Amolfo, Nicola Pisano, Orcagna: în primele versuri ale lui Pier delle Vigne, ale lui Folcacchiero dei Folcacchieri, ale lui Jacopo da Lentini, ale lui Fra Guittone, ale lui Jacopone da Todi.

Am început să renaştem în penelul lui Cimabue, al lui Buffalmacco, al lui Giotto, Margaritone, Duccio di Buoninsegna.

Noi renăscuserăm înainte de a fi apărut pe lume Guido Guinicelli, Cavalcanti, Cino, Dante Alighieri. Renaşterea găsise teren fecund încă de pe vremea când în chilii, călugării şi copiştii vegheau nopţi albe, recopiind codice, manuscrise, papirusuri şi pergamente. Niciodată arta clasică nu se stinsese cu totul. Şi în ţările străine au fost, în primul ev mediu, catedre de limba greacă şi latină: nu au fost ignoraţi Vergiliu, Horaţiu şi Ovidiu. Se studia în continuare Aristotel şi Platon; se ştia despre Homer atât cât era de ajuns pentru ca *Iliada* şi *Odiseea* să nu se cufunde în

1 Müntz E., *Histoire de l'Art pendant la Renaissance*. (N. A.)

uitare. Dante, care a ignorat textele greceşti, le-a cunoscut în schimb compendiile.

În Italia prea puţine erau manuscrisele, dacă nu chiar inexistente, înainte de Quattrocento, din domeniul textelor greceşti originale; de aceea exista frenezia cercetărilor în patria lui Homer şi Saffo, pentru a căuta şi a salva ceea ce se mai putea găsi şi salva. Cosimo bătrânul a înţeles bine acest lucru, când i-a trimis pe bibliofilii lui spre Pireu sau Bosfor, ca să culeagă cărţi, în orice chip şi la orice preţ, mai înainte ca musulmanul să cufunde ultimul limb al Imperiului din Orient.

A fost o febră providenţială; comori de literatură au fost salvate de jaf şi de incendiu; şi, mai târziu, când fugarii din Bizanţ s-au risipit în Europa, alte relicve preţioase au fost descoperite şi culese de trimişii lui Piero şi ai lui Lorenzo de' Medici.

Era nevoie de această nouă introducere a izvoarelor, pentru a purifica pleiada de codice falsificate şi interpolate.

Prin regăsirea lexicurilor şi a gramaticilor, barbara latină medievală a devenit, dacă nu strălucitoare ca aurul, cel puţin corectă.

«Este necesar să fie latin, cine vrea să fie un bun toscan» - spunea Cristoforo Landino. În Quattrocento, această sete de reîntoarcere la izvoare, până la urmă devenise o frenezie, o modă; şi cum se întâmplă în mai toate infatuările, în curând şi această frenezie a degenerat în adoptarea unui stil, în retorică. Singurul model de scriere frumoasă, Cicero. Tot imitându-l, până la urmă, l-au parodiat: grija neîncetată de a fi aulici, preţioşi, eleganţi, adesea i-a redat pe autori contorsionaţi şi obscuri.

În poezie, rechemările la modele devin deseori sufocante: la fiece pas se întâlneşte un Teocrit, un Anacreonte, un Pindar, un Vergiliu, un Tibul.

În fiece terţină abundă divinităţile Olimpului, satirii, nimfele şi semizeii.

Umanismul a fost în primul rând un fenomen de estetism exagerat: din frumosul stil grec şi roman s-a distilat o concentraţie care a reuşit să ucidă, de cele mai multe ori, şi frumuseţea şi spontaneitatea.

Stilul era totul: conţinutul devenise ceva secundar; efortul de a crea perfecţiunea l-a condus pe poet spre creaţii alambicate, lipsite de vigoare.

Aşadar, unei ascensiuni admirabile a tuturor artelor frumoase, în poezie, îi corespunde un regres de originalitate şi conţinut, faţă de poezia trecentescă. Lorenzo, cu prospeţimea lui spontană, cu acuitatea toscană, cu simplitatea contopită cu spiritul său, este o oază în poezia din Quattrocento, împreună cu operele cele mai bune ale lui Poliziano şi Pulci.

Lorenzo a fost oare umanist în sensul strict al cuvântului? Mai mult decât umanist, noi îl vom numi Mecena al Umanismului. I-a lipsit profunzimea filozofică a lui Ficino, a lui Arghiropulos şi a lui Pico: nu a fost un latinist de talia lui Poliziano sau Landino; Lorenzo a fost în primul rând un poet, a fost marele susţinător al mişcării neoclasice, strălucitorul finanţator al cercetărilor, al studiilor, al bibliofiliei; culegătorul de opere rare, părintele artiştilor, fondator de universităţi şi de biblioteci.

Mai mult decât umanist, a fost regele Umanismului. Lorenzo nu a fost desigur estetul rafinat, cu străluciri exterioare, impecabil în maniere, amoral şi sceptic în intimitate.

Asemenea definiţie nu i se potriveşte. El a cântat natura ca poet şi nu ca filozof, şi niciodată nu a negat, în nici una din scrierile sale, valorile spirituale preeminente şi transcedentale, pentru a le substitui cu un cult pur panic al naturii.

Acuzaţia care se mai aduce şi azi Umanismului este aceea de a fi despărţit în două părţi distincte gândirea şi sentimentul; nouă ni se pare o concepţie părtinitoare şi

unilaterală. Umanismul poate foarte bine să subziste alături de morala creştină, în măsura în care nu vedem incompatibilitatea acesteia cu dragostea pentru clasicism.

În vila de la Careggi, s-a adunat tot ce a produs Florenţa din Quattrocento mai nobil, mai preţios şi mai elevat; aici s-a consacrat cultul frumosului; s-a ridicat un templu artei şi studiului.

Refugiu de austeră seninătate netulburată în nici un fel de imixtiuni ale elementului intelectual feminin, care a fost în schimb o adevărată calamitate pe vremea Arcadiei şi în epocile foarte apropiate nouă.. . Umanismul din Careggi nu a cunoscut feminismul.

VII. CASA INTIMĂ A LUI LORENZO

— De ce te înfurii? Dimpotrivă, tratându-te astfel, înseamnă că te considerăm ca pe un fiu, fiindcă în familie aşa obişnuim să trăim.

Franceschetto Cybo, care se căsătorise cu Maddalena, al treilea copil al lui Lorenzo, s-a plâns ca de o reală ofensă, când s-a văzut nevoit să se aşeze la o masă servită în mod simplu, de o singură jupânească, care îi oferea o *minestra*[1] de post ca la mănăstire, fasole cu untdelemn, şi peşte rasol.

— Mie!... unui Cybo! După atâtea mese fastuoase câte am văzut eu servite aici în palat!

— Fiule, dar acelea erau banchete oferite oaspeţilor, străinilor. Se cuvine să te arăţi la înălţime cu lumea dinafară, pentru renumele Florenţei; de ce, atunci când suntem numai noi, să ni se pregătească mese cu douăzeci de feluri de mâncare? Doar nu avem douăzeci de stomacuri?! Oare ţi se măreşte abdomenul când ajungi şef de republică?

În casă, Lorenzo aşa luă masa, ca un negustor modest florentin; el preţuia familia din timpurile îndepărtate, când oamenii mergeau îmbrăcaţi în straie cât se poate de simple şi modeste.

La Cafaggiòlo şi la Poggio a Caiano se călătoreşte fără fast, aşa cum călătoreşte orice Lapo lânar sau Bindo ţesător.

Se prind păsări, se vânează cu şoimul, se face puţină literatură, se călăreşte, şi Lorenzo îşi priveşte plantaţiile de viţă de vie, întocmai cum făcea Cosimo care şi le îngrijea şi le curăţa singur.

---

1 Un fel de mâncare specific italian; o supă de legume, preparată în diferite feluri, dependent de regiune. (N. Tr.)

Cafaggiòlo în Val di Sieve este situat în câmpie, într-o vale deschisă, înconjurată de munţi şi de coline; este într-o măsură vilă şi într-o măsură fortăreaţă; când, mai târziu, se va împărţi patrimoniul, Cafaggiòlo va reveni familiei Medici din ramura cadetă; Lorenzo îşi va păstra Careggi, Fiesole, Poggio a Caiano şi alte moşii pe care le-a cumpărat în Maremma şi în Pisa: Spedaletto în Val d'Era, Vignoni în Val d'Orcia.

Dar atât timp cât Cafaggiòlo nu a fost împărţit, Lorenzo cu Clarice şi copiii au petrecut multe luni aici. Ceilalţi, verii, stăteau la o mică distanţă, la Trebbio, cuibul şoimilor, într-o poziţie ridicată, în munţii care priveau spre Florenţa.

Clarice, încă viguroasă, conduce casa, dar nu ca soţia unui suveran, ci ca o bună gospodină.

Scrisorile ei sunt aidoma scrisorilor unei soţii înţelepte şi iscusite, care se ocupă numai de educaţia copiilor ei şi de miile de treburi mărunte ale vieţii gospodăreşti. În ele se discută despre lucruri fără importanţă, de mici atenţii familiale, treburi de câmp, daruri modeste făcute sau primite, toate decurgând cu multă simplitate. «Vă trimit o sută de pitulici care mi-au fost dăruite, şi un fazan; am păstrat, totuşi, partea noastră. Suntem cu toţii bine, slavă Domnului, şi ne rugăm ca el să vă aibă în pază şi pe voi.»

Sunt pitulici care or fi fost pesemne prinse cu plasa sau cu felinarul, noaptea, de Poliziano sau de Pulci, ca să-şi mai omoare plictiseala de la ţară.

«Noi suntem sănătoşi cu toţii, slavă Domnului. Vă trimit un fazan şi un iepure, căci mi se pare ruşinos să-l mâncăm aici numai între noi.»

Delicată atenţie; apoi, s-ar putea să fie vreo umbră de gelozie femeiască.

«Eu aş dori ca din mai mare devotament voi să veniţi să staţi o seară aici, mai ales fiindcă mi se pare că acolo nu aveţi obligaţii care să vă reţină atât de mult»... Biata doamnă Clarice aici e doar o soţie, gândind, ca oricare alta,

că un şef de stat nu poate avea obligaţii încât să-l «reţină atât de mult!»

Ea continua să-i facă soţului mici daruri de la ţară. «Vă trimit aceşti doi iepuri, pe care i-a prins dis-de-dimineaţă Turcha (un câine de vânătoare care urmărea prada) pentru că din dragoste pentru mine, o dată cu darurile, împreună cu grupul vostru de prieteni din Mugello, să vă amintiţi de mine: mai ales de mine...» La Florenţa este epidemie de ciumă: toţi s-au refugiat la ţară; Medicii din ramura majoră şi Medicii cadeţi, dar Lorenzo consideră că e de datoria lui să rămână în mijlocul poporului.

Suntem în 28 mai 1479. Şi Clarice scrie:

«Din câte aud, mortalitatea e mult mai gravă ca de obicei; în măsura în care vă pot convinge rugăminţile soţiei şi ale fiilor voştri, vă îndemn stăruitor să aveţi grijă de voi...»

Dar un alt ghimpe străpunge inima Claricei. Autoritatea ei de stăpâna a casei este minimalizată; la Cafaggiòlo au fost certuri între soţia Magnificului şi Poliziano, preceptorul băieţilor.

«Aş fi încântată să nu ajung de poveste, după cum a păţit Luigi Pulci, cu Franco[1] şi nici nu vreau ca *Messer* Àgnolo să poată spune că va sta în casa voastră în ciuda voinţei mele»...

Ce limbă ascuţită o fi fost delicatul autor al *Giostrei* şi al lui *Orfeu,* dacă a îndrăznit să-i răspundă astfel soţiei lui Lorenzo!

Dar ne mai putem gândi şi că l-o fi tras pesemne de păr. «... şi chiar l-aţi condus în camera voastră la Fiesole. Ştiţi că v-am spus că dacă voiaţi să rămână, eu acceptam foarte mulţumită, deşi am pătimit când i-am ascultat miile de mojicii, şi dacă e pe placul vostru, sunt răbdătoare, dar nu

1 Aluzie la Franco Matteo (1447—1494), poet florentin din cercul mediceu, care a schimbat sonete polemice cu Luigi Puici. (N. Tr.)

atât încât să-l pot crede...» Da, doamna Clarice a intrat în conflict cu Àgnolo din cauza educaţiei copiilor.

Vultui suavis, aspera manui.

Suavă la aspect, aspră la atingere; într-o medalie, de altfel singura pe care o avem cu chipul ei, este scris astfel. Un «motto» în jurul unei tufe de trandafiri. Mamă ireproşabilă, soţie supusă, dar femeie.

Fără îndoială că mai mult o fi ştiind messer Àgnolo despre metodele de învăţământ; dar ea este o Orsini... este «din Roma»... este soţia Magnificului...

— Doamna mea, eu sunt preceptorul şi-mi cunosc datoria. De ce vreţi dumneavoastră să-i învăţaţi pe Piero şi pe Giovanni să citească latina din Psaltire? O fi bună şi sfântă, dar e latină macaronică, vulgară, decadentă: trebuie citiţi clasicii, dacă dorim să învăţăm limba latină!

— Aceasta este latina din biserică, replică non *suavis vultui* [1], doamna Clarice.

— Şi aceasta este latina din şcoală!

— Dumneata eşti un insolent, messer Àgnolo.

— Iar dumneavoastră, doamna mea, cu îngăduinţa voastră, nu pricepeţi o boabă din domeniul literelor.

— Lipseşte-mă de prezenţa dumitale.

— Veţi vedea, doamna mea, că eu voi rămâne aici în ciuda voastră!

Poetul, înfuriat, părăseşte Cafaggiòlo, fără să-şi mai ia nici cărţile lui, cel puţin; se duce să ceară dreptate lui Lorenzo.

Lorenzo îl ascultă şi râde. Este un judecător prea imparţial, ca să nu-i găsească vină chiar şi soţiei sale.

— Tu ai de mii de ori dreptate, Àgnolo... nu te mai gândi la discuţia avută... şi până una alta, du-te la Fiesole în vila noastră, odihneşte-te şi studiază. Doamna Clarice protestează, dar, fiind o soţie supusă, protestează până la

1 Cu chipul nu prea blând. În latină în original. (N. Tr.)

un anumit punct.

Este amărăciune în supunerea ei.

«Dacă aceasta vă este pe plac, sunt răbdătoare...» şi apoi o ultimă cedare: « dar nu atât cât să-l pot crede! » De altfel Lorenzo ştia acest lucru. Îl avertizase Poliziano mai înainte de dispută.

«Cât priveşte pe Giovanni (viitorul Leon al X-lea), maică-sa îl pune să citească din Psaltire, ceea ce eu nu pot lăuda sub nici o formă. Când ea nu se ocupă de el, este surprinzător cu ce rapiditate profită, în aşa fel încât citeşte fără nici un fel de ajutor.»

Clarice se supune hotărârii lui Lorenzo, dar rămâne umilită în amorul ei propriu. Àgnolo a rămas în casa lor, în ciuda voinţei sale.

Ciudă în ciuda celuilalt; Clarice nu ar fi femeie dacă nu s-ar gândi cum să-şi arate şi ea ciuda pe care o simţea împotriva lui. Poliziano trimite la Cafaggiòlo să i se ia cărţile, şi doamna Orsini nu i le dă.

Àgnolo face din nou apel la Lorenzo. Soţul ia un ton aspru faţă de ea.

«Doamnă Clarice... - e grav când i se adresează cu „doamnă” - am primit vestea cu multă părere de rău, căci din câte am aflat de la *ser* Niccolò, cărţile nu au fost încredinţate lui *messer* Àgnolo şi *messer* Bernardo nu a venit aici să i le înmâneze.Trimite-l cu ele, deoarece vreau să le aibă pe toate; şi dacă Niccolò are cu el vreuna, să o aducă în seara asta cu orice chip. Lorenzo.»

Stil sec, ton peremptoriu, iscălitură de suveran. Nu mai este soţul cel care vorbeşte, ci este Lorenzo de’Medici, iar ea nu mai este soţia lui, ci este «doamna Clarice».

Da, dar sunt nişte noruleţi; nu se întrezăreşte niciodată nimic altceva; nici o limbă blestemată nu se ridică să calomnieze această familie simplă şi cumpătată. Clarice este aspră la limbă, dar ştie să se facă iubită şi stimată; e bună la inimă, nutrind profunde sentimente religioase.

Viaţa ei nu a decurs foarte strălucit iar acum e aproape de sfârşitul ei.

De la naşterea ultimului copil, Giuliano, până la moartea ei se scurg doar nouă ani. Perioada aceea este un continuu declin: ea se stinge încet-încet, ajutându-i prea puţin îngrijirile medicilor şi perioadele petrecute în preajma apelor termale.

Moare, şi Lorenzo nu se află lângă ea. Luat prin surprindere de un periculos atac de gută, este nevoit să plece grabnic la băile de la Lucca, în urma sfaturilor medicului său.

De altfel, nimeni nu prevedea acest sfârşit atât de apropiat; sunt unele forme de ftizie care, deşi decurg lent, câteodată se precipită doar în câteva momente spre epilogul lor.

Sunt şi oameni care îl socotesc vinovat pe Lorenzo pentru această absenţă; într-o scrisoare, unul din cancelarii republicii scrie unuia dintre priori:

«... mi se pare că-l puteţi scuza deplin, având aceste motive: în primul rând că maestrului Pier Leoni (medicul lui Lorenzo) i s-a părut extrem de necesar să se ducă la băile acelea (băile termale) deoarece fără acest remediu, boala manifesta oarecare primejdie şi după o distanţă de opt zile trecea timpul (pentru eficacitatea curei); *praeterea*[1], medicul a fost totdeauna de părere că madona Clarice putea să mai aştepte (adică nu prevedea că avea să moară atât de repede). Acum, intervenind moartea, gândiţi-vă că-l doare inima, dar nu poate remedia cu nimic. Nicicând nu a fost femeie vegheată cu mai multă grijă şi asiduitate şi cu atâta dragoste din partea celor din preajma ei. Revenind la agravarea bolii sale, nu numai rudele şi prietenii, ci chiar medicul i-a scris lui Lorenzo să nu pornească la drum, deoarece plecarea lui nu s-ar fi putut face, fără ca el să

1 De altfel. În latină în original. (N. Tr.)

treacă printr-un foarte grav pericol».

Madona Clarice trece, aşadar, modest, într-o discretă şi moderată penumbră, pe urmele strălucitului ei consort. Copiii au încă nevoie de mamă: Giuliano are nouă ani, Piero are şaptesprezece.

În casa lui, fie în maiestosul palat din via Larga, fie în reşedinţa de la Careggi, fie la Cafaggiòlo sau Poggio, Magnificul nu mai are alături de el pe femeia care «i-a fost dată», chiar dacă inima lui nu a ales-o. Un gol care nu se umple: este mama fiilor săi.

Cine a pictat-o pe Clarice? Nu ştim. E posibil ca nici unul din vestiţii pictori să nu o fi eternizat în vreo frescă, în vreun tablou, pe prima preanobilă şi cinstită doamnă a Florenţei? Pe pereţii bisericilor sunt toate femeile familiei Medici şi Tornabuoni; cum de poate lipsi Clarice? Fără îndoială că este şi ea printre celelalte, dar nimeni nu ne-a dat de ştire. În singura medalie rămasă, este desigur stilizată, nu suntem deci siguri de trăsăturile ei.

Un biograf aminteşte de o pictură pe lemn a lui Ghirlandaio; dar unde o fi ajuns oare acest tablou?

*

Îi rămân copiii.

Şapte: Piero, Giovanni, Giuliano, Maddalena, Lucrezia, Luisa, Contessina.

Lorenzo îi iubeşte cu multă duioşie: scrisorile rămase de la el sunt pline de sentimente înalte şi sfaturi cinstite.

Fără îndoială că nu e vina ei, dacă Piero este atât de deosebit de tatăl său.

Nu e un Medici ci un adevărat Orsini. Dar de la mama lui a moştenit defectele şi nu calităţile.

Orgoliu, îngâmfare, inteligenţă mediocră.

Mai târziu, căsătoria lui, rău potrivită, cu o fată tot din familia Orsini, Alfonsina, şi mai trufaşă decât el, dispreţuitoare, avidă de dominare, incapabilă de a se face iubită, va agrava tendinţele sale.

— Dar Giovanni al meu... spune Lorenzo.

Şi totuşi cel care-i seamănă mai mult, în înzestrările intelectuale, în gustul pentru frumos, cel ce-i va fi mai aproape, el încă nu-l poate cunoaşte: este un copil: Giuliano.

L-a numit astfel, în memoria fratelui adorat. E atât de plăpând, încă de mic moştenind o vădită predispoziţie pentru aceeaşi boală care a subminat-o şi pe mama lui[1].

— Giovanni, viitorul meu papă...

Glumeşte şi zâmbeşte încântat Lorenzo, de această predestinare a fiului său, în care el crede cu hotărâre. Este un băiat placid, o fire blândă, bună, puţin apatic, iar la caracter e pe jumătate Medici, pe jumătate Orsini.

— Dragului meu Giovanni îi plac literele şi artele frumoase; şi acum el va fi urmaşul meu, spune Lorenzo. La *şapte ani şi jumătate* i s-a făcut tonsura şi a fost învestit de Abaţia din Passignano şi apoi numit la pronotariatul apostolic[2].

La treisprezece ani, în urma unor insistente presiuni ale lui Lorenzo, papa Inocenţiu al VIII-lea îl va numi cardinal, cu tainica rezervă de a nu fi dată în vileag numirea mai înainte ca Giovanni să fi împlinit şaisprezece ani.

S-a spus că papa Giovanni de' Medici a fost un amestec de bine şi de rău: dar partea bună a biruit în firea lui. De copil era vioi, vesel, «nu cu prea multă culoare în obraji, dar destul de sănătos şi dezinvolt».

Toate fiicele Magnificului au fost mult mai apropiate de tatăl lor decât de mamă, în ceea ce priveşte constituţia lor mintală şi afectivă; dar ca fizic au luat mult de la madona

---

1 Giuliano, duce de Nemours, cel care este înmormântat în sacristia nouă de la San Lorenzo, în admirabilul mormânt sculptat de Michelangelo, deasupra căreia este aşezată divina statuie, *Noaptea*, a murit tuberculos la 38 de ani. (N. A.)

2 Pronotar apostolic era gradul cel mai înalt de prelat pontifical care supraveghea înregistrarea documentelor curiei romane. (N. Tr.)

Clarice şi trei din ele au murit tinere, sau chiar foarte tinere, bănuindu-se că ar fi moştenit predispoziţia pentru tuberculoză de la mama lor, Orsini. Luisa a murit la unsprezece ani, şi destinul nu a vrut să-i rezerve soarta pe care i-o hărăziseră părinţii ei, adică de a fi străbuna, în linie feminină, a familiei Medici ajunşi mari duci. Într-adevăr ea a fost logodită, *in pectore* [1], cu acel Giovanni il Popolano, care a fost mai târziu tatăl lui Giovanni delle Bande Nere şi bunicul marelui duce Cosimo I. Proiectul de căsătorie, care ţintea să contopească cele două ramuri şi să fortifice legăturile acum mult slăbite între verii Medici, a fost realizat mai târziu pe altă cale, prin nunta lui Giovanni delle Bande Nere cu Maria Salviati, fiica Lucreziei, prin urmare nepoată Magnificului.

Şi Contessina, căsătorită cu Piero Ridolfi, a murit la numai 37 de ani, după ce a avut trei copii, dintre care unul, Niccolò, a devenit cardinal sub Leon al X-lea; a avut o sănătate delicată şi o fire blândă. Maddalena, sacrificată printr-o căsătorie politică, bineînţeles de loc pe placul ei, a dus o viaţă melancolică, îndurerată de conduita desfrânată a soţului ei, Francesco Cybo, şi a murit la 46 de ani, după ce a dat viaţă la nici mai mult nici mai puţin decât şapte copii, dintre care unul, Inocenţiu, a fost şi el cardinal.

Fiica cea mai mare, Lucrezia, soţia unui Salviati, a fost singura care a trăit mai mult; ba chiar putem spune că a fost o excepţie de longevitate în Casa Medici, depăşind optzeci de ani. Lorenzo a avut o predilecţie pentru ea[2].

La doar trei anişori, ea stârnea uimire pentru isteţimea ei precoce; la nouă ani se lua la întrecere, scriind scrisori în latină, cu fratele ei, Piero.

După spusele lui Poliziano, care era preceptorul casei,

1 în inimă, în sufletul ei. în latină în original. (N. Tr.)

2 O dată cu căsătoria fiicei sale, Maria, cu Giovanni delle Bande Nere, cele două ramuri medicee se contopesc din nou, prin urmare marele duce Cosimo I a fost strănepotul Magnificului în linie femeiască. (N. A.)

primul copil al Magnificului era aproape un geniu. La şase-şapte ani, scria tatălui său scrisori în latină, încât cu greu s-ar fi putut deosebi scrisoarea elevului de-a maestrului, atât de desăvârşit era scrisă. Oricum, rămâne interesantă reproducerea primei sale «capodopere literare», pentru vioiciunea şi *vis comica* [1] de care e străbătută scrisoarea.

«*Magnifico Patri meo Laurentio de Medicis, Florentiae. Nondum venit equulus ille, magnifice pater... Nos bene valemus. Vacamus litteris. Joannes tenet jam syllaba; ego hoc orationis quod Magnificentia tua legit; nam graeca, adiutore Martino, servo magis quam augeam in praesentia. Juliano satis est ridere; soror Lucretia suit, cantat, legit; Magdalena offendit ad murum caput, absque periculum tamen: Louisa exprimit jam multa, Contessina replet totam domum clamoribus...*»

(«Magnifice tată, Lorenzo de' Medici, Florenţa. Căluţul acela încă nu vine... Noi suntem bine şi ne îndeletnicim cu învăţătura. Giovanni silabiseşte acum; eu compun oraţiunea pe care Magnificenţa Voastră o citeşte; cât despre greacă, cu ajutorul lui Martino, mai degrabă mă descurc decât să progresez. Giuliano râde şi nu poate face mai mult; sora Lucrezia coase, cântă şi citeşte; Maddalena se dă cu capul de pereţi, fără să-şi facă prea mult rău, Luisa îngână de pe acum destule; Contessina face să răsune casa de ţipete...»)

Este un mic cadru idilic, care ne face să vedem cu mare plasticitate acest cuib de copilaşi, dintre care unii îşi dau de pe acum mici aere... Piero aşteaptă un căluţ care i-a fost făgăduit şi care nu a ajuns încă; speră, fără îndoială, în sufletul lui, ca epistola latină să-l hotărască pe părintele său, Magnificul... (în paranteză, şi această scrisoare este o

1 Ton hazliu, umor. în latină în original. (N. Tr.)

altă dovadă a tot ceea ce am spus mai înainte, în legătură cu inexactitatea acelor istorici care afirmă că titlul de «Magnific» i-ar fi fost acordat lui Lorenzo după moartea sa).

Celelalte scrisori ne dezvăluie şi faptul că acel căluţ a ajuns, în cele din urmă, la o lună aproape după primirea faimoasei scrisori.

Aceasta era atmosferă puişorilor din cuibul care aştepta cu nelinişte şi nerăbdare vizitele tăicuţului lor la vilă. Micuţul Giovanni, viitorul papă, obişnuia să spună spre distracţia tuturor: «Când vine Loencio?»

Şi când venea «Loencio» era o sărbătoare. Atunci apăreau micile daruri, care erau câteodată la fel de magnifice ca şi cel care le dăruia: o dovadă este căluţul lui Piero, care nu a fost bineînţeles de lemn, ci un căluţ adevărat, poate un *poney,* potrivit fragedei vârste a băieţaşului.

Când Lorenzo se afla în vilă, la Cafaggiòlo, la Poggio a Cajano sau la Fiesole, se despuia de orice haină solemnă şi de curte, ca să devină şi el un simplu băieţandru printre ceilalţi. Adesea câte un ambasador mai auster se scandaliza, văzându-l pe Magnific făcând tumbe pe iarbă, sau apucând spade de lemn ca să înceapă o bătălie cu copiii lui, sau cântând în cor cu ei, sau declamând drame scrise de el însuşi.

La ţară, Magnificul era umil cu cei umili, cum de altfel era şi la Florenţa, oprindu-se pe străzi, ca să stea de vorbă cu meşteşugarii în uşa prăvăliilor lor sau cu orice om din popor care ar fi avut dorinţa să-l oprească. Era o fire sănătoasă, predispusă la seninătate şi veselie; o zi de vânătoare, cu câinii care urmăreau prada sau cu şoimii, părea că-l întinereşte. Acasă la el, Lorenzo nu mai era primul cetăţean al republicii, nu mai era un prinţ, nu mai era un estet sau umanist, ci doar tată, agricultor sau vânător.

Lorenzo nu era frumos, dar avea mai mult farmec decât dacă ar fi fost, era nobil şi simpatic; cu un cuvânt te

cucerea, cu un gest te dezarma.

Era înalt ca statură, lat în spate, şi cât timp s-a bucurat de o sănătate de fier, a fost un atlet excepţional în toate sporturile cunoscute pe vremea lui; a fost destoinic în mânuirea armelor, în călărie, la vânătoare.

Chipul său, deşi asimetric, exprima o gândire adâncă şi inspira respect; nu a avut voce prea plăcută, deoarece era puţin cam palidă şi răguşită, dar se pricepea s-o moduleze cu căldură, reuşind astfel să devină foarte eficace şi foarte plăcut ori de câte ori vorbea.

«El era personificarea amabilităţii şi a bunătăţii - scrie Armstrong - oricând gata să sprijine talentul, să facă o plăcere unui prieten, să împlinească o rugăminte, să procure o slujbă, să se lase oprit pe strada publică.» Este firesc ca lângă un asemenea om să fie un mare număr de persoane care să-l ridice în slăvi, după cum şi un mare număr de duşmani.

Se poate afirma că, printre aceştia din urmă, cei mai acerbi au fost tocmai oamenii cărora el le făcuse mult bine.

VIII. VÂNĂTOAREA CU ŞOIMUL

Quanto è più dolce, quanto è più sicuro
seguir le fere fuggitive in caccia
fra boschi antichi, fuor di fossa o muro,
e spiar lor covil per lunga traccia!
Veder la valle e 'l colle e l'aer puro,
L'erbe e i fior, l'acqua viva, chiara e ghiaccia;
udir gli augei sverlar, rimbombar l'onde,
e dolce al vento mormorar le fronde [1].

Vânătoarea părea că îi dă lui Poliziano acea seninătate pe care madona Clarice îl făcea s-o piardă, datorită discuţiilor ei acrişoare; ne-o spune el însuşi în această octavă, din care reiese că a înţeles pe deplin poezia lumii vânătoreşti, după cum a înţeles-o şi Lorenzo. Felul lui de a vorbi este felul vânătoresc şi nu e de crezut că el ar fi socotit vânătoarea ca orice bun curtean.

Există o scrisoare de-a lui...

Este de la Pisa, datată decembrie 1475, şi e adresată doamnei Clarice. Încă nu intervenise disputa cu *Psaltirea,* care să-i despartă.

«Lorenzo e sănătos şi e bine dispus. Ieri, fiind puţin vânt, s-a dus să vâneze; şi nu au fost prea norocoşi, deoarece îl pierdură pe preadresatul şoim al lui Pilat, numit şi Mantovanul. Azi dimineaţă ne-am întors la ţară şi, tot din cauza vântului, cam vitreg ne-a fost şi desişul anume întocmit cu tot felul de curse pentru vânătoare; şi totuşi am

1 *Câtă plăcere şi câtă voluptate/îţi dă gonitul fiarei care trece/ prin codrii vechi, departe de cetate,/şi urma până-n scorburi a petrece!/Să vezi văi, dealuri, aer, mult curate,/iarbă şi flori, şi clara sursă rece,/păsări s-auzi şi freamătul de unde/ şi frunze murmurând în vânt, prea blânde./* (N. Tr.)

văzut câteva zburătoare de mare frumuseţe; iar maestrul Giorgio lăsă să zboare şoimul peregrin[1] pe câmp, care se întoarse cu multă demnitate la momeală[2]. Într-adevăr, Lorenzo este foarte încântat de el, căci este ceva de necrezut. Şi, ce-i drept, el nu greşeşte; fiindcă spune maestrul Giorgio că nicicând nu a văzut un altul mai frumos şi nici mai robust şi are de gând să-l facă cel mai ager din lume. În timp ce ne aflam la ţară, s-a întors Pilat cu şoimul său de pe malul apei unde-l pierduse; aşa că l-a făcut încă o dată mai fericit pe cât era. De-aş mai avea ce spune, nu mi-ar părea rău să vă scriu în continuare; acum nu-mi mai rămâne însă decât să vă anunţ de această vânătoare, deoarece nici dimineaţa şi nici seara nu se mai face aici nimic altceva. Încă de astă seară, din câte am înţeles, Lorenzo se gândeşte să meargă luni la vânătoare de căprioare.»

O vânătoare clasică, prin urmare, un amestec de vânat de păsări cu curse, plase şi cu şoimi.

Fără îndoială că Lorenzo nu a vânat niciodată cu archebuza, puşca primitivă, care nu intrase încă în folosinţa comună; era o armă stânjenitoare, care se întrebuinţa sprijinită pe un suport şi, ca să poată exploda, era nevoie să i se apropie fitilul de focos... Azi ni se pare ceva de domeniul nebuniei!... Avea să mai treacă aproape o jumătate de secol, mai înainte să apară puşca «cu roată»[3], uşor de manevrat şi uşor de ţinut în mâna.

---

1 O specie de şoim de zbor înalt, foarte robust şi agresiv. Bontempelli, într-o notă a lui la Giostra lui Poliziano, traduce «peregrin» cu «rar», pierzînd astfel sensul real de «rătăcitor» sau «străin», care denotă firea şi comportamentul şoimului. (N.A.)

2 Momeală alcătuită din două aripi de pasăre legate de un beţigaş care se lansa în văzduh, ca să-l recheme pe şoim pe pumnul vânătorului. (N.A.)

3 O roată de bronz, dinţată, declanşată brusc de un arc care o învârteşte, făcând să împroaşte scântei din fragmente de pirită, scântei care incendiau pulberea «focosului». (N. A.)

Vânătoarea lui Lorenzo era un amestec de nobilă şi distinsă eleganţă şi de simplitate familiară. Vânătoarea modestă era o distracţie, desfăşurată la întâmplare, fără a irosi forţe mari de altfel, nu prea mult deosebită de distracţia pe care şi-ar permite-o azi un modest proprietar de la ţară în «păduricea» lui sau în «frunzişul unde au fost orânduite tot felul de curse». Vânătoarea cu şoimi... ei, vânătoarea cu şoimi era cu totul altceva, pe un teren mai ridicat, mai ales când partida de vânătoare căpăta un caracter mai oficial, adică asistau şi prinţi şi nobile doamne!... Totuşi şi vânătoarea cu şoimi a lui Lorenzo, în intimitate, nu avea acel ton de curte, solemn, care este de obicei admirat în unele picturi ale lui Wouwermann; nu, Lorenzo ştia să vâneze cu şoimul într-un fel modest, familiar, ca între prieteni, şi tocmai acest fel de a vâna l-a eternizat el într-un mic poem, care e proaspăt ca dimineaţa începutului de septembrie sau a sfârşitului de august în care se desfăşoară.

O lume simplă, fără pretenţii, o lume somnoroasă, care a fost trasă de picioare afară din pat, tocmai din respect faţă de senior şi care face tot felul de năzbâtii pe drum. Vânătoare cu şoimi, hazlie, plină de neprevăzut şi de mici necazuri, dar care ne procură un preţios document pentru a ne arăta ce gusturi anume avea Lorenzo de’ Medici, când se afla la ţară şi se lepăda de orice haină politică şi de curte, pentru a rămâne doar Lorenzo de’ Medici, poetul şi tatăl cumsecade de familie. Dacă Magnificul ne-ar fi descris una din zilele acelea de vânătoare plină de culoare, fast şi pompă, am fi putut admira estetul şi umanistul care se distrează ca un prinţ, dar nu am fi putut să cunoaştem niciodată omul, ceea ce dorim noi mai din adâncul inimii să aflăm: pe Lorenzo viu, Lorenzo florentinul, descendentul cinstit al negustorilor din Mugello.

Într-o bună dimineaţă, către sfârşitul verii, el iese la vânătoare şi iute ne şi arată această dimineaţă printr-o

pictură ce pare a unui impresionist toscan.

Ce vânător nu cunoaşte zorile ivite minut cu minut, aerul proaspăt al dimineţii, aspru şi înmiresmat de tot felul de ierburi parfumate şi de vreascuri înrouate, ce vine dinspre coline, în timp ce noruleţi uşori se auresc la orizont, preschimbând totul în felurite game de culori?

Era già rosso tutto l'oriente
e le cime de' monti parien d'oro:
la passeretta schiamazzar si sente,
e 'l contadin tomava al suo lavoro.
Le stelle eran fuggite e già presente
si vedea quasi quel che amo l'alloro.
Ritornavansi al bosco in tutta fretta
l'allocco, il barbagianni e la civetta [1].

Aici Lorenzo are una din obişnuitele sale încheieri puţin umoristice, despre care s-ar putea spune că le foloseşte atunci când vrea să-şi tempereze sentimentalismul.

La volpe ritornava alla sua tana,
e 'l lupo ritornava al suo deserto;
era venuta e sparita Diana
però egli saria suto scoperto.
Avea già la sollecita villana
alle pecore e a' porci l'uscio aperto.
Netta era l'aria fresca e cristallina
e da sperar buon di per la mattina [2].

---

1 *Se rumenise răsăritul/şi culmile de munţi păreau de aur:/ îşi mlădia vrăbiuţa ciripitul,/se întorcea la ţarină plugarul./ Stins era cerul ; se vedea iubitul/aceleia ce se schimbase-n laur./ Spre codru se-ntorceau în grabă mare/hurezul, buha, păsări cobitoare./* (N. Tr.)

2 *La vizuină vulpea se-ntorsese/şi lupul în a sa singurătate;/ deşi Diana repede plecase,/descoperit era pe jumătate./Harnica ţărăncuţă deschisese/la turmă şi la porci uşile toate./Şi cerul era pur şi fără*

Şi aceasta este o schiţă care ar părea ieşită din penelul unui impresionist; o schiţă toscană prin excelenţă, scăldată în lumină şi înmiresmată de ierburile sălbatice. La fel sunt şi zorile încântătoare ale dimineţii în zilele noastre de deschidere a vânătorii, chiar dacă e cadrul altul şi diferit modul în care se vânează.

Azi nu mai sunt cavalcade cu hăitaşi care să gonească zeci de câini, în afară de vânătoarea în care trebuie să fie adulmecaţi mistreţii; şi nu mai sunt oamenii cu şoimii care să stea alături de seniorul lor, ducând pe pumnul strâns dibaciul şoim dresat sau şoimul peregrin de zbor, la mare înălţime.

Dar totuşi oamenii sunt mereu aceiaşi: să-i vedem pe cei ce-l însoţeau pe Lorenzo în acea răcoroasă şi proaspătă dimineaţă de sfârşit de august.

În primul rând sunt câinii. Ce amestec eterogen de nume şi fără îndoială şi de rase! Pe atunci nu existau selecţiuni care să reliefeze diferitele rase canine de preţ, ca în zilele noastre; nu era acest *pedigree* care să dovedească descendenţa nobilei rase canine; şi nu erau nici măcar copoi care dau un anumit caracter vânătorii moderne. De ce era nevoie de copoi care să adulmece prada, din moment ce nu erau arme de foc cu care să se tragă în zbor? Toţii câinii erau, desigur, câini de fugărit prada, buni să adulmece vânatul şi să-l scoată afară din culcuşul lui.

Într-adevăr, aceasta era colaborarea care i se cerea câinelui de vânătoare cu şoimul. Câinele scotea din culcuş sălbăticiunea cu aripi şi-o silea să zboare sau să fugă, dacă era vorba de vânat de animale sălbatice; o dată vânatul alungat din culcuşul său, şoimul îşi făcea datoria lui. Prin urmare, ce amestec de rase şi de nume! Ce-i drept, nume nu prea poetice, în majoritatea lor umoristice: Tamburo,

---

ceaţă/zi bună se-arăta de dimineaţă./ (N. Tr.)

Bamboccio, Pestello, Foglia, Castagna, Zambraco, Pennecchio...[1] toate nume din care nu a mai supravieţuit nici unul. Azi sunt la modă nume exotice, sau cel puţin monosilabice, care să ceară o pronunţie uşoară şi rapidă.

Câinele favorit al lui Lorenzo se numea Buontempo[2]. Acesta este într-adevăr un nume poetic, dar cam prea lung pentru un câine.

Dresorii de şoimi, în schimb, au nume frumoase şi sonore, mai mult de umanişti decât de dresori de şoimi: Dionigi, Giovan Francesco, Foglia Amieri. Cavalcada, aşadar, se animă la ora când abia mijesc zorii dimineţii. Mult prea în zori. Unii din ei pleacă regretând căldura plăcută a patului iar alţii moţăie încă în şa.

Totdeauna se găseau unii care să mai moţăie totuşi după chinuitoarele deşteptări. Dar, sincer vorbind, ca să moţăie un dresor de şoimi ni se pare cam exagerat, şi totuşi...

Menire cavalca, Dïonigi inchina. [3]

Minunată această inspiraţie «plecăciuni face», descriind întocmai reverenţele pe care le facem, fără voia noastră, când ne cuprinde somnul. Reverenţe cam periculoase când suntem călare; şi reverenţele lui Dionigi or fi fost într-adevăr ecoul unei oboseli profunde, dacă la un moment dat dresorul s-a rostogolit pe jos, trăgând în căderea lui şi pe şoimul său, care s-a schilodit mai rău decât stăpânul:

Sì che cadendo addosso allo sparviere
ruppegli un'ala e macerolli il fianco [4].

---

1 Tobă, Nătângul, Pisălogul, Frunză, Castană, Şleampătul, Caierul. (N. Tr.)

2 Vreme bună. (N. Tr.)

3 *În timp ce călăreşte, Dionigi plecăciuni face*.

4 *Căzând deasupra şoimului - ce-i drept - îi rupse/o aripă, şi toată pulpa dreaptă-i frânse./* (N. Tr.)

O asemenea cădere de pe cal, la curtea unui Este sau a unui Sforza, ar fi fost un delict de les-maiestate, dar în cortegiul Magnificului nu a fost decât o notă comică, fiind o nouă dovadă a democraţiei în care se complăcea Lorenzo. Nici un fel de tragedie, nici o condamnare la moarte a vinovatului, dimpotrivă jeluiri nesfârşite din partea aceluia care, după toate, mai scosese din luptă şi pe una din răpitoarele care făceau parte din vânătoare.

... Meglio era stamattina
restar nel letto come fe' Gismondo...
... Se mi restavo a casa nel mio letto
per me meglio era e per gli uccellatori;
messo arei 'l desinar bene in assetto
e la tovaglia adorna di bei fiori...
Meglio è straccar la coltrice e 'l guanciale
che il cavallo e 'l famiglio e farsi male! [1]

Nu «tiranul» îl dojeneşte pe acest nepriceput, ci chiar nepriceputul este cel care bombăne cum nu ar face nici un subaltern din zilele noastre, oricât de mult ar fi el criticat. Şi acesta este un alt document elocvent, în legătură cu obiceiurile care domneau la aşa-zisa curte medicee.

Dar ceva mai mult. După ce încearcă să-şi pună din nou pe pumn pe bietul şoim, strivit şi rănit, fiindcă sărmana pasăre, de mare durere, îl ciupeşte cu ciocul pe bestialul dresor, ce face acesta?

... sotto se'l caccia,
saltolli addosso e fenne una cofaccia [2].

---

1 *Mai bine ar fi fost azi dimineaţă/în pat să fi rămas, ca şi Gismondo .../... Căci dacă-aş fi rămas în pat acasă/ şi vânători şi eu eram mai veseli ;/aş fi gătit o masă mult gustoasă! cu flori împodobită prea frumoase . . ./Mai bine o plapumă şi-o pernă să striveşti/decât pe tine, şoim şi cal să schilodeşti!/* (N. Tr.)

2 . . . *îl azvârli cu furie,/se năpusti aspră-i şi-l făcu piftie*. (N. Tr.)

Şi toate acestea sub ochii «tiranului» care nu făcea decât să observe şi să zâmbească, fără a da poruncă să i se taie capul vinovatului!

Dar faptul că cea mai mare libertate domnea în asemenea adunări, fără umbră de stânjenire sau de etichetă, îl aflăm din strofele ce urmează, unde vânătorii cei mai comozi, fără nici un fel de respect faţă de amfitrionul lor, se retrag brusc; Luigi Pulci se retrage la umbra unui tufiş să facă poezii, şi un oarecare Giovan Simone, fără a mai saluta pe amfitrion, se întoarce liniştit la prăvălia lui.

De altfel, lăsând la o parte numele lui Luigi Pulci, zadarnic s-ar mai căuta, în această aleasă suită, nume răsunătoare de nobili florentini, de curteni sau de umanişti; nu se aud decât nume modeste, care sunt pesemne nume de ţărani, de săteni, de negustori modeşti: Cappellaio, Patente, Ulivieri Braccio, Pietro Alamanni, Giovanni Pontinar, Strozzo, Corona, Bartolo... Cine să fi fost ei? Sunt oamenii obişnuiţi; i-or fi chemat într-adevăr astfel, sau Lorenzo i-a ascuns la umbra unui pseudonim?

Dar, în sfârşit, se ajunge la locul vânătorii.

E tanto cavalcammo pel silvestro
che finalmente fummo giunti al loco
più bel che mai vedesse creatura:
per uccellar l'ha fatto la natura.
E si vedeva ima gentil valletta,
un fossatel con certe macchie in mezzo,
da ogni parte rimunita e netta;
sol nel fossato star possono al rezzo:
era da ogni lato una piaggetta
che d'uccellar facea venir riprezzo
a chi non avesse occhi tanto è bella:

il mondo non ha una pari a quella [1].

În această mică vale atrăgătoare, vânătorii încep să se aşeze; mai jos, paznicul câinilor cu haita lui de câini, dresorii de şoimi pe poziţie mai ridicată. Cappellaio, îngrijitorul câinilor, dezleagă câinii. Iată exclamările pitoreşti, îmboldirile făcute câinilor, care sunt, mai mult sau mai puţin, aceleaşi ce se mai aud şi azi la o vânătoare de mare amploare în Maremma.

— Tira, buon can, su, tira, su, cammina!
Andianne, andianne; torna qui, te', torna!
Ah sciagurato Tamburo e Guerrina!
Abbiate cura a Serchio che soggiorna!
Ah bugiardo! Ah poltron! Volgi, Rossina:
guata, buon can, guata brigata adorna!
Te', Fagiano; o che volta fu mai quella?
In questo modo il canattier favella [2].

Aici ei nu au de-a face cu câini de vânătoare de rasă pură, ci cu nişte jigodii obişnuite, poate nişte corcituri, bune, oricum, să sileaască păsările de vânat să zboare, şi mai cu seamă un vânat zburdalnic ca potârnichile. Acel «Serchio trândavul», ne-ar ispiti să gândim că acest câine ar fi şi ochitor şi atunci fraza ar echivala cu spusele:

---

1 *Şi-atâta călărit-am prin pădure/că în sfârşit ajunserăm la locul/cel mai frumos văzut de freo făptură:/pentru vânat creat doar de natură./Şi se zărea departe o vâlcică,/ce-un mic hăţiş avea la mijloc,/închisă împrejur, despădurită;/şi numai inima-i era umbrită/de povârnişuri dulci înconjurată/la vânătoare te poftea îndată;/orb să fi fost şi mândra vale/ştiai că n-o găseşti în lungă cale./* (N. Tr.)

2 *Şo, câine bun, şo, tu, pe el, hai du-te!/Aleargă, hai, la loc acuma vino !/Guerrina, tu, Tambur, nenorocite!/Grijiţi, pe urme l-aşezaţi degrab' pe Serchio!/Trîndav şi mincinos! 'Napoi, Rosino:/la uite, câine bun, ce stol, priveşte, şo!/Fagiàn, ce-ntorsătură fu aceea, a ta l/Aşa gonaşu-şi strigă haita sa !/* (N. Tr.)

«Serchio ocheşte»; numai dacă nu este vorba despre un câine care zăboveşte pe urma vânatului. Şi acel «ah, trândavule, ah mincinosule», spuse imediat după, ne-ar face să ne gândim la o ochire falsă a lui Serchio, urmată la scurt timp de un «asalt» al lui Fagiano, şi el fals.

Lorenzo urmăreşte vânătoarea cu ochi de cunoscător; dar dintre atâţia câini, el are încredere numai în bătrânul său Buontempo, care se duce să adulmece prada încet-încet dar fără greş, târându-se pe pământ spre a nu fi văzut sau simţit.

Io veggo che Buontempo è sulla traccia:
ve' che le corre e le fer à levare;
abbi cura a Buontempo ché e' le caccia!
Io so che il mio Buontempo mai non erra.
Eccho, a te, Ulivier, guardale a terra![1]

Buontempo face o «ispravă» admirabilă de orientare; potârnichile fug, ţopăind pe picioruşele lor, în cea mai mare grabă, dar câinele le urmăreşte cu iuţeală, Lorenzo le vede pe pământ şi le arată lui Ulivieri. Cine e vânător înţelege. Este un «stol de potârnichi» care aleargă «iute-iute pe picioruşe», străbătând tufişurile joase, de smirdari pesemne, şi Lorenzo, cu privirea lui atentă de vânător dibaci, le vede... sau cel puţin se laudă că le vede, din moment ce biografii vremii lui sunt de acord în a-l socoti miop. Dar poate că, la vânătoare, Lorenzo purta ochelari...

Guarda quell'altra all'erta, una al fossato:
non ti diss'io che mi parea sentille?... [2]

Cu urechea sau poate cu acel instinct tainic al vână-

1 *Iar pe Buontempo-l văd acum pe urme:/în goană fugărind dibaci vânatul;/vazi ca Buontempo viaţa să Ie-o curme!/ Ştiu eu c'al meu Buontempo nu greşeşte./Sunt la pământ, hei, Ulivier, priveşte !/* (N. Tr.)
2 *Una-n vâlcea şi alta pe-o colină:/Că le aud, ţi-am spus că mi se pare? .../* (N.Tr.)

torului care simte câteodată, aproape prin telepatie, prezenţa vânatului.

Guardane una alla vigna l'altra allato;
guardane due da me, guardane mille![1]

Obişnuita hiperbolă a vânătorului. Lorenzo, entuziasmat, vede potârnichi în tot locul; pesemne că erau mereu aceleaşi, care nu se mai hotărau să zboare; urmărite apoi îndeaproape de câini, se ridicau în zbor, cu binecunoscutul fâlfâit, de aripi, iar vânătorii, ca întotdeauna, îşi pierdeau capul.

Giovan Francesco lansează şoimul său dar, din prea mare grabă şi emoţie, uită... să-i dea jos scufiţa, încât biata pasăre e ca şi oarbă.

Alla brigata prima aveva gittato
Giovan Francesco ed empieva la ville
di grida e di conforti al suo uccello:
ma per la fretta gittò col cappello[2].

Vânătoarea se desfăşoară într-o atmosferă de confuzie şi de note comice. Pesemne că pe întinsul câmpiei sunt mai multe cârduri unite care fâlfâie în rotirea lor, toate împreună sau în mai multe reprize, încât dresorii şoimilor nu mai ştiu încotro să mai lanseze şoimii...

Într-atât belşug vânătoresc, nu e decât o singură pradă, aceea a şoimului lui Guglielmo, care, îndreptându-şi zborul spre una din potârnichi

dettegli in aria forse cento braccia;

---

1 *Te uită: una e-n vie şi alta-i alături;/Uite - alte două, ba uite chiar o mie!/* (N.Tr.)

2 *Spre stol Giovan Francesco întâiul a lansat/şoimu-n văzduh şi-apoi cu strigăt l-a îndemnat/de răsuna şi valea; da-n graba-i mare/stăpinul şoimului scufiţa i-a lăsat./* (N. Tr.)

poi cadde a terra e già la pela e straccia[1].

Valea răsună de ţipete; sunt necăjiţi din cauza vânatului, ca şoimul să nu cumva să distrugă prada sau vreunul din câinii aceia afurisiţi, fără lege şi fără credinţă, să nu o hăpcănească pe contul lui! Strigăte înfuriate pentru a chema înapoi câinii, lovituri cu piatra în Guerrino care se apropia primejdios: «unde e şoimul? Iute, pe cal!» În sfârşit, se aud clopoţeii păsării răpitoare, şi potârnichea se află la loc sigur.

Între timp, Giovan Francesco, cel cu şoimul lansat cu scufiţa pe ochi, caută să se răzbune; el vede în zbor o potârniche cam bătrână şi-i lansează şoimul; este cel care i se întorsese înapoi pe pumn; îl lansează ca un adevărat maestru, dar se alege cu o nouă înfrângere, deoarce şoimul

giunse la starna; e perché era vecchia,
si fe' lasciare e tutto lo spennecchia[2]*.*

Galinaceea înfrânge răpitoarea! Este vorba de o potârniche bătrână înrăită, care se revoltă înfuriată împotriva şoimului, îi jumuleşte penele cu ciocul, îl buimăceşte şi se salvează.

Totuşi, precizează Lorenzo, există motive bine întemeiate...

In vero egli era un certo sparverugio
che somigliava un gheppio, tanto è poco;
non credo preso avesse un calderugio[3]*.*

---

1 *În aer, la-nălţime o ridică/o lasă-apoi să cadă, şi-o dumică./* (N. Tr.)

2 *Ajunse potârnichea şi în gheare ca în cleşte/se lasă iute prinsă, dar ea îl jumulește./* (N. Tr.)

3 *Ce-i drept el era doar o biată răpitoare/ mic cât un vindereu, de te-ntrebai: oare/şi un sticlete să fi prins, nu-i era greu?/* (N. Tr.)

După cât se pare, pe vremea vânătorii cu şoimul, potârnichile şi alte păsări sălbatice pesemne că adoptaseră o tactică de apărare împotriva răpitoarelor, după cum azi, cu extraordinara lor mobilitate, au adoptat-o faţă de armele de foc, deoarece, puţin după această întâmplare, o altă potârniche mai vânjoasa îi dă şah mat şoimului lui Foglia.. dar şi de astă dată există o scuză: este o răpitoare tânără şi inexpertă care nu a trecut încă nici de prima năpârlire. Între timp, din vale se aude vocea lui Ulivieri, care îi strigă lui Cappellaio să lege câinii căci, după el, mai rău încurcă decât ajută, fiindcă el a văzut o potârniche grasă...

— Tu lega i can, però che basta loro
la Rocca, che di soterra le cava...[1]

Potârnichea cea mare, urmărită îndeaproape, bate zgomotos din aripi, şi atât Foglia cât şi Guglielmo scot iute scufiile răpitoarelor lor şi le lansează. Dar, aşa cum se întâmplă deseori cu câinii, din gelozie, cei doi şoimi se iau la harţă între ei...

Quel del Foglia avea preso per la gorga
quel di Guglielmo e crede che il suo sia,
perchè a Guglielmo tal parole porga:
— La tua è stata pur gran villania...[2]

Dar şoimul rănit era acela al lui Guglielmo! Cei doi purtători de şoimi sunt gata să se ia la bătaie:

— ... Tu se' pur il villano!
ed alzò presto, per darli, la mano[3]*.*

---

1 - *Tu leagă câinii, căci lor le e de ajuns doar/ Rocca, ce din pământ le face să apară... /* (N. Tr)

2 *Şoimul lui Foglia pe-al lui Guglielmo-l ia/de gât, crezând că şoimu-acela al lui e;/căci lui Guglielmo-i spune-o vorbă rea:/ - Făcut-ai azi o mare mojicie!/* (N. Tr.)

3 - *... Tu meriţi o sudalmă !/şi mâna el ridică, să-i dea furios o palmă./*

Dar Lorenzo îi priveşte: cei doi îşi înfrânează spiritele înfierbântate.

Disse Guglielmo: - Voglio aver prudenza:
terrolla a mente insino all'ore estreme;
e rivedremci qualche volta insieme[1]*.*

Zăpuşeala orei le calmează pornirile şi urile. Poezia lui Lorenzo ne face, într-o octavă, încântătoarea descriere a unei zile de arşiţă din luna lui cuptor.

Già il sole in verso mezzogiorno cala,
e vien l'ombre stremando che raccorcia:
dà loro proporzione e brutta e mala
come a figura dipinta in iscorcia;
rinforzava il suo canto la cicala,
e 'l mondo ardeva a guisa d'una torcia:
l'aria sta cheta ed ogni fronda solda
nella stagion più dispettosa e calda[2]*.*

Minunată descrierea umbrelor deformate în racursiu sub soarele ce arde mai tare ca oricând deasupra celui ce într-adevăr îi pare că vede arşiţa încremenită în nepăsare «în lumea arzând ca torţa». Este aspra frumuseţe sculpturală cu care Lorenzo ştie să reprezinte fapte, oameni şi lucruri.

Calea întoarcerii este tăcută. Sunt totdeauna învinşi şi

(N. Tr.)

1 *Guglielmo spuse: - Vreau să fiu cuminte:/dar am să ţin tot restul vieţii minte ;/ne-om întâlni noi doi şi altă dată./* (N. Tr.)

2 *Spre-amiaza zilei soarele se lasă/şi umbrele, strângând, le micşorează;/le dă proporţii hâde, le apasă/ca-n racursiuri el le deformează;/pe câmp un greier cântecu-şi revarsă/şi lumea-arzând ca torţa luminează/văzduh şi frunze încremenite-n soare lin anotimpul vitregit de boare./* (N. Tr.)

învingători în acea mică bătălie care este vânătoarea.

Tomossi a casa chi tristo e chi lieto;
e chi ha pieno il camaiuol di starne;
alcun si sta senza esser tristo e cheto
e bisogna procacci d'altra carne[1]*.*

Lorenzo nu ne spune unde şi cum au putut alţii să-şi umple tolbele de potârnichi; dar pesemne că el nu a descris decât un episod dintr-o vânătoare mult mai amplă şi poate că făcută şi prin alte mijloace, de exemplu cu plase verticale, deoarece nu era desigur prea uşor să-şi fi umplut tolba cu potârnichi luate rând pe rând de şoim, ţinând seama de posibilele întâmplări neplăcute pe care de altfel le-am şi văzut.

Şi cât de adevărată e viziunea acestei reîntoarceri! Cavaleri şi pedestraşi vin alene unul în spatele celuilalt, în mers tărăgănat, sufocaţi de zăduf:

Chè il sole tutti consuma e divora.
Il Cappellaio vien drieto e seguito hallo
i bracchi ansando con la lingua fora:
quanto più vanno, il caldo più raddoppia:
pare appicciato il fuoco ad ogni stoppia[2]*.*

Numai cine a trăit asemenea zile pline de soare, de culoare şi mişcare, poate înţelege descrierea acestei foarte sugestive vânători pe care ne-o face Lorenzo. Printre cei trişti şi cei veseli, mai sunt şi cei senini, care înţeleg partea

1 *Şi veseli sau şi trişti se-ntorc acasă;/de potârnichi au unii tolba plină;/nici trişti nici veseli alţii azi la masă/cu-n fel de carne tot trebuie să vină./* (N. Tr.)

2 *Pe toţi soarele-i arde şi-i topeşte;/copoii vin suflând cu limba scoasă,/ hăitaşu Cappellaio din urmă se grăbeşte:/pe cât ei se grăbesc, pe-atât arşiţa creşte:/din mirişti, parcă, focul izvorăşte./* (N.Tr.)

cea mai frumoasă a vânătorii şi stau liniştiţi şi mulţumiţi; printre aceştia este fără îndoială Lorenzo şi purtătorul de şoim Gian Francesco:

Giovan Francesco già non se ne cura,
che uccella per piacere e per natura[1]*.*

Un adevărat vânător, prin urmare, un adevărat «sportiv», cum s-ar spune azi, care nu are grija tolbei, ci vede doar latura sănătoasă şi poetică a vânătorii.

Şi în cele din urmă, după ce au ajuns la răcoare, începe ospăţul în atmosfera aceea prietenoasă care-i leagă totdeauna pe vânători, unde dispar distanţele sociale, unde nu mai este nici o etichetă, unde nu mai sunt stăpâni şi slugi, aşa cum simţim noi că a fost, pesemne, adevărata viaţă a lui Lorenzo. Iată obişnuita veselie, obişnuitele fanfaronade; la masă nimeni nu este dojenit că ar fi ochit în gol, la masă toţi vindereii sunt şoimi de zbor înalt, sunt şoimi peregrini de mare forţă; nimeni nu a greşit nici o lansare, afară de acei «dacă» şi acei «dar» pe care răutăciosul destin se complace să-i semene în mijlocul vânătorilor din orice ţară ar fi ei şi din orice epocă.

Şi Lorenzo ne spune că mâncarea este la voia întâmplării; poate pâine şi brânză sau şuncă de casă sau supă de zarzavat; nici un fel de banchet extraordinar, nici un vin de mare preţ, doar vinişorul acela cu «damf» şi cu «tărie de foc», după cum se spune în Toscana, când vinul se înăspreşte puţin, vin care se găseşte în orice casă ţărănească în timpul verii:

Pare trebbiano il vin, sendo cercone
sì fa la voglia le vivande buone[2].

1 *Giovan Francesco acuma grijă n-are/că-i vânător din plac şi din născare.!* (N. Tr.)

2 *Merinde alese având şi voie bună/ orice poşircă-i azi viţă străbună./*

Discuţiile zgomotoase şi lăudăroşeniile vin mai târziu, dar

il primo assalto fu senza rumore;
ognuno attende a menar la mascella:
ma poi passato un po' il primo furore,
chi d'una cosa chi d'altra favella;
ciascuno al suo sparvier dava l'onore,
cercando d'una scusa pronta e bella:
e chi molto non sa con lo sparviere,
si sforza or qui di ragionare e bere[1].

Adevărat, adevărat, totul e adevărat şi apropiat de noi, de parcă s-ar fi scris în zilele noastre; de parcă în locul lui Lorenzo Magnificul, strălucitor senior, minte nespus de luminată, geniu florentin, ar fi fost în jurul acelei mese un gentilom cumsecade care trăieşte la ţară la Val di Sieve, la Val d'Elsa sau la Val d'Era.

Un singur nor întunecă acea seninătate pură; cearta dintre Guglielmo şi Foglia, dar se vede că cei doi, deşi se privesc pieziş unul pe altul, ard totuşi de dorinţa de a se împăca.

Dionigi, cel ce a făcut «piftie» din bietul său şoim când a căzut peste el, vrea să se reabiliteze în ochii tuturor dându-şi aere de împăciuitor:

E in questo modo a Guglielmo diceva:
— Vuo' ci tu tôr tanta consolazione?
... Fa' che tu sia come son io discreto:

(N.Tr.)

1 *primul asalt trecut-a în tăcere;/ei la mâncare toţi s-au repezit,/ dar după ce-au mai prins puţin putere/pe rând s-au aşternut la povestit ;/ şi şoimul îşi cinsteşte fiecare/tot arătând ce scuze i-a găsit,/iar cine despre şoimi nimic nu ştie/se străduieşte-n snoave şi beţie./* (N. Tr.)

che averai il mio sparviero, e statti cheto[2].

Dar nu se ştie ce şoim vrea Dionigi să-i dăruiască lui Guglielmo, ca să-l consoleze; desigur că nu pe cel ce l-a turtit sub greutatea trupului său, în căderea de azi dimineaţă. Pesemne că nu avea doar un singur şoim. Prin urmare, şoimii nu-i aparţin lui Lorenzo; poate că în ziua aceea el nu e decât un simplu invitat... oricum, totul se încheie în deplină pace: Guglielmo

... Perchè egli era pur di cor gentile
delibero col Foglia far la pace...[2]

După ce s-a risipit astfel singurul nor, vesela societate se destramă cu toată simplitatea, pentru ca fiecare să-şi facă somnul de după amiază:

Fatto questo, ciascun venne a dormire[3].

Acest mic poem este documentul uman cel mai viu şi cel mai palpitant din care-l putem cunoaşte pe Lorenzo în viaţa lui privată, pe Lorenzo despodobit de orice înfloriturі şi de orice pojghiţe lucioase, înşelătoare, cel care lui Franceschetto Cybo, indignat de sobrietatea şi modestia meselor din Casa Medici, îi răspunsese cândva astfel:

— Dimpotrivă, noi te onorăm ca pe un fiu, căci în familia noastră astfel ne purtăm.

---

2 *Şi astfel lui Guglielmo îi spunea:/- Vrei să ne strici-acum şi nouă cheful?/. . . Mai bine fii cuminte ca şi mine:/căci tu primi-vei şoimul meu, vezi bine./* (N. Tr.)

2 *. . . fiindcă era totuşi un suflet nobil/se hotărî cu Foglia să se împace . . ./* (N. Tr.)

3 *S-au împăcat apoi, şi toţi s-au dus să se-odihnească./* (N. Tr.)

IX. SERBĂRI FLORENTINE PE VREMEA MAGNIFICULUI

Poporul Florenţei are o înclinaţie naturală spre veselie, dar în tot timpul evului mediu nu se poate spune că distracţiile florentinilor erau prea variate. Nu existau teatre, dacă exceptăm reprezentaţiile sacre, «misterele» sau aşa-zisele «maggi»[1], manifestări în aer liber care repetau tot vechile motive sacre, cavalereşti sau carolingiene.

Nu erau nici măcar baluri, în sensul nostru modern de serată dansantă, afară de dansurile ţărăneşti jucate în aer liber de lumea din popor.

Până în Quattrocento femeile nici nu erau admise la petrecerile particulare pe care le făceau cetăţenii înstăriţi în palatele lor şi cu atât mai puţin erau primite tinerele fete nemăritate.

Erau distracţii cu ocazia sărbătorilor religioase: curse de cai, iluminaţii, cortegii cu făclii şi serbări de arminden, în timpul cărora poporul ieşea dincolo de zidurile oraşului şi se risipea ici colo pe câmpul înverzit ca să sărbătorească renaşterea primăverii, rit legat de vechile serbări păgâne în onoarea lui Ceres, Bachus, Proserpina. Şi numele *calendimaggio* era o reminiscenţă a vechiului calendar roman.

Armindenul (*calendimaggio*) era sărbătoarea primăverii şi a iubirii. Băieţi şi fete se încununau cu coroniţe de flori, dansau sub albastrul cerului, şi cei mai îndrăzneţi dintre tinerii florentini, fie nobili, fie plebei, agăţau de poarta iubitei un «*majo*» sau «*maggio*», simbol de întâi mai, adică

1 De la luna mai (*maggio*), simbol al tinereţii şi al frumuseţii primăvara. *Maggio* = reprezentaţie dramatică populară existentă şi azi în Toscana. (N. Tr.)

o ramură înflorită de piersic sau de alt pom fructifer.

Pe atunci, Florenţa avea mult mai puţine grădini în cercul auster al zidurilor sale, deci nu ar fi putut petrece în voie din cauza străzilor înguste şi din cauza înălţimii palatelor şi a turnurilor care făceau din întregul oraş o adevărată fortăreaţă.

Plăcerea pentru grădini a venit mult mai târziu, când incinta oraşului s-a mărit şi nobilii au construit palate în suburbii şi «case domneşti», cum se chemau pe atunci vilele, în împrejurimile zidurilor oraşului. Prin urmare, sărbătorile de Întâi Mai nu se puteau desfăşura în oraş; poporul invada colinele din jurul oraşului, fie spre Monte Olivetto şi Marignolle, fie spre Arcetri, Santa Margherita sau Bagno a Ripoli, dincolo de Arno; pe colinele din Fiesole, Settignano şi Montughi, dincoace de Arno.

Erau serbări nevinovate, care se terminau la fel ca şi azi, cu o masă întinsă pe iarbă verde şi cu câte un dans ţărănesc. Diferenţa între nobili şi plebei era că primii ieşeau călare şi ceilalţi pe jos.

Până în partea a doua a Seicento-ului nici nu se pomenea de trăsuri şi de vizitii.

Pe vremea aceea se putea, într-adevăr, spune că poporul înflorea câmpiile, prin mişcarea de culori de la verdele palid al măslinului la verdele de smarald al grâului. Grupuri de tinere fete răsăreau prin iarbă ca tufele de maci sau ca o întindere de violete sau de piciorul-cocoşului. Cine privea de sus, avea viziunea unei înfloriri miraculoase, petrecută doar într-o noapte; şi pacea de la ţară era pe atunci o pace adevărată. Şi la aceste serbări câmpeneşti erau alese reginele primăverii, reginele florilor, reginele trandafirilor: nobilii alături de frumoasele Tornabuoni, Buondelmonti, Pazzi sau Alberti sau Albizi; şi le alegeau pe ale lor; poporul cu fiicele sale pe nume Bice, Tessa, Cilia sau Belcolore şi le alegea şi el. Nu se exhiba un lux fastuos: erau legi de înfrânare a risipirii excesive a banilor şi mai ales dorinţa de

a nu scoate în evidenţă contraste prea bătătoare la ochi între cei înstăriţi şi cei neînstăriţi.

Obiceiurile se nivelau. Poporul florentin a avut totdeauna gustul înnăscut al eleganţei, de aceea, chiar cu îmbrăcăminte modestă care costă puţin, femeile florentine au făcut totuşi totdeauna o impresie foarte frumoasă: ceea ce, de altfel, se întâmplă şi în zilele noastre.

Dar sărbătoarea cea mai îndrăgită, prima, cea mai veche dintre toate, era aceea a «curselor de cai de rasă», cursă de cai fără călăreţi, în ziua Sfântului Ion. Obicei care se pierdea în negura vremilor, din moment ce Cacciaguida i-l aminteşte lui Dante în cunoscutele versuri:

Străbunii mei şi eu născuţi am fost în acel loc
unde se află cea din urmă dintre seste
ce-i locul de pornire în jocul nostru anual[1].
(Par. XVI, 40- 42)

«Cea din urmă sestă» era sestierul Porta a San Piero, care pe vremea lui Cacciaguida se afla în afara primului cerc, unul din capetele drumului străbătut de caii care alergau la acele curse traversând oraşul.

S-ar crede că pe vremea lui Dante, sau a lui Cacciaguida în 1100, punctul final al sosirii ar fi fost Porta a San Piero, în contrast cu ceea ce s-a făcut mai târziu, până aproape de zilele noastre, când «repriza» mânjilor era în schimb la Porta al Prato.

După cum s-a mai spus, «bàrberii» alergau fără jochei, având doar un valtrap de unde atârnau un fel de pinteni falşi în formă de pere (pere mici), cu nişte vârfuri ascuţite care loveau caii în furia alergărilor lor, de o parte şi de alta,

1 Sestă, adică a şasea parte dintr-un oraş, după cum *quartiere* înseamnă a patra parte. Sestierul Porta a San Piero era la Florenţa cel din urmă loc străbătut de caii care alergau la acest joc, «*gioco del pallo*». (N. Tr.)

îmboldindu-i ca nişte adevăraţi pinteni. Aceste biete animale, îndrumate pe străzile foarte înguste pe vremea aceea, de altfel foarte înguste şi azi, pe nume Vigna Nuova, Corso, Borgo degli Albizi, treceau ca un uragan, străbătând oraşul, iar poporul asista, înşirat de-a lungul stavilelor altor străzi, pentru a evita eventualele devieri, îmboldind caii cu ţipete şi bătăi din palme.

Înfuriaţi din cauza înţepăturilor acelor pinteni falşi şi speriaţi de ţipete, mânjii păreau înnebuniţi, fără a mai adăuga şi faptul că «microbiştii» vremurilor acelora nu cruţau caii de lovituri cu bâta sau cu biciul, când treceau prin faţa lor; astfel încât caii, în strâmtoarea străzilor rău pavate, se întreceau unii pe alţii în goana lor nebună, se izbeau în timp ce unul o lua înaintea celuilalt, îşi dădeau lovituri cu copitele şi adesea câte unul cădea şi nu mai izbutea să se ridice. Acest spectacol, poate entuziasmant, dar, fără îndoială, barbar, şi cu efect mult mai redus decât *Palio di Siena*[1], a durat până la căderea guvernului loren[2], adică până în 1859.

De ce acest nume de *bàrberi?* Bàrberi vine de la Barberìa, cuvânt prin care se înţelegea nu numai coasta tripolitană, ci aproape întreaga Africă septentrională; caii aceia, prin urmare, ar fi trebuit să fie de rasă *bèrberă,* amestecată cu sânge arab; cai iuţi de picioare, sălbatici, aşadar neîmblânziţi. Nu întotdeauna aceia care alergau erau pur sânge, în orice caz nu erau nici gloabe; poporul din Florenţa ţine mult la propriul său prestigiu, şi dacă vreodată au alergat la aceste curse şi mârţoage, acest lucru s-a întâmplat în ultima vreme...când dispăruseră florinii de aur, purificaţi de «metalul ordinar».

Afară de aceste curse de cai necălăriţi, mai erau şi altele,

1 *Palio di Siena,* cursă de cai la Siena, de două ori pe an 2.V1I şi 16.VIII; *palio* se numea în evul mediu ţesătura scumpă de mătase oferită ca premiu la aceste curse ecvestre. (N. Tr.)

2 Loren, adică din Lorena. (N. Tr.)

cu jochei, de-a lungul şanţurilor care înconjurau oraşul; poporul asista de sus, de la înălţimea bastioanelor, şi nobilimea de la nişte tribune anume ridicate. Turnirurile şi luptele cavalereşti au fost strălucitoare pe vremea Magnificului, cu ocazia nunţilor, după cum am mai spus, în care cei doi fraţi Medici s-au distins în mod strălucitor.

Turnirurile aveau loc în pieţele oraşului: la Santa Croce şi la Santa Maria Novella; cu aceste ocazii, palatele din jur erau ornate cum nu se putea mai frumos, cu tot felul de mătăsuri şi covoare, adevărate bogăţii ale Florenţei.

Singurele jocuri sportive cunoscute pe vremea aceea erau fotbalul, de pură factură florentină, exportat mai târziu în Anglia şi... reimportat de noi cu numele de *foot-ball,* şi jocul cu mingea, care s-a transformat mult mai târziu în *pallacorda*[1] foarte apropiat de tenisul de azi,

Acestea erau serbările pe care florentinii le practicau de secole pe vremea Magnificului.

Acum ne rămâne să vorbim despre serbările de carnaval sau de *Carnasciàle,* cum se spunea pe atunci la carnaval, constituind motivul pentru care s-a lansat împotriva Magnificului acuzaţia că el «corupea poporul» cu spectacole care reînviau vechiul păgânism şi-i duceau pe florentini în ispita unui libertinaj desfrânat. Să vedem în ce constau aceste serbări de carnaval, nu prea diferite de acelea, azi celebre, care au loc la Nisa, Viareggio, la Ivrea şi în alte oraşe ale Italiei. Mascaradele de carnaval îşi au originea în Saturnalele din Roma şi în serbările păgâne pentru reîntoarcerea primăverii. Poporul le celebra după cum îi plăcea, travestindu-se cum îi trecea prin minte, chefuind pe străzile oraşului, fidel vechiului adagiu latin, *semel in anno licet insanire* [2].

---

1 Minge aruncată peste o coardă întinsă. (N. Tr.)

2 O dată pe an îţi e îngăduit să faci o nebunie. Dicton proverbial în evul mediu, poate se referea la un pasaj din opera lui Seneca *De superstitione* citat de Sant' Agostino în *De Civitate Dei*, VI, 10. (N. Tr.)

La Florenţa, în anii premergători epocii medicee, mascaradele erau produsul fanteziei populare şi mai ales al fanteziei artiştilor; se adunau grupuri-grupuri de prieteni şi născoceau tot felul de travestiri mai mult sau mai puţin originale, numai să constituie un izvor de veselie.

Lorenzo, inteligenţă vastă în orice ramură a vieţii cetăţeneşti, se gândi să dea o nouă solemnitate acestor *Carnasciàli* şi să le încadreze în acea vastă mişcare artistică, umanistă şi clasică, dar care nu aparţinea în exclusivitate Florenţei.

Magnificul imagină o serie de spectacole grandioase publice, la care să poată lua parte întregul popor; într-un cuvânt, el a vrut să readucă carnavalurile, dezordonate şi improvizate din trecut, la un adevărat spectacol de artă, în care să strălucească bunul gust şi amintirea marilor opere ale clasicismului. Lorenzo, introducând pentru prima oară la serbările de carnaval, măreţe care alegorice, devenite mai târziu ceva foarte obişnuit cu ocazia diferitelor serbări, a produs o impresie foarte ciudată, denaturând total adevăratele intenţii ale evenimentului.

Carele erau ceva de neconceput pe vremea aceea când «trăsura» se afla încă în mintea lui Dumnezeu. Nu existau alte care decât cele agricole sau cele folosite la încărcat şi descărcat; prin urmare, specia aceea de maşini automate, dominate de personaje nemaivăzute într-o epocă ce nu mai amintea figura poetică a alegoriei, părea o operă aproape diabolică şi de altfel s-a şi găsit câte un exaltat care nu a şovăit să simbolizeze idoli şi divinităţi infernale în inofensivele personaje mitologice care tronau în aceste care.

Noutăţile scandalizează totdeauna. La Florenţa nu se mai văzuseră alte întruchipări duse în triumf, decât acelea religioase în procesiuni; nici un fel de uimire, deci, dacă ignoranţa şi neînţelegerea au atribuit unor simple reprezentări simbolice, care ar stârni zâmbete în zilele

noastre, apologia unor religii apuse.

Fără îndoială că aceste mascarade au produs un entuziasm de nedescris asupra poporului, după cum se întâmpla mai întotdeauna cu toate lucrurile noi, prilejuind deci o ocazie excelentă pentru exponenţii partidului antimediceu de a exagera, de a amplifica în faţa ochilor celor mai rigizi cenzori, această aşa-zisa desfrânare, denunţând-o ca pe un pericol pentru libertate şi pentru religie.

De ce să ne mai mirăm dacă un suflet simplu, auster, intransigent, ca acela al lui *fra* Girolamo, s-a scandalizat aflând vestea unor asemenea inovaţii! De la semnificaţia artistică şi simbolică a acestor reprezentări, care nu putea fi înţeleasă de toţi, s-a trecut la semnificaţia antireligioasă, care nu era în intenţia nimănui.

Când sunt în joc interese personale şi politice, fiece fleac ia proporţia unei arme bune în mâna opozanţilor: republicanii puri au spus imediat: «El vrea să adoarmă poporul că să poată sufoca mai în voie libertatea»; alţii, apoi, camuflaţi de zelul religios, au profitat de sufletul candid al «fratelui» ca să-i şoptească la ureche:

— El vrea să reînvie ritualurile păgâne pentru a corupe poporul.

Cei mai severi critici au fost nevoiţi totuşi să recunoască puerilitatea acestei acuzaţii. Poporul alerga să vadă «Triumful lui Bachus şi al Ariadnei» cu acelaşi entuziasm cu care primeşte Carul cu focuri de artificii din sâmbăta sfântă. Faimoasele cânturi *carnascialeschi* (de carnaval) le vom vedea vorbind de poezia lui Lorenzo; nici un fel de trivialitate, nici o obscenitate, nici o erezie. Cânturile explicau pe scurt, în substanţă, eternul refren al vechilor goliarzi: *Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus* [1].

În zadar s-ar căuta în ele un singur cuvânt ireverenţios

1 «Să ne bucurăm aşadar, cât suntem tineri.» (N. Tr.)

împotriva religiei sau împotriva bunelor moravuri; cânturile lui Lorenzo închină un imn vieţii, iubirii şi, hai să spunem, şi plăcerii de o zi, dar ele nu pierd niciodată din vedere vremelnicia lucrurilor umane, şi cum am spune noi, vorbind despre poezia lui Lorenzo, ea este totdeauna pătrunsă de umbre de melancolie, chiar atunci când cântul apare mai vesel şi mai nepăsător în faţa necazurilor!

Lorenzo şi Giuliano au fost animatorii acestei reînfloriri a clasicismului, care era în moda secolului, de când se scoseseră la lumină preţioasele texte antice, prin strădania cercetătorilor greci răsplătiţi de Cosimo, de Piero şi de Lorenzo. Noi ştim, şi pe vremea noastră ce înseamnă, mai ales pentru tineret, o modă fie de îmbrăcăminte fie de tendinţe artistice şi literare; ani de-a rândul nu se mai vede decât moda aceea, nu ne conducem decât după ea, adesea chiar în defavoarea bunului gust şi a bunului simţ.

Clasicism, prin urmare, până în măduva oaselor: în felul de a vorbi, de a scrie, de a picta, de a construi, de a se distra.

«Distracţiile scornite de cei doi străluciţi tineri Medici - scrie Young - luau câteodată formă de procesiuni şi turniruri, dar mai des, pe aceea de elaborate *mascarade alegorice;* Lorenzo şi Giuliano desenau ei înşişi diferitele tablouri, în care făceau tot felul de aluzii clasice, în timp ce execuţia lor era încredinţată celor mai mari artişti ai timpului, fără cruţare de trudă, nici de cheltuială, pentru ca aceste spectacole, în care căutau să reînvie în ochii florentinilor vremurile anticei Grecii, să reuşească, pe cât posibil, să fie dramatice şi perfecte. Costumele şi vizitiii erau desenaţi de cei mai faimoşi pictori, grupurile erau dispuse de artişti de seamă, discursurile pregătite de cei mai vestiţi învăţaţi, cum era Marsilio Ficino, Luigi Pulci şi Poliziano. Caii erau înşeuaţi cu piei de lei şi tigri; femei de o rară frumuseţe întruchipau zeiţele divinităţilor păgâne şi poeţii compuneau desăvârşite descrieri în versurile despre

semnificaţia diferitelor tablouri ale cortegiilor. Nici tinerii vremii aceleia nu erau mult prea diferiţi faţă de cei din vremea noastră, ca să-şi pregătească ore de distracţie de un gen mai simplu. Fără a mai vorbi de turnirurile de la miezul nopţii, în care focurile de artificii luau locul armelor celor mai ucigătoare, şi de procesiunile tinerilor, minunat echipate, care se îndreptau să facă serenade frumoaselor lor.»

Într-un cuvânt, nimic mai mult decât ceea ce s-a făcut, fără nici un fel de scandal, în vremuri mult mai apropiate de noi.

Şi într-adevăr ne uimeşte foarte mult, pe noi, cei moderni, fără scrupule şi sceptici, că acei tineri din ’400 se entuziasmau atât de mult de o bătălie nocturnă cu bulgări de zăpadă, făcută în onoarea preatinerei şi nobile demoazele Marietta Palla-Strozzi, de un preadistins grup de tineri nobili în fruntea cărora era Bartolommeo Benci, logodnicul Mariettei.

«Zei nemuritori, ce spectacol! Şi cum să ţi-l descriu, Lorenzo drag, prin această neputincioasă proză? Mare pompă, nesfârşite torţe, răsunet de trompete, sunete duioase de flaut, public pătimaş care aplaudă. Şi ce triumf, când unul dintre asaltatori izbutea să atingă cu zăpadă chipul fetei, alb şi el ca neaua!»

Atâta tot! Nu era foarte exigent tineretul acela... păgân, dacă nouă, această defilare de torţe şi muzică de flaute şi trompete (vai, cât de primitivă), abia dacă ne trezeşte un sentiment de compasiune, nouă, care ne gândim la iluminaţiile noastre electrice, la neon, la orchestrele, la radioul, la televiziunea noastră.

Se făceau serbări şi în strălucitoarea reşedinţă de la Careggi, în fiecare an, la 7 noiembrie, pentru comemorarea datei de naştere a lui... Platon. Sărbătoare de austeri filozofi de neoplatonicieni, de umanişti, de poeţi, printre sacrele umbre ale parcului, unde se declamau poezii, nu

întotdeauna distractive, în greacă sau în latină, şi se ţineau oraţiuni interminabile. Cuvinte docte, nu există nici o îndoială, rostite de spirite foarte înalte şi alese, dar care totuşi aveau întotdeauna ceva teatral şi chiar, în mod solemn, ceva comic.

Aceste grave personaje îşi recitau de bună credinţă rolurile lor, de Horaţiu şi Vergiliu, *redivivus,* şi se distrau de minune în a reînvia fantome de o glorie îndepărtată, de la care, totuşi, cea contemporană nu avea nimic de invidiat.

Acestea erau serbările de pe vremea lui Lorenzo, care intenţionau să aducă la distrugere poporul florentin... În realitate nu s-a întâmplat nimic grav atunci. Tragedia a survenit câţiva ani mai târziu, când unii au vrut să facă experienţa inversă, vrând să se întoarcă la austeritatea flagelanţilor şi a penitenţilor.

Experienţă care l-a costat viaţa pe înfocatul ei susţinător.

Lorenzo murise cu şase ani în urmă.

X. «VOX CLAMANTIS IN DESERTO»[1]

În 1482, la Florenţa, apăruse un tânăr frate dominican, cu faţa suptă şi osoasă, nasul acvilin şi volitiv, şi ochii înflăcăraţi, parcă halucinaţi de un foc lăuntric. Acest frate venea de la Ferrara, oraş care răsuna de arme din cauza războiului pe care i-l declarase Veneţia; studenţii şi novicii fuseseră îndepărtaţi şi dispersaţi în toată Italia. Tânărul frate, pe nume Girolamo Savonarola, a fost trimis la mănăstirea San Marco. Două oraşe: două lumi. Pentru dominican, Florenţa a fost o revelaţie şi o tulburare.

I s-a părut atât de diferită faţă de Ferrara lui somnolentă, deşi deprinsă cu fastul familiei D'Este. Dar aerul, împrejurimile, poporul, toate aveau ceva deosebit. Ferrara, oraş tăcut şi meditativ; Florenţa exuberantă de viaţă, toată un zâmbet de flori şi de madone.

Fra Girolamo a fost numit lector al Bibliei pentru novicii din San Marco; mai târziu i s-a dat permisiunea de a predica în bisericile florentine.

Era un adevărat tumult de idei şi de senzaţii noi, în inima acestui «frăţior» ferrarez; ceva îi clocotea în sânge, o nelinişte pe care el însuşi nu era în stare să şi-o explice şi de aceea voia s-o traducă în cuvinte, în cuvinte, în cuvinte.

Primele experienţe de oratorie publică au fost dezolante. Florenţa a fost întotdeauna un judecător cumplit al oricărei activităţi umane; iar cât priveşte domeniul artistic, a fost implacabilă; deprinsă cu vorbirea rafinată, elegantă, armonioasă a umaniştilor, atunci când l-a auzit pe acel

1 *glasul celui ce predică (strigă) în pustiu* – Matei 3, 3. Răspunsul dat de Ioan Botezătorul la întrebarea „cine eşti" pusă de evreii cărora le predica în pustiul Iudeii. Sensul actual: persoană care încearcă în zadar să-şi convingă semenii asupra unui lucru sau să-i moblizeze pentru o cauză.. În latină în original. (N. Tr.)

predicator străin, au fost râsete chiar şi în biserică, fiindcă vorbirea lui avea un accent amestecat de veneţiană şi emiliană, care stârnea râsul, iar argumentarea lui era confuză, plină de asperităţi, haotică, de o impulsivitate, câteodată aproape epileptică, urmându-i greoaie căutări de cuvinte şi imagini.

Psihicul fratelui Girolamo a rămas totdeauna un mister. Figura stranie şi enigmatică a acestui frate, care de secole rămâne suspendată la un hotar incert între martir, fanatic şi sfânt, cred că nu a fost încă aprofundată. Savonarola a fost un sfânt sau un exaltat? A fost un fanatic sau un raţional integru?

Istoricii nu s-au pronunţat niciodată cu hotărâre. Biserica, deşi a recunoscut în *fra* Girolamo martirul unei idei şi zelosul apărător al principiilor catolice, nu l-a înălţat niciodată la onorurile altarelor.

Se poate spune pe bună dreptate că *fra* Girolamo a fost judecat întotdeauna «cu prudenţă».

Noi îl considerăm un pur şi un intransigent. Şi cum intransigenţa trage totdeauna după sine o foarte mică parte de fanatism, nu credem că Savonarola a rămas imun.

Martir, da, însetat, da, de dreptate şi puritate, dar excesiv în zelul său provenit dintr-o idee preconceptă. Ideea de corupţie a Florenţei şi a seniorului ei.

Acum noi negăm, în lumina analizei, a istoriei şi a faptelor, că Florenţa era mai coruptă decât oricare alt oraş italian.

Dar la drept vorbind, când nu au tunat şi fulgerat Sfinţii împotriva corupţiei din lume? Şi când nu a fost corupţie?

Agostino, Benedetto, Gregorio, Francesco, Domenico, Brigida, Caterina tună şi fulgeră de o veşnicie împotriva fastului şi a desfrâului.

Fra Girolamo a început să arunce vorbe de ocară împotriva noii Sodome, fiindcă destinul său i-a condus paşii la Florenţa; dar el ar fi tunat şi fulgerat împotriva aceleiaşi

corupţii şi dacă s-ar fi aflat la Milano, la Napoli sau la Roma[1].

Amintim că tocmai pentru motivul că s-a dezlănţuit împotriva corupţiei din Roma, el şi-a întâlnit moartea. Dar, în predicile sale, nu a cruţat nici un oraş şi nici un principe.

Savonarola a fost impresionat de reînflorirea clasicismului, de cultul estetizant al imaginilor, de poezie, de filozofie, fără a înţelege că în fond era vorba de un scenariu nevinovat, după cum nevinovate mascarade erau şi carnavalurile florentine, cu triumful lui Bachus şi al Ariadnei din carton presat.

Florenţa a fost ca o voluptate îmbătătoare pentru mintea virgină a plăpândului frate din Ferrara.

În oraşul său, arta era restrânsă la curtea familiei D'Este şi la câteva biserici, dar la Florenţa ea plutea în atmosferă, în casele celor mai modeşti meşteşugari, în colţul oricărei străzi, în orice grădină de zarzavaturi şi în orice curte.

Acolo exista gustul înnăscut pentru frumos, pentru eleganţă, la fel ca în zilele noastre, unde turiştii veniţi din luxoasele lor metropole sunt uimiţi de bunul gust pe care-l găsesc la orice fată din popor şi văd la ea o eleganţă chiar mai mare decât cea care există, fiindcă e spontană şi naturală.

O femeie florentină, îmbrăcată cu o fustă înfloratăcumpărată la un preţ modest, avea înfăţişarea unei ducese; la Florenţa, arta nu era stăvilită într-o prăvălie sau într-un palat, ci ea era purtată în triumf pe străzile oraşului.

Acest triumf public al frumosului i-a apărut ca un mare păcat simpluţului dominican ferrarez.

Acest oraş mereu în sărbătoare, sau cel puţin cu aerul de sărbătoare, sub cel mai sărbătoresc dintre toate cerurile, i s-a părut un oraş destinat perdiţiei; puterea exercitată de

1 Ce atitudine, ne întrebăm, ar fi avut Savonarola, dacă s-ar fi aflat la curtea lui Bernabò Visconti sau a lui Gian Galeazzo Sforza sau Ezzelino da Romano, sau a Ioanei din Napoli! (N.A.)

un om care cânta triumful zeităţilor păgâne şi cerea pictarea naşterii Venerei, scria poeme în care exalta divinităţile mitologice şi participa la serbări unde lumea se încorona cu flori după obiceiul Greciei şi Romei antice, lui *fra* Girolamo i s-a părut puterea Răufăcătorului.

În realitate, chiar şi sub guvernele republicane, pe vremea autorităţii comunale, era acelaşi fast şi aceeaşi înclinaţie către bucurie şi veselie, dar fără a fi evidenţiată[1].

Adesea, în lume, totul este o chestiune de precauţie. Bogăţiile stăteau bine păzite în palatele şi castelele seniorilor feudali, iar poporul şi atunci se costuma în tot felul de veşminte, purta măşti şi se încununa cu flori în perioada Armindenului, dar fără a mai deranja pe Venus, Marte, Ceres şi alte zeităţi de operetă. Se respectă forma, prin urmare, se închidea un ochi asupra bogăţiilor care nu se vedeau prea mult şi asupra corupţiilor care se consumau în spatele unor ferecate ziduri.

În Florenţa Magnificului, totul se desfăşura sub lumina soarelui; vină gravă pentru un spirit intransigent.

Ce folos că Lorenzo nu a fost un monstru de cruzime ca un Bernabò Visconti sau ca un Girolamo Riario sau ca un Ezzelino da Romano? Ce folos că el s-a contopit cu poporul său, dacă apoi îl corupea pe acest popor cu cultul zeităţilor depăşite pe vremea lui, şi de mult uitate?

Acestea erau pesemne ideile care frământau mintea lui *fra* Girolamo; care, după cum am mai menţionat, nu privea numai asupra Florenţei, ci vedea în toată Italia pericolul mortal, fără o reîntoarcere la principiile rigide ale Evangheliei.

Dar ce sfânt nu a trecut prin această stare, în secolul în

1 Să ne gândim la invectivele lui Dante împotriva moravurilor rele ale oraşului său şi împotriva «neruşinatelor femei florentine»! Să ne gîndim la fulgerele aruncate de Petrarca împotriva Curiei de la Avignon; şi nu numai de Petrarca, ci şi de Santa Brigida şi Santa Caterina da Siena. (N. A.)

care a trăit?

Oare nu încercase aceleaşi sentimente şi Sfântul Francisc din Assisi, pe vremea când nu existau principi, nici «magnifici», şi totuşi se vărsau râuri de sânge între fiii aceluiaşi oraş, chiar ai aceleiaşi familii?

Dar de ce nu s-a ivit un profet care să arunce tunete şi fulgere împotriva oraşului dezbinat, şi aprins tot de cele trei scântei care înflăcăraseră inimile, atunci când pe străzile oraşului curgea sânge şuvoaie, când fratele îşi denunţa fratele şi tatăl fiul; când alergau ca nişte fanatici la casa unui cetăţean, vinovat de o credinţă albă sau neagră[1], ca să-i ardă lucrurile sau să-i fure mobilele? Când, timp de două secole, în Florenţa, nu au încetat exilurile, torturile, confiscările, omorurile, de ce nu s-a născut oare un nou Ieremia care să strige răzbunare în lăcaşul Domnului şi să invoce focul ceresc?

În schimb apărea tocmai acum, când oraşul era mai liniştit ca oricând; când se bucura de o perioadă de pace cum nu se bucurase niciodată; acum când era bunăstare; acum când încetaseră facţiunile şi măcelurile între cetăţeni; apărea tocmai acum un profet al nenorocirilor, fiindcă poporul se încununa cu flori, fiindcă se picta naşterea Venerei şi se făceau serbări de carnaval cu zeii Olimpului.

Din această cauză, Lorenzo nu a luat niciodată în serios invectivele fratelui Girolamo, respectându-i totuşi viaţa lui sfântă şi moravurile lui pure şi asistând cu asiduitate la predicile lui, pe care le asculta cu seninătate, chiar atunci când dominicanul, de la amvon, desemnă cu degetul arătător pe «fiul impietăţii» şi vorbea de tiranie şi de libertate uzurpată.

Dar, cu cât ostilitatea unei părţi din public se manifesta tot mai crâncenă împotriva neşlefuitului orator ferrarez, a cărui incorectă pronunţie zgâria armonioasele urechi

1 Aluzie la *Bianchi* e *Neri* (N.Tr.)

florentine, el cu atât mai mult îşi amplifică violenţa predicilor sale.

Iată că el trecea dincolo de hotarul oraşului ce purta stema crinului, sosea la sediul lui Pietro, şi la biserica lui Hristos, prezicând urgia cerească, dacă nu se purificau moravurile şi nu se reîntorceau la primitiva simplitate a Evangheliei.

Nu se ştie dacă prin intervenţia lui Lorenzo, sau pur şi simplu dintr-o măsură disciplinară, *fra* Girolamo a fost chemat la congregaţia Observanţilor Lombarzi. Savonarola s-a văzut nevoit atunci să schimbe câmpul predicilor sale. Cuvintele lui înflăcărate au fost auzite în amvonurile din Brescia şi Genova, cucerindu-şi în afara Toscanei faima pe care nu izbutise s-o cucerească la Florenţa, oraş care, cu greu, recunoaşte meritele şi admite adevărurile.

În scurt timp, popularitatea noului Ieremia se răspândi în toată Italia; discipolii săi fideli care rămăseseră la Florenţa doreau reîntoarcerea fratelui; Pico della Mirandola, profund admirator al fratelui Girolamo, a intervenit în favoarea lui pe lângă Magnificul.

Cum Lorenzo nu înţelegea să sufoce libertatea cuvântului, şi de altfel în inima lui stima totuşi caracterul dur şi pur ca diamantul al sincerului Savonarola, a fost de acord să-l recheme.

Dar trecuseră nouă ani de la prima apariţie a fratelui Girolamo la Florenţa; era în 1491, când Lorenzo nu mai avea decât un an de trăit.

De astă dată reîntoarcerea predicatorului a fost aproape un triumf. La scurt timp după revenire, Savonarola a fost ales prior de San Marco şi în această calitate ar fi trebuit, conform obiceiului, să facă vizita de politeţe Casei Medici.

Savonarola a refuzat cu hotărâre.

Predicile lui au fost reluate cu şi mai multă violenţă şi ţinta de predilecţie a fratelui a fost, la fel cum fusese şi în trecut, Lorenzo.

Dar, în fond, ce vină-i găsea Savonarola Magnificului? În primul rând, îl învinuia că era un om prea puternic pe pământ. Se va vedea, mai târziu, cum el nu făcea deosebire între potentaţi, când i se părea că ei erau fructul uzurpării sau al simoniei; şi-l vom vedea atunci pe *fra* Girolamo tratând pe papa Alexandru al VI-lea, desigur nu cu un respect mai mare decât a avut, sau mai degrabă nu a avut, faţă de Lorenzo. Dar vom mai vedea, în acea cu totul neobişnuit de ciudată Florenţa, pe acelaşi Savonarola acuzat... că a vrut să devină tiran!

După mintea intransigentului dominican, Medici exercita o putere arbitrară pe care nu Dumnezeu i-o dăruise. Dar Savonarola avea să respecte autoritatea unui rege Ferrante din Napoli, copleşit de atâtea delicte, numai pentru că era uns cu mirul divin; în schimb nu putea admite că un cetăţean fusese înălţat de popor deasupra poporului, deşi tot de către popor îi fusese conferită autoritatea supremă.

Savonarola pretindea, în ingenuitatea sa, ca Lorenzo să redea poporului florentin libertatea sa comunală. «Dar care libertate? - se putea întreba Lorenzo. Poate că aceea pe care a găsit-o familia mea când a fost chemată să conducă soarta comunii? Libertatea de a exila, de a se masacra în plină stradă, de a împărţi oraşul în facţiuni, cum s-a întâmplat secole de-a rândul? Dar eu i-am dat Florenţei o libertate cu mult superioară; prestigiul în faţa tuturor popoarelor din Europa; libertatea provenită din bunăstarea economică şi din muncă; libertatea prin care fiecare cetăţean se simte tutelat de legi şi nu lăsat în voia soartei...»

Ca toţi marii idealişti, Savonarola a fost un utopist; a visat intangibilul şi irealizabilul. Închipuirea lui dorea cu ardoare o republică ciudată, alcătuită din democraţie şi teocraţie, un oraş al lui Hristos, purificat de orice păcat, adept al unei singure legi: aceea a Evangheliei.

Sfânta utopie, dar care stârnea zâmbete numai la gândul

de a o vedea realizată într-un oraş ca Florenţa, gata oricând de a se reîntoarce la vechile facţiuni, de îndată ce s-ar destinde severa rigiditate a legilor.

Fra Girolamo, prin urmare, a dispreţuit ideea de a se duce să-şi exprime omagiile sale Magnificului, ca prior al mănăstirii create de familia Medici, dar primea în schimb beneficiile şi protecţia lui. Nu numai atât, dar totdeauna a manifestat ostentativ o atitudine dispreţuitoare, aproape nepoliticoasă, faţă de Magnificul Lorenzo; totuşi acesta asista cu asiduitate la predicile lui Girolamo de parcă nici n-ar fi existat acel dispreţ. Lorenzo zâmbea în faţa acestei vădite ostilităţi şi de mai multe ori a încercat să-l învingă cu nobila lui politeţe pe austerul profet. Nu a vrut desigur să se umilească până într-atât încât să se ducă el însuşi să-i facă o vizită priorului, şi poate că Lorenzo ar fi făcut-o totuşi, dacă nu l-ar fi reţinut gândul la un posibil afront, ceea ce nu ar fi putut suporta ca şef al guvernului, silindu-l să adopte sancţiuni împotriva fratelui.

Totuşi, pesemne că, în adâncul inimii sale, simţea lipsa de politeţe a lui *fra* Girolamo, căci a fost auzit câteodată exclamând, cu un aer de glumă amară: «Iată un străin care vine în casa mea fără a binevoi să-mi facă o vizită măcar».

Nici sumele însemnate de bani dăruite mănăstirii nu au servit la îmbunarea sufletului priorului faţă de Magnific; Savonarola nici nu atingea banii trimişi de Lorenzo, ci poruncea ca monedele acestui «fiu al impietăţii» să fie împărţite neîntârziat sărmanilor.

O altă gravă învinuire pe care i-o aducea *fra* Girolamo Magnificului era aceea a fastului de la curtea Medicilor şi a risipirii banilor publici.

Am mai văzut că acest fast era rezervat numai vieţii publice a lui Lorenzo, nu şi vieţii lui private. Oare cum se poate aduce această acuzaţie unui principe, dacă pentru prestigiul însuşi al sarcinii sale, arătat mai ales faţă de oaspeţii străini şi faţă de alţi potentaţi din jurul lui, care

trăiau mai mult din aparenţa fastului, este constrâns să menţină decorul acela pe care nu-l întâlneşti numai în regimurile oligarhice.

Aplicând preceptele Evangheliei, *fra* Girolamo ar fi trebuit să ceară atunci şi pontifilor să părăsească sediul Vaticanului ca să trăiască în cea mai neagră mizerie. Şi banii pe care Lorenzo îi risipea cu multă largheţe, fie chiar şi cei proveniţi din contribuţiile populare, nu se întorceau oare din nou în mijlocul poporului sub altă formă, fie de binefacere, de lucru, sau de sporire a artelor şi de înfrumuseţare a oraşului? De altfel, familia Medici acumulase nemărginitele ei averi, fără a le dobândi din bunurile republicii, ci prin comerţul ei dincolo de mare, şi prin exercitarea unei activităţi prin zărăfie.

Şi dacă seniorul din Florenţa era strălucitor, la fel era şi oraşul său; Florenţa nu a fost niciodată, în nici o epocă, un oraş de zdrenţăroşi.

Lumea nu e făcută din asceţi, nici din sfinţi, şi nici Lorenzo n-a fost un moralist şi nici un ascet; i-a plăcut să se bucure de viaţă în toate manifestările ei; a avut iubiri extraconjugale, deşi totdeauna purtând amprenta unei oarecari sănătăţi de moravuri. «A fost un mare iubitor»; a spus un istoric şi a spus-o drept.

Noi spunem că a «fost un om, un om al secolului său», cu mult mai multe virtuţi faţă de alţii şi cu mult mai puţine vicii decât alţii; Savonarola îl lua drept prototipul tiranului, deoarece el se afla la Florenţa, dar s-a văzut, mai târziu, că după ce Lorenzo a dispărut de pe scena lumii, şi Savonarola devenise timp de câţiva ani arbitrul guvernului florentin, ura lui nu s-a potolit şi, nemaiavându-l la îndemână pe Lorenzo drept ţintă, şi-a întors privirea spre alte ţinte mai înalte care aparţineau unui oraş străin de-al lui.

Dar fără îndoială că dacă ar mai fi fost în viaţă «tiranul Lorenzo», rugul din *Piazza della Signoria* nu s-ar fi aprins niciodată. Şi *fra* Girolamo, în ultima sa tragică noapte de la

Alberghetto, s-a gândit, desigur, cu amărăciune că după ce lansase anatemele sale cumplite împotriva tiraniei medicee, el murea acum de o moarte infamă, lovit de sentinţa emanată de o seniorie populară şi republicană, cu consimţământul papii Alexandru Borgia.

*

Pe nedrept, prin urmare, a fost acuzat Lorenzo că a vrut să sufoce glasul lui *fra* Girolamo. Se ştie că Magnificul nu tolera imixtiuni şi nici constrângeri în ceea ce privea voinţa sa, când era convins că acţionează în deplină justeţe, deci, nici un fel de intervenţie, fie chiar şi prestigiul unui Pico della Mirandola şi tot nu ar fi fost de ajuns ca înfierbântatul dominican să fi fost rechemat la Florenţa, dacă nu ar fi vrut-o Lorenzo însuşi.

Până şi Piero de' Medici, după moartea tatălui său, după ce îl îndepărtă pentru câtăva vreme pe *fra* Girolamo, i-a permis mai târziu să se reîntoarcă.

Fie din spirit de toleranţă, fie din abilitate politică, la Florenţa *fra* Girolamo a fost întotdeauna liber să-şi poată exprima cele mai aprinse opinii ale sale; dar opiniile şi atacurile vehemente care-i erau permise, în afara oricărei pedepse, sub «tirania» lui Lorenzo, nu i-au fost suportate în schimb de Florenţa republicană, când «paharul s-a umplut», adică potentaţii pământului nu au mai fost în stare să suporte adevărul usturător pe care fratele îl azvârlea cu putere în obrazul lor.

S-a spus între altele şi că Magnificul, nereuşind să-l mai potolească pe *fra* Girolamo sau să-i împiedice predicile, căuta mijlocul potrivit de a-i ridica împotrivă un alt antagonist care să-i dea lui Savonarola replica cuvenită, combătându-i teoriile, acesta fiind *fra* Mariano della Barba da Genazzano, pe care cronicile vremii îl descriu ca fiind opusul perfect al lui Savonarola. Acesta era un tânăr călugăr din ordinul Sf. Augustin, «turbulent, un pedant al limbii, un nechibzuit», după cum se exprimă un istoric; avid

de notorietate, monden şi lipsit de scrupule. Dar limbajul lui liber, câteodată tangent cu vulgaritatea, a obţinut rezultatul diametral opus, făcând şi mai mult să strălucească elocvenţa vehementă şi concisă a lui Savonarola.

Rămâne în afara oricărei îndoieli că acest antagonist a existat şi nu numai că a existat, dar s-a dovedit cu certitudine că Magnificul nu a fost cel care a putut să provoace un asemenea orator împotriva priorului de la San Marco.

În primul rând Magnificul nu ar fi avut nevoie de astfel de mijloace meschine pentru a-l reduce pe dominican la tăcere. Ce fel de tiran ar mai fi fost el? Era de ajuns o vorbă undeva, sus, dacă nu dorea să recurgă la forţă, şi o chemare oportună l-ar fi debarasat pe Lorenzo de acest nou Ieremia[1].

Şi apoi, Magnificul era un prea profund cunoscător de oameni, ca să nu înţeleagă de la început diferenţa de postură morală existentă între cei doi oratori; şi, mai înainte de a se expune unei înfrângeri penibile, ar fi ştiut să cântărească bine adversarul de care era nevoie pentru a-l înfrânge pe Savonarola.

Adevărul este că Lorenzo, deşi asculta cu mare atenţie, după cum se cuvine s-o facă un şef de stat, vocea aceea discordantă printre mii de alte voci proslăvitoare, nu şi-a pierdut niciodată propria-i seninătate şi nici nu s-a arătat tulburat de acuzaţiile pe care i le lansa profetul.

Când s-a putut sustrage vreodată vreun om al guvernului admonestărilor?

Argumentele care reveneau adesea în predicile foarte violente ale priorului, în afara acuzaţiilor de tiranie şi păgânism, scoteau în evidenţă trei episoade pe care adversarii lui Lorenzo se complăceau să le remarce în orice

1 Lorenzo murise de mult, când la Florenţa a avut loc spectacolul Franciscanilor împotriva Dominicanilor; rivalitate deplorabilă, care n-a fost cea din urmă dintre cauzele distrugerii lui Savonarola. (N. A.)

ocazie.

Prima dintre aceste învinuiri, de care era acuzat de la amvon Lorenzo, era jaful de la Volterra şi măcelurile ce au urmat după jaf.

Am demonstrat că Lorenzo nu putea fi direct răspunzător de aceste excese comise de armatele de mercenari comandate de căpitani de ocazie tot mercenari. Pesemne că însăşi prezenţa lui Lorenzo la Volterra nu ar fi fost de ajuns ca să poată reţine mulţimea soldaţilor dornici de pradă.

A doua acuzaţie era asasinarea lui Girolamo Riario, soţul Caterinei Sforza, ucis la Forli în conspiraţia condusă de Checco Orsini şi Stefano da Castrocaro, şi măcelurile florentine după conspiraţia Pazzi-lor. Participarea lui Lorenzo la această conspiraţie ar fi dovedită, după unii istorici, de scrisori scrise, după masacru, de către conspiratorii lui Lorenzo, pentru a-l informa de cele petrecute.

Fiind admis, dar nedovedit ca adevărat, faptul că asemenea scrisori l-ar indica pe Lorenzo ca «iniţiator» al asasinării lui Riario, e bine să amintim cine era această mizerabilă făptură, vinovată la rândul său de asasinate şi alte infamii publice şi private. Să nu uităm că Riario a fost sufletul conspiraţiei Pazzi-lor, adevăratul «iniţiator», instigator, al asasinării lui Giuliano şi rănirii lui Lorenzo. Să nu uităm faptul că şi după conspiraţia Pazzi-lor, Riario a încercat din nou, în alte două rânduri, să unelteaască asasinarea lui Lorenzo Magnificul.

Lăsând deoparte legea divină care impune avertismentul că sângele cere sânge, dacă Lorenzo şi-ar fi răzbunat fratele, nu ar fi făcut altceva decât să aplice legea onoarei, care i se impunea în acea situaţie. Să nu uităm şi faptul că pe vremea aceea aşa-zisa «răzbunare a sângelui vărsat» era sacră, în ciuda apelului religiei la iertarea ofenselor aduse; şi cel care ar fi lăsat nerăzbunată o crimă săvârşită

în sânul propriei sale familii, era socotit un laş.

Printre altele, noi mai credem şi că Riario, urât cum era, ar fi avut acelaşi sfârşit chiar şi fără iniţierea şi instigarea lui Lorenzo; şi că un individ ca el nu era demn de o soartă mai bună.

Iar în privinţa măcelului din Florenţa, ca urmare a conspiraţiei Pazzi-lor, cum ar fi putut oare Lorenzo, care nu primise doar o simplă zgârietură[1] deprimat peste măsură de moartea fratelui său şi de brutalul atac suferit în acele condiţii de timp şi de loc, să stăvilească furia poporului mâniat de nelegiuire şi sacrilegiu? Lorenzo a îndulcit atât cât a putut rigorile represaliilor, dar nici un şef de guvern în asemenea cazuri nu se poate opune sancţiunilor care constituie o reală şi proprie legitimă apărare a statului. Este ciudat să se pretindă o generozitate mai mult decât omenească din partea lui Lorenzo, în timp ce nici un glas nu se ridica, pe vremea Comunelor, când sângele cetăţenilor se vărsa din abundenţă pe motivul unei simple bănuieli de dorite schimbări în ordinea Republicii.

Opoziţia, care i-a ridicat lui Lorenzo asemenea puncte de acuzaţie, a căzut în excese de zece ori mai mari, când frânele puterii au încăput pe mâinile oamenilor ei. Savonarola îi mai aducea apoi lui Lorenzo eterna acuzaţie care se aduce tuturor şefilor de guvern: faptul că s-a îmbogăţit pe seama banilor publici.

Lorenzo şi-ar fi însuşit adică anumite fonduri de zestre, rezervate fetelor sărace din Florenţa. Există într-adevăr un fond de asigurare din partea statului, graţie căruia taţii de familie, plătind anual o anumită cotă, puteau avea asigurată o dotă pentru fetele lor. În 1485, din cauza unor plăţi urgente de datorii de război, Senioria (să ne înţelegem bine, nu Lorenzo, ci o deliberare publică a tuturor

1 Rana lui Lorenzo n-a fost o simplă zgârietură; o lovitură de pumnal la gât e totdeauna ceva grav şi ca prin minune nu a fost mortală în cazul lui. (N. A.)

membrilor Senioriei) pentru a nu împovăra poporul cu noi taxe, a hotărât să plătească numai o cincime din dote, destinând restul statului. O operaţie care, dat fiiind momentul excepţional, era uşor de înţeles, deoarece era mai uşor de suportat pentru oraş decât mărirea dărilor; dar bineînţeles că lucrul a fost judecat ca nepopular, şi părinţilor li s-a părut scăzută dobânda de 7% pe care statul o oferea încasărilor pentru sumele de zestre trecute în patrimoniul statului.

Desigur că şi cei potrivnici Casei Medici au susţinut că Lorenzo şi-ar fi însuşit banii de zestre ai fetelor sărace pentru a-şi plăti capriciile personale.

Dar ţinând cont de imensitatea patrimoniului Medicilor, pe care l-a moştenit Lorenzo de la strămoşii lui şi pe care la rândul lui l-a lăsat urmaşilor, absurditatea acestei acuzaţii apare evidentă.

Pe de altă parte, *fra* Girolamo, suflet candid, care frecventa puţin sau chiar de loc societatea florentină, străin şi foarte departe de spiritul ei, a devenit o pradă uşoară a abililor instigatori. El nu putea înţelege până la ce punct pasiunea partinică poate să ajungă într-un oraş ca Florenţa, sensibil şi sectar, dispus oricând la răzvrătire. Prin urmare, foarte integrul dominican a fost folosit ca instrument al unei politici antimedicee, abil mascată în spatele ecranului religiei şi a purităţii moravurilor.

Cea mai mare vină a celor doi mari antagonişti a fost aceea de a nu se fi cunoscut mai bine; a fost vina amândurora de a nu fi vrut să facă primul pas, ceea ce ar fi fost de ajuns ca să-i apropie.

Pe de o parte mândria lui Lorenzo, puternic şi dârz în poziţia lui socială şi neclintit în resentimentul de a se simţi atacat pe nedrept; şi pe de alta, mândria dominicanului, puternic şi dârz în credinţa lui, sub pavăza purităţii.

Mai târziu a apărut cel care a ştiut să exploateze cu mare abilitate disensiunea dintre *fra* Girolamo şi Alexandru al VI-

lea, care la rândul lor doreau să se vadă când unul când celălalt.

Fra Girolamo scria papii, ca un fiu tatălui său; Borgia spunea că este dornic să stea de vorbă cu demnul prior din San Marco; dar şi aici prea mulţi oameni aveau interesul să împiedice un acord între cei doi; şi astfel, lui *fra* Girolamo i se exagerau pericolele unei vizite la Roma, după cum şi lui Alexandru Borgia i se exagerau invectivele lansate la adresa persoanei sale de la amvonul lui *fra* Girolamo.

La sfârşitul acestei lupte pământeşti, unul dintre antagonişti a făcut în sfârşit primul pas care trebuia pornit cu zece ani mai înainte; şi acesta a fost Lorenzo.

El l-a invitat pe Savonarola la patul lui de moarte. Act care nu a fost înfăptuit nici din slăbiciune şi nici din teamă, deoarece Magnificul avea confesorul lui care-l spovedise şi îl împărtăşise. Într-adevăr, în vizita de la vila Careggi nu a fost o confesiune şi nici o dorinţă de confesiune. Întâlnirea *in extremis* nu a fost în voinţa Magnificului decât din dorinţa de a părăsi acest pământ, împăcat cu toată lumea. Din nefericire era prea târziu. Propaganda urii îşi făcuse efectul. Epilogul acestei căinţe tardive avea să aibă loc abia cu şapte ani mai târziu, când flăcările rugului infam au luminat cu lumina lor sinistră pietrele palatului clădit de Arnolfo.

XI. POLITICA SECOLULUI ŞI POLITICA LUI LORENZO

«Lorenzo Magnificul este considerat, conform unei păreri generale în Europa, omul cel mai demn de a fi luat în seamă din câţi oameni au ţinut în mână frânele guvernului unui stat; şi caracterul lui a interesat totdeauna umanitatea, deşi abia în zilele noastre începem să-i apreciem, cu demnitate, măreţia lui în cea mai largă sferă.

Era un om eminent într-o perioadă când abundau oamenii mari iar azi este recunoscut faptul că el a fost una din forţele inspiratoare ale secolului XV[1].»

Astfel exaltă un istoric străin figura lui Medici în lumina faptelor şi a analizei.

Un italian, Pieraccini, ale cărui idei politice sunt cunoscute de asemenea drept foarte înaintate, se exprimă astfel:

«După părerea noastră, Lorenzo de' Medici a fost un geniu. Dar nu un om de geniu în sensul lombrosian, ci omul în care există echilibrul şi armonia funcţiilor, fără semne de nevroză sau de degenerare. În Lorenzo luminile geniale au fost întrerupte de clarobscur şi de umbre».

Şi în legătură cu acuzaţiile ce i s-au adus, cu multă acuitate istoricul ajunge la această concluzie:

«Dar nu credem că greşim când afirmăm că diferitele acuzaţii *nedocumentate* aduse Magnificului, se opun trăsăturilor *documentate* ale probităţii sale şi ale dezinteresului său personal; după părerea noastră, el a ştiut să tempereze şi să armonizeze avantajele personale şi familiale cu cele ale Comunităţii[2].

1 J. Ioung, *I Medici.* (N. A.)

2 Pieraccini, *Familia Medici din Cafaggiòlo*.

După cum se întâmplă mai totdeauna în diferitele excese de entuziasm, de la care nici istoricii cei mai reci nu reuşesc întotdeauna să se sustragă, s-a exagerat în a face din gândirea politică a lui Lorenzo aproape un vestibul al viitoarei Italii unite. O egală exagerare s-a repetat şi cu Dante, Petrarca, Cola di Rienzo, făcându-se o vagă aluzie la această fantomă evanescentă, care renăştea pe neaşteptate deasupra marelui cimitir al Italiei.

Trebuie să spunem că pentru Lorenzo această figură retorică de unificare a Italiei a fost şi mai îndepărtată decât pentru alte personaje mai sus amintite.

Lorenzo nu a avut niciodată o concepţie de unitate italică. În calitatea lui de om superior, cum era, nu putea să nu înţeleagă cât de nebunesc era un asemenea vis pe vremea lui, când mai dura încă sciziunea aceea fatală între oraşe, fruct al facţiunilor medievale, cărora numai noii principi reuşiseră să le pună stavilă.

Deşi oraşele italiene, în noul regim de «seniorii» care se crease, câştigaseră ca armonie internă, rămânea totuşi între ele acel sens de trează neîncredere, acel sentiment limitat doar la propriul lor oraş care a durat puternic şi neclintit până când revoluţia franceză a venit să arunce şi în mijlocul nostru germenul unităţii naţionale care a culminat apoi cu renaşterea noastră, adică risorgimento-ul nostru.

Să vedem acum care a fost forma de guvernământ florentin pe vremea Magnificului.

Pentru a înţelege schimbările petrecute în acest oraş, care dintr-un guvern larg popular s-a orientat spre o reală şi pură oligarhie, trebuie să ne reîntoarcem la stadiul în care se afla Florenţa după revolta Ciompilor. Pe bună dreptate se poate spune că acest violent efort al păturii populare, rezolvat într-o reală şi pură anarhie cu deşarte vărsări de sânge, a fost ultima fulgerare a acelor lupte de facţiuni care timp de mai bine de două secole sfâşiase Comuna Florenţei.

Artele majore ca arhitectura, pictura, sculptura reluaseră un mare avânt şi anulaseră privilegiile impuse de puterea păturii populare; puterea se concentra din ce în ce mai mult în mâinile câtorva aleşi; capacitatea artelor minore ca giuvaergeria, ceramica etc. a fost din ce în ce mai redusă; şi extragerile pentru magistraturi se făceau punând în urne nume ale unor persoane de încredere, în aşa fel încât alegerea priorilor se făcea dintr-un număr din ce în ce mai restrâns de cetăţeni.

Prin urmare, au început să se ridice acele familii care se deosebeau ca venituri şi merite politice şi care s-au evidenţiat mai mult în revoluţiile pentru salvgardarea libertăţilor republicane.

Primele familii care s-au afirmat au fost Albizi şi Alberti. Pe de o parte dorinţă de răzbunare şi pe de alta, dorinţă intensă de dominare.

Familia Albizi avusese o rudă, Piero, condamnat în timpul revoltei Ciompilor, avea prin urmare o ură implacabilă împotriva familiei Alberti, care susţinuse partea populară; de aici au decurs exiluri, persecuţii, o scurtă reîntoarcere la vechile partide ale *Bianchi*-lor şi *Neri*-lor, ale *Cerchi*-lor şi *Donati*-lor. Familiei Alberti i s-a adus acuzaţia de simpatie *ghibelină* şi când mai târziu Masso degli Albizi a fost ales gonfalonier, alegerea lui a semnat sfârşitul familiei rivale, care s-a risipit, şi nu numai atât, ci au fost emise noi ordine care în mod practic reduceau la zero suveranitatea poporului.

Până şi gloriosul «partid guelf», care fusese, timp de secole, bastionul libertăţilor florentine, a provocat suspiciuni în ochii noilor conducători: le-au fost luate toate prerogativele, şi mulţi dintre aderenţi au fost excluşi din slujbele publice. În realitate, aceste limitări ale libertăţilor comunale aveau un fundament. Oraşul era istovit de revolte, de facţiuni, de exiluri, de masacre între cetăţeni, care timp de secole pustiiseră şi devastaseră Florenţa;

ajunseseră să înţeleagă că libertatea tuturor se rezolva, în practică, pentru libertatea nimănui şi adesea se sfârşea prin trecerea în libertinajul cel mai desfrânat şi în anarhie.

Aşadar Senioria a concentrat în ea însăşi toată puterea; şi-a arogat dreptul de a angaja mercenari înarmaţi fără a mai recurge la aprobarea Consiliilor; dar să nu credem că toate acestea se făceau în sens aristocratic sau de opresiune pentru popor căci, dimpotrivă, multe familii nobile, care fuseseră în trecut cu totul adverse partidului democrat, cum erau cei din familia Cavalcanti, Pazzi, Ricasoli, Cavicciuli, Buondelmonti, Tornabuoni, au fost obligate să devină populare şi să se înscrie în breslele minore. După ce a fost eliminată familia Alberti, ca vinovată de creare de facţiuni şi discordii, s-a exercitat timp de mai mulţi ani o adevărată dictatură din partea lui Maso degli Albizi, care avea de altfel consilieri aleşi dintre oamenii cu mintea luminată, şi cu o judecată dreaptă, ca Niccolò da Uzzano şi Gino Capponi. Au fost numite şi două Consilii alcătuite din cetăţenii cei mai de vază; Consiliul celor Două sute (*Duecento*) şi al celor o sută treizeci şi unu (*Centotrentimo*); dar s-a spus că aceste consilii se limitau în a accepta şi nu a discuta cele supuse aprobării.

Istoricul Cavalcanti scria că: «justiţia se administra în afara palatului», adică în mici adunări restrânse şi dubioase[1].

Astfel Comuna pierduse caracterul ei special medieval, adică sprijinul cel mai larg al poporului, reprezentat de Consiliile Artelor şi Armelor, de Corporaţii, de priori şi de căpitanii de justiţie. Încă nu se ajunsese la o oligarhie închisă ca aceea a Veneţiei, dar nu mai lipsea mult pentru a se ajunge.

Dimpotrivă, se poate afirma că Florenţa, ţinând seamă cât era de diferită condiţia republicii veneţiene, care ţinea

1 Şi toate acestea se petreceau cu mult înaintea Medicilor. (N.A.) 158

de secole bine strânse în pumn nu numai oraşele de pe peninsulă, ci şi îndepărtatele domenii de dincolo de mare, căutase să se modeleze după forma ei de guvernământ. Comuna dăduse greş în scopul ei principal, adică acela de a da unitate cetăţenilor ei şi teritoriului limitrof; Comuna, deşi glorioasă şi liberă expresie în faţa preponderenţei imperiale şi feudale, adusese cu ea germenii fatali ai disensiunilor interne, aşadar îi lăsase profund deziluzionaţi.

Restrângând funcţiile guvernului şi consolidând organele puterii, s-a sperat să se pună capăt, o dată pentru totdeauna, acelor «subtile abilităţi» pe care Dante le deplânsese încă de pe vremea lui, şi care, după ce erau aprobate în luna lui octombrie, nu ţineau până în mijlocul lui noiembrie.

Între timp, Florenţa, care din necesităţi politice a trebuit să se alăture unor alianţe şi să intervină în războiul dintre Carlo di Durazzo şi Ludovic d'Anjou pentru succesiunea la regatul Neapolului, îşi mărise propriul teritoriu: recucerise oraşul Arezzo, recucerise Pisa după un lung şi glorios asediu, susţinut în mod eroic de pisani, şi obţinuse mult dorita ieşire la mare; avusese în seniorie oraşul Cortona, cucerit de regele Neapolului şi apoi cedat Florenţei. Acestei achiziţii i-a urmat şi aceea a oraşului Livorno, cumpărat de florentini, cu bani, de la Gabriello Mario Visconti. Acestea şi alte războaie, care au durat până în 1433, au slăbit foarte mult Florenţa şi au deschis drum dominaţiei familiei Medici, când după decăderea prestigiului familiei Albizi, din lipsă de succesori demni, Niccolò da Uzzano fiind şi el prea bătrân, singurul om care a părut mai deosebit faţă de alţii, prin popularitate şi minte ageră, a fost Giovanni di Averardo de' Medici, căruia i se spunea şi Bicci.

Comuna se transforma într-o formă de seniorie democratică, în care cetăţeanul eminent îşi asumă o figură de *princeps,* în pură semnificaţie latină de *primus inter pares.*

Pares aveau să fie personalităţile de vază, membrii celor două consilii, dar de altfel în practică totul se reducea la o majoritate de partid, care natural că avea totdeauna şi majoritatea voturilor.

Adversarii Medicilor i-au adus Magnificului învinuirea de uzurpare a puterii şi sufocare a libertăţilor republicane; dar ce putea oare sufoca Lorenzo, care să nu fi fost de mult sufocat, de peste şaptezeci de ani? Oare Lorenzo nu primise moştenirea tatălui său Piero, a bunicului său, Cosimo, şi a străbunicului său, Giovanni? Şi acesta, la rândul său, nu-i urmase lui Maso şi lui Rinaldo degli Albizi, Gino Capponi, Niccolò da Uzzano, care realizaseră încă de pe atunci un fel de dictatură în noua oligarhie florentină?

Este un lanţ care începe de la revolta Ciompilor şi ajunge până la moartea lui Piero de' Medici.

De altfel, nu era vorba de un episod de uzurpare, limitată numai la Florenţa, ci de un fenomen social care cuprindea întreaga Italie. Era o evoluţie politică provenită prin forţa lucrurilor; la fel ca la Florenţa, şi în alte părţi Comunele îşi epuizaseră sarcina lor, prin urmare se simţea nevoia unor noi forme de guvernământ. În Italia, senioriile se înfiinţaseră încă de pe vremea lui Dante.

Era un progres? Sau un regres? În orice caz, era o nevoie resimţită pe plan universal, un fenomen social în vederea căutării unor mai bune orânduiri, întotdeauna dorit cu ardoare de către popoare.

După moartea lui Niccolò da Uzzano, în Florenţa numai doi oameni ar fi putut aspira la succesiune: Rinaldo degli Albizi şi Cosimo de' Medici. Am mai spus că puterea familiei Albizi era în declin, sau mai degrabă simpatia poporului faţă de ei era în declin. Putem afirma că însuşi Albizi, printr-o mişcare impulsivă şi prost calculată, a fost cel care a determinat propria sa ruină tocmai când credea că-şi zdrobeşte adversarul.

Condamnarea la exil a lui Cosimo (trebuia să fie

condamnare la moarte, dar nu au îndrăznit s-o facă, de teama poporului şi deoarece Cosimo îşi găsise judecători care s-au lăsat cumpăraţi) a provenit dintr-o reală şi proprie conspiraţie realizată prin întinderea unei curse. În orice caz, Cosimo a ieşit în mod strălucitor din această uneltire, iar familia Medici şi mai puternică.

Secretul succesului acelei politici, care i-a adus lui Cosimo meritul apelativului de *pater patriae,* constă în cumpătarea sa înţeleaptă şi bunul său simţ, pur popular, calităţi care au stat în mare măsură la baza formării caracterului lui Lorenzo.

O maximă care i s-a atribuit îl sintetiza astfel:

« În timp ce voi mergeţi drept spre lucrurile infinite, eu mă opresc la cele finite; voi sprijiniţi scările voastre de cer iar eu le înfig cât mai bine în pământ, pentru a nu zbura atât de sus, de unde lesne aş putea să cad».

Nu-i o filozofie prea elevată dar este foarte înţeleaptă; a trăi în realitate şi nu în fantezie.

Şi experienţa oligarhică se putea numi eşuată. Cei puţini nu realizaseră nimic mai mult decât cei mulţi; menţinuseră oraşul în mai puţine disensiuni şi în mai multă armonie, dar nu fuseseră în stare să evite competiţiile între familiile cele mai puternice, nu se pricepuseră să evite corupţia şi negocierea care se făcea cu justiţia. Mai mult decât atât, Florenţa decăzuse din poziţia sa anterioară, ceea ce era grav pentru un oraş de negustori şi zarafi; era nevoie de o administraţie înţeleaptă, mai mult decât de un guvern puternic, şi nimic altceva nu era mai potrivit în situaţia creată decât administraţia unui bun negustor şi bun bancher. De aici alegerea lui Cosimo; alegere care nu înşelase speranţele.

Era fatal ca puterea să se concentreze în mâinile unui singur om: acel singur om a fost Cosimo, după cum mai târziu i-au urmat Piero şi Lorenzo; dacă ei nu ar fi păstrat această moştenire, ea ar fi încăput pe alte mâini, fără

îndoială mai puţin demne.

Un guvern bazat pe Corporaţiile Artelor nu avea rost să mai dăinuie, acum când artele erau atât de decăzute: mă refer la «arte» în sensul industriei artizanatului, deoarece manufacturile, care aduseseră cândva celebritatea Florenţei în lumea întreagă, nu mai erau acum monopolul acelui oraş, se universalizaseră, şi Florenţa resimţea în mod grav concurenţa.

Să nu ne surprindă, prin urmare, dacă nu mai apare numirea de Arte în constituţia Florenţei încă din 1458. Este natural ca familia Medici, după ce a ajuns la putere, să aibă grijă să o păstreze şi să ia armele din mâna duşmanilor, încât după ce Cosimo a primit conducerea republicii nu au mai rămas decât aparenţele vechii structuri comunale; Senioria a început să-şi formeze o armată şi între timp a ridicat toate armele de la cetăţeni; măsură înţeleaptă, de altfel, din partea celui ce îşi amintea cum aceşti cetăţeni făcuseră uz de ele în trecut.

În aparenţă, structura era intactă dar, în realitate, posturile de comandă erau încredinţate cetăţenilor devotaţi Casei Medici şi în care se putea avea încredere; la alegerile ce aveau loc «cei ce scoteau voturile din urnă» foarte abili, ştiau bine care nume puteau fi trase la sorţi şi care nu.

Reforma cadastrului care a echilibrat impozitele, lovind în cei mai înstăriţi, a fost cu bună ştiinţă acceptată de popor; multe familii de la oraşe au devenit proprietare de moşii ca să scape de greutăţile vădit mai mari din viaţa urbană; şi astfel oraşul, încet-încet, s-a mai desconcentrat şi capitalurile investite mai înainte în industrii acum se investeau în terenuri.

La moartea lui Piero Gutosul, cei care doreau cu ardoare reîntoarcerea vechilor instituţii republicane au sperat ca guvernul ajuns în mâinile celor doi copii să nu dureze decât vreo câteva săptămâni: dar Lorenzo avea să le ofere acestora cea mai mare deziluzie.

O dată cu venirea în guvern a lui Lorenzo, prerogativele Comunii au fost şi mai restrânse; în loc de Consiliul şefului justiţiei şi al armatei, şi Consiliul poporului, s-a creat o singură «autoritate», rămânând doar un Consiliu suprem format din cetăţeni de încredere, devotaţi partidului mediceu. Cu aceasta, Lorenzo urmărea să dea statului o tot mai mare unitate de putere şi de acţiune. Într-un cuvânt, era o concepţie modernă care a fost continuată şi în vremurile foarte apropiate de noi; a nu risipi ci a concentra forţele.

Putem spune oare prin aceasta că întreg poporul florentin era fericit sub conducerea lui Lorenzo? Poporul era de partea lui Lorenzo fiindcă în Florenţa domneau ordinea şi bunăstarea, dar existau şi nemulţumiţi. Am văzut totuşi că substratul acestei nemulţumiri era cu totul personal; ura îndârjită şi ranchiuna familiilor private care s-au revărsat în sângeroasa zi de 26 aprilie 1478.

Episod care nu are prea mare importanţă asupra nemulţumirii Florenţei, nici asupra unei presupuse rele guvernări medicee; este un adevăr istoric care afirmă că sunt mai multe conspiraţii împotriva celor blânzi decât împotriva tiranilor feroci. Florenţa este o dovadă a acestui adevăr. Conspiraţiile uneltite sub Cosimo Bătrânul, sub Piero, Lorenzo, nu au mai fost sub mâna de fier a lui Cosimo I, şi nici sub vigilenţa precaută a marilor duci, descendenţii săi.

Nici măcar sub josnicul Alessandro nu a fost nici o adiere de rebeliune în Florenţa; poporul, care de altfel era potolit de ferocele tiran, nu a mişcat un deget. Episodul lui Lorenzino este cu totul altceva decât o conspiraţie. A fost o revoltă izolată a unui intelectual, a unui suflet închis şi neînţeles, care a făcut uz de singurul mijloc existent ca să poată distruge de pe faţa pământului un monstru.

Abilitatea politică a lui Lorenzo nu s-a văzut în război, ci în timp de pace. Mişcarea, peste măsură de îndrăzneaţă în

aparenţă, dar îndelung meditată, a vizitei sale la regele Ferrante din Napoli a fost o capodoperă de diplomaţie.

Să observăm cu atenţie: nu a fost acţiunea necugetată a unui temerar, asemănătoare aceleia care l-a dus pe bietul Gioacchino Murat în faţa plutonului de execuţie la Pizzo di Calabria; nu a fost nesocotita parodie a lui Piero Nenorocosul, care şi-a făcut iluzia că reproduce gestul patern, prezentându-se înaintea lui Carol al VIII-lea pentru a trata salvarea Florenţei; dacă Lorenzo s-a decis la un pas de asemenea gravitate, a făcut-o pentru că «ştia» că joacă având în mână o carte foarte mare.

Cunoscător profund al oamenilor, deşi foarte tânăr pe vremea primei sale vizite la Napoli, studiase psihologia complexă a regelui Ferdinando şi îi descoperise din prima clipă punctele sale slabe: sensibilitatea la adulaţie, la teamă, la elocvenţă, la bani: într-un cuvânt, sensibil faţă de toate acele forţe exterioare care ating de obicei firile temătoare şi grosolane. Regele Ferrante, nu prea cult, rămânea cu ochii holbaţi în faţa erudiţiei profunde a lui Lorenzo, cunoscător a atâtor poeţi şi filozofi; era orbit de bunul gust florentin, de estetismul lui Lorenzo, de felul lui de a vorbi armonios şi elegant, de raţionamentele logice şi convingătoare. Lorenzo îşi dăduse seama, încă de pe atunci, că îl «impresionase» pe regele Ferrante. Să mai adăugăm şi ceea ce ştia Lorenzo, din surse tainice, de adevăratele sentimente nutrite de rege pentru papă şi de papă pentru rege.

Era fără îndoială în posesia unor secrete de stat despre care regele Ferrante nu avea nici o bănuială; deţinea taina schimburilor epistolare între familia Sforza, Cosimo, bunicul său şi Piero, tatăl său; avea informaţii secrete despre Paris, Milano, Veneţia şi politica urmărită de acea republică. Prin urmare, nu s-a dus la regele Neapolului nepregătit, ci cu date precise de fapte şi cu probe palpabile. Şi dacă regele a fost convins de ideea de a desface alianţa cu pontificele şi a

încheia o pace separată, fapt foarte grav, înseamnă că Lorenzo a ştiut să-i ofere regelui din Napoli o puternică contrapartidă compensatoare şi să-i demonstreze, în mod clar şi evident, că alianţa cu Lorenzo valora mai mult decât cea cu Sixt.

Conspiraţia Pazzi-lor a dus în mod fatal la şi mai grave restricţii din partea guvernului republicii. A fost instituit un Consiliu al celor Şaptezeci *(dei Settanta),* un fel de senat, care în mod necontrolabil şi necriticabil alegea magistraţii şi seniorii.

Din acest consiliu făceau parte «Cei opt cu practica» echivalând cu un Minister de externe şi de război; apoi era un fel de minister al Afacerilor interne, compus din doisprezece procuratori şi «Opt magistraţi» autorizaţi pentru administrarea orăşenească.

În realitate, numirea celor Şaptezeci era făcută în urma propunerii lui Lorenzo, prin urmare în mod practic puterea era toată în mâinile sale; câţiva ani mai târziu, numirea Senioriei nu a mai fost transmisă celor Şaptezeci, ci unei comisii de şaptesprezece cetăţeni, din care făcea parte şi Lorenzo.

Cât priveşte apoi problema relaţiilor cu alte state, Magnificul în persoană trata de la egal la egal cu cei mai de vază oameni ai Europei, fără a mai trece prin nici un fel de instituţii sau magistraturi. Singurul făuritor al echilibrului italian, timp de douăzeci şi doi de ani, a fost Lorenzo. Numai el a intervenit cu priceperea sa excelentă şi cu strădania sa pentru a deturna primejdiile războiului şi pentru a înfrâna râvna şi nerăbdarea. O tacită gratitudine, pentru preaînţeleptul său arbitraj, i-a fost recunoscută în unanimitate.

El a fost omul păcii, nu al războiului.

În 1489, când războiul dintre Inocenţiu al VIII-lea şi regele din Neapole părea de neînlăturat, Lorenzo l-a sfătuit pe Inocenţiu să caute o înţelegere cu duşmanul, sau să mai

întârzie, dacă nu avea suficiente forţe pentru a-l face pe rege să ia o hotărâre mai bună, dar în orice caz să nu ceară sprijinul Spaniei sau al Franţei. De aceea este îndreptăţită definiţia pe care i-a dat-o un istoric, numindu-l «acul balanţei între principii Italiei».

A păcătuit oare prin orgoliu, Lorenzo, când i-a scris fiului său, Giovanni, că «o dată cu casa dispărea şi oraşul» adică o dată cu Casa Medici dispărea şi Florenţa, una fiind legată de cealaltă prin acelaşi destin? Dacă a fost orgoliu, a fost un orgoliu legitim, în măsura în care, dintre toate familiile florentine, unele din ele fiind de foarte nobilă şi îndepărtată viţă, care nu reuşiseră să facă pace şi orânduiri trainice Florenţei, ci un lanţ nesfârşit de disensiuni şi lupte între fraţi, această unică familie de origine populară ştiuse să asume în ea însăşi nu numai puterea, ceea ce ar fi fost cel mai neînsemnat fapt, ci toate aspiraţiile unui popor, dându-i o unitate şi o armonie care ar fi părut o nebunie s-o fi sperat în regimurile libere republicane. În scurta sa viaţă de om politic, noi vedem că gândirea lui Lorenzo a fost dreaptă, precisă şi îndreptată spre un singur ţel: nu exista în firea lui acel pescuit în ape tulburi, specific politicii tuturor seniorilor vremii; nici căile întortocheate şi întunecate ale unei diplomaţii şirete, mai mult joc decât ştiinţă, ci nobile vederi largi, sincere şi evidente; o supremaţie exercitată fără violenţă şi fără efort, recunoscută aproape cu un consimţământ unanim.

Realitatea este că, în nici o altă perioadă a istoriei sale tulburi şi tumultoase, Florenţa nu a fost mai unită, mai puternică şi mai armonioasă, şi nimeni nu va putea afirma că acolo domnea o tiranie susţinută de forţa armată sau de teroare. Teroarea va domni mai târziu, sub alţi membri ai familiei Medici, care nu erau cei din ramura adevăratei viţe străbune.

XII. «CE FRUMOASĂ-I TINEREŢEA!»

Poezia lui Lorenzo încă n-a fost apreciată de critica modernă la valoarea ei reală.

În general se tinde la devalorizarea întregii poezii din Quattrocento, care deşi trece drept secolul de aur al artei, este considerat decadent în ceea ce priveşte poezia. La această părere a contribuit o deviaţie de la versificarea spontană şi plină de prospeţime a trecentiştilor, acea calchiere, adesea plată şi simplistă, a căilor clasicismului, până a ajunge la imitaţii servile şi câteodată insuportabil de plicticoase.

Totuşi, dacă «nu a avut faimă bună», din punct de vedere poetic vorbind, secolului al XV-lea «poate că mai mult decât orice altceva i-a dăunat faima extraordinară a vremurilor ce aveau să urmeze; deşi nu putem să nu-i învinuim de nepăsare faţă de acest secol pe istoricii literaturii noastre»[1]. Noi adăugăm: nu numai că i-a dăunat «faima vremurilor care au urmat», ci şi mai mult, aceea a «vremurilor dinaintea lui».

E ştiut faptul că în primul rând critica este o sinteză complexă a «modei»: când iese la iveală un model preferat, nu mai sunt ochi pentru alte modele; sau puterea unui idol zeificat ani de-a rândul poate fi năruită într-o clipă. Au fost perioade când Dante a fost numit «poet de cizmari» şi când Arcadia a depăşit succesul clasicismului; perioade când Giambattista Marino a fost considerat mai mare decât Petrarca[2]. Prin urmare, nu trebuie să ne uimească faptul că,

---

1 Giosuè Carducci, *Prefaţă la poeziile lui Lorenzo de' Medici*, ed. Barbera, 1859 (N. A.)

2 Într-o perioadă din '800, s-a spus că Lorenzo Stecchetti (O. Guerrini) ar fi fost superior lui Carducci. (N. A.)

până la jumătatea secolului trecut, Lorenzo era încă ignorat ca poet şi că de la el nu rămâneau decât rarele ediţii şi rarele manuscrise din biblioteci.

Carducci reevoca prima ivire a unei licăriri de poezie în sufletul lui Lorenzo, pe care el o leagă de o prietenie a lui Lorenzo din tinereţe, născută la Pisa în 1465, când s-a dus să-l întâlnească pe Federico de Aragon, vlăstar nobil al acelui rege crud, perfid şi feroce, care a fost regele Ferrante din Napoli.

Am mai amintit despre prietenia lui Lorenzo faţă de tânărul principe; prietenie care i-a fost de mare folos, fără îndoială, atunci când, cu o îndrăzneală oarbă, el a venit la Napoli, lăsându-se în mâinile celui mai cumplit duşman al său. Ne putem gândi chiar la faptul că această prietenie din tinereţe i-a salvat viaţa. Cei doi tineri, pe care pe bună dreptate îi putem numi «regali», maiestuoşi ca doi regi, s-au cunoscut prin urmare la Pisa şi au simţit spontan o simpatie unul pentru celălalt. Federigo avea un suflet nobil şi cald; poate că numele său de botez îl făcea să aibă înclinaţii spre poezie, reamintindu-l pe marele Federigo al II-lea, reprezentantul şcolii lirice siciliene; şi, discutând despre poezie, Federigo şi-a exprimat o dorinţă: fiindcă atât Cosimo cât şi Piero de' Medici colecţionaseră cele mai rare codice ale antichităţii, nu ar fi putut oare Lorenzo să-i procure un codice în care să fie culeasă lirica cea mai de preţ a anticilor? Şi Lorenzo, «nu fără mare strădanie», i-a trimis, în '66, un codice *in-folio* unde, în afara unor numeroase versuri ale şcolii siciliene, mai erau şi unele ode de-ale sale. Acestea au fost primele încercări poetice ale lui Lorenzo, pentru eternizarea tinerelor, iubite sau admirate de el, ca Lucrezia Donati şi Simonetta Vespucci.

«Şi e plăcut să-l auzi pe Lorenzo de' Medici povestind cu înflăcărarea şi expresivitatea unui poet, în comentarea sa, cum de la un sicriu a început în sufletul lui cunoaşterea universală a dragostei şi a vieţii.»

«O duceau la locul de veci pe prea încântătoarea Simonetta Cattaneo, iubită de Giuliano de' Medici...» La acest paragraf este necesară o precizare a acelui cuvânt «iubită». Iubită, desigur aşa cum Dante a iubit-o pe Beatrice în a doua sa întâlnire, când încântătoarea fiinţă l-a salutat răspunzând gentileţei sale. În alt fel Simonetta nu a putut fi iubită nici de Giuliano, nici de Lorenzo.

De curând căsătorită cu Marco Vespucci, şi regina turnirului, frumoasa Simonetta a trăit cât trăieşte un trandafir, durata unei dimineţi.

Această plăpândă floare genoveză, care i-a inspirat, ca un meteor în treacăt, pe pictori şi pe poeţi, căci avea şaisprezece ani, când a fost mireasă la Florenţa, şi pesemne că în pieptul ei se cuibărise de pe atunci morbul subtil ce îi stinse viaţa, când a murit nici nu împlinise şaptesprezece ani. Aşadar, dacă a fost dragoste, n-a fost decât o dragoste literară, după modelul celeia din *Vita Nova.*

«Acerbitatea morţii şi frumuseţea uluitoare chiar a cadavrului ei stoarse lacrimi poporului, iar pe cei docţi îi inspiră să scrie versuri în care o numiră divină; şi poate c-o făceau ca o măgulire adusă lui Giuliano.» (Carducci).

De ce din «măgulire»? Carducci poetul nu putea admite că se exalta pur şi simplu graţia şi frumuseţea unei făpturi răpită în floarea vârstei? Din «măgulire» faţă de cine, în Florenţa republicană din Trecento, se exaltă graţia şi frumuseţea prea timpuriu trunchiată a Bicei Portinari, căsătorită Bardi?

«Patru epigrame, care au părut greceşti prin iscusimea lor, scria un tânăr din Montepulciano[1] (avea douăzeci şi unu de ani), dar care redând imaginea ei suav îndurerată şi întristată de norul morţii aveau să umbrească coloritul sclipitor al unui faimos poem.»

1 Angelo Poliziano. (N. Tr.)

«Şi Lorenzo, plimbându-se pe înserat cu un prieten al său, văzând în splendida noapte de aprilie o stea foarte strălucitoare, lucind mai mult decât luceau celelalte:

— Să nu fim uimiţi - spuse prietenului - căci sufletul acelei nobile făpturi sau s-a transformat în această nouă stea sau s-a contopit cu ea.»

«Şi în zilele ce-au mai urmat, purtându-şi paşii singur şi gânditor pe încântătoare pajişti, descoperind printre altele o floare de Clizia[1] s-a gândit: „Iute, căci se apropie seara şi floarea aceea ar pierde prea dulcea viziune a iubitului ei; dar aurora binefăcătoare i-ar reda Cliziei înfăţişarea astrului dorit; lumii însă cine-i va reda lumina celei ce-a murit?”»

Tot astfel şi Carducci. Aşadar, nu trebuie să ne mirăm prea mult de o imitaţie atât de evidentă a vechilor scheme clasice, din partea poeţilor din Quattrocento, dacă însuşi Carducci, comentându-i, se lasă purtat, nu ştiu dacă în mod inconştient, să scrie o proză, oarecum artificioasă, care e neîndoielnic mai apropiată de Quattrocento decât de Ottocento. Mulţi critici nu şi-au dat seama că poezia lui Lorenzo se diferenţiază în mod substanţial de aceea a lui Poliziano, a lui Pulci, a lui Bojardo; e un Lorenzo care nu este dantist nici petrarchist, nici teocritian, ci doar poet florentin şi toscan, de o prospeţime şi de o spontaneitate necunoscută altor poeţi din vremea lui.

Se tinde a-l sui pe o treaptă mai înaltă pe Poliziano prin comparaţie cu el, fără a remarca faptul că Ambrogini este într-adevăr un minunat poet imagistic, un stilist clasic, dar plat discipol al schemelor, când şi când hiperbolic şi artificios. Se exaltă la el abilitatea în detrimentul adevăratei poezii; se preamăreşte impecabilul versificator al *Giostrei* (Turnirul), dar când ne sunt aduse fragmente antologice din el, nu ştim cum să mai ieşim din *Fie binevenită luna mai. Eu*

1 Clizia (mit.), nimfă părăsită de Apollo, a murit cu privirea fixă spre soare şi a fost transformată în floarea-soarelui. (N.Tr.)

mă aflam (dragi) fete, *într-o bună dimineaţă,* şi din *Eu mă aflam într-o zi singur singurel* [1]: deoarece aici este într-adevăr poezie, dincolo de schemele clasice. Dacă examinăm cu minuţiozitate *La Giostra,* care este cea mai completă compoziţie poetică a lui Poliziano, suntem încântaţi de agera dezinvoltură şi de eleganţa fluidă a penei poetului, desfăşurându-se fără nici un efort; dar în afara unei forme impecabile, şi a unei impecabile măiestrii de imagini, esenţa poemului ne lasă reci şi ici şi colo ne smulge un zâmbet de suficienţă, când nu ne simţim zdruncinaţi de spiritul de prefăcătorie aulic care străbate întreg poemul într-un mod plictisitor.

Şi cum să nu zâmbeşti în faţa «înaltei minţi a baronului toscan»/Cel mai tânăr fiu al etruscei Leda?» Cum să nu zâmbeşti când vezi transformată pe acea minunată mamă florentină, care a fost Lucrezia Tornabuoni, în «mitica amantă a lebădoiului jupiterian?» Şi cum să nu zâmbeşti în faţa unui Lorenzo şi a unui Giuliano transformaţi în Castor şi Polux?

Am fi tentaţi să ne îndoim dacă Ambrogini a făcut cu seriozitate poezia sau s-a distrat cu parodii când a adus în scenă pe Elena şi Ahile, făcând o comparaţie între *Iliada* şi «noua lră» care trebuia să celebreze «dragostea lui Julio şi armele!»

Inspiră aproape milă să vezi amestecată o autentică poezie cu laude atât de hiperbolice pentru un turnir pregătit în care se luptă cu arme de argint... şi ajungem să ne întrebăm dacă este vorba de acelaşi poet cel ce deranjează pe Icar şi pe Tritonia şi pe «sacrosancta zeiţă fiica lui Jupiter» pentru a exalta «vechea glorie şi celebrata onoare» a «familiei Medicee» şi a «Măreţului Cosimo, italică splendoare», cu acela care cântă mai târziu natura în

1 *Ben venga maggio, I' mi trovai, fanciulle, un bel mattino* şi *I' mi trovai un di tutto soletto*.

octave ca acestea:

Quanto è più dolce, quanto è più sicuro
seguir le fere fuggitive in caccia
fra boschi antichi fuor di fossa o mura
e spiar lor covil per lunga traccia!
Veder la valle e ‘l colle e l’aer puro
l’erbe e' fior, l'acqua viva chiara e ghiaccia!
Udir gli augei sverlar, rimbombar l'onde
e dolce al Vento mormorar le fronde!

Quanto giova a mirar pender da un'erta
le capre e pascer questo e quel virgulto;
e ‘l montanaro all’ombra più conserta
destar la sua zampogna e ‘l verso inculto!
Veder la terra di pomi coperta,
ogni arbor de' suo’ frutti quasi occulto;
veder cozar monton, vacche mugghiare,
e le biade ondeggiar come fa il mare!

Or delle pecorelle il rozzo mastro
si vede alla sua torma aprir la sbarra:
poi quando move lor co ‘l suo vincastro,
dolce è a notar come a ciascuna garra.
Or sì vede il villan domar col rastro
le dure zolle, or maneggiar la marra:
or la contadinella scinta e scalza
star con l'oche a filar sotto una balza[1].

---

1 *Câtă plăcere, câtă voluptate/ Îţi dă gonitul fiarei care trece/ Prin codrii vechi departe de cetate/şi urma până-n scorburi a petrece! / Să vezi văi, dealuri, aer, mult curate,/larbă şi flori şi clara sursă rece/ Păsări s-auzi şi freamătul de unde/ şi frunze murmurând în vânt, prea blânde!/ Ce bucurie să priveşti pe o colină/ cum capre pasc din tinere vlăstare,/ iar munteanul dorul şi-l alină/ cimpoiul desumflând sub dese-umbrare! / Să vezi apoi de pomi livada plină/şi arborii îmbogăţiţi de roade;/*

Aceasta este poezie şi e poezie adevărată: o idilă a lui Teocrit, un peisaj de Corot, o schiţă a lui Fattori sau Signorini. Aici îl găsim pe adevăratul Poliziano care nu mai are falsa poleire a poetului de curte. Poezia lui Lorenzo este imună la asemenea hiperbole şi dacă şi el poate fi învinuit de imitaţii după schemele clasice, acest fapt se datorează acelei mode căreia nici un poet al vremii nu i s-a putut sustrage. Dar noi nu ne uităm numai la forma exterioară ci şi la esenţa intimă a poeziei; şi la Lorenzo, chiar atunci când forma îl face să păşească pe căile bătute şi de clasici, totdeauna apare la suprafaţă o candoare personală şi o transparenţă a simplităţii care dezvăluie natura intimă a omului.

În primele lui sonete şi în comentarea lor, se resimte din plin influenţa dantescă a *Vieţii noi,* încât întreaga lor comentare se poate spune că nu este decât o imitare a scrierii din tinereţe a lui Dante. Pretextele ideii şi stilul sunt foarte evidente.

«Muri în oraş o femeie... ce cu nobleţe omenească era ce-i drept dotată...» «Muri acea prea încântătoare fiinţă...» «... singur şi gânditor eu mă plimbam...» etc.

Acestei lamentări provocate de dispariţia preagingaşei făpturi, care a fost într-adevăr Simonetta Vespucci, i-a urmat o mai elaborată compoziţie poetică, intitulată *Selve d'amore (Păduri de iubire),* ca şi cum poetul ar fi fost descumpănit şi rătăcitor într-o confuzie de durere şi

---

berbecii ce se-mpung şi vaci mugind/şi lanuri de grâu ca marea unduind! /
Pe necioplitul păzitor de turmă/ Vezi cum deschide poarta de la strungă/ Mânând cu biciul oile din urmă/ Mai mare drag a le vedea cum zburdă./ Acum şi pe ţăran îl vezi cum scurmă/ Cu săpăliga brazda cea mai dură/şi ţărăncuţa cea descinsă/ Torcând sub râpi la lână-n furcă prinsă./ (N. Tr.)

meditaţie, care se înalţă încet-încet spre sublimarea obiectului iubit.

Nici o hiperbolă în aceste *Selve d'amore,* ci o moderaţie armonioasă şi senină, fluide versuri spontane, niciodată forţate de imagini sau de rimă; şi totdeauna cu revenirea, chiar şi în necazurile dragostei pământeşti, a dragostei pentru natură, cântată ca etern balsam al oricărei dureri.

Reîntoarcerea primăverii. Nu este un Botticelli care să zugrăvească cu eleganţa lui şi cu preţiozitatea lui decorativă, ci este omul de pe câmp, vânătorul, obişnuit să vadă cum se ivesc zorii dimineţii mijind clipă de clipă:

Romperanno i silenzi assai men lunghi
cantando per le frondi allor gli uccelli;
alcun al vecchio nido par ch'aggiunghi
certe festuche e piccoli fuscelli.
Campeggeran ne' verdi prati i funghi:
liete donne corranno or questi or quelli.
Lascerà il ghiro il sonno e 'l luogo ov'era
e l'assiuol şi sentira la sera [1].

Astfel zugrăveşte un adevărat poet care nu caută preţiozităţi literare: omul simplu care cunoaşte viaţa câmpenească, şi nu dintr-o imitaţie *tibulliană,* ci după observarea directă:

Sentirai per l'ombrose e verdi valli
corni e zampogne fatte d'una scorza
di salcio o di castagno: e vedrai balli
degli olmi all'ombra, quando il sol più sferza.

1 *Or rupe aste tăceri ca mult mai scurte/cântând prin frunze atuncea, păsăretul;/la vechiul cuib părea-vor a aduce/o aşchie un fir de iarbă şi penetul./Vor răsări ciuperci pe fragezi câmpuri/ spre-a fi de vesele femei culese./Lăsa-va veveriţa somn şi scorburi/şi în amurg s-or zbate aripi de fluturi./* (N. Tr.)

Nereo e le figlie in mar avran bonaccia
mostrerà il mondo lieto un'altra faccia [1].

Şi chiar atunci când mâna poetului furată de erudiţie e readusă, după gustul vremii, printre miturile Eladei şi printre divinităţile Olimpului, poezia lui Lorenzo rămâne mereu umană, încadrată în acea sobrietate toscană, al cărui prototip a fost Lorenzo.

Şi vârsta lui Saturn este descrisă într-o doară, aşa cum ar vedea-o un paznic cumsecade de pe câmpul moşiei pe care o păzeşte.

E si potea veder in una stoppia
col lupo lieta star la pecorella,
senza sospetto l'un dell'altro, in coppia;
non fèro il lupo allor non timida ella,
nè la volpe era maliziosa e doppia:
e non bisogna che la villanella
pei polli tenga il botol che la cacci:
ma par se pur vi vien, festa li facci.

La lepre e 'l bracco in un cespuglio giace
l'un non abbaia e l'altro ancor non geme;
tra 'l veltro e 'l cavriuol e 'l cervo è pace
ne alcun ne' piè veloci spera o teme:
scherzan tra loro e provocar lor piace
talor l'un l'altro; e se corrono insieme,
non corron per fuggire il fèro morso
ma sol per superar l'un l'altro in corso.

Non teme la pernice che 'l terzuolo

1 *S-auzi prin verzi şi-umbroase văi, pe-alocuri/corni şi cimpoaie, scoase dintr-o scoarţă/de sălcii ori castani ; vedea-vei jocuri/ de ulmi în umbră soarele când arde./ în mări Nereu şi fiice s-or bucura de pace/Curând senină faţa lumii se va face./* (N. Tr.)

la stringa, come il ferro suol tanaglia;
nè restar presa sul restar del volo
dallo sparvier quando è grassa la quaglia.
Gode lo smerlo che dal basso suolo
la lodola cantando al ciel su saglia:
ne alla serpe dubitar bisogna
d'esser esca a' pulcin délia cicogna [1].

Dacă prin stil cunoaştem omul, în aceste versuri îl recunoaştem întru totul pe Lorenzo, om pe de-a întregul sănătos, chiar şi în necazurile iubirii, al cărui spirit senin transpare şi în îndurerarea sentimentului. Născut din popor, născut din oameni de la ţară, Lorenzo îşi păstrează prospeţimea primei generaţii a neamului său, în fiece manifestare a vieţii sale de artist. Şi în timp ce Poliziano şi Pulci sunt artificiali ingenui şi lipsiţi de graţie, Lorenzo ne apare sincer şi pătimaş. Chiar şi în accentuarea şi în armonia versului său transpare totdeauna ceva pasionant, melancolic, anxios. Cred că însuşi *fra* Girolamo ar fi fost stânjenit dacă ar fi vrut să-i aducă acuzaţii documentate de corupţie, ca să nu mai subliniem faptul că el nu a cunoscut pesemne nici un singur vers din Lorenzo.

Este într-adevăr straniu cum se perpetuează şi se repetă

---

1 *Puteai vedea pe-o mirişte intimă,/la sfat prietenos, un lup şi-o oaie/netemători, cu inima deschisă,/el nu sălbatic, ea foarte vioaie; /nici vulpea de făţărnicie-atinsă:/şi nu-i nevoie deci ca pe-o potaie/ţăranca s-o asmuţă, s-o gonească/ci dacă vine, bine s-o primească./*
Ogarul în tufiş c'un iepur zace/dar nici nu latră primul nici cellalt geme;/intre ogar şi căprior e pace;/de urmărire nimeni nu se teme;/haz şi hârjoană doară mult le place,/mereu unul cu altul să se joace/căci nu de frica muşcăturii-aleargă/ci doar ca unul pe-altul să se întreacă./
Şi potârnichii frică n-o să-i fie/de şoim c-o prinde precum fieru-n cleşte/nici prepeliţa grasă, durdulie/de-eretele cel crud nu se fereşte;/se bucură de cânt de ciocârlie/un uliu când în zori spre cer ţâşneşte;/nici şarpelui acum nu-i mai e frică,/momeală a fi pentru o barză mică./ (N. Tr.)

unele idei banale în decursul veacurilor, şi e şi mai straniu că nu s-a ridicat încă nici o acuzaţie de corupţie publică împotriva poeţilor îmbâcsiţi de trivialitate, şi în schimb s-au scandalizat pentru un sănătos şi plin de viaţă *Triumf al lui Bachus şi al Ariadnei (Trionfo di Bacco e Arianna).* Dar e totuşi lesne de înţeles: ceilalţi poeţi nu erau şefi de guvern, prin urmare otrava politică nu avea de ce să se împroaşte împotriva lor. Cum putea fi corupător un poet care cânta astfel pentru iubirea lui pierdută în veşnicie:

Se pur la bella donna non mi rendi,
serri un placido sonno gli occhi molli:
se dormendo la veggo, tu difendi
la vita col pensieri erranti e folli.
O sonno, che col pianto ognor contendi
di prender gli occhi, spiana gli alti colli,
l'aspra via leva e sassi e boschi e fiumi
e mostrami d'appresso i vaghi lumi.

Io veggo un non so che nell'ombra scura
un foco è che di cielo in terra casca
quasi un vapore: e la sua luce pura
arriva in terra e par che lì rinasca:
torna la fiamma in verso 'l cielo e dura,
senza che novo nutrimento il pasca.
Qualche propizio nume agli occhi mostra
che presto rivedrem la donna nostra [1].

1 *De înapoi nu-mi dai pe mândra doamnă,/tu dulce somn, să strângi a mele pleoape:/în vis de-o văd, că aperi tu înseamnă/ cu gânduri vane, viaţa-mi îndeaproape./O somn pe care plânsul te îndeamnă/ochii să-mi iei, tu stânci, păduri şi ape/să netezeşti şi'naltele coline,/şi să-mi arăţi doritele lumine./*
Eu văd un nu ştiu ce în umhra-obscură,/un foc ce pe pământ din cer se lasă/un abur doar şi-a lui lumină pură/căzând pe ţărnă pare să renască:/Întors în cer, acelaşi foc îndură/ în timp, arzând fără să se hrănească./Un zeu propice ochilor arată/ că vom vedea pe doamna

Delicat simţământ care nu este desigur al păgânului poet al operei *Ars Amatoria,* ci demn «de acel nobil poet profund şi neîntrecut maestru graţie căruia Laura a avut pe pământ onorurile cereşti».

Dar să analizăm acum o altă poezie de dragoste a Magnificului: suavul mic poem *Corinto;* în ciuda tuturor reminiscenţelor clasice pe care le putem găsi, el rămâne totuşi printre cele mai proaspete şi personale poezii ale lui Lorenzo: atât de modern ca formă, încât s-ar putea spune că i-a servit drept model lui Giovanni Pascoli. Acest mic poem, prin conţinutul său, prin mediu, prin figurile personajelor, s-ar fi pretat mai mult decât oricare altul să cadă în senzual, dacă ar fi fost tratat de o mână mai uşoară decât cea a Magnificului.

Micul poem are un început de o solemnitate şi o seninătate într-adevăr vergiliană:

La luna in mezzo alle minori stelle
chiara fulgea nel ciel quieto e sereno
quasi ascondendo lo splendor di quelle:

e ‘l sonno aveva ogni animal terreno
dalie fatiche lor diurne sciolti
e il mondo è d’ombre e di silenzio pieno [1]*.*

Şi tânguirea păstorului Corinto pentru frumoasa şi insensibila nimfă Galateea se pierde în tăcerea câmpiei aidoma cântecului privighetorii. Ne-am fi aşteptat aici la o iubire sălbatică şi senzuală, impregnată toată de păgânism.

---

adorată./ (N. Tr.)

1 *Frumoasa lună-ntre micuţe stele/clar strălucea pe cerul calm, senină/ aproape-umbrind splendorile-acele:/*
Toată făptura-şi caută hodină!de truda zilei izbăvită-n somn;/ de umbră, lumea şi de tăcere-i plină./ (N. Tr.)

Dar nu există nimic din toate acestea. Plânsul acestui păstor este dureros, sentimental, pe cât poate să fie de aspru şi de primitiv.

Forse ode ella vicina in qualche speco:
non so se sei qui presso: so ben io,
fuggi dove tu vuoi, sempre son teco.

Se 'l tuo crudo voler fosse più pio,
s'io ti vedessi qui, s'io ti toccassi,
le bianche mani e 'l tuo bel viso, o Dio![1]

Acest păstor înveşmântat în piei foloseşte o delicateţe de limbaj demnă de *messer* Francesco:

Poi stanca giaceresti sotto un rovere;
io pel prato corrèi diversi fiori
e sopra il viso tuo gli farei piovere;

di color mille e mille vari odori,
tu, ridendo, faresti, dove fòro
i primi colti, uscir degli altri fuori,

Quante ghirlande sopra i be' crin d'oro
farei miste di fronde e di fioretti!
Tu vinceresti ogni bellezza loro! [2]

Acest păstor, acest semifaun grăieşte în limbajul pur de

1 *Poate că ea din peşteră-l aude:/nu ştiu de eşti aproape, dară ştiu bine,/oriunde fugi, voi fi mereu cu tine./*
De-ar fi voinţa-ţi crudă mai pioasă,/de te-aş vedea aici, de a-ţi atinge/albele-ţi mâini şi faţa cea frumoasă!/ (N.Tr.)

2 *Eu flori îţi voi culege din livadă/când sub gorun zăcea-vei ostenită/şi le-oi lăsa pe chipul tău să cadă;/*
Flori cu miresme-n mii culori alese/cu râsul tău făcea-vei să răsară/pe locul unde-au fost culese./
Mii de cununi din aste flori de-aş împleti/amestecând şi delicate frunze/frumseţea ta oricum le-ar birui!/ (N. Tr.)

la ţară. Până şi bravurile sale, lăudăroşeniile sale au o ingenuitate care ar însemna o nebunie dacă ne-am aştepta la ele de la vreun îndrăgostit politicos şi civilizat din veacul al douăzecilea.

Tu non sai quant'è forte il mio potere:
s'io piglio per le corna un toro bravo
a suo dispetto in terra il fo cadere.

L'altr'ieri, in uno speco oscuro e cavo
fui per cavare una coppia d'orsatti
dove appiccando con le man m'andovo.

Giunsi alla tana, e, poi che li ebbi tratti,
videmi l'orsa rabida e superba
e cominciommi a far di cattivi atti.

Io colsi un duro ramo e sopra l'erba
sì la lasciai e ne portai la preda,
la quale a te, se tu vorrai, si serba [1].

Este o *vis comica,* în această lăudăroşenie a calităţilor fizice, pe care păstorul le scoate în evidenţă pentru a stârni admiraţia frumoasei îndărătnice; o *vis comica* ce nu i-a lipsit desigur lui Lorenzo, după cum se va vedea în alte compoziţii poetice, ca *Beţivanii* şi *Vânătoarea cu şoimul.*

O dovadă mai mult, dacă ar fi nevoie, pentru a pune în

1 *De-apuc un taur înfuriat de coarne:/tu nu ştii cât de mare mi-e puterea:/în ciuda lui eu-l fac să se răstoarne./*
Mai ieri într-o speluncă-ntunecoasă/doi ursuleţi eu scos-am la lumină/tot căutând cu mâna firoscoasă./
Dar când să-i trag afar din vizuină/văzându-mă şi mama lor ursoaica/a început a face-urâtă schimă./
Atunci am luat o creangă groasă-n mână/şi-n iarbă într-o clipă-am prăvălit-o,/Aici e prada; poate să-ţi rămână./ (N. Tr.)

lumină caracterul Magnificului.

Toată poezia lui Lorenzo este un amestec de melancolie şi veselie. Vremelnicia vieţii îi este veşnic prezentă; înţelegem că el asista la predicile lui Savonarola cu un spirit diferit de cel pe care i-l atribuia priorul din San Marco.

Cei doi adversari ireductibili, fără îndoială, aveau multe sentimente în comun.

Non dèe sempre durar la tua beltate! [1]

La urmă, astfel dă sentinţa îndureratul păstor, ca o mângâiere a respingerii sale. Este mereu aceeaşi temă care va reveni mai târziu în versurile Magnificului; frumuseţea este umbra unei flori; este viaţa acelor roze pe care el le contemplă îmbobocite în zorii dimineţii şi veştejite şi desfrunzite în amurgul serii.

Così le vidi nascere e morire
e passar lor vaghezza in men d'un' ora [2].

Şi tristeţea filozofului se răzvrăteşte, în încheiere, cu o plesnitură de bici care ar vrea să fie cinică, dar e mâhnită şi melancolică:

Cògli la rosa o ninfa, or ch'è il bel tempo [3].

Este concepţia pe care o va relua mai târziu în capodopera sa *Triumful lui Bachus şi al Ariadnei (Trionfo di Bacco e Arianna)*:

Chi vuol esser lieto, sia,

---

1 *Şi frumuseţea-ţi nu va dura o viaţă!* (N. Tr.)

2 *Eu le-am văzut născând şi-apoi murind/şi farmecul pierzând în mai puţin de-o clipă./* (N. Tr.)

3 *Culege roza o nimfă, acum când timpul te inspiră*. (N.Tr.)

di doman non cè certezza [4].

Acesta este de fapt eternul *carpe diem* al lui Horaţiu.

*

Nu rareori se întâmplă ca oamenii hazlii să fie în sufletul lor făpturi triste. În Lorenzo, poet, sunt evidente aceste sentimente concomitente. S-ar spune că, din când în când, el încearcă să tempereze excesul sentimentalismului său cu câte o «împunsătură» în gen florentin sau încearcă, de asemenea, să înfrâneze bucuria lui de viaţă cu câte o nuanţă de melancolie. Dar ca poet, el a ştiut să fie în acelaşi timp comic şi elegiac. Umorul lui Lorenzo este spontan; vorba usturătoare îi sare pe limbă cu abundenţa specifică poporului florentin; răspunsul imediat, ironia şi replica promptă. Şi uneori acel ton uşor zeflemist pe care obişnuiesc să-l ia şi personalităţile grave, când nu se mai ştie dacă glumesc sau vorbesc serios.

Lorenzo ne-a lăsat trei exemple de poezie comică: *Nencia da Barberino,* lirică erotico-hazlie; *I Beoni (Beţivanii),* poezie parodistică, în care cu un bun gust discutabil, ce-i drept, Lorenzo de' Medici adaptează cu intenţie de parodie multe terţine din *Divina Comedie;* chiar şi dintr-un foarte înălţător subiect el trece la un subiect oarecum plebeu, al beţivanilor de cârciumă.

Natural că aceasta a fost una din nenumăratele glume poetice pe care şi cei mari şi le pot permite, fără a mai cântări faptul că genul parodiei, de oricine ar fi el tratat, nu este niciodată o adevărată operă de artă. Dimpotrivă, în ultima vreme, a fost un curent de critici care au pus la îndoială paternitatea lui Lorenzo în ceea ce priveşte opera *Nencia da Barberino,* înclinând să o atribuie lui Poliziano.

Noi suntem de părere că este vorba de una din obişnuitele analize savante ale unui anumit fel de critică,

4 *Cine-i vesel, vesel fie,/ce-o fi mâine nu se ştie./* (N. Tr.)

dornică de a apare profundă, care pentru acest scop neagă sau pune la îndoială [1]. Noi nu vrem să spunem prin aceasta că Poliziano nu ar fi fost la înălţimea de a fi considerat autorul poeziei *Nencia*; adesea cele două stiluri se apropie atât de mult încât un schimb este posibil; dar cine analizează cu subtilitate operele amândorura va observa întotdeauna la Magnificul o mai mare vioiciune de limbaj, o mai sprintenă spontaneitate de concepţii, o mai mare simplitate de imagini. Şi în *Nencia* intonarea de parodie a Beţivanilor apare din plin, după cum este evidentă o glumeaţă imitaţie a cunoscutului contrast al lui Ciullo d'Alcamo, *Rosa fresca aulentissima (Proaspătă roză înmiresmată).*

Io sono stato a Empoli al mercato
a Prato, a Monticelli a San Casciano,
a Colle a Paggibonsi a San Donato,
e quinamonte insino a Dicomano
Fìgline e Castelfranco ho ricercato,
San Pier, il Borgo, Mangona e Gagliano:
più bel mercato che nel mondo sia
è a Barberin dov'è Nenciozza mia [2].

Aici e o remarcă ce ar putea părea de mică importanţă, dar care îşi are valoarea ei, în legătură cu atribuirea micului poem. Şi remarca este următoarea: numele localităţilor citate în această octavă sunt în majoritatea lor localităţi din

1 Un fenomen analog se întâmplă azi în critica de artă, care din dragoste pentru noutate, a luat una câte una aproape toate capodoperele lui Leonardo pentru a le atribui elevilor săi, care nici dacă s-ar mai renaşte de zece ori nu ar fi în stare să le picteze! (N. A.)

2 *Am fost la Empoli, târgul cel mare,/la Prato, Monticelli, San Casciano,/la Colle, Poggibonsi, San Donato,/şi-n munte aicea sus la Dicomano;/am căutat şi Figline şi Castelfranco,/ San Pier, Borgo, Mangona, şi Gagliano:/dar nici un târg mai mândru în lume n-ar putea/a fi ca Barberin unde-i Nenciozza mea./* (N. Tr.)

Mugello: şi chiar Barberino, patria lui Nencia, este la doi paşi de Cafaggiòlo, pământul familiei Medici, originară din Mugello. În schimb, Poliziano este din Val di Chiana, în provincia Siena, prin urmare, te poartă gândul că autorul micului poem este cel care a inclus în versurile sale cel mai mare număr de localităţi din pământul său natal.

Şi trebuie să remarcăm de altfel că şi tonul, uşor caricatural, ni se pare mai potrivit cu felul de a glumi al Magnificului, decât cu cel al lui Ambrogini; să se confrunte, de exemplu, unele octave din Păduri de iubire, care sunt şi ele străbătute de o subtilă melancolie sentimentală: în încheierea unora din ele, poetul nu se poate abţine de la o neaşteptată trăsneală hazlie, ca aceea din *Nencia da Barberino.*

În minunata şi delicată descriere a «reîntoarcerii primăverii», a XXIII-a strofă din partea a doua, ar putea părea o distonare, dacă poetul nu ne-ar fi obişnuit cu această *contaminatio* de ton melancolic împletit cu ton hazliu; în atmosfera reînveşmântării magice a pământului, a reîntoarcerii privighetorii, în cântecul păsărelelor care îşi făuresc cuibuşorul, iată că Lorenzo, vrând parcă să fie iertat pentru duioşie, introduce versuri care vorbesc de «o oaie şchioapă» o «iapă gravidă» şi despre păstori care «sforăie toată noaptea». Şi în timp ce se citesc versuri graţioase descriind cu eleganţă plantele ce se împodobesc cu fragede şi proaspete frunze şi flori, iată că «muşchiul glacial», uimindu-se, izbucneşte într-un: «sau poate eu m-am ramolit». Şi descriind deliciile epocii de aur, nu se poate abţine, în strofa a XC-a, să nu introducă un vers glumeţ despre şarpele care nu se îndoia de loc că ar fi «momeală pentru puii mici ai berzei».

Şi tot astfel, în mijlocul concepţiilor celor mai elevate, nu lipseşte niciodată această dorinţă de a glumi; el spune de Icar că «rămâne în mijlocul cerului ca pasărea fără aripi»; în *Corinto* aseamănă dansul graţios al nimfei «cu câteva

picioare date vântului», imagine vie, dar cam comică.

Nencia are un continuu ton burlesc, forma şi stilul sunt identice: la început o seriozitate în descriere, o delicateţe de sentimente, apoi, brusc, nota caricaturală; şi după ochii ce strălucesc «de par o sărbătoare» ea exclamă, iată-i nasul acela atât de frumos, «că pare perforat chiar cu burghiul!»

Şi ce să mai spunem de acele

... labbra rosse paion di corallo
ed havvi dreto due filar di denti
che son più bianchi di quei di cavallo? [1]

Şi oare ne-am putea îndoi că Lorenzo nu a vrut să caricaturizeze când, după ce-a numit-o pe Nencia «crin fără de frunze», ne-o descrie «moale şi albă de pare o slănină»?

Eseu de poezie populară şi ţărănească, cum nu poate fi alta mai vie; dar deşi versul este în mod voit rustic şi ar fi fost de ajuns o nimica toată că să treacă hotarul dând în vulgar şi în trivial, Nencia este păstrată totuşi într-o formă atât de cuviincioasă şi decentă, încât cel mai moralist dintre cenzori nu-i poate găsi nimic de condamnat.

Acesta este poetul care trebuia să i se pară un nou Ovidiu sau un nou Catul, lui Savonarola.

Să vedem acum cântecele de dans şi cântecele de carnaval, care aveau să constituie principalul cap de acuzaţie al acestui corupător de popoare.

În mod cinstit, chiar dacă dorim să pornim la atac cu lancia lui Orlando, rămânem totuşi deziluzionaţi. Deocamdată să luăm veşmintele cenzorului şi să ne punem ochelarii săi:

Chi tempo aspetta, assai tempo si strugge

---

1 *...roşii buze ce par ca de corali şi aliniaţi în două şiruri dinţii/mai albi cu mult decât acei de cal./* (N. Tr.)

e' tempo non aspetta, ma via fugge [1].

Este acelaşi refren din *Corinto* şi *Triumful lui Bachus şi al Ariadnei:* o atitudine lejeră, fără frământări profunde, străbătute de tristeţe:

Quanto son belli i fiori in primavera
ma quando vien la disutil vecchiezza...
conosce il perso di quando è già sera
quel che il tempo aspettando pur si strugge [2].

Nici un poet pe lume nu a existat în antichitate şi în prezent, care să nu plângă tinereţea şi să nu suspine în faţa crudei bătrâneţi: *senectus ipsa morbus.*

Şi în alt cântec este obişnuita tânguire a îndrăgostitului în faţa cruzimii femeii adorate:

Ogn'ora a chi aspetta pare un anno.. .
Donna, eh, pon rimedio a questo male.. .
Abbi compassion di chi aspetta
e délia tua bellezza e leggiadria [3].

Totul se opreşte aici. Nici măcar furia erotică a lui Dante, care în *Rime petrose* (Rime de piatră) o ameninţă pe îndărătnică că o va apuca de păr şi va fi necruţător, folosind maniere violente... Şi totuşi niciodată nimeni nu l-a acuzat pe Dante de corupţie.

---

1 *Cel ce aşteaptă timpul, timp iroseşte,/căci timpul nu aşteaptă, te părăseşte./* (N. Tr.)

2 *Cât de frumoasă-i floarea-n primăvară/dar când soseşte trista bătrâneţe,/acel ce timpu-n van şi-l iroseşte/pierduta zi o vede abia pe seară./* (N. Tr.)

3 *Celui ce aşteaptă, ceasul, an îi pare... / Iubito, leac acestui rău găseşte ... /Îndură-te de cel ce te aşteaptă/ca şi de-a ta gingaşă frumuseţe./* (N. Tr.)

Dolgomi ancor che non ho conosciuto
la giovinezza e'l bel tempo che ho avuto
se non or quando egli è in tutto perduto [1].

Şi, într-adevăr, Lorenzo nu a cunoscut tinereţea şi aceasta a fost marea părere de rău a întregii lui vieţi. De ce tinereţe s-a putut bucura omul, care la douăzeci de ani era şeful unei familii şi şeful unei republici? Într-adevăr nici cântecele de carnaval nu pot întârâta mai mult pofta de critică a cenzorului.

Dacă dorim să dovedim, însă, pagânismul corupător al Magnificului, cu *Triumful lui Bachus şi al Ariadnei,* cred că sarcina va fi disperată.

Această poezie, plină de o strălucire şi o prospeţime care nu cunosc vârsta, nu vom fi în stare să o vedem pe buzele unui adorator al lui Dionisos, nici pe buzele unei Menade. În desfrânatele bacanale ale Romei erau cu totul alte cuvinte, cu totul alte gesturi, prin comparaţie cu nevinovatele distracţii florentine din timpul carnavalului.

Hiperbola care străbate cuvintele lui Savonarola este evidentă.

«De multe ori tiranul ocupă mintea poporului cu spectacole şi serbări, pentru ca poporul să se gândească la sine însuşi şi nu la tiran; ca să devină toţi nepricepuţi în conducerea oraşului şi neprevăzători, încât tiranul să rămână singurul guvernator, părând cel mai prevăzător faţă de toţi ceilalţi.»

Într-adevăr sunt nişte cuvinte oarecum ingenue. Istoria ne poate confirma ce-a fost Florenţa sub guvernul Magnificului şi ce-a fost sub fanaticul guvern al *Piagnoni* [2]-

1 *Regret şi azi că nu am cunoscut/tinerii ani şi timpul ce-a trecut/ decât acum când totul e pierdut./* (N. Tr.)

2 *Piagnoni* (Plângăreţii), la Florenţa, se numeau discipolii lui Savonarola, din cauza « plângerilor » împotriva corupţiei secolului. (N. Tr.)

lor; şi istoria ne mai poate confirma la ce rezultate a dus acel regim şi la care a dus celălalt. Şi renunţările şi penitenţele predicate de *fra* Girolamo nu au părut, ce-i drept, să fi întărit poporul pentru apărarea libertăţii sale, din moment ce în 1498 îl vedem strigând şi ridicându-se împotriva profetului său, pentru ca ceva mai târziu să accepte cu entuziasm pe alţi Medici, care nu aveau nici pe departe superioritatea morală a lui Cosimo, nici a lui Piero şi nici a lui Lorenzo.

«Când asemenea mascarade reprezentau divinităţi mitologice, sau virtuţi alegorice, se numeau „Triumfuri", când reprezentau meserii sau condiţii de trai ale oamenilor, „Care"».

Un critic modern, Thomas, a scris în legătură cu acest lucru:

«Aceasta a fost originalitatea Umaniştilor secolului al XV-lea: nemulţumiţi numai de a se iniţia în studiul ştiinţei şi al filosofiei antichităţii, sub imperiul unei adevărate fascinaţii, ei transportau acest studiu în toată viaţa lor, şi cum asemenea veşminte ale spiritului nu proveneau direct dintr-o erudiţie individuală, ajungeau să-şi modeleze preocupările lor intelectuale după ideile antice. Lorenzo a simţit această fascinaţie la fel ca şi *toţi ceilalţi.*

Nu trebuie să ne surprindă că el a încercat să-şi pună bogăţiile şi puterea în serviciul gusturilor sale artistice. Pentru a satisface aceste gusturi, cât şi pentru a dezvolta în concetăţenii săi *instinctul frumosului,* el desfăşură fastul acelor defilări triumfale pe străzile Florenţei, şi a acelor coruri de cântece şi dansuri la care participa, dând semnalul şi dirijând ritmul.

Ar fi injust să vedem în aceste serbări, rând pe rând, păgâne şi *religioase,* un mijloc de seducţie pentru a sustrage poporul de la treburile publice.»

E prea cunoscut *Triumful lui Bachus şi al Ariadnei* pentru a-i face din nou analiza. Nu există antologie care să nu se

refere şi la acest cânt; cei mai mari actori ai noştri, de la Salvini la Gustavo Modena, de la Emanuel la Ruggeri, l-au declamat pe scenele noastre. Am fi lipsiţi de seriozitate şi de respect faţă de noi înşine dacă am dori să întreprindem apărarea sau comentarea acestui «*Triumf*».

Fără îndoială că nu prin aceste cânturi şi travestiri teatrale putea fi corupt tineretul florentin.

Şi Lorenzo, căruia îi ajungeau la ureche critici demne de o cauză mai bună, zâmbea cum numai el ştia să zâmbească, descărcându-şi povara sufletească, întotdeauna cu noblеţe şi demnitate, într-un alt cântec de carnaval, acela al fetelor şi greierilor.

Donne: siam come vedete
fanciullette vaghe e liete.
Noi ci andiam dando diletto
come s'usa il carnasciale:

l'altrui bene hanno in dispetto
gl'invidiosi e le cicale:
poi si sfogan con dir male
le cicale che vedete...[1]

Şi, mai departe, observă cu înţelept rafinament:

A color che peggio fanno
sempre dir peggio udirete.
Viva amore e gentilezza!
Muoia invidia e le cicale!
Dica pur chi vuol dir male:
noi faremo e voi direte [2].

1 *Doamnelor, cum vedeţi bine/blânde suntem şi senine. / Răspândim doar bucurie/ cum în carnaval se face:/*
rău-atâtor, cum se ştie/invidioşilor le place;/ limba lor cea rea nu tace/ invidioşi-i vedeţi bine.../ (N. Tr.)

2 *Despre cei ce fac doar rău/doar de rău se spune/Să trăiască*

Mereu aceeaşi înţelepciune necăutată, neforţată, spusă cuviincios şi, chiar mai mult, cu oneste cuvinte.

Dar carnavalul era al oamenilor, iar sărbătorile religioase erau ale lui Dumnezeu.

Cei care voiau să-l zugrăvească pe Magnific în culori sumbre, îl ignorau cu hotărâre pe Lorenzo cel religios, profund credincios, trist în aparenta lui veselie. *Imnurile spirituale* ale Magnificului erau ignorate în mod voit. Savonarola arăta că nu le cunoaşte; sau chiar, cum omul tot om rămâne, indiferent de ce veşminte poartă, amorul propriu întuneca seninătatea echităţii criticului.

Cei doi poeţi, vorbind din punct de vedere estetic, nu erau comparabili. La Savonarola era o vână de talent năvalnică, înflăcărată, dar necioplită ca formă, incorectă ca limbă, circumscrisă în concepţii.

Prin aceasta nu intenţionăm să afirmăm că *fra* Girolamo era capabil de invidie; dar deseori slăbiciunile umane întunecă spiritele cele mai integre.

Dacă *fra* Girolamo ar fi făcut o comparaţie între versurile sale şi cele ale Magnificului, nu putea să nu recunoască, dacă era capabil să discearnă, o vădită superioritate; poate că el a vrut să ignoreze în mod intenţionat poezia religioasă a lui Lorenzo sau, dacă a cunoscut-o, i-a convenit s-o considere nesinceră şi ipocrită: o ficţiune a «tiranului».

Dar nu a fost o ficţiune. Ceea ce e fals apare fals; ceea ce e sincer are o forţă care se impune.

Sub aparenţa unui om descătuşat de scrupule, întru totul exterioară, în adâncul sufletului său, Lorenzo a fost un mistic. Ne-o dovedeşte dragostea sa faţă de natură, tendinţa spre meditaţie şi melancolie; tristeţea pluteşte ici şi colo, chiar şi deasupra celor mai vesele versuri ale sale.

A fost un însetat de simplitate şi puritate. Când se

---

bunătatea!/ Clevetirea, ura, moară!/Să bârfească răii doară,/ noi să facem cele bune./ (N. Tr.)

retrăgea pentru scurtele sale clipe de odihnă, în pacea de la Cafaggiòlo, Poggio a Caiano sau Fiesole, după cum am mai văzut, el devenea cu totul alt om.

Dragostea lui panică pentru păduri, pentru câmpuri, pentru animalele sălbatice, pentru viaţa primitivă a pădurilor şi a păstorilor, nu era decât dragostea pentru Dumnezeu care-l îndemna să caute fără preget o pace spirituală.

Era acea anxietate pe care au trăit-o toate spiritele măreţe; acel inefabil şi inexprimabil care înseamnă contopirea cu eternitatea.

O Dio, o sommo bene, or come fai?
Che te sol cerco e non ritrovo mai.

Lasso, s'io cerco questa cosa o quella
Te cerco în esse o dolce signor mio...

Tu se' per tutto, in ogni luogo, o Dio,
e in alcun luogo non ti trovo mai [1].

Este o sete nepotolită care-l chinuie pe tot drumul vieţii. Dar noi simţim că Lorenzo este sincer; versurile lui nu ascund o prefăcută umilinţă, ci în ele e numai disperare.

Deh, dimmi signor mio dove se' ascoso:
stanco già son; signor, dimmelo omai [2].

---

1 *O, Doamne, oare cum vei fi făcând?/Te caut trist, nu te găsesc nicicând.*
Acolo sus, de caut vreun lucru eu/ În el te caut, tot pe tine. Domnul meu . . ./
Eşti pretutindeni tu, şi eşti oriunde/totuşi al tău mister nu-l pot pătrunde./ (N. Tr.)

2 *O, Doamne, spune-mi unde te-ai ascuns:/sunt istovit; o, Doamne, spune-mi-o./* (N. Tr.)

Tot imnul e străbătut de o deznădejde care se concentrează în disperatul cuvânt «niciodată», cu care încheie fiece strofă:

Poi se fuggito e non ti veggo mai [1].

Este căutarea anxioasă a adevărurilor care există în orice om; căutarea unei lumini care nu cunoaşte tenebre; anxietatea care l-a istovit şi pe Agostino şi pe Francesco şi care macină pe orice om; Lorenzo îşi îndreaptă gândul către Dumnezeu aproape cu frenezie:

Assorda i miei orecchi, accio ch'io senta
la disiata voce che mi dica
— Venite a me chi ha peso o fatica,
ch'io vi ristori: egli è ben tempo omai [2].

E în el setea acelei ape dorită «de tânăra femeie din Samaria» şi pe care apa vieţii mondene n-o poate stinge.

La nostra eterna sete mai non spegne
l'acqua corrente di questo o quel rivo. . .
... O santa acqua, se a quel fonte arrivo
berro e sete non aro più mai [3].

Invocarea lui ultimă se adresează celui ce spune: «cel ce va bea din astă apă, eu drept vă spun că sete nu va mai

---

1 *Şi apoi te-ai dus iar eu nu te-oi vedea nicicând./* (N. Tr.)

2 *Auzul ia-mi, ca să ascult în taină/dorita voce vorbele spunându-mi:/- Cei osteniţi şi trişti veniţi la mine/durerea să v-alin, acum e rându-mi./* (N. Tr.)

3 *Eterna noastră sete nu se stinge/Cu apa clară a atâtor râuri./ - O apă sfântă, buza-mi de te-o-atinge/ Oi bea şi n-oi mai înseta vreodată./ (N. Tr.)*

avea în veci» şi mai spuse: «eu sunt învierea şi viaţa».

O Gesù mio, tu se' infinito amore.
Poi che hai piagato dolcemente il core,
sana tu quella piaga che tu fai[1]*.*

Este vorba de poezie adevărată izvorâtă din inimă: dar fără îndoială că noi înţelegem că există cineva care dorea cu ardoare s-o ştie ignorată.

Nu e nimic literar în poezia religioasă a Magnificului; dimpotrivă, în ea apare o mare simplitate, aş spune şi mai mult, o umilinţă a limbajului; se simte vorba maternă a Lucreziei Tornabuoni.

Poi ch'io gustai, Gesù, la tua dolcezza,
l'anima più non prezza
del mondo cieco alcun altro diletto.

... Tanto infiammato son del tuo amore
null'altro mi contenta o dà quiete,
nè si spegne la sete
se non solo al tuo fonte benedetto [2]*.*

Şi faptul că el nu era de loc prins de lumea exterioară umanistă o dovedeşte acest strigăt spontan:

Tanto amo te ch'ogni cosa ho in dispetto [3]*.*

---

1 *Isuse-al meu, iubire nesfârşită/Uşor de tine inima-mi rănită/ Vindec-o tu astăzi întru mila ta./* (N. Tr.)

2 *Gustând Isuse, din duioşia ta,/nimic nu mai doreşte inima mea/ din ale lumii oarbe dulci plăceri./*
...Atât de-aprins sunt de a ta iubire/că nimic alt neliniştea-mi învinge/nici setea lacomă-mi pot stinge/decât l-al tău izvor de binecuvântări./ (N. Tr.)

3 *Atât de mult pe tine te iubesc, încât orice dispreţuiesc*. (N. Tr.)

Şi încheie poemul său epic religios cu o invocare care-i dezvăluie sufletul de om conştient de înşelăciunea puterii umane şi de falsele pojghiţe lustruite ale lumii:

Vinca la tua dolcezza ogni mio amaro,
illumini il tuo lumi il mio oscuro;
sicchè 'l tuo amor, che m'è si dolce e caro
mai da me non si parta nel futuro:
poi che non fusti del tuo sangue avaro,
di questa grazia ancor non mi esser duro:
arda sempre il tuo cor mio dolce foco,
tanto che a poco a poco
altro che tu non resti nel mio petto [1].

Dacă Savonarola ar fi citit într-adevăr aceste versuri, desigur că nu le-ar fi socotit nedemne de semnătura sa. Poate că cineva a putut spune c-au fost cuvintele unui *padre Zappata* [2]; dar Lorenzo a fost un om, şi majoritatea oamenilor nu e oare formată numai din *padre Zappata?!* Oare omul nu este un amestec de divin şi omenesc?

De altfel, cine-l obliga pe Lorenzo la o ficţiune? Ipocrizia are cu totul alte mijloace ca să se exprime; se poate arăta ostentativ o milă inexistentă în suflet; se pot desfăşura ostentativ manifestări religioase pentru a orbi poporul şi pentru a face o speculaţie politică, dar calea poeziei nu e făcută din ostentaţii. Poetul, pentru a face o operă de artă,

---

1 *Învingă-a ta mărinimie, a mea amărăciune,/şi luminează-mi, cu lumina ta, întunecimea;/aşa încât iubirea ta ce-mi e atât de scumpă/în veci să nu-mi dispară, niciodată:/şi cum avar n-ai fost nicicând cu al tău sânge/acest har, Doamne, nici mie nu mi-l stinge:/inima-ţi ardă ca un foc dulce/atâta-n cât puţin câte puţin, aice/nimica altceva în piept să nu-mi rămână./*

2 *Padre Zappata* e prototipul celui ce predică binele şi practică răul. (N.Tr.)

trebuie să-şi dezvăluie fără rezerve sufletul; omul nu poate vedea niciodată dacă rugăciunea rostită la picioarele unui altar, *coram populo,* este făcută din inimă sau doar din vârful buzelor, dar când se află în faţa unei opere de artă, fie ea pictată sau scrisă, pecetea sincerităţii nu-i poate scăpa. Nimeni nu-l obliga pe Lorenzo să se umilească atunci când spune:

O maligno: e duro core
fonte d'ogni mal concetto,
che non scoppi a mezzo 'l petto?
Che non ti apri di dolore?
Non pigliare alcun conforto
o cuor mio di pietra dura...
... Liquefatti come cera
o cuor mio tristo e maligno...
... O cuor mio, da Gesù impara;
la tua croce ancor tu prendi
e sopressa ti sospendi:
non muor mai chi con lui muore [1].

Ficţiune, la cel ce scrie asemenea cuvinte? Cine-şi va asuma vreodată răspunderea să susţină asemenea teză?

Retorică, la cel ce se îndreaptă către Maica Domnului cu asemenea versuri?

Questo frutto oggi nell'orto
di Maria conforta i pianti.
Questa spiga il suo bel frutto
ha cresciuto e fatto un pane:

1 *Inimă rea fi hapsână/izvor de-atâta rău nedrept,/de ce nu spargi al meu piept/De durerea mea haină?/Să nu cauţi mângâiere/ inimă de piatră tare.. . /... Te topeşte ca şi ceara/ inimă neîndurătoare şi să-nveţi de la Isus/ crucea umerii să-ţi prindă/peste cruce să te întindă/căci nu mori de mori cu el.* (N. Tr.)

santo pan che pasce il tutto
alle mense quotidiane.
O felici vite umane
che mangiate il pan de' santi!
Ciaschedun lasci la vesta
della notte tenebrosa:
della luce l'arme vesta:
luce in noi sia ogni cosa:
nostra vita in Cristo ascosa
luce in Dio: cantate, o santi [1].

Ipocrizie, păgânism, la cel ce se roagă sub această formă?

Quanto è grande la bellezza
di te Vergine Maria:
ciascun laudi te, Maria,
ciascun canti in gran dolcezza.
Con la tua bellezza santa
la bellezza innamorasti.
O bellezza eterna e santa
di Maria bella infiammasti;
tu d'amor l'amor legasti
Vergin santa dolce e pia [2].

Noi 1-am arătat pe Lorenzo străbătându-i operele sale; l-

1 *Acest rod azi în grădină/Mariei plânsul alină./Din ăst spic crescut în glie/ pâine coptu-s-a deplină:/ sfântă pâine ce ne-mbie/ zilnic la a noastre mese./O, umane vieţi alese/ce mâncaţi sfinţita pâine!/Lepădaţi-vă azi haina/nopţii cea întunecată/şi îmbrăcaţi haina luminii!/ totu-n noi lumină fie/viaţa-n Crist o armonie/ lumină-n cer: cântaţi, o, sfinţi./* (N. Tr.)

2 *Mare e a ta frumseţe/Sfântă Fecioară Maria/ toţi te laudă, Maria,/toţi să cânte a ta blândeţe./Frumuseţea ta cea sfântă/ însăşi frumuseţea aprins-a./Frumuseţe, eternă, sfântă/pe Maria tu cuprins-ai/cu amoru-amoru-nvins-ai,/milostivă tu, Maria./* (N. Tr.)

am analizat străbătându-i poezia, care dezvăluie fără rezerve sufletul oamenilor.

Cine are urechi de auzit, să audă.

XIII. ULTIMII ANI ŞI ULTIMELE GLORII

În 1488, s-au petrecut evenimente marcante în familia Magnificului: două căsătorii care au întărit poziţia politică a Medicilor, dar care din punct de vedere moral nu au avut efectele întrevăzute: nunta Maddalenei, a doua fiică a lui Lorenzo, cu Franceschetto Cybo, şi nunta primului născut al lui Lorenzo, Piero, cu Alfonsina Orsini, din aceeaşi familie a nobilei Clarice. Unirea acestor familii, deşi a întărit legăturile Medicilor cu două din cele mai puternice familii din Roma, n-a fost o alegere prea fericită. Franceschetto era vicios, trufaş, obtuz la minte; biata Maddalena a fost aproape o martiră în preajma lui; pe lângă că era silită să suporte caracterul violent şi inconstant al soţului, prea multele ei sarcini i-au subminat sănătatea încât şi-a dus cu greu zilele timp de mai mulţi ani. În ceea ce priveşte căsătoria lui Piero cu Alfonsina Orsini, am mai amintit că ea nu l-a bucurat prea mult pe fiul lui Lorenzo, fiindcă cei doi tineri căsătoriţi aveau o fire mult prea asemănătoare. Trebuie totuşi amintit că, dintre cei doi consorţi, caracterul mai bun era al Alfonsinei, care, în ciuda tuturor defectelor ei, a fost cel puţin o femeie hotărâtă, cu o voinţă tenace, virtute care i-a lipsit aproape cu desăvârşire fiului Magnificului, numit de unii istorici «Îngâmfatul» şi de alţii « Nenorocosul ».

Celălalt eveniment, petrecut în lunile următoare, în 1489, a fost primirea lui Giovanni, fiul lui Lorenzo, în cardinalat.

Aceasta era cea mai arzătoare dorinţă a lui Lorenzo. Sănătatea îi era acum şubredă. Abia împlinea vârsta de patruzeci de ani şi se simţea bătrân. Douăzeci de ani de viaţă publică intensă pentru un om care depăşeşte timpul, şi trăieşte într-o continuă tensiune spirituală, contează cât

patruzeci. Să adăugăm apoi înfricoşătoarea boală a familiei, tragica ereditate uricemică, transmisă treptat treptat până la vlăstarul cel mai fraged, până târziu la cei mai îndepărtaţi muguri ai neamului Medici, boală care subminase chiar şi robusta constituţie a lui Lorenzo.

Aşadar, Giovanni, chiar dacă nu în mod public, a fost totuşi numit cardinal; într-adevăr numirea oficială a fost făcută după trei ani, toţi fiind reţinuţi de pudoarea de a proclama alegerea de cardinal a unui băiat de treisprezece ani.

După cât se pare, pe vremea aceea era mai decorativ un cardinal de şaisprezece ani.

Istoricii, pe bună dreptate, judecă această alegere drept una din greşelile cele mai grave ale lui Lorenzo. Nepotismul nu-i atingea numai pe pontifici, ci şi toate mărimile de pe pământ. Convenienţa politică trecea dincolo de orice respect uman, dincolo de orice măsură. Lorenzo nu s-a mulţumit să-i ceară papii Inocenţiu doar pălăria de cardinal pentru tânărul său fiu, ci a solicitat această favoare neîncetat, cu presiuni care i-au minimalizat demnitatea, cel puţin în sensul în care o concepem azi.

Totuşi, putem adăuga că dacă el a cerut-o, papa i-a acordat-o.

Se poate că pe vremea aceea să nu se fi conceput ca o ruşine asemenea cerere: probabil că Lorenzo ştia că o poate face; pesemne că cererea lui era un fel de *do ut des* [1], o formă de restituire pentru o gentileţe făcută. De altfel, scandalul unor numiri premature în asemenea slujbe nu era ceva nou; se privea în mod strict numai la simbolul sarcinii şi nu la persoana care primea învestitura; dar dacă ne gândim la răspunderea pe care o aducea cu sine asemenea sarcină, la lipsa de maturitate a celui învestit, şi mai ales la

1 În latină în text — «dau ca să-mi dai», locuţiune sinonimă întâlnită la Seneca şi Petroniu sub forma «serva me servabo te» (serveşte-mă şi te voi servi). (N. Tr.)

faptul foarte grav că el era chemat să voteze în Conclav... toate acestea nu pot decât să tulbure conştiinţa oricărui adevărat catolic modern, şi practica aceasta nu poate fi decât dezaprobată.

Dar mai este adevărat, spre scuza lui Lorenzo, şi faptul că el nu avea prea multă stimă faţă de directul său succesor, Piero. Geniul nu are moştenitori, şi Piero nu dezminţea zicala; el semăna în totul mamei sale: avea caracterul ei, inteligenţa ei mediocră, deşi îmbinată cu bun simţ; dar ceea ce e suficient pentru o femeie, nu este şi pentru un şef de stat.

Dacă Piero avea să dea greş în sarcina sa, familia se putea sprijini pe al doilea născut, care avea o fire mai meditativă, mai calmă, mai senină, pe când Piero era opusul acestuia, adică infatuat, nechibzuit şi arogant. Oricum, această numire a fost un primat nu prea de invidiat; mai fuseseră creaţi cardinali foarte tineri, dar niciodată dintre cei în vârstă de treisprezece ani. Merită, totuşi, să reproducem câteva pasaje dintr-o scrisoare adresată de Lorenzo tânărului cardinal, cu ocazia plecării acestuia la Roma, el nemaiavând apoi niciodată fericirea de a-şi revedea în viaţă pe faimosul său tată.

Este o scrisoare care te lasă pe gânduri.

«Din scrisoare cunoşti omul»[1]: s-a spus că muritorii obişnuiesc să-şi dezvăluie cel mai mult sufletul în secretul epistolar. Nu este scrisoarea omului politic destinată să ajungă de domeniu public, în care caz ne-am putea gândi la o *calliditas* [2] de pură marcă machiavellică; este vorba de o scrisoare confidenţială de la tată la fiu, scrisoarea unui om ajuns aproape de capătul vieţii.

Şi titlul este solemn, amintind parcă de un testament spiritual.

---

1 «*In epistula homo*.» În latină în original. (N. Tr.)

2 Subtilitate, rafinament, viclenie. (N. Tr.)

«Lorenzo de’ Medici tatăl, către *messer* Giovanni de’ Medici Cardinal.

Mess. Giovanni: îi eşti foarte îndatorat lui *mess. Domeneddio* [1]*,* ca şi noi toţi în legătură cu persoana ta, deoarece în afara multor beneficii şi onoruri pe care le-a primit casa noastră de la el, a făcut ca în persoana ta să vedem cea mai înaltă demnitate pe care am avut-o vreodată în casă; şi acest lucru este şi mai măreţ dacă ne gândim la împrejurările în care s-a petrecut evenimentul, mai ales la vârsta ta cât şi la condiţia noastră. De aceea primul meu gând este să-ţi amintesc să nu precupeţeşti nimic pentru a-ţi arăta recunoştinţa faţă de *mess Domeneddio,* amintindu-ţi totodată că nu meritele tale, prudenţa sau solicitudinea ta, ci în mod minunat El, Dumnezeu, te-a făcut cardinal, şi în faţa Lui să-ţi dovedeşti această recunoştinţă prin viaţa ta sfântă, exemplară şi cinstită, la care eşti cu atât mai obligat cu cât ai lăsat de altfel şi până acum să se întrevadă asemenea calităţi încă din adolescenţa ta; să sperăm, deci, şi acum în aceste roade... Trebuie, prin urmare, să te străduieşti să uşurezi povara demnităţii pe care o porţi, trăind cu purtări cuviincioase şi perseverând în studiile cuvenite profesiei tale.

«Anul trecut am simţit o mare mângâiere, auzind că, fără a-ţi aminti nimeni, din propria-ţi pornire, te-ai spovedit de mai multe ori şi te-ai împărtăşit; nici nu cred că există o mai bună cale pentru a te păstra în graţia divină, decât obişnuinţa unor asemenea obiceiuri în viaţă cât şi perseverarea lor.»

Aici Lorenzo exprimă o severă judecată asupra corupţiei care domnea la Roma, prin aceasta depunând mărturie întemeiată în favoarea lui. Dacă Magnificul ar fi fost

1 Domnul Dumnezeu. (N. Tr.)

scepticul sau cinicul pe care vor să-l descrie duşmanii săi, nu era nevoie ca el să se arate îngrijorat de o corupţie pe care el ar fi împărtăşit-o.

«Recunosc că mergând la Roma, mocirla tuturor râurilor, intri într-o mai mare dificultate în îndeplinirea celor amintite mai sus, deoarece nu numai că exemplele influenţează, dar acolo nu-ţi vor lipsi nici provocatori şi corupători de tot felul, fiindcă, după cum îţi vei putea da seama, promovarea ta la Cardinalat, prin vârsta ta cât şi datorită celorlalte condiţii mai sus-amintite, va aduce în jurul tău mare invidie, şi cei ce nu au putut împiedica perfectarea acestei demnităţi acordate, se vor strădui din răsputeri şi cu subtilitate s-o diminueze, denigrând acţiunile vieţii tale, făcându-te să aluneci în aceeaşi groapă unde au căzut ei, şi făcându-ţi multe mărturisiri, ca o dovadă a încrederii lor; şi ar trebui să le reuşească, dată fiind vârsta ta.»

Sentimente foarte elevate şi adevăruri evidente. Dar, fie spus incidental, cardinalul Giovanni a ţinut seama de avertismentele paterne, deoarece, deşi la o vârstă foarte fragedă, a fost, mai târziu, unul dintre puţinii cardinali care s-au opus alegerii simoniacea lui Alexandru Borgia al VI-lea; atitudine onestă pe care acel papă nu i-a iertat-o niciodată lui Giovanni constrângându-l să părăsească Roma, temându-se de mai rău. Cât priveşte apoi însăşi alegerea papii Leon, istoricii sunt de acord în privinţa faptului de a recunoaşte că ea a fost una dintre puţinele din vremea aceea, neinfluenţată de simonie.

«... Vei înţelege câtă importanţă are persoana unui cardinal şi ce exemplu înseamnă el; şi toată lumea ar duce-o bine dacă toţi cardinalii s-ar comporta aşa cum ar trebui, pentru că ar alege totdeauna un papă bun, spre mulţumirea şi liniştea tuturor creştinilor. Străduieşte-te prin urmare ca tu să fii astfel, şi dacă tot astfel vor mai fi şi alţii, ne putem aştepta la binele universal.

«... Cred că o dată cu acest prim drum la Roma ar fi bine

să te slujeşti mai mult de urechi decât de limbă. De azi încolo eu te-am încredinţat întru totul Domnului Dumnezeu şi Sfintei Biserici, ceea ce atrage după sine obligaţia de a deveni un bun eclesiast şi de a convinge pe fiecare să îndrăgească onoarea şi statul Sfintei Biserici şi al Scaunului apostolic înaintea tuturor lucrurilor de pe lume, punând în urma acestuia oricare alt respect; şi prin acest fel de a fi prudent, nu-ţi va lipsi ocazia de a ajuta oraşul şi Casa; fiindcă prin acest oraş se face uniunea cu Biserica iar tu trebuie să fii un lanţ bun, şi Casa urmează destinul oraşului.»

Aici politica îi conduce firul gândirii tatălui, dar trebuie să recunoaştem că remarca este înţeleaptă şi justă. Prea multe fuseseră disensiunile între Florenţa şi biserică; acordul între cele două oraşe, cele mai renumite din Italia, nu putea fi decât garanţia de pace şi prestigiu pentru religie.

«Eşti cel mai tânăr cardinal şi nu numai din Colegiu, ci din câţi au fost făcuţi până azi; şi de aceea este necesar ca în această întrecere cu ceilalţi, să fii cel mai zelos şi cel mai umil, fără a te lăsa aşteptat în nici o ocazie din câte se prezintă demnităţii tale de cardinal, fie în Consistoriu, fie în Deputăţie. Îi vei cunoaşte în curând pe cei cu purtări alese şi pe cei cu purtări mai puţin alese. Cu cei mai puţin cuviincioşi e bine să ocoleşti o discuţie foarte intimă, nu numai pentru faptul în sine, ci pentru ideea de a-i putea asculta puţin pe fiecare.

„Cu ocazia ceremoniilor religioase, în procesiuni, voi lăuda mai degrabă o atitudine moderată decât excesivă; căci mai degrabă aş preţui o familie chibzuită şi cumpătată cu gospodăria şi grajdurile în ordine, decât alta luxoasă şi pompoasă.

„Străduieşte-te să trăieşti cuviincios, ducând lucrurile cu răbdare la capăt, căci a crea de la început o armonie între cortegiul de gentilomi şi noul stăpân nu-i cu putinţă.

„Invită mai degrabă decât să te duci la invitaţiile primite, dar totuşi fără excese. Să foloseşti pentru persoana ta hrană substanţială, şi să faci multă gimnastică; fiindcă în aceste veşminte, lesne poţi căpăta vreo infirmitate, dacă nu te îngrijeşti.»

Sfaturi, toate foarte înţelepte, ale unui tată prevăzător şi afectuos.

Mai târziu papa Leon a fost învinuit că practică echitaţia şi vânătoarea, ele fiind nepotrivite cu demnitatea papală; dar este posibil ca Leon al X-lea să-şi fi amintit de preceptele higienice ale tatălui său, pe lângă faptul că se ştie că medicii înşişi prescriau asemenea viaţă ponteficelui, dată fiind constituţia sa pletorică cu tendinţe la obezitate.

«Bijuterii şi mătăsuri în puţine împrejurări se armonizează la cei egali cu tine. Mai degrabă câte un obiect fin şi antic, cărţi rare şi frumoase, şi e oricând de preferat o familie[1] cuviincioasă şi înţeleaptă, cultă, decât mare...

... Un obicei mai presus decât toate celelalte să te convingă să-l foloseşti cu toată grija, şi anume acela de a te scula în fiecare dimineaţă în zori deoarece, pe lângă că-ţi slujeşte mult sănătăţii, vei putea reflecta şi rezolva toate treburile zilei şi la gradul tău, având adică de făcut rugăciuni, de studiat, de dat ore de audienţe etc.; cred că vei găsi acest obicei foarte util.

„Altceva îi mai este necesar în cel mai înalt grad unuia ca tine; şi anume să meditezi totdeauna, mai ales în virtutea acestor principii cu o seară înainte, la tot ceea ce ai de făcut în ziua următoare, încât să nu treci la nici o acţiune fără a o fi gândit mai întâi bine de tot.

„Cât priveşte cuvântarea ta în Consistoriu, cred că va fi cu atât mai cuviincioasă şi mai lăudabilă, dacă în toate împrejurările care ţi se vor ivi tu te vei adresa Sanctităţii

1 Lorenzo prin «familie» înţelege cortegiul de curteni din palat. (N. Tr.)

N.S.[1] deoarece tu fiind prea tânăr, şi cu puţină experienţă, este mai degrabă de datoria ta să te adresezi Sanctităţii Sale şi preaînţeleptei Sale judecăţi.

„Pe bună dreptate, tu vei fi rugat să vorbeşti şi să intervii pe lângă *N.S.* În multe direcţii[2]. Gândeşte-te ca în virtutea acestor principii să-i ceri cât mai puţin, dându-i cât mai puţină plictiseală, deoarece, prin natura lui, papa este mai binevoitor faţă de cel ce mai puţin îi sparge urechile. Acest lucru cred că este de luat în seamă cu atenţie, ca să nu-l plictiseşti ci să-l întâmpini mereu cu lucruri plăcute, sau dacă totuşi s-ar întâmpla să-i ceri ceva, să-i ceri cu umilinţă şi modestie, ca să-l mulţumeşti mai mult, adică să te comporţi după cum îi e şi lui firea.

Rămâi sănătos: de la Florenţa...»

Noi credem că această scrisoare este unul din cele mai elocvente documente umane în ceea ce priveşte personalitatea Magnificului[3].

Dacă stilul înseamnă omul, stilul lui Lorenzo, fie ca poet, fie ca scriitor de scrisori familiare, este stilul unei personalităţi superioare, drepte, al unui om integru care merge drept la ţintă fără sinuozităţi, vădind totdeauna cele mai nobile sentimente, totdeauna departe de orice conţinut vulgar.

Tocmai în această perioadă a reînceput şi predica lui *fra* Girolamo, rechemat la Florenţa, să reţinem cu toată atenţia, *din iniţiativa Magnificului,* pentru a contribui la îmbunătăţirea moravurilor poporului florentin.

---

1 N.S. (Nostro Signore), Domnul Nostru, Dumnezeu, iar în cazul de faţă papa. (N. Tr.)

2 Prin «direcţii», Magnificul înţelege (diferite) circumstanţe. (N. A.)

3 Această scrisoare a fost pesemne dictată de Lorenzo, deoarece, din cauza bolii sale nu putea fi în situaţia de a-şi folosi mâinile. Aceasta ar explica unele greşeli de fond sau de ortografie întâlnite de-a lungul scrisorii. (N. A.)

Deşi este evident, merită totuşi să repetăm că Lorenzo nu avea nici un fel de obligaţie de a rechema în oraş un om care putea să-l tulbure sau să-i irite susceptibilitatea.

Ar fi fost o atitudine de adevărat tiran dacă l-ar fi ţinut pe Savonarola departe de Florenţa, dar el l-a rechemat, acceptându-l ca adversar.

Fapt este că Lorenzo nu a pus nici o limită predicii lui *fra* Girolamo şi niciodată nu a existat vreo persecuţie sau vreun ordin împotriva lui.

Opoziţiile făcute predicatorului au apărut mai târziu, tocmai când el ajunsese în fruntea oraşului, şi ruina i-a fost grăbită de poziţia ostilă a altor Ordine religioase, potrivnice, în primul rând a ordinului Franciscanilor.

De la aceştia a pornit acea provocare nebunească de «probă a focului», trist spectacol de fanatism şi intoleranţă care nu s-ar fi putut întâmpla niciodată la Florenţa, dacă Lorenzo ar fi fost în viaţă.

Atunci pe tronul Sfântului Petru era Inocenţiu al VIII-lea, prietenul lui Lorenzo, legat de el prin strânsa înrudire: dacă Magnificul ar fi dorit, ar fi fost de ajuns un cuvânt de protest şi *fra* Girolamo şi-ar fi mutat sediul.

Dar evenimentele se precipitau. Lorenzo nu mai avea decât câteva luni de trăit şi cu totul alte griji, mai importante decât invectivele dominicanului.

Pacea aceea pe care Lorenzo reuşise s-o menţină în Italia era ameninţată: atitudinea lui Lodovico il Moro din ce în ce mai ambiguă, din cauza manevrelor lui cu Franţa; renăscuse discordia dintre papă şi regele din Napoli.

Regele Ferrante nu înţelegea să menţină pactul stipulat prin pacea din 1486, în măsura în care se referea la interesele ecleziastice şi la dijma în Regat. Inocenţiu ameninţa că va recurge la forţă pentru a tutela drepturile Bisericii, Lorenzo făcea toate eforturile pentru a-l reîmpăca pe rege cu papa.

«Florenţa se bucura pe vremea aceea de o perioadă de

prosperitate şi bunăstare cum nu se mai bucurase de douăzeci de ani»[1]: nu mai erau lupte între partide şi familii, nu mai erau măceluri între cetăţeni, nu mai erau răscoale, exiluri, confiscări, incendii. Poporul ştia toate acestea şi îl aclama pe Lorenzo.

Florenţa era înconjurată de un cerc de alianţe şi de prietenii: Siena, Lucca, Bologna, Faenza, Ferrara, Rimini, Perugia şi Città di Castello.

Poporul ştia că Lorenzo cheltuise o mare parte din patrimoniul său pentru a înfrumuseţa oraşul, pentru a promova lucrări de asanare, pentru a îmbogăţi patrimoniul artistic şi cultural al Florenţei.

Toate acestea, fără îndoială că nu le-a realizat cu zestrea fetelor sărace trecută în patrimoniul statului! Lorenzo cheltuise milioane din buzunarul lui cu opere de utilitate publică şi de cultură. Fundaţia Universităţii din Pisa era a lui Lorenzo, ca şi instituţia academiei greceşti unde predau cei mai celebri literaţi din Orient. Porneau atâţia din cele mai îndepărtate regiuni ale Europei pentru a veni să studieze la Florenţa. Aceste cheltuieli enorme, pe lângă acelea de achiziţie a celor mai rare cărţi pe care le-a posedat vreodată un oraş, au fost susţinute de casa privată a familiei Medici. Când a murit Lorenzo, patrimoniul său se subţiase în mare măsură; vom vedea mai târziu că, atunci când Piero şi fraţii săi au fost îndepărtaţi de Senioria florentină şi au început să rătăcească prin Europa, au ajuns deseori la o stare de adevărată mizerie, semn că şi ilustrele depozite de la băncile medicee de dincolo de mare şi dincolo de Alpi, nu mai existau.

La începutul anului 1492, visul politic al lui Lorenzo s-a putut realiza. El a reuşit să-l concilieze pe papă cu regele din Napoli; chiar şi scopurile ambiţioase ale lui Lodovico il Moro au fost înfrânate de politica fermă a lui Lorenzo.

1 Guicciardini, *Storia florentina*. (N. A.)

Faptul că la patru ani după moartea lui, când la instigarea lui Sforza, trupele franceze au trecut Alpii, invadând până şi teritoriul Florenţei este o nouă dovadă că pacea şi echilibrul Italiei îşi aveau fundamentul în însăşi persoana Magnificului.

Era pe punctul de a se împlini, tot în acest an, un alt eveniment, care a schimbat de altfel complet faţa lumii: descoperirea Americii.

Un florentin, unul din maeştrii lui Lorenzo, îi arătase lui Columb drumul Indiilor, o nouă cale care se rezuma la o îndrăzneaţă şi genială frază: «să ajungi la răsărit prin apus». Paolo Dal Pozzo-Toscanelli de ani de zile arătase calea aceea ambasadorilor regelui Alfons al Portugaliei: un italian şi-a însuşit acea teorie nouă şi, nereuşind să ajungă totuşi până în Indii, a făcut descoperirea negândită a unei noi lumi.

Nici zece ani nu au trecut de la acea descoperire, şi prin meritul unui alt florentin de aceeaşi vârstă cu Lorenzo şi codiscipolul său, se va recunoaşte că Indiile occidentale ale lui Columb nu erau altceva decât o parte necunoscută de pe glob. Amerigo Vespucci, pe lângă că va numi pentru prima oară *mundus novus* pământul descoperit, va lega de el şi propriul său nume. Poate că Lorenzo a murit fără a avea mulţumirea pregătirilor care se făceau pentru marea expediţie. Când Cristofor a ridicat ancora la Palos, trecuseră patru luni de când Magnificul îşi dăduse sufletul, şi nu e de crezut că din partea casei domnitoare din Spania s-a făcut mare publicitate acţiunii care era considerată o tentativă secretă.

Când a fost efectuată împăcarea papei cu regele Neapolului, Lorenzo nu mai avea decât două luni de trăit; şi totuşi, mai înainte de a închide ochii, a avut o ultimă consolare.

În martie expira perioada de trei ani pe care Inocenţiu al VIII-lea şi-o rezervase mai înainte de a aduce la cunoştinţa publică promovarea lui Giovanni la Cardinalat. Învestitura a

fost făcută cu solemnitate în martie 1492 la mănăstirea din Fiesole şi continuată cu un mare banchet solemn la palatul Medicilor, la care Lorenzo a luat parte însă transportat în lectică.

El şi-a îmbrăţişat fiul preferat pe care nu avea să-l mai revadă niciodată; apoi, presimţind pesemne că i se apropie sfârşitul, a vrut să fie transportat la lăcaşul spiritelor pure: în vila sa preferată, la Careggi.

XIV. VIZITA «*IN EXTREMIS*»

Boala lui Lorenzo, care îl chinuise aproape toată viaţa, în 1492 s-a precipitat printr-o evoluţie foarte rapidă. Pesemne că de multă vreme era stânjenit în folosirea mâinilor, fiindcă de mai multe ori face aluzie, chiar şi în scrisorile adresate papii Inocenţiu, că nu poate scrie cu propria-i mână.

Boala lui gravă, uricemia, pe care o moştenise de la tatăl său şi poate chiar de la mama sa, Lucrezia, cu anii, avea să degenereze în artrită deformantă. Se mai ştie şi că medicul său, Pierleone Leoni da Spoleto, îi făgăduise să-l vindece de acest morb. Încă din ianuarie a anului acela se înregistrase o agravare a bolii care-l împiedicase să-l primească pe ambasadorul ducelui d'Este.

Să luăm notă, încă o dată, tot în legătură cu apelativul său de Magnific, despre care unii susţin că i-ar fi fost acordat *post mortem,* că ambasadorul se exprimă în felul următor:

«Acest M.R. Sol din Milano, care a fost aici, se împlinesc XII zile, nu a putut să viziteze încă pe *Magnificenţa Sa,* nici să aibă audienţă.» În februarie se spunea că sănătatea sa continua să fie precară, dar că medicii nu socoteau că este vreo primejdie de moarte. La sfârşitul lunii februarie apăruse o vădită ameliorare, dar în primele zile ale lunii martie a avut o reşută[1] şi audienţele au fost din nou suspendate. La treisprezece martie, Lorenzo apare, după cum am mai spus, în lectică, la banchetul din palatul Medici ca să-şi ia adio de la fiul său, Giovanni, deşi la câteva zile

---

1 reşută s.f. 1 (med) Reapariţie a simptomelor unei boli infecţioase în timpul convalescenţei; recidivă. 2 Fig. Recădere (în aceeaşi greşeală). pl. -e.

după aceea a mai fost totuşi în stare să facă vreo câteva plimbări călare, fiind însă cumplit de chinuit de dureri.

La sfârşitul lunii martie se vorbea despre o nouă ameliorare, şi ambasadorul Casei d'Este comentează această veste cu un «slavă Domnului». La trei aprilie continuă să se creadă încă într-o ameliorare, după cum reiese dintr-o scrisoare a unui oarecare Pandolfini de la Roma: «Despre boala voastră am aflat cu plăcere că o duceţi mai bine»...

Sau erau pioase iluzii sau una din obişnuitele abilităţi politice cu care se dau de obicei veşti despre şefii de stat.

Dar sănătatea lui Lorenzo continua să-i îngrijoreze pe florentini şi pe principii italieni, cât şi pe Lodovico il Moro, care s-a grăbit să-l trimită de la Milano pe medicul său, Ticino Logaro, punându-şi mari speranţe în el.

Înaintea lui fusese invitat de la Pavia *mastro* Lazzaro, care, ca o ultimă tentativă, i-a administrat o costisitoare, pe cât de zadarnică doctorie, făcută după obiceiul timpului, din pietre preţioase pisate ca o pulbere.

Era încă vie credinţa medievală în tainicele virtuţi ale pietrelor preţioase, care ar fi extras de la aştrii misterioşi efecte curative. Durerile lui Lorenzo deveniseră insuportabile, chinuitoare, localizate mai ales în partea de jos a coastelor, lângă ipohondru şi şold, pentru care Pieraccini enunţa ipoteza că ar putea fi o litiază hepatică.

Există o preţioasă scrisoare a lui Àgnolo Poliziano, adresată lui Jacopo Antiquario, în care se relatează decursul bolii în ultimele zile ale lui Lorenzo. Scrisoarea este în latină: redăm traduse pasajele cele mai demne de reliefat:

«Lorenzo de' Medici a suferit circa două luni de dureri care prin localizarea lor în cartilajele de deasupra viscerelor sunt numite dureri de ipohondru. Dureri care nu ucid prin ele însele, dar care sunt foarte acute şi supărătoare. Aceasta s-a întâmplat cu Lorenzo nu din cauza neîngrijirii medicilor, ci din cauza unei febre, peste măsură de

insidioasă, care se cuibărea nu numai în vene şi artere, ca de obicei, ci şi în nervi, în oase, în viscere până la măduvă.

„Aşa cum s-a aşezat să zacă în pat la vila de la Careggi, a arătat că nu mai nutreşte nici o speranţă de salvare..... A început apoi să-l consoleze pe fiul său, Piero, deoarece ceilalţi copii ai săi erau departe... apoi rămase lungă vreme în meditaţie... şi pe urmă a spus:

— Oh, Pietro băiatul meu, cetăţenii te vor alege fără îndoială succesorul meu. Nu păstra în viitor o autoritate mai mare decât am avut-o noi. Şi cum totalitatea cetăţenilor florentini este, după cum spun ei, un corp format din multe capete, să te conduci totdeauna în virtutea a ceea ce vei socoti tu foarte onest...

„După exemplul strămoşului său, Cosimo, s-a ocupat el însuşi apoi de funeraliile sale, după cum se cuvine unui simplu cetăţean.

„A venit apoi medicul Lazzaro, care, ca să nu lase nimic neîncercat, a experimentat un medicament preţios, compus din perle şi pietre scumpe. Şi întrebând Lorenzo pe cei ai casei, de ce se tot frământa atâta medicul, i-au răspuns că pregăteam cu toţii o *epithioma* ca să-i încălzim viscerele; el se uită fix la mine, cu un aer zâmbitor ca de obicei, apoi ridicându-şi cu greu braţele obosite, mă strânse puternic cu amândouă mâinile şi-mi spuse: - Of, of, Angelo!

„Eu îmi întorceam capul, ca să-mi ascund lacrimile şi suspinele, iar el îmi strângea şi mai mult mâinile. Când şi-a dat seama că plânsul mă împiedica să mă ocup de el, m-a lăsat să plec, parcă chiar cu un aer nepăsător.

„Când m-am întors din nou la el, pe cât am putut, cu ochii şterşi de lacrimi, m-a întrebat ce face Pico della Mirandola, prietenul său; eu i-am spus că rămăsese în oraş de teamă să nu fie inoportun. - Nu mă temeam că această călătorie l-ar supăra - spuse Lorenzo - ca să-l pot vedea şi vorbi, mai înainte de a mă depărta de voi.

„Am plecat şi am făcut ceea ce mi-a cerut. El a venit, şi

amândoi am stat la căpătâiul lui, ca să-i putem auzi glasul, acum atât de slab.

„El ne-a spus, după cum îi era obiceiul, vorbe plăcute şi prieteneşti. Apoi după câteva cuvinte glumeţe a spus: - Aş fi dorit ca moartea să-mi fi îngăduit încă vreo câteva zile ca să fi terminat biblioteca voastră. Cred că nu multe zile.

Abia ieşise Pico, şi în cameră intră Girolamo ferraresul, om însemnat pentru doctrina sa şi pentru sfinţenia vieţii sale, predicator distins al doctrinei cereşti. L-a îndemnat să-şi ţină credinţa cu putere; el i-a răspuns că o avea foarte puternică şi neclintită...»

Poliziano, care era prezent, reduce doar la aceste simple cuvinte faimosul colocviu *in extremis* între Lorenzo şi Savonarola, în legătură cu care fantezia oamenilor a brodat o legendă infinită.

Oare a fost atât de scurt, acest colocviu suprem, sau cei doi mari antagonişti, împăcaţi acum în faţa solemnităţii morţii, s-au întreţinut timp mai îndelungat? Poate că nimeni nu va putea răspunde niciodată în mod exhaustiv.

Poliziano adaugă că, după unele vorbe liniştite, *fra* Girolamo se rugă împreună cu muribundul, şi-l binecuvântă.

Multă vreme după moartea amândurora, apăru şi se amplifică legenda unei confesiuni şi a unei absolviri negate.

S-a spus că Lorenzo s-a spovedit lui *fra* Girolamo că trei lucruri îl mâhneau adânc în clipa morţii: masacrul de la Volterra, răzbunările care au urmat conspiraţiei Pazzi-lor şi însuşirea fondurilor dotale.

S-a spus că Savonarola i-ar fi impus să redea ceea ce fusese estorcat şi că Lorenzo consimţise; la urmă, Savonarola i-ar fi pretins lui Lorenzo să redea libertatea poporului florentin, la care Magnificul şi-ar fi întors faţa într-o parte fără a-i mai da vreun răspuns şi prin urmare fratele dominican ar fi plecat fără a-i fi acordat iertarea păcatelor.

Burlamacchi, primul care a povestit această întâmplare a

afirmat că a auzit-o chiar din gura fratelui Girolamo[1]. La o examinare senină a faptelor povestea apare neverosimilă.

Dacă ar fi existat o confesiune, Savonarola nu era omul care să trădeze taina cea mare faţă de oricine. Nici nu credem că remuşcarea cu masacrul de la Volterra l-ar fi îndurerat pe Magnificul, dat fiind că era ceva ce se petrecuse în absenţa lui.

Mai târziu i se va aduce aceeaşi vină lui Leon al X-lea că nu s-ar fi împotrivit, când încă mai era cardinal, la masacrele comise la Prato, după o rebeliune a acestui oraş împotriva republicii.

Giovanni a făcut ceea ce îi era în putere să facă, dar la Prato s-a întâmplat ceea ce mai târziu avea să se întâmple la Jefuirea Romei şi, în proporţii minore, la asediul Florenţei; nu există forţă omenească să poată pune capăt acelor mercenari tâlhari.

Am mai văzut până acum că exproprierea fondurilor dotale a fost acţiunea Senioriei, datorită unei necesităţi imperioase.

Cât priveşte apoi restituirea acelei fantomatice libertăţi a Florenţei, libertate pe care de altfel nimeni nu i-o luase, chestiunea a mai fost examinată de noi, ţinând seamă de condiţiile de guvernământ care mai erau în vigoare în republica florentină, când Cosimo a devenit primul cetăţean al Florenţei.

Toată Italia, din vreme îndelungată, se orientase spre un regim de principate; singura comună rămasă încă liberă, cel puţin în aparenţă, era comuna Florenţei. Pe de altă parte, Lorenzo nu mişcase un singur deget ca să-şi atribuie puterea. Senioria i-o oferise, el fiind refractar, când nu avea decât douăzeci de ani. Dacă Senioria şi poporul aleseseră forma aceea de guvernământ, o făcuseră pentru că numai

1 Fără îndoială că Pacifico Burlamachi nu este un martor imparţial, căci noi ştim că el era un duşman feroce al Casei Medici fiind un discipol al lui Savonarola (1465-1519). (N.A.)

prestigiul familiei Medici oferea garanţiile de soliditate, de unitate şi de armonie, ceea ce ar fi fost zadarnic a le fi căutat în altă parte.

Şi ce-i drept nu reuşim să înţelegem cum de-i stătea într-atât pe inimă lui Savonarola ideea de a reda libertatea republicană Florenţei şi nu, de exemplu, oraşului său Ferrara, care era condusă ca principat de către Estensi; şi nu înţelegem de ce numai Florenţa trebuia să rămână comunală şi nu Milano, nu Mantova, nu Urbino, nu Faenza, nu Forlì, nu Verona...

Mai mult decât orice altceva, poporul trebuia să dorească această libertate comunală; dar s-a văzut cu câtă violenţă, ba chiar cu câtă ferocitate s-a răsculat acest popor împotriva conspiratorilor care vroiau... să-i restituie o libertate necerută! Şi faptul că a fost o dragoste a acestui popor faţă de Lorenzo, s-a văzut la scurt timp după moartea lui, când a fost de ajuns o simplă exprimare a Senioriei (fără a recurge măcar la concursul poporului) ca să-l facă pe firavul şi incapabilul Piero de' Medici să ia calea exilului.

Cum ar fi putut, prin urmare, Magnificul, muribund, să împiedice Senioria din Florenţa de a restaura neîntârziat regimul trecut, când Piero nu avea sub ordinele sale o putere armată pentru a susţine aşa-zisa «tiranie»?

Alungarea lui Piero a readus Florenţa la vechile ei disensiuni, la facţiunile ei înflăcărate şi sângeroase, tocmai prin opera acelui Savanarola care de bună credinţă intenţiona să-i redea fericirea şi libertatea. Aşadar la simpla lumină a bunului simţ, cade legenda că Savonarola i-ar fi negat iertarea păcatelor pe patul de moarte. Toţi cei prezenţi, aflaţi la vila din Careggi, afirmă de comun acord că nici o confesiune nu a fost făcută lui Savonarola, deoarece Lorenzo îşi avea duhovnicul personal, spovedindu-se şi împărtăşindu-se cu devoţiunea unui perfect creştin.

Intrând în camera lui duhovnicul, cu sfânta împărtăşanie,

înainte de moarte, suferindul păru că-şi regăseşte forţele.

— Îmbrăcaţi-mă... ridicaţi-mă - se rugă el - să-l primesc pe Domnul Dumnezeul meu în genunchi!

Dar puterile îl părăsiră; recăzu cu un geamăt.

Puţin după aceea îşi roti privirea spre Crucifix: i s-a întins şi i s-a apropiat de buze.

Şi-a dat ultima suflare sărutându-l.

*

Moartea Magnificului a cufundat Florenţa într-o profundă consternaţie. Toţi au înţeles că dispăruse un om dintre aceia care nu au urmaşi. El dispărea în timp ce spectrul primejdiei, pe care numai acel titan al politicii se pricepuse să-l ţină cât mai departe de Italia, se şi profila.

Acum se deschidea necunoscutul. Piero nu era iubit din cauza caracterului său.

În faţa tatălui său, el arăta supunere şi respect; era întru totul de acord cu înţeleptele sfaturi de moderaţie, de amabilitate, de înţelegere, dar însuşi Lorenzo nu-şi putea făuri iluzii cu el.

Şi totuşi, din respect faţă de marele dispărut, Senioria a oferit şi tânărului Medici succesiunea la guvern. Piero a răspuns cu o amabilitate rece omagiului oferit de marea nobilime, dar poporul din Florenţa vedea în el un Orsini şi nu un Medici. Şi în spatele lui vedea profilându-se nu austera şi onesta figură a doamnei Clarice, ci chipul trufaş şi dispreţuitor al doamnei Alfonsina.

Chiar în seara morţii Magnificului, medicul Pierleone Leoni a dispărut, după disperate şi smintite vorbe. A doua zi dimineaţă trupul său a fost găsit plutind în bazinul grădinii *dei Semplici.* S-a spus că el se sinucisese fiind ros de remuşcarea de a nu fi reuşit să-l salveze pe Magnificul, dar nu au lipsit nici zvonurile care să-l acuze pe Piero că ar fi poruncit să fie aruncat acolo.

Fapt este că episodul funest a fost înăbuşit, şi medicul a fost îngropat fără nici o pompă, aproape pe furiş. La ora

cinci dimineaţa, corpul Magnificului a fost transportat la San Marco şi aici medicii au efectuat autopsia cadavrului pentru a stabili cauzele morţii. Funeraliile au fost simple, fără fast, conform dorinţei exprimate de defunct.

La trei zile după înmormântare, Senioria, întrunită în adunare, a comemorat pe marele dispărut, evidenţiind faptul că în toată viaţa sa, Lorenzo a pus totdeauna interesul republicii înaintea interesului privat; că el nu s-a dat niciodată în lături de la nici un pericol când a fost vorba de binele oraşului său şi că asigurase bunăstarea cetăţenilor şi siguranţa lor prin cele mai bune legi.

Moartea sa a fost un doliu internaţional; curţile tuturor principatelor din Italia şi Europa s-au asociat în regretul şi durerea acestei mari pierderi.

Deliberarea Senioriei asupra meritelor acestui om atât de însemnat a fost aprobată cu 483 de voturi din 546. Chiar şi această minoritate disidentă este o dovadă a libertăţii de vot care exista în Florenţa. Corpul lui Lorenzo a fost înmormântat, în mod provizoriu, în Sacristia Veche din San Marco, lângă rămăşiţele pământeşti ale lui Giuliano, fratele său.

Şaizeci şi nouă de ani mai târziu, trupul neînsufleţit a fost deshumat şi transportat în Sacristia Nouă, unde se află şi azi.

Când s-a deschis sicriul, corpul Magnificului a fost găsit intact şi foarte uşor de recunoscut; se mai vedea, chiar foarte clar, cicatricea rănii de pe gât, pe care i-o făcuseră conspiratorii din Santa Maria del Fiore.

În schimb trupul lui Giuliano, care era înmormântat lângă al lui Lorenzo, a fost găsit «foarte descompus».

Oraşul a fost cufundat în doliu; dispariţia Magnificului a fost considerată o pierdere pentru toţi; şi această împrejurare subliniază ataşamentul poporului faţă de Casa Medici. Dacă s-ar fi intuit povara unei tiranii, nici o clipă nu ar fi fost mai propice decât aceea, din moment ce fiul mai

mare al lui Lorenzo nu era iubit şi ceilalţi erau nişte băieţandri.

Am mai spus că în anul în care murea Lorenzo, era descoperită America; un alt eveniment de foarte mare importanţă a fost sfârşitul dominaţiei mahomedane în Spania, o dată cu căderea Granadei, capitală de două sute cincizeci de ani a regatului maur.

Şi în acelaşi an a murit şi papa Inocenţiu al VIII-lea căruia i-a urmat Rodrigo Borgia; din simplu avocat el s-a suit pe treapta cea mai înaltă de demnitate eclesiastică, prin metode ilicite, pe care majoritatea istoricilor i le impută.

Alegere ce a creat începutul nenorocirilor care au tulburat timp de câţiva ani Casa Medici; într-adevăr, tânărul cardinal Giovanni a fost constrâns să părăsească Roma, deoarece a fost unul dintre puţinii al cărui vot nu fusese cumpărat de banii familiei Borgia.

Şi tot atunci se suia la tron Carol al VIII-lea al Franţei, altă ameninţare pentru pacea italiană. Se şi lansau bazele pentru invazia pe care înţeleapta şi precaută politică a lui Lorenzo reuşise s-o evite. Piero avea în momentul acela douăzeci şi unu de ani; era, prin urmare, cu câteva luni mai mare decât tatăl său când îşi asumase guvernarea republicii.

Era frumos fiul Magnificului şi delicat la chip; era înalt, puternic, îndemânatic la orice joc sportiv practicat pe vremea aceea dar, din nefericire, deşi nu era prostănacul pe care l-au descris[1] mulţi istorici, avea totuşi o inteligenţă

1 Pieraccini, în opera sa, *Familia Medici din Cafaggiòlo*, renumită mai ales din punct de vedere biologic şi patologic, nu ni se pare cu totul imparţial. El, care face un geniu din Lorenzo, este nemilos în schimb faţă de fiul său Piero, pe care-l defineşte ca pe «un imbecil superior».
Chiar dacă ne închinăm în faţa ştiinţei, citind chiar paginile lui Pieraccini, diagnosticul său ne pare exagerat din tot ceea ce afirmă el, apoi, despre personalitatea lui Piero. Îl descrie din punct de vedere fizic, frumos, puternic, bine legat, abil în toate competiţiile sportive; îl face bun poet, bun orator, cult, amabil în felul de a fi, latinist expert, dar ...

mediocră; am mai afirmat o dată că nu era un Medici, ci mai degrabă un Orsini. Încă din fragedă adolescenţă i se dusese o ciudată faimă; aceea de a fi fost nenorocos în tot ceea ce ar fi întreprins; de unde venea şi apelativul dat de istorici. Fapt este că orice acţiune a vieţii sale nu a ajuns niciodată la o adevărată reuşită: era copil şi se spunea despre el: «Dacă Piero începe să facă ceva, totul îi merge deandoaselea». Să lăsăm deoparte influenţele astrologice sau ale destinului; desigur că destinul lui Piero a fost influenţat de caracterul său inconstant şi mintea sa nu prea iscusită. El nu a fost omul care să ştie să intervină în momentul oportun cu o atitudine oportună, asta e tot, spre deosebire de tatăl său care a avut reflexul situaţiei la modul superlativ; şi la urma urmei nu înseamnă că el trebuia să moştenească toate harurile Magnificului, pentru simplul motiv că a fost fiul lui. A moştenit unele calităţi ale tatălui: gustul pentru lucrurile frumoase şi gustul pentru poezie; Piero fiind de altfel poet; de la el rămân unele sonete nu lipsite de interes; dar toate acestea nu sunt de ajuns pentru a face un om de stat. Dacă Piero a fost nenorocos în toate împrejurările vieţii sale, a fost şi în alegerea soţiei, admiţând că el ar fi avut vreun rol în această alegere. Young spune că «guvernul Medicilor depindea în mod esenţial de popularitate»; dar dacă firea lui Lorenzo era populară prin excelenţă, Piero în schimb avea o fire cu totul opusă tatălui său. «La nici un an după succesiunea la guvernul Florenţei, mai ales din cauza nepăsării lui faţă de formele republicane, cât şi din cauza unei atitudini lipsită

imbecil ! Mai ales pentru faptul că Piero nu a reuşit să se opună marşului lui Carol al VIII-lea asupra Florenţei. Dar au reuşit oare toate Statele Italiei aliate, la Fornovo pe Taro?

Piero putea foarte bine să nu aibă calităţi politice, fără să fi fost din această cauză un imbecil. Era de ajuns să se spună că a fost un om mediocru şi atâta tot. După diagnosticul lui Pieraccini, ni se pare că o cantitate mare de culţi profesionişti ar însemna să fie clasificată printre imbecilii superiori ! (N. A.)

de egalitate faţă de toţi cetăţenii, atitudine atât de scrupulos menţinută de tatăl său, Piero începea să devină foarte nepopular»[1].

În afară de aceasta, între el şi ceilalţi membri ai familiei Medici din ramura cadetă era o iremediabilă rivalitate, mai ales cu Giovanni di Pier Francesco, care, spre ironia soartei, era destinat să fie străbunul descendenţei unei familii de mari duci.

Giovanni era frumos la înfăţişare, bogat, îşi dădea în mod ostentativ aere democratice, de foarte pur republican; şi atât el cât şi fratele său Lorenzo nu pierdeau ocazia să pună paie peste foc ori de câte ori reuşeau să scoată în evidenţă un punct slab în conduita lui Piero.

S-a mai adăugat şi o rivalitate amoroasă, din cauză că Piero şi Giovanni s-au îndrăgostit de aceeaşi femeie; se pare că ar fi fost şi un duel în plină stradă şi o rănire; mai târziu a existat un amestec al lui Piero în procesul care a urmat duelului, încât cei doi fraţi, care au avut ulterior porecla de Popolani[2], s-au aşezat în mod deschis pe o poziţie potrivnică partidului mediceu.

Piero a mai avut şi nenorocul de a fi venit la putere într-un moment deosebit de delicat.

Italia era pe punctul de a deveni din nou un câmp de bătălie şi ar fi fost nevoie de un alt Lorenzo ca să evite atâta nenorocire abătută asupra ţării noastre. Piero a făcut atât cât îi stătea lui în putere, poate supra evaluându-şi poziţia sau crezând că numele tatălui ar fi fost de ajuns ca să-i confere un prestigiu pe care nu-l avea.

Mai târziu florentinii îl vor învinui pe Piero pentru laşitatea de a fi cedat fortăreţe şi castele fără a se împotrivi trecerii lui Carol al VIII-lea; dar e mult mai uşor de făcut o asemenea dojană decât i-ar fi fost lui Piero de’ Medici,

1 J. Joung, *Familia Medici*. (N. A.)

2 Populari sau democraţi. (N. Tr.)

dezarmat, să se opună celei mai puternice armate din Europa.

Florentinii, indignaţi de atâta slăbiciune, l-au alungat pe Piero împreună cu fraţii lui, dar nici ei nu au făcut nimic mai mult decât făcuse Piero. Ambiţiosul rege al Franţei intră semeţ ca un conchistador, în Florenţa, înspăimântând poporul cu formidabila etalare a unei armate cum nu se mai văzuse până atunci; cu o artilerie care a părut prodigioasă, cu o forţă armată de cavaleri bretoni şi scoţieni care stârneau teroare prin înfăţişarea gigantică şi prin armurile lor.

Poporul s-a despăgubit prin jaful făcut la palatul Medici şi la vila Careggi, arzând, furând şi risipind comori de artă cum nu s-au mai văzut niciodată colecţionate de o singură familie. Numai tăria sufletească a unui Piero Capponi a putut îndulci condiţiile impuse de regele Franţei, dar fără a evita o umilinţă pe care nici o putere umană nu ar fi putut-o înlătura.

Natural că mediul fusese pregătit şi de manevrele ramurii cadete, deoarece Lorenzo şi Giovanni menţineau legături în însăşi tabăra regelui Franţei. Această conduită lipsită de lealitate a fost descoperită de Piero, care a dat ordin ca verii săi să fie arestaţi. Nimeni nu ar fi avut nimic de spus, dacă el le-ar fi făcut proces judecându-i ca trădători de patrie, prin vădita lor înţelegere cu inamicul; dar Piero, cu această ocazie, s-a demonstrat demn fiu al lui Lorenzo şi demn nepot al lui Cosimo; a fost clement; vom spune şi mai mult, a fost slab. N-a făcut decât să-i oblige la domiciliu forţat pe verii săi... închipuiţi-vă! În vilele lor din Cafaggiòlo şi Castello, de unde cei doi au fugit bineînţeles şi s-au adăpostit la Carol al VIII-lea.

Istoria este adesea nedreaptă. Le-a fost uşor să strige şi să se ridice împotriva fiului Magnificului, dar nu au înfierat cu toată asprimea pe aceste rude necinstite după cum meritau, atitudinea lor fiind pornită numai din invidie şi

resentiment personal. Ei, şi nu fiul lui Lorenzo, au încredinţat Florenţa în mâinile lui Carol al VIII-lea, regele Franţei.

Moartea Magnificului a schimbat faţa Italiei. S-ar putea spune chiar faţa Europei.

Cu el au dispărut înţelepciunea, echilibrul, cumpătarea.

Atât de mult reuşeşte prestigiul unui om. Sunt indivizi care printr-un singur cuvânt fac să iasă milioane de spade din teaca lor; sunt alţii, din păcate mult prea rari, care printr-un cuvânt dezarmează armate întregi. Magnificul a fost un asemenea om.

XV. «... ŞI CASA URMEAZĂ DESTINUL ORAŞULUI»

Lorenzo Magnificul trece ca un meteor, de o strălucire fulgerătoare, în cel mai strălucitor dintre secole. Dar credem că nu comitem o eroare afirmând că el a dat secolului mai multă lumină decât putea primi.

Viaţa lui a fost scurtă, dar noi vom spune că dacă el ar fi trăit mai mult, s-ar fi petrecut lucruri extraordinare şi istoria Italiei ar fi urmat un alt curs.

Sunt banalităţi repetate în legătură cu toate personajele istorice considerate prematur răpite din viaţă. Spun «considerate», deoarece este mult mai verosimil că ciclul vieţii lui Lorenzo a fost perfect şi, din motive de nepătruns ale Providenţei, persoana sa trebuia să dispară de pe scena lumii. Douăzeci de ani sunt puţini, dar pot fi suficienţi pentru a pecetlui o eră. Timpul, entitate abstractă, nu are valoare asupra duratei convenţionale pe care i-o atribuie oamenii. Quattrocento este un secol de frumuseţe; dar, dacă se consideră secolul ca o creatură vie, ajunge să fie supus şi el fatalului destin al lucrurilor mortale. Magnificul, care se naşte exact în mijlocul lui Quattrocento, primeşte de la el virtuţi şi defecte: înfloreşte o dată cu el, răspândeşte frumuseţea sa o dată cu el şi tot cu el se închide.

Cinquecento cu belşugul lui, cu începutul lui de decădere, nu ar mai fi fost timpul lui.

Nu murea numai un secol, murea un ev şi un altul se deschidea cu noi orizonturi, cu lumini sângerii şi cu lumini sclipitoare: evul în care umanitatea rupea vechile hotare, pentru a porni la cucerirea unor lumi noi. Artele îşi împliniseră ciclul lor de nobilă fineţe; literele depăşeau pe

clasici căutând să reînvie ecouri epice pentru a celebra noi cuceriri; gândirea, după ce a depăşit staticele doctrine aristotelice, platonice şi pitagorice îşi lua avântul spre îndrăzneţe răzvrătiri şi cercetări de abisuri încă neexplorate.

În urma acestei rebeliuni a spiritelor, catolicismul va resimţi prejudiciile cele mai grave, prin Reforma care va semăna schisme şi diviziuni. Ştiinţa va fi în avantaj, în primul rând cu descoperirile geografice, apoi cu cele experimentale, în domeniul cerului şi al naturii. Poate că Lorenzo a dispărut în momentul potrivit... Când a murit Magnificul, evoluau evenimente de o mare însemnătate pe care poate că nu le-ar fi putut împiedica; el nu a cunoscut umilinţa unui apus.

Ultima expresie a unei mari familii venită din popor nu a avut moştenitori; cu el ar fi trebuit să înceteze dominaţia medicee. Încăpăţânându-se însă să supravieţuiască, aceasta a căzut pe mâini mai puţin demne, ducând Florenţa la acea aservire pe care Magnificul nu ar fi tolerat-o niciodată.

El, deşi ar fi putut totul, nu a vrut niciodată demnitatea supremă; i-a făcut pe proprii săi fii să făgăduiască să rămână totdeauna cetăţenii republicii şi nimic mai mult. Singurul act nobil, care poate fi atribuit fiului său Piero, a fost acela de a fi refuzat, în memoria preceptelor paterne, titlul de baron oferit de regele din Napoli.

Dacă a fost vreodată un tiran pe lume care nu a lăsat să se resimtă povara dominaţiei sale, acesta a fost Lorenzo; conduita sa se poate rezuma în următoarele versuri scrise de el însuşi într-o sacră reprezentare[1].

Sappiate che chi vuole il popol reggere
debbe pensare al bene universale:

1 În ital. *Sacra rappresentazione*, dramă religioasă medievală.

e chi vuole altri da li error correggere,
sforzisi primo lui di non far male.
Però conviensi giusta vita eleggere,
perchè lo esemplo al popol molto vale...[1]

Şi nu ni se pare de loc că ar fi întocmai un suflet de despot sufletul celui ce scrie că:

El Signor esser dèe servo de' servi[2]*.*

Din câţi principi medicei au fost, mai înainte de Lorenzo şi după Lorenzo, Magnificul constituie o personalitate prin el însuşi; aşa cum nu a avut moştenitori, nu a avut nici predecesori. Giovanni di Bicci a fost un administrator cinstit, Cosimo un guvernator înţelept şi isteţ; Piero un onest, dar om politic mediocru; Lorenzo a fost omul complet al secolului său: a avut un echilibru admirabil, o linie de conduită de o rară fineţe, ca principe, amfitrion, tată de familie şi artist, pe care puţini oameni pe lume se pot făli că ar fi posedat-o.

A fost un asemenea om încât să nu poată fi judecat cu o senină imparţialitate de contemporanii săi şi nici de mulţi dintre istoricii moderni.

Mulţi au fost orbiţi de invidie şi de ranchiună personală. . .

Cine nu cunoaşte atmosfera mediului florentin, nu poate judeca bine Florenţa, şi nici nu poate înţelege de ce Magnificul a spus printr-o frază sculpturală: «Casa se indentifică cu oraşul». Oamenilor cu tendinţe populare le apare ca o figură despotică, numai pentru că mintea vastă a lui Lorenzo a centralizat într-o singură persoană

1 *Aflaţi că cel ce vrea poporul să conducă,/la binele universal cu mintea să se ducă/şi cine vrea pe alţii să povăţuiască/ el primul, a face rău, să se ferească. /Deci se cuvine o viaţă dreaptă să-şi aleagă/c-al său popor o pildă bună să culeagă./* (N. Tr.)

2 *Seniorul trebuie să fie servul servilor*. (N.Tr.)

prerogativele dominaţiei şi ale justiţiei; pe cei intransigenţi îi orbesc cuvintele lui Savonarola care, deşi pornite din scopuri diferite, a avut veleităţi centralizante nu mai puţin grave decât cele ale lui Lorenzo.

Pe prea mulţi îi mai împiedică să vadă clar şi tradiţia, obstacolul cel mai greu de înfrânt. Este dificil să zdrobeşti o legendă consolidată de secole; şi adierea calomniei rezistă şi sub cele mai vijelioase uragane. Lorenzo a fost un dominator, a fost un geniu, a fost un om mult prea deasupra oamenilor medii, ca să nu fi stârnit o ură imensă dar şi o dragoste imensă. Contopindu-se trup şi suflet cu statul, a trebuit să apere statul însuşi cât şi propria-i persoană; şi cel mai mult îi reproşează inevitabilele victime, adică cei care, în cazuri similare, ar fi făcut sau ar face de mii de ori mai multe decât el...

Când se face o critică, fie ea istorică sau artistică, aproape că nimeni nu reuşeşte să se întoarcă în mod obiectiv la timpul când opera a fost creată sau s-a petrecut faptul; e vorba de timpul care a legitimat şi faptul şi opera; în schimb suntem mai totdeauna miopi când vrem să privim opere şi lucruri prin prisma propriilor noastre lentile.

Faptul că se vrea cu încăpăţânare să se facă din Florenţa leagănul etern al unui republicanism comunal, apus de mult în întreaga Italie, este un mister pe care numai unii romancieri din Ottoccento ni l-ar putea dezvălui.

După părerea acestora, Florenţa ar fi trebuit să rămână dezrădăcinată de viaţa italiană, singura fortăreaţă a spiritelor austere de tip catonian, în mod utopic libere; şi în timp ce fenomenul «comună» era prin forţa lucrurilor depăşit, în Florenţa trebuia să dureze etern.

S-au vărsat lacrimi şi râuri de cerneală pentru libertatea florentină pierdută la Gavinana, la Montemurlo, la Marciano, dar s-a considerat că ceva foarte natural ca toate celelalte oraşe italiene să-şi schimbe, pe vremea aceea, orânduirea politică.

Se continuă şi acum lansarea invectivelor împotriva familiei Medici tirană şi se trece sub tăcere familia Sforza, familiile d'Este, Visconti, Malatesta, Bentivoglio, Da Polenta, Da Romano, Della Scala...; sau cel puţin asupra acestora nu s-a fondat o literatură romantică. Pesemne că există altă explicaţie.

Noi ne întrebăm cinstit, ca nişte buni florentini ce suntem, dacă poporul nostru a gustat pacea şi armonia înţelegerii mai mult sub guvernul comunal, sau sub aşa-numita «tiranie» a lui Cosimo, Piero şi Lorenzo.

Noi am vrut să prezentăm un Lorenzo de' Medici încadrat în secolul său şi în oraşul său; nu un om perfect, ci un om superior, în mijlocul celor mai desăvârşite talente care au înflorit vreodată în Florenţa şi în Italia. Dacă ne este permis să ne exprimăm cu o prea modernă imagine, noi îl vom numi pe Magnificul regizorul neîntrecut al unei strălucitoare reprezentaţii umane şi politice.

El a condus, cu o atitudine senină şi moderată, această reprezentaţie în care recitau actori de aceeaşi vigoare, fără îndoială nu superioară lui. Nu ne putem gândi la Lorenzo şi la curtea sa de pictori, de bibliofili, de umanişti, de poeţi, de sculptori, de arhitecţi, fără ca fantezia să nu ne poarte gândul la una din compoziţiile, demne de penelul unui Masaccio, Sandro Botticelli sau Benozzo Gozzoli.

Lorenzo şi oamenii săi de la curte sunt personaje de frescă; nicicând nu a existat o legătură mai mare între scenariu şi actori.

Se mişcau într-un mod creat anume pentru ei şi de către ei; într-un mod în care nimic nu era în plus, nimic nu era vulgar sau lipsit de armonie, încercaţi să vi-l imaginaţi pe Lorenzo în sălile palatului său din via Larga, să vi-l imaginaţi în reşedinţa sa de la Careggi; în verdele îndrăgitului său Cafaggiòlo sau Poggio a Caiano; priviţi-l în sala de consiliu din Palazzo Vecchio sau pe străzile Florenţei, discutând, singur şi dezarmat, cu orice om din popor, cu orice meşter,

orice dărăcitor de lână care ar fi avut plăcuta fantezie să-l oprească, şi îl veţi vedea totdeauna pe un fundal creat parcă anume pentru el, de pe care figura lui măreaţă se va desprinde cu nobleţe senină din grupul umaniştilor, al pictorilor, al filozofilor săi.

Şi atunci se va înţelege deplin adevărul simplu pe care l-a scris în scrisoarea adresată tânărului Giovanni, viitorul papă al secolului de aur:

... şi casa urmează destinul oraşului.

BIBLIOGRAFIE

DANTE, *La Divina Commedia*.

DINO COMPAGNI, *Cronache.*

GIOVANNI, MATTEO, FILIPPO VILLANI, *Cronache.*

N. MACHIAVELLI, *Storie florentine.*

F. GUICCIARDINI, *Storia florentina*.

LUCA LANDUCCI, *Diario florentino*.

ENEA SILVIO PICCOLOMINI, *De viris illmtribus aetate sua claris*.

PAOLO GIOVIO, *Elogia.*

FRANCESCO SANSOVINO, *Origini delle famiglie illustri în Italia*

ANGELO POLIZIANO, *La Giostra*; *Epistole*.

LUIGI PULCI, *La Giostra*; *La Beca di Dicomano*; *Epistolario*.

LORENZO DE' MEDICI, *Rime d'amore*; *Canti carnascialeschi*; *Inni sacri*; *Poemetti*.

ANGELO FABRONI, *Vita Laurentii Medicis*.

GUGLIELMO ROSCOE, *Vita di Lorenzo de Medici*. ID., *Vita di Leone X*.

ALFREDO DI REUMONT, *La vita e i tempi di Lorenzo il Magnifico*.

EUGENIO MUNTZ, *La storia dell'arte durante il Rinascimento*.

PASQUALE VILLARI, *Storia del Savonarola e dei suoi tempi*.

J. YOUNG, *I Medici*.

GIOVANNI PIERACCINI, *La stirpe dei Medici di Cafaggiòlo*.

GIOSUÈ CARDUCCI, *Prefazione alle poesie di Lorenzo de' Medici*, Barbera, 1859.

NUCCIA CAGNA, *Girolamo Savonarola.* S.E.I., Torino.

LUIGI UGOLINI, *Il romanzo di Savonarola.* Paravia, Torino.

ID., *Firenze viva.* S.E.I., Torino.

CUPRINS

PREFAŢĂ.....7

I. O NAŞTERE ÎNTR-UN MOMENT POTRIVIT.....13

II. VIAŢĂ NOUĂ.....25

III. REÎNTOARCEREA PRIMĂVERII.....42

IV. CONSPIRAŢIA PAZZI-LOR.....68

V. LA CURTEA REGELUI FERRANTE.....87

VI. REŞEDINŢA MAGNIFICULUI.....104

VII. CASA INTIMĂ A LUI LORENZO.....116

VIII. VÂNĂTOAREA CU ŞOIMUL.....128

IX. SERBĂRI FLORENTINE PE VREMEA MAGNIFICULUI.....147

X. «VOX CLAMANTIS IN DESERTO».....157

XI. POLITICA SECOLULUI ŞI POLITICA LUI LORENZO.....172

XII. «CE FRUMOASĂ-I TINEREŢEA!».....185

XIII. ULTIMII ANI ŞI ULTIMELE GLORII.....216

XIV. VIZITA «*IN EXTREMIS*».....228

XV. «... ŞI CASA URMEAZĂ DESTINUL ORAŞULUI».....241

BIBLIOGRAFIE.....248

Apărut 1971. Coli de tipar 9,33. Planşe *tiefdruck* 4.
C. Z. pentru bibliotecile mari 7.
C. Z. pentru bibliotecile mici 7.92.

Întreprindrea poligrafică „Arta Grafică”
Calea Şerban Vodă 133.
Bucureşti Republica Socialistă România Comanda
Nr. 1756.

Palatul Medici, Florenţa

Ghirlandaio - Lorenzo Magnificul (al doilea de stânga la dreapta) cu trei personaje din familia Sassetti, detaliu de frescă, Santa Trinita, Florenţa

Ghirlandaio - *Poliziano şi Giuliano de Medici,* detaliu de frescă,
Santa Trinita, Florenţa

Benozzo Gozzoli- *Lorenzo de' Medici şi surorile sale,*
detaliu de frescă, Florenţa

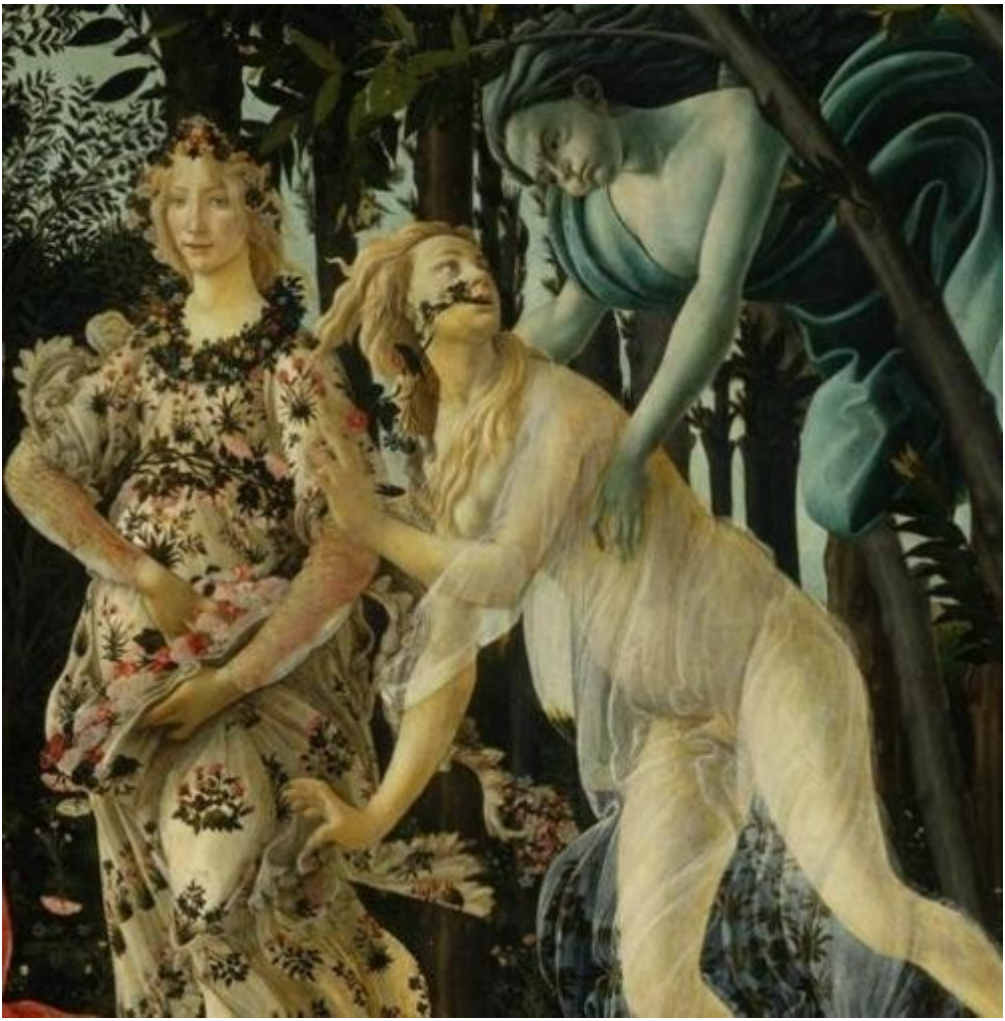

Botticelli - *Primăvara,* detaliu (Chloe), Florenţa, Uffizi

Botticelli - *Primăvara,* detaliu (Venus), Florenţa, Uffizi

Fra Bartolomeo – *Portretul lui Girolamo Savonarola*, Florenţa, San Marco

Michelangelo - *Lorenzo de' Medici*, Florenţa, Capela

Lorenzo Magnificul –
mască mortuară

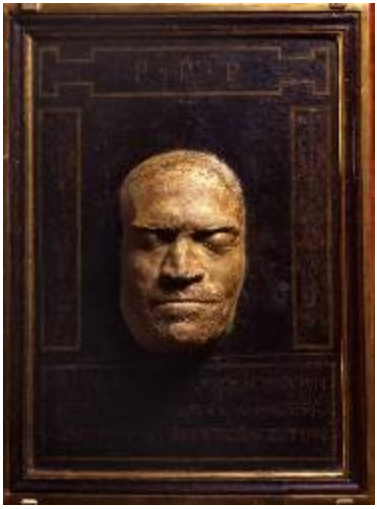

Michelangelo -
Giuliano de' Medici, Florenţa,
Capela Medici

Portrete ale lui Lorenzo Magnificul

Papa Leon al X-lea (*Giovanni di Lorenzo de' Medici*) – Portret de Rafael (dreapta sus– Papa Leon flancat de doi cardinali; stânga jos – detaliu)

Vila familiei Medici din Careggi